

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

ÇAĞDAŞ TÜRKÇE TEFSİRLERDE İSRÂ SURESİNE
YAKLAŞIMLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammet USTA

İstanbul
Şubat-2021

T.C.
İSTANBULSABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

ÇAĞDAŞ TÜRKÇE TEFSİRLERDE İSRÂ SURESİNE
YAKLAŞIMLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammet USTA

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Murat KAYA

İstanbul
Şubat-2021

TEZ ONAYI

Lisansüstü EğitimEnstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Temel İslâm Bilimleri Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir

Danışman: Doç. Dr. Öğr. Üyesi Murat KAYA

Üye: Doç. Dr. Veysel AKKAYA

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Sacit KURT

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım

Prof. Dr. Ali GÜNEŞ

Enstitü Müdür

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Çağdaş Türkçe Tefsirlerde İsrâ Suresine Yaklaşımlar**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Muhammet USTA

ÖNSÖZ

Türkler Müslüman olduktan sonra tarih boyunca İslam'a ve Kur'an'a hizmet eden milletlerin başında gelir. Zamanla Kur'an'ın dilini en iyi şekilde öğrenmiş ve Arapça tefsir yazacak birikime ulaşmışlardır. Türk âlimler tefsir çalışmalarını ilk başlarda Arap diliyle telif etmişlerdir. 18. ve 19. asırda Avrupa da meydana gelen gelişmeler beraberinde ukusculuk/milliyetçilik fikirlerini ortaya çıkarmıştır. Yaşanan bu gelişmelerden Osmanlı da etkilenmiş özellikle Tanzimat fermanının ilanından sonra devlet ve millet nezdinde Turancılık/Türkçülük düşüncesi toplumda ön plana çıkarılmış ve Osmanlı devletinin mirascısı olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti bu düşünce üzerine bina edilmiş hatta devlet politikası haline getirilmiştir. Dolayısıyla Kur'an'ın Türkçeye çevrilmesi ve Türkçe tefsir yazılması gündeme gelmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, meclisin açılmasının akabinde Kur'an'ın Türkçeye tercüme edilmesi ve Türkçe tefsir yazılması konusunu görüşmüş ve vakit kaybetmeden bu iş için Diyanet işleri Başkanlığı'ndan ehil kişilerin seçilerek bir an önce çalışmaya koyulmasını istemiştir. Kur'an'ı Türkçeye tercüme etme vazifesi Mehmet Akif Ersoy'a verilirken aynı şekilde Türk dili ile tefsir edilmesi vazifesi de Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'a verilmiştir. Devlet tarafından başlatılan bu girişim aynı hızla ilerlemedi, Elmalılı Hamdi Yazır'ın tefsirinden sonra bir müddet duraklamıştır. Tefsir çalışmaları 1960'lı yılların sonuna doğru canlanmaya başlamış, 2020 yılı itibarıyla ellili rakamlara ulaşmıştır.

Yaklaşık yüz yılı bulan süre zarfında gerek dünyada meydana gelen hızlı ilerleme ve ilmi gelişmeler gerekse de insanların yeni arzu ve ihtiyaçları doğrultusunda oluşan değişimlerin Kur'an ve tefsir çalışmalarına olan etkilerini Türkçe tefsirler üzerinden ele almayı ve bir süre bazında karşılaştırmalı olarak araştırmayı uygun gördük. Bu bir asra yakın süre zarfında yazılmış Türkçe tefsirlerden son otuz yıl içerisinde telif edilmiş tefsirler ağırlıklı olmak üzere seçtiğimiz eserlerden İsra suresini ele almaya çalıştık.

Tezimiz üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm giriş, çalışmanın amacı, önemi, kaynakları gibi başlıklar altında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde müfessirlerin öz geçmişleri ile eserleri hakkında kısaca bilgiler vermeyi uygun gördük. Üçüncü ve son bölümde ise çalışmamıza konu olacak tefsirlerden de istifadeyle İsrâ suresinin konularını başlıklar halinde tespit etmeye çalıştık. Sureyi, Kur'an-ı Kerim'de "ayın"

işareti ile ayrılmış bölümlere uygun olarak taksim ettik. Başlıklar konularına göre bazen bir, bazen daha fazla âyetten oluştu. Sureyi baştan sona âyet âyet ele alarak müfessirlerin yorumlarını özet bir şekilde nakletmeye çalıştık. Âyetlere getirilen yorumlar arasında karşılaştırma yapmak suretiyle çağdaş, güncel ve ilmi açıklamalara işaret etmeye çalıştık. Getirilen yorumlara ek olarak bazen kendi görüşlerimizi eklemeyi uygun gördük. Bir âyetin ya da konunun açıklanmasına müfessirlerin benzer yorum getirmeleri durumunda bir tanesinin açıklamasını nakledip diğerlerini dipnotta cilt ve sayfa numarasını belirtmekle yetindik. Müfessirlerin âyetlere getirdiği yorumları umûmiyetle tarihî sıraya göre nakletmekle birlikte bazen karışık şekilde verildiği de görülecektir. İsrâ suresi ile ilgili müfessirlerin yaklaşımlarını sonuç kısmında değerlendirdik.

Çalışmamız esnasında bizlere yardımcı olan danışman hocam muhterem Doç. Dr. Öğr. Üyesi Murat Kaya beyefendiye, ayrıca üzerimizde emeği olan bütün hocalarımıza ve manevi desteğini eksik etmeyen eşim ile kızlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Muhammet USTA

İstanbul-2021

ÖZET
ÇAĞDAŞ TÜRKÇE TEFSİRLERDE İSRÂ SURESİNE
YAKLAŞIMLAR

Muhammet USTA
Yüksek Lisans, Temel İslâm Bilimleri
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Murat KAYA
Şubat-2021, 281 Sayfa

Bu çalışmada çağdaş Türkçe tefsirlerde İsrâ suresine yaklaşımlar konusu işlenmiştir. İsrâ suresine son yüzyılda Türkçe telif edilmiş tefsirler içerisinde seçilen bazı eserlerin penceresinden bakılmaya çalışılmıştır. Ulaşılan Türkçe yazılmış tefsirler ve müellifleri ile ilgili bilgiler de verilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde araştırmanın konusu, önemi ve kapsamıyla ilgili bilgiler verilmiş ve literatür taraması yapılmıştır. İkinci bölümde Cumhuriyet tarihi boyunca telif edilmiş Türkçe tefsirler ve müfessirler tanıtılmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise sure hakkında genel bilgiler verildikten sonra birinci âyetinden başlamak üzere son âyetine kadar bütün âyetler sırayla ele alınmış ve Türk müfessirlerin yorumları, âyetlere getirdikleri çağdaş, güncel ve ilmî yaklaşımlar tespit edilmeye çalışılarak yorumların kritiği yapılmıştır. Sonuç kısmında çalışmaya konu olan müfessirlerin İsrâ suresine yaklaşımı genel hatlarıyla değerlendirilmiş sureden çıkarılabilecek derslere işaret edilerek sonuç kısmı ile çalışma sonlandırılmıştır. Çalışmamız esnasında Türkçe çağdaş tefsirlerde İsrâ hadisesi, İsrâiloğulları'nın ikinci defa cezalandırılma ihtimali, İslâm'da özel mülkiyet ve ekonomi anlayışı, kurtaj ve zinaya yaklaşma yasağı gibi birçok konuda ilmi ve güncel yorumların yapıldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, İsrâ Sûresi, Tefsir, Çağdaş Türkçe Tefsirler

ABSTRACT
APPROACHES TO THE SURAH AL-ISRA IN CONTEMPORARY
TURKISH EXEGESIS

Muhammet USTA
Master's Thesis, Basic Islamic Sciences
Advisor: Doç. Dr. Murat KAYA
February-2021, 281 Pages

In this study, the subject of approaches to Surah al-Isra in contemporary Turkish Qur'anic exegesis is discussed. The Surah of Isrâ has been tried to be viewed from the windows of some Works chosen among the commentaries written in Turkish in the last century. Information about the Qur'anic exegesis written in Turkish and their authors in the last century were also given. In the first part of the study, information about the subject, importance and scope of the research was given and a literature review was made. In the second part, it has been tried to introduce commentators and Turkish Qur'anic exegesis, which were written throughout the history of the Republic. In the third chapter, after giving general information about the Surah, all the verses starting from the first verse to the last verse were handled in order and the interpretations of the Turkish commentators, the contemporary, current and scientific approaches they brought to the verses were tried to be determined and the comments were criticized. In the conclusion part, the approach of the commentators to the Surah al-Isra was evaluated in general terms, and the study was concluded with the conclusion part by pointing out the lessons that can be derived from the sura. During our study, it was observed that scientific and contemporary interpretations were made on many issues such as the al-Isra incident, the possibility of punishing the Bani Israel's punishment for the second time, the understanding of private property and economy in Islam, the prohibition of approaching abortion and adultery in contemporary Turkish commentaries.

Keywords: Quran, Surah Al-Isra, Qur'anic Exegesis, Contemporary Turkish Qur'anic Exegesis.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı	1
1.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlandırılması.....	1
1.4. Araştırmanın Yöntemi.....	2
1.5. Araştırmanın Kaynakları.....	3
1.5.1. Asli Kaynaklar	3
1.5.2. Genel Kaynaklar	5
İKİNCİ BÖLÜM.....	7
CUMHURİYET TARİHİ BOYUNCA YAZILMIŞ TEFSİRLER.....	7
2.1. 1920- 1950 Arası Yazılanlar	7
2.1.1. Mehmet Vehbi, <i>Hulâsatü'l-Beyan fî Tefsiri'l-Kur'ân</i> (1861-1949)	7
2.1.2. Elmalılı Hamdi Yazır, <i>Hak Dini Kur'ân Dili</i> (1877-1942)	8
2.1.3. Ömer Rıza Doğrul, <i>Tanrı Buyruğu; Kur'ân-ı Kerim Tercüme ve Tefsiri</i> (1893-1952).....	9
2.2. 1950 -1980 Arası Yazılanlar	10

2.2.1. Şemsettin Yeşil, <i>Füyuzat</i> (1905-1968)	10
2.2.2. Hasan Basri Çantay, <i>Kur'ân-ı Hâkim ve Meâl-i Kerîm (Tefsirli Kur'ânMeâli)</i> (1887-1964)	11
2.2.3. Ömer Nasuhi Bilmen, <i>Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Mealisi ve Tefsiri</i> (1883-1971)	13
2.2.4. Hasan Tahsin Emiroğlu, <i>Esbab-ı Nüzul</i> (1899-1988)	14
2.3. 1980 – 2002 Arası Yazılanlar	15
2.3.1. Süleyman Ateş, <i>Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tesiri</i>	15
2.3.2. Ali Arslan, <i>Büyük Kur'ân Tefsiri</i> (1934-1994)	16
2.3.3. Celal Yıldırım, <i>İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri</i> (1928-2019)	17
2.3.4. Mahmut Toptaş, <i>Kur'ân-ı Kerim Şifa Tefsiri</i>	18
2.4. 2002-2020 Arası Yazılan Tefsirler ve Müellifleri	20
2.4.1. Bayraktar Bayraklı, <i>Yeni bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri</i>	20
2.4.2. Ali Küçük, <i>Besâiru'l-Kur'ân</i> (1953-2017)	20
2.4.3. D.İ.B, <i>Kuran Yolu</i>	22
2.4.5. Necla Yasdıman, <i>Kur'ân Tahlilî İ'rap (Kelime Analizi) Sözlük- Meal-Tefsir</i>	23
2.4.6. M. Zeki Duman, <i>Beyanu'l-Hak (Kur'ân-ı Kerim'in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri)</i> (1952-2013)	24
2.4.7. Sıtkı Gülle, <i>Konularına Göre Kur'ân-ı Kerim Âyetleri</i> (1952-2015)	25
2.4.8. M. Sait Şimşek, <i>Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri</i>	26
2.4.9. Ömer Çelik, <i>Hakk'ın Daveti Kur'ân-ı Kerim Meal ve Tefsiri</i>	27
2.4.10. Hüseyin Taşçı, <i>Kur'ân-ı Kerim Rivâyet ve Dirâyet Tefsiri</i>	28
2.4.11. Hamdi Döndüren, <i>İnsanlığa Son Çağrı: Kur'ân-ı Kerim Meal - Tefsir - Ansiklopedik İndeks</i>	29
2.4.12. Mahmut Ustaosmanoğlu, <i>Rûhu'l-Furkân Tefsiri</i>	30

2.4.13. Talat Koçyiğit, <i>Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri</i> (1927-2011)	31
2.4.14. Semra Kürün Çekmegil, <i>Okuyucu Tefsiri (Tefsiru'l-Kârî)</i>	32
2.4.15. Celalettin Çekiç, <i>Tefsiru'l-Kur'an Usûlü'l-Beyan</i>	32
2.4.16. İsmail Karagöz, <i>Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri (Açıklamalı ve Kırık Mealî)</i>	33
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	36
İSRÂ SURESİ.....	36
3.1. Sure İle İlgili Genel Bilgiler.....	36
3.1.1. Önceki Sûreyle İrtibatı	36
3.1.2. Sonraki Sûreyle İrtibatı	37
İSRÂ SURESİ VE ÇAĞDAŞ MÜFESSİRLERİN YAKLAŞIMLARI.....	39
3.2. Birinci Grup Âyetler (1-10)	39
3.2.1. İsrâ ve Miraç Hadisesi (1).....	39
3.2.2. İsrâiloğulları (2-8)	45
3.2.3. Kur'an'ın Rehberliği (9-10).....	59
3.2.4. Dua Âdâbı ve İnsanın Aceleciliği (11)	61
3.3. İkinci Grup Âyetler (11-22)	63
3.3.1. Gece ve Gündüzün Yaratılması (12).....	63
3.3.2. İnsanın Her Yaptığı Kaydedilir (13-14).....	67
3.3.3. Hiç Kimse Başkasının Günahını Çekmez (15)	71
3.3.4. Toplumsal Helak'in Sebepleri (16-17)	75
3.3.5. Dünyayı İsteyenler-Ahireti İsteyenler (18-20).....	80
3.3.6. İnsanlar Arasındaki Farklar ve Dereceler (21).....	85
3.4. Üçüncü Grup Âyetler (22-39)	87
3.4.1. On İki Emir	87
3.4.1.1. Allah'a Şirk Koşma (22)	87

3.4.1.2. Sadece Allah’a Kulluk Et ve Anne Babana İyi Davran (23-25)	89
3.4.1.3. Akrabaya, Yoksula, Yolcuya Hakkını Ver (26).....	93
3.4.1.4. Saçıp Savurma, Şeytana Dost Olma (27).....	96
3.4.1.5. Kaba ve Cimri Olma, Orta Yoldan Ayrılma (28-30)	98
3.4.1.6. Yoksulluk Korkusuyla Çocukları Öldürmeyin (31).....	101
3.4.1.7. Zinâya Yaklaşmayın! (32).....	103
3.4.1.8. Haksız Yere Cana Kıyma! (33).....	105
3.4.1.9. Yetim Hakkı Yemeyin, Ahde Vefâ Gösterin! (34)	108
3.4.1.10. Ölçü ve Tartıyı Doğru Yapın! (35)	111
3.4.1.11. Bilmediğin Şeyin Ardına Düşme! (36)	112
3.4.1.12. Yeryüzünde Böbürlenerek Yürüme! (37)	115
3.4.2. İsrâ Sûresi’ndeki Emirlerle Tevrat’taki On Emrin Mukâyesesi	117
3.5. Dördüncü Grup Âyetler (40-52)	121
3.5.1. Allah’tan Başka İlah Olduğunu İddia Etmek (39)	121
3.5.2. Melekler Allah’ın Kızları Değildir (40).....	122
3.5.3. Kur’ân Niçin Misaller Verir? (41)	124
3.5.4. Şirkin İmkânsızlığı (42-43).....	127
3.5.5. Kâinattaki Her Şey Allah’ı Tesbih Eder (44).....	128
3.5.6. Kur’ân’la Alay Edenlerin Durumları (45- 48)	130
3.5.7. Öldükten Sonra Tekrar Dirilmenin İmkânı (49-52).....	136
3.6. Beşinci Grup Âyetler (53-60).....	142
3.6.1. Tatlı ve Yumuşak Sözlü Olmak (53)	142
3.6.2. Allah’ın Dilemesi (54)	144
3.6.3. Peygamberlerin Birbirlerinden Üstün Olmaları (55)	147
3.6.4. Allah’tan Başkasından Yardım İstemek (56-57)	149

3.6.5. Allah’a İsyân Eden Toplamların Durumu (58).....	152
3.6.6. Peygamberlere Verilen Mucizeler (59).....	154
3.6.7. Allah’ın Kullarını İmtihan Etmesi (60).....	157
3.7. Altıncı Grup Âyetler (61-70)	160
3.7.1. Şeytan’ın Kibri ve Hileleri (61-65).....	160
3.7.2. İnsanların Nankörlüğü (66-69)	169
3.7.3. Allah’ın İnsana Bahşettiğı Değer (70)	175
3.8. Yedinci Grup Âyetler (71-77).....	179
3.8.1. Kıyamet Günü Amel Defterinin Verilişı (71).....	179
3.8.2. Bu Dünyada K�r Olan Ahirette de K�r Olur (72)	181
3.8.3. Müşriklerin Peygamberimize Verdiğı Sıkıntılar (73-75).....	183
3.8.4. Hz. Peygamber’i Yurdundan �ıkararların Âkıbeti (76-77)	188
3.9. Sekizinci Grup Âyetler (78-84).....	190
3.9.1. Sabah Namazının Fazileti (78).....	190
3.9.2. Teheccüt Namazı, Makam-ı Mamud ve Dua (79-80)	192
3.9.3. Hak Geldi B�t�l Zâil Oldu (81)	196
3.9.4. Kur’�n Müminlere Şifâ Kâfirlere Hüsrandır (82).....	198
3.9.5. Karakterin �nemi (83-84).....	200
3.10. Dokuzuncu Grup Âyetler (85-93)	203
3.10.1. İnsanın R�ha Dâir Bildikleri (85)	203
3.10.2. Vahiy İnsan İçin Büyük Bir Lutuftur (86-87).....	208
3.10.3. Kur’ân’ın Meydan Okuması (Tehaddî) (88-89)	211
3.10.4. Müşriklerin İstediği Mucizeler (90-93).....	215
3.11. Onuncu Grup Âyetler (94-100).....	218
3.11.1. Peygamberin İnsan Olmasına Yapılan İtirazlar (94-96)	218

3.11.2. Allah'ın Hidâyeti (97).....	223
3.11.3. Gökleri ve Yeri Yaratan Allah İnsanı da Yeniden Diriltebilir (98)	226
3.11.4. İnsanın Cimriliği (100)	229
3.12. Onbirinci Grup Âyetler (101-111)	232
3.12.1. Hz. Musa'ya Verilen Dokuz Mucize (101-104)	232
3.12.2. Kur'ân Hak Olarak İndirilmiştir (105).....	240
3.12.3. Kur'ân'ın Peyderpey İndirilmesinin Hikmeti (106)	242
3.12.4. Kur'ân Onların Huşûunu Artırır (107-109)	244
3.12.5. Esmâ-i Hüsnâ İle Dua ve Kıraatte İtidal (110)	247
3.12.6. Allah'a Hamd ve Tekbir (111).....	251
3.13. İsrâ Suresinden Çıkarılabilecek Dersler.....	254
3.14. Değerlendirilme.....	255
SONUÇ.....	259
KAYNAKÇA	261
ÖZGEÇMİŞ.....	267

KISALTMALAR LİSTESİ

A.G.E	: Adı geçen eser
AÜ	: Ankara Üniversitesi
as	: Aleyhisselam
Bkz	: Bakınız
BAÜ	: Balıkesir Üniversitesi
cc	: Celle celalüh
C.	: Cilt
D.	: Doğumu
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
D.İ.B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
GÜ	: Gazi Üniversitesi
Hız.	: Hazreti
ty.	: Tarih yok
Syk.	: Sayfa numarası yok
S.	: Sayı
Sad.	: Sadeleştiren
SAÜ	: Sakarya Üniversitesi
SÜ	: Selçuk Üniversitesi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
M.Ö.	: Milattan Önce
M.Ü.	: Marmara Üniversitesi
M.S.	: Milattan Sonra
OMÜ.	: On Dokuz Mayıs Üniversitesi
vs.	: Vesaire

vd. : Ve diğlerleri

vb. : Ve benzeri

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

Araştırmamızın konusunu Cumhuriyet döneminde telif edilmiş Türkçe tefsirler içerisinden seçtiğimiz temsil gücü yüksek olan tefsirlerin İsrâ suresine getirmiş oldukları çağdaş ve güncel yorumların tespit edilip değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Ayrıca ulaşabildiğimiz kadarıyla cumhuriyet tarihi boyunca tefsir yazmış müfessirleri ve eserlerini bir arada toplayıp kısaca tanıtmaya çalıştık.

1.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Araştırmanın amacı çağdaş müfessirlerin Kur'an'a getirdikleri yorumlar ile günümüz insanın hayatına neler katmak istediklerini, güncel olaylar ile Kur'an'ın bağlantısını olup olmadığı? Eğer varsa nasıl bir bağlantının kurulduğunu tespit etmektir. Bundan 1400 sene önce gönderilen kutsal kitabın günümüze kadar gelen süreç içerisinde defaatle tefsiri yapılmıştır. Çağımızda da tefsirler neşredilmeye devam etmekte hatta geçmişe nazaran daha yoğun bir şekilde tefsir çalışmaları yapılmaktadır. Çağdaş müfessirler geçmiş bilgileri tekrar mı etmişler yoksa Kur'an'ın bugüne söylemek istediklerini ne ölçüde tespit edebilmişler, verilmek istenen mesajı muhataplarına aktarmada ne ölçüde başarı göstermişler? Bütün bu soruların cevabını İsrâ suresi ile örneklendirmek istedik. Şunu da belirtmek gerekir ki İsrâ suresinin seçilmesinde özel bir amaç güdülmemiştir. Sonuçta Kur'an'ı Kerim'in bütün sureleri Allah'ın kelimidir.

1.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlandırılması

İsrâ suresi 111 âyetten oluşmakta ve bu nedenle uzun sureler kategorisinde yer almaktadır. Bu sebeple çağdaş Türkçe tefsirlerin adet bakımından fazlalığı ve surede

geçen konuların yoğunluğu dolayısıyla tezimizin kapsamını sınırlandırmak kaçınılmaz hale gelmektedir. Tespit ettiğimiz tefsirlerin özelliklerini ve müfessirlerin özgeçmişleri elden geldiğince kısa tutulmaya çalışılmıştır. Tefsirlerle ilgili şahsi kanaatimizin belirtilmesinden özellikle imtina edilmiştir. Birinci bölümde ele alınan tefsirlerin sayıca fazla olmaları ayrıca, yüksek lisansın ötesinde bir araştırma hacmine sahip olmaları nedeniyle içlerinden bazılarını seçerek tezin hacminin daraltılması yoluna gidilmiştir. Seçilen bu tefsirlerde âyetlere getirilen yorumlar aynı olması halinde gereksiz uzatmalara sebebiyet vermemek için dipnotta cilt ve sayfa numarasıyla ilgili yerler belirtilmiştir. Âyetlerin sebab-i nüzul ve yorumlarında zikredilen hadisleri ve diğer surelerdeki âyetlerle olan bağlantılarına mümkün mertebe girmemeye özen gösterilmiştir. Bazı âyetler ve konular hakkında uzun uzadıya yapılan izahatlara girmeden en kısa ve özet olarak müfessirin düşüncesi aktarılmaya çalışılmıştır. Âyetleri maddeler halinde açıklayan müfessirlerin görüşleri kimi zaman maddeler halinde kısaltılmaya çalışılmıştır. Nakledilen görüşler arasında uzunca tahliller ve kıyaslamalar yapmaktansa çağdaş, güncel ve ilmi yorumlara işaret etmek suretiyle kısa analizlerle dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın ikinci bölümünde müfessirlerin öz geçmişleri ile telif ettikleri eserleri literatür taramasından geçerek kısmen de olsa biyografi şeklinde yazılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde müfessirlerin sureye getirmiş oldukları yorumlar fişleme yöntemi ile nakledilmiş ve getirilen yorumların içerik analizi yapılmıştır. Bir nevi tümden gelim de diyebiliriz.

Çalışmada öncelikle Türkçe telif edilmiş tefsirler ve müellifler tespit edilmeye çalışılmıştır. Tespit edilen müfessirlerin eserlerine ulaşmaya çalışılmıştır. Mümkün mertebe bütün müelliflere ve eserlerine ulaşma arzu edilse de istenilen neticeye de ulaşamamıştır. Çünkü kimi müelliflerin eserleri kütüphanelerde bulunmasına rağmen kimi müelliflerin isimleri ve eserleri, hangi tarihte yazıldıkları, kaç cilt oldukları gibi teknik bilgilerin bir kısmı sadece makalelerde geçmekte ve ayrıca bu eserler kütüphanelerde de yer almamaktadır. Zorlandığımız diğer bir husus da bazı müfessirlerin öz geçmişlerine ulaşmak olmuştur. Hayatta olan müfessirlerle bizzat temas kurularak kendi öz geçmişleri ile ilgili bilgilerin elde edilmesine gayret sarf edilmiştir. Hayatta olmayanların gerekli bilgileri, eserlerinden, eserleri hakkında yazılmış makale, tez,

kitaplar, ansiklopedi, ya da internetten veya gazetelerden elde edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada Türkçe tefsirler ve müellifleri hakkında bir nevi küçük biyografi sayılabilecek bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

1.5. Araştırmanın Kaynakları

Çalışma isminden de anlaşılacağı üzere Çağdaş Türkçe Tefsirler üzerinden meydana geldiği için kaynaklar da Türkçe telif edilmiş tefsirlerden oluşmaktadır.

1.5.1. Asli Kaynaklar

Araştırmanın asli/ana kaynaklarını Türkçe kaleme alınmış tefsirler içerisinden seçilen eserler oluşturmaktadır. İsrâ suresindeki âyetlerin mealleri umumiyetle Türkiye Diyanet Vakfı mealinden verilmiştir. Bu eserlerin İsrâ Suresi ile ilgili bölümleri asli kaynak olmuştur. Tez için seçilen bu tefsirlerin diğer tefsirlere tercih edilmesinde etkili olan kriterler aşağıda ifade edilmiştir:

1.Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*

TBMM tarafından Diyanet işleri Başkanlığı aracılığı ile kendisinden belli kriterlere göre Türkçe tefsir yazılması şartıyla kendisine bu vazife verilmesi ve bir asra yakın süre zarfında hala müstesna bir eser olma özelliğini koruması bu tefsirin çalışmaya konu edinilmesinde etkili olmuştur.

2. Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Meal-i Âlîsi ve Tefsiri*

Bilmen Osmanlı'nın son dönem âlimlerinden olup Elmalılı ile çağdaş bir müfessir olduğu için tefsiri çalışmaya dâhil edilmiştir. Elmalılı kadar tefsirde başarılı görülmese de âyetleri teker teker ele alıp kısa ve öz açıklamalar getirmesi bakımından kendine has özellik taşımaktadır.

3. Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*

Yıldırım'ın tefsiri, isminden de anlaşılacağı üzere bilimsel ve çağdaş yorumlarından istifade edilme düşüncesiyle çalışmaya dâhil edildi. Âyetlere ilmi yaklaşım getirip getirmediği konusu da ayrı bir merak konusu oldu. Zaman zaman ilmi ve sosyolojik tahlilleri yaptığı ifade edilebilir.

4. Mahmut Toptaş, *Kur'ân-ı Kerim Şifa Tefsiri*

Toptaş'ın tefsiri sohbet ortamında oluşsa da zaman zaman güncel olaylar karşısında ciddi yaklaşımları irdelemektedir. Masa başında telif edilmeyişi, âyetlerin muhataplarına karşı şifahen açıklanması dolayısıyla farklılıklarından istifade etmek açısından çalışmaya dâhil edilmesi uygun görüldü.

5. Ömer Çelik, *Hakk'ın Daveti Kur'ân-ı Kerim Meal ve Tefsiri*

Çelik'in tefsirinin bu çalışmaya dâhil edilmesinin en önemli sebepleri arasında kendisinin aynı zamanda tefsir alanında akademik çalışmalar yapması, hemen hemen eğitim hayatını tefsir ilmi ile geçirmesi, tefsir usulu ile ilgili eser yazması, yazmış olduğu tefsirin en güncel tefsirlerden olması ve son on yıl içerisinde kaleme alınmış olması yer almaktadır.

6. Mehmet Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*

Şimşek'in tefsirine bu çalışmada yer verilmesinin sebebi Çelik'in tefsiri gibi son yıllarda aynı zaman diliminde yazılmış olması, kendisinin tefsir alanında akademik çalışmaları ile bilinen bir isim olmasıdır.

7. Ali Küçük, *Besâiru'l-Kur'ân*

Küçük de Toptaş'ın usulü ile vaaz ve sohbet ortamında tefsirini oluşturmuştur. Çalışmaya dâhil edilmesindeki önemli nedenlerden biri son zamanlarda yazılmış olması ve zaman zaman âyetleri sosyal ve güncel olaylarla bağlantı kurarak açıklamasıdır.

8. Hayrettin Karaman vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*

Kur'ân Yolu tefsiri, uzman isimlerden meydana gelen bir komisyon tarafından yazılması, ayrıca Diyanet teşkilatı başta olmak üzere birçok kuruma tavsiye edilmesi ve Diyanet İşleri Başkanlığı'na koordine edilmek suretiyle neşredilmesi gibi nedenlerle çalışmaya dâhil edilmiştir.

9. Talat Koçyiğit, *Kuran-ı Kerim Meal ve Tefsir*

Koçyiğit aslında hadis alanında yapmış olduğu çalışmalarıyla bilinmektedir. Seksenli yıllarda İsmail Cerrahoğlu ile birlikte başladıkları tefsir çalışmalarını tamamlayamamışlardır. Kendisinin tek başına münferit olarak yapmış olduğu çalışmaya tezde değinilmiştir. Çalışmaya dâhil edilen tefsirler içerisinde neşredilen en son tefsir olma özelliğini taşımaktadır.

10. Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri*

Bayraklı İsra suresini en uzun tefsir eden müfessir olarak karşımıza çıktı. Aslında kendisi tefsir üzerine akademik çalışmaları sınırlı olmasına rağmen geniş hacimli tefsir yazmıştır. Kendine has bir yöntemle ele aldığı tefsirinin, çalışmaya farklılık katması bakımından kaynaklar arasına dâhil edilmesi uygun görüldü.

1.5.2. Genel Kaynaklar

İsra suresi ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında Muhittin Akgül, *İdeal Toplum Açısından İsra Suresi*; Abdullah Yıldız, *On İki Emir: İsra Sûresi Işığında Kur'ân Edebi* ismiyle müstakil çalışmalar yapmışlardır. Yıldız, kitabında İsra Suresi 22-38. âyetler arasında zikredilen ahlâkî konuları ele almakta ve bu konuları Kur'ân'ın başka surelerindeki âyetlerle birlikte desteklemektedir. İsra suresi ile ilgili yapılan tezlerin bazıları <https://tez.yok.gov.tr> ve <https://www.isam.org.tr> adreslerinde bulunmaktadır. Yapılan bu akademik çalışmalardan bir kısmı <https://ulakbim.tubitak.gov.tr> adresinden sadece teknik bilgilere ulaşılmış, tezlerin içeriğine ise ulaşamamıştır. Bu çalışmalar şunlardır: Samed Yazar, “İsra Suresi 1-8. Âyetlerin tefsiri ve bu âyetlerle verilmek istenen mesajlar” (Ankara Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011). Erol Özkan, “İsra Suresi bağlamında Hz. Peygamber'in mu'cizeleri”(Recep Tayyip Erdoğan Ü. İlahiyat Fakültesi, 2014). Kübra Aras, “İsra Suresi bağlamında on emir” (Atatürk Ü. İlahiyat Fakültesi, 2017), M. Raşit Genç, “İsra Suresindeki nehiy âyetlerinin tefsiri” (Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi, 2006). Duygu Kopuz, “İsra 16. Âyetin Türkçe tefsirlerdeki yorumu” (Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi, 2019). Canan Canpolat, “İsra Suresindeki eğitimle ilgili âyetlerin tahlili” (Erciyes Ü. İlahiyat Fakültesi, 2001). Ayşe Orhan, “İsra Suresinin Konulu tefsiri” (Erciyes İlahiyat, 2003). Ulaşabildiğimiz tezler ise biri Arapça olmak üzere toplam dört yüksek lisans çalışmasıdır. Bu çalışmaların ilki 2008 yılında Mikail Özkan tarafından Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yapılan “Emirler ve Nehiyler Açısından İsra Suresi” isimli çalışmadır. İkinci çalışma ise Kerim Aydın tarafından 2014 yılında Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Eğitimi Bilim Dalında “Din Eğitimi Açısından İsra Suresi” isimli çalışmadır. Üçüncü çalışma ise Mohonad Shakir Dadoosh tarafından 2018 yılında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arap Dili ve Belağati bölümünde “İsra Suresi Bağlamında Arap Dilinde Mef'uller” isimli çalışmadır. Dördüncü çalışma ise Süleyman Çölden tarafından 2019 yılında Aksaray Üniversitesi Temel İslâm

Bilimleri Ana bilim dalında “*İsra Suresinin ahlaki ilkeler açısından değerlendirilmesi*” isimli çalışmadır.

Çalışmanın kaynaklarından bazıları ise müfessirlerin özgeçmişleri ile ilgili bilgilerdir. Bu bilgilere geçmişte yapılan çalışmalardan elden geldiğince ulaşılmış, lakin bazı bilgilerin güncellenmesi gerektiğinden müfessirlerle bizzat iletişim kurularak güncel durumları tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada en çok istifade edilen kaynaklar arasında Türk müfessirler ve tefsirler üzerine çalışma yapan Prof. Dr. Hidâyet Aydar’ın “*Cumhuriyet dönemi Türkçe Kur’ân tefsirleri*”¹ “*Cumhuriyet Dönemi Türkçe Kur’ân Tefsirleri Üzerine İstatistiksel Bir Değerlendirme*”², “*Türklerde Kur’ân Çalışmaları*”³ isimli makaleleri olmuştur. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi’nin bazı maddelerinde devam etmekte olan güncelleme çalışmaları dolayısıyla çalışmada elektronik ortamda bulunan son güncel haline yer verilmiştir.

¹ Hidâyet Aydar, “Cumhuriyet Dönemi Türkçe Kur’ân Tefsirleri”. *Kur’ân’ın Anlaşılmasına Doğru Tefsir ve Toplum -Tefsir ve Toplum-*, 03-04 Aralık (2010, 2011): 211-303.

² Aydar, “Cumhuriyet Dönemi Türkçe Kur’ân Tefsirleri Üzerine İstatistiksel Bir Değerlendirme”. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. II, S. 2, (2015): 13-35.

³ Aydar, “Türklerde Kur’ân Çalışmaları”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Darulfunun ilahiyat]* S. I, (1999): 159-235.

İKİNCİBÖLÜM

CUMHURİYET TARİHİ BOYUNCA YAZILMIŞ TEFSİRLER

2.1. 1920- 1950 Arası Yazılanlar

2.1.1. Mehmet Vehbi, *Hulâsatü'l-Beyan fî Tefsiri'l-Kur'ân* (1861-1949)

Mehmet Vehbi (Çelik) Efendi, Konya'nın Hadim ilçesi Kongul köyünde 1861 yılında doğmuştur. İlk eğitimine doğduğu köyde başlayan Vehbi Efendi Konya'nın çeşitli yerlerinde muhtelif hocalardan İslâmi ilimleri tahsil etmiştir. 1888 yılından itibaren çeşitli medreselerde hocalık yapmıştır. 1908 yılında 2. Meşrutiyetin ilanı ile İstanbul'a Konya mebusu olarak seçilmiş 1911 yılında meclisin kapatılmasıyla Konya'ya dönmüş ve *Hulâsatü'l-Beyan Fi Tefsiri'l-Kur'ân* isimli 15 ciltlik tefsiri yazmıştır. Osmanlının son zamanları ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında yaşamış olan Mehmet Vehbi Efendi çeşitli görevler üstlenmiştir. Konya Vali vekilliği görevinin yanı sıra Kuvâ-yı Milliye'nin kurulmasında da etkin rol almıştır. TBMM'in açılmasıyla Konya'dan Milletvekili seçilmiştir. 1923 yılında Milletvekilliğini bırakarak memleketine dönmüş ömrünün sonuna kadar burada yaşamıştır. 1949 yılında 88 yaşında vefat etmiştir. Kabri, Konya'da Ankara yolu üzerinde Musalla Kabristanlığındadır.⁴

Tefsiri; Mehmet Vehbi Efendinin tefsirinin ismi *Hulâsatü'l-Beyân Fi Tefsiri'l-Kur'ân*'dır. Tefsirin ismi Arapça olsa da Cumhuriyetin ilanından önce yazılmış son Türkçe tefsir olma özelliği taşımaktadır. 1911-1915 yılları arasında Konya da yazılmış ancak 1923-1927 yıllarında İstanbul'da 15 cilt halinde Osmanlıca olarak basılmıştır. 1966-1969 yıllarında eser latinize edilerek Üçdal neşriyat tarafından yayımlanmıştır.

⁴ Mehmet Vehbi, *Hulâsatü'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, (İstanbul: Üç Dal Neşriyat, 1966), I, 11.

lanmıştır. Bazı çevrelerce itibar görmese de halk tarafından sahiplenilmiş bir eserdir⁵. Rivâyet ağırlıklı tefsir zamanının diline göre sade bir dille yazılmış, ayrıca her âyet müstakil bir şekilde tefsir edilmeye çalışılmıştır.⁶

2.1.2. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili* (1877-1942)

Elmalılı Muhammet Hamdi Yazır, 1877 yılında Antalya'nın Elmalı ilçesinde doğmuştur. Aslen Burdur'un Gölhisar Kazasına bağlı Yazır Köyünden olup küçük yaşlarda Elmalı'da ilkokul, ortaokul ve hafızlık eğitimini tamamlamıştır. Genç yaşta İstanbul'a gelerek farklı medreselerde eğitim alırken cami derslerine de devam etmiş fıkıh, hadis, tefsir, kelam, hat, musiki, matematik, felsefe vb. alanlarda kendini yetiştirmiştir. Elmalılı Hamdi Yazır Osmanlının son yıllarında birçok medresede müderris olarak bulunmuş ve farklı kurumlarda memurluk yapmıştır. Daha sonra milletvekili seçilerek siyasi görevlerde de bulunmuş olan Yazır bakanlık da yapmıştır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte görevde bulunduğu kurumlar kapatılınca İstanbul'a dönmüş olan Yazır, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından kendisine tevdi edilen tefsir yazma işiyle meşgul olmuştur. Elmalı'lı 27 Mayıs 1942'de Erenköy'de vefat etmiş ve Sahrayıcedit mezarlığına defnedilmiştir.⁷

⁵ Eserle ilgili Yüksek Lisans Çalışması yapan İzzettin Pak çalışmasının 64. Sayfasında tefsirin dilinin sade olduğundan ve bazı çevrelerce rağbet görmese de halk tarafından sahiplenildiğinden bahsetmiştir. İsmet Ersöz (TDV) İslam Ansiklopedisinde tefsirin dilinin ağır olduğunu ifade etmiş ayrıca halk tarafından benimsendiğine vurgu yapmıştır.

⁶ Bkz. Remzi Ateşyürek, "Mehmet Vehbi Efendi'nin Hayatı Eserleri ve Tefsir İlmindeki Metodu" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. O.M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994), 22-23; İzzettin Pak, "Konyalı Mehmet Vehbi Efendi ve Tefsirdeki Metodu" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), 25-53; İsmet Ersöz, "Hulâsatü'l-Beyân", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hulasatul-beyan> (08.05.2020).

⁷ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi*, (İstanbul: Ravza Yayınları, 2008), II, 785-786; Yusuf Şevki Yavuz, "Elmalılı Muhammed Hamdi", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XI, 57-62; Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, sad., İsmail Karaçam, Emin Işık, Nurettin Bolelli, Abdullah Yücel, (İstanbul: Azim Dağıtım, 2007), I, 15-16.

Tefsiri; Diyanet İşleri Başkanı M. Rıfat Börekçi'nin teklifi üzerine TBMM tarafından Elmalılı Hamdi Yazır'a verilen tefsir yazma vazifesini 1926-1938 yılları arasında tamamlanmıştır. Tefsirin ilk baskısı 1939 yılında 8 cilt olarak yapılmış, 1960, 1968, 1971, 1982 yıllarında basımları gerçekleştirilmiştir. Dilinin ağırlığı nedeniyle, günümüze kadar toplam 5 kere farklı kişilerce sadeleştirilmiş ve 10 cilt olarak mevcut halini almıştır. Türkiye'de yazılmış tefsirler içerisinde en çok rağbet edilen, üzerinde en çok çalışma⁸ yapılan eser olma özelliğini halen korumaktadır. Meclis tefsir yazma vazifesini Elmalılı'ya verirken; âyetler arasındaki ilişkileri, âyetlerin iniş sebeplerini, kıraat-i aşereyişmamasını, gerektiğinde kelimeler ve terkiplerin açıklanmasını yapmasını istemiştir. Ayrıca inanç açısından ehlisünnet amel bakımından da Hanefi mezhebine göre yazılmasını şart koşmuştur.⁹ Tefsir Dirâyet tefsiri olma özelliğini taşımaktadır.

2.1.3. Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu; Kur'ân-ı Kerim Tercüme ve Tefsiri* (1893-1952)

Aslen Burdurlu olan Ömer Rıza DOĞRUL, Kahire'de 1893 yılında doğmuştur.. Eğitim hayatına doğduğu yerde başlamış ve el Ezher Üniversitesinden mezun olmuştur. Mısır'da gazetelerde siyasi yazılar yazarak hayata atılan Doğrul 1915 yılında İstanbul'a gelerek gazetecilik hayatına devam etmiş birçok gazete ve dergide yazmıştır. Bunlardan bazıları; Tasvir-i Efkâr, Sebilürreşad, Tevhidi Efkâr, Vakit ve Cumhuriyet'dir. Yazdığı yazılarda dini ve siyasi konulara ağırlık vermiş lakin masonluk ve Kadiyanilik ile ilgili fikirleri yüzünden ciddi tenkitler almıştır. Mehmet Akif ERSOY'un kızı Cemile hanımla evlenerek Akif'in damadı olmuştur. 1950 seçimlerinde Demokrat partiden Konya milletvekili seçilerek siyasete girmiş, 13 Mart 1952 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. Mezarı Edirnekapı Şehitliğindedir.¹⁰

⁸ İshak Özgel tarafından “*Elmalılı Muhammed Hamdi Yar'ın Tefsiri ve Hakkında Yapılmış Çalışmalar*” adlı makaleye bakılabilir.

⁹ Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi*, II, 789-790; İshak Özgel, “*Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Tefsiri ve Hakkında Yapılmış Çalışmalar Bibliyografyası*”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.10, S.19-20 (2012): 327-362.

¹⁰ Mustafa Uzun, “*Ömer Rıza Doğrul*”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, IX, 489-492.

Tefsiri; Ömer Rıza Doğrul'un ilk baskısını 1934 yılında yaptığı iki ciltlik tefsirinin tam adı *Tanrı Buyruğu Kur'ân-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsiri şerifi*'dir. Latin alfabesi ile basılan ilk tefsirlerdendir. Eser 1947-1955 yıllarında da İstanbul'da basılmış olup mukaddime kısmında genişçe izahatlar yapılmıştır. Müellif her surenin başına o sure ile ilgili genel bilgiler verip, âyetler ve sureler arası bağlantılara işaret etmiştir. Tefsir mahiyetindeki bilgileri ise dipnotlar şeklinde göstermiştir. Tefsirde önemli bir yöntem ise, doğu-batı araştırmacılarının eserlerine atıflarda bulunması, hatta Kitab-ı Mukaddes ile ilgili mukayeseler yapmasıdır.¹¹

2.2. 1950 -1980 Arası Yazılanlar

2.2.1. Şemsettin Yeşil, *Füyuzat* (1905-1968)

Şemsettin Yeşil, 1905 yılında İstanbul'da doğmuştur. Küçük yaşlarda eğitim hayatına başlayıp İlahiyat Fakültesi ile eğitim hayatını tamamlamıştır. İmam olan babası Hüseyin Efendi'yi erken yaşlarda kaybeden Yeşil, bir müddet İmam-Hatiplik vazifesinde bulunmuş, bazı nedenlerden dolayı kendi isteği ile bu görevden ayrılmıştır. Üstün hitabet kabiliyeti olması hasebiyle insanları etkilemiş ve sohbetleri kalabalık kesimler tarafından takip edilmiştir. Nesebi Abdülkâdir Geylani'ye dayanan Yeşil, kimi zaman konuşmalarında ehl-i beyt sevgisine vurgu yaparken kimi zaman da Muaviye ve Muaviye'yi savunanlara karşı sert tepki göstermiştir. Bu sert tepkileri neticesinde İmam-Hatiplik görevinden alınmış, Rafızîliği, Şiîliği ve Bâtınîliği özendirici konuşmalar yapmakla suçlanarak tahkikatlara uğramış ve bazı kesimlerce de eleştirilmiştir. Cami sohbetlerinin yanında gazetelerde, dergilerde yazılar yazmış ve bazı yazıları da kitap haline getirilmiştir. Tasavvufi yönüyle de bilinen Şemsettin Yeşil, 8 Temmuz 1968'de vefat etmiş olup kabri Zeytinburnu'nda yer almaktadır.¹²

¹¹ Mehmet Okuyan, "XX. Asrın İlk Yarısındaki Türk Müfessirler" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. O.M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü,1990), 121-122;Ali Akpınar, "Tanrı Buyruğu", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tanri-buyrugu> (07.10.2019).

¹² Semih Ceyhan, "Şemseddin Yeşil", *TDV İslam Ansiklopedisi(DİA)*, XLIII, 491-492; Edibe Taş, "Bir Cumhuriyet Dönemi Sufisi; Muhammed Şemsettin Yeşil'in Tasavvufi Anlayışı" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005), 19-22.

Tefsiri; Şemsettin Yeşilin *Fuyuzât* isimli tefsiri işarî tefsirlerdendir. 1943-1966 yılları arasında yazılmış olan tefsir Camide vermiş olduğu vaazlarından müteşekkil bir eserdir. Toplamda 7 cilt olan tefsirin dili günümüz Türkçesine göre ağırdır.¹³

2.2.2. Hasan Basri Çantay, *Kur’ân-ı Hâkim ve Meâl-i Kerîm (Tefsirli Kur’ânMeâli) (1887-1964)*

Hasan Basri Çantay, 18 Kasım 1887’de Balıkesir’de dünyaya geldi. İlk eğitimini babası Halil Cenabi efendiden, ardından ise Balıkesir’in önde gelen âlimlerinden Arap Hocadan bir müddet ders almış ve bugünkü ilkokul’un muadili olan ibtidai mektebine başlamıştır. Arkasından Balıkesir idadi’nin rüştiye bölümünü bitirmiş, babasının vefatı üzerine eğitimini yarıda bırakıp annesi ve iki kız kardeşinin bakımı çalışma hayatına atılmıştır. 1919 yılında Balıkesir mutasarrıfı (Bayındırlık) Ömer Ali bey tarafından memur olarak görevlendirilmiştir. Ahmet Naci efendiden Arapça, müftü Osman Nuri efendi ve Adil efendiden Farsça dersleri alarak kendini geliştirmiştir. Çantay edebiyat, hukuk, iktisat, maliye gibi birçok farklı alanda muhtelif hocalardan dersler almıştır. Gençlik yıllarında basın hayatına da atılan Çantay; Nasihat, Balıkesir, Yıldırım, Karesi, Ses gazetelerinde yazılar yazmış, bazılarını kendisi neşretmiş zamanın siyasi, sosyal ve kültür hayatında etkili isim olmuştur. İstiklal harbinde çeşitli vazifelerin yanında milletvekilliğinde yapmış ve zamanın ileri gelen öncü şahsiyetlerinden biri haline gelmiş, dava adamı rolüyle bir hayat yaşamış olan Osmanlının son âlimlerinden olan Çantay 3 Aralık 1964 yılında İstanbul’da hayata gözlerini yummuş ve çok sevdiği arkadaşı Mehmet Akif Ersoy’un bulunduğu Edirnekapi Şehitliğine defnedilmiştir.¹⁴

¹³ Edibe Taş, *a.g.e.*, 53; Şükran Koçak, “Çağdaş Türkçe Tefsirlerde Zümer Suresine Yaklaşımlar” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), 9.

¹⁴ Abdullah Yıldız, “Hasan Basri Çantay ve Meali Kerim’indeki Tefsir Kısımlarının Analizi”, 4-9; Zeliha Kapukaya, “Hasan Basri Çantay’ın Hayatı ve Eserleri Üzerinde Bir İnceleme”(Yayınlanmamış Doktora Tezi, BAÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 36-69; bkz., İsmail Çalışkan, “*Hasan Basri Çantay*”, (Ankara: DİB Yayınları,2017), 6-22; Mucteba Uğur, “*Hasan Basri Çantay*”, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,1994), 41-50.

Tefsiri; Hasan Basri Çantay'ın eserinin tam ismi *Kur'ân-ı Hâkim ve Meal-i Kerim*'dir.¹⁵ Eserini niçin yazdığı ile ilgili düşüncelerini önsöz bölümünde doyurucu bir biçimde vermiş ve çeşitli konulara temas etmiştir. Açıklamasında Allah kelamı ile insan kelamı arasındaki farkı Yaratan ile yaratılan arasındaki farka benzeterek bu farkı gidermede insanlar ve cinlerin aciz kalacağını hatta Melekler ve Peygamberlerin bile bu farkı gidermeye gücünün yetmeyeceğini bildirmiştir. Bu kadar ciddi bir işe niçin girdiği sorusuna; *Tibyan* ve *Mevakıp* gibi Türkçe eserlerin o günün diline uzak olduğu ve tercümelerinde sıkıntıların bulunduğunu ifade etmiştir. Eserlerde faydasız ve aslı olmayan çok sayıda yanlışın bulunduğu dikkat çekmek suretiyle insanların anlayamayacağı gibi zamanın ruhuna ve ihtiyaçlarına cevap vermeyeceğini belirtmektedir. Yapmış olduğu bu açıklamadan sonra o dönemde yazılmış eserlerin bazılarında değinmiş, eksik ve yanlışlarına işaret ettikten sonra önemli görülen bazı konulara dikkat çekmiştir. Zamanında, okumuş insanların bile kolaylıkla anlayacağı bu tür çalışmaların azlığı ve eksikliği ayrıca İncil'in Türkçeye tercüme edilmek suretiyle köylere kadar ücretsiz dağıtıldığından söz etmektedir. Eserin özelliklerine gelince; dilinin anlaşılır olduğu, sonradan uydurulan hurafe ve uydurulmuş hadislere yer vermediği, sahih kaynaklardan istifade edilmek suretiyle meallerin süslü görünmesi için yapılan yanlış tercümelerden kaçınıldığı görülmüştür. Fiillere ve isimlere en uygun manaların verilmesine gayret edilmiş olup, kelimelerin dilimizdeki en uygun karşılığına dikkat çekilmiştir. Eserlerinde, Allah'ın kelamı ile ilmi gelişmeleri birbirine karıştırmamak için gayret gösterilmesi en önemli özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır. 1953 yılında üç cilt olarak İstanbul'da yayımlanmaya başlayan

¹⁵ Yazmış olduğu eserin ismi Meal olarak nitelenmiş, kendisi ve birçok müfessir tarafından da Kur'ân meali olarak değerlendirilmiş olsa da günümüzde yazılan bazı tefsirleri göz önünde bulundurduğumuz zaman ayrıca eserini incelediğimizde mealden öte tefsir özelliğini de taşıdığını söylememiz mümkündür. Gerek parantez içi açıklamaları gerekse dipnot şeklinde verilen izahatlar meal görünümünden ziyade, çok kısa da olsa tefsir kategorisinde değerlendirmemizi gerekli kılmıştır.

eser 1992 yılına kadar 16 defa basılmıştır. 1993 yılında Risale yayınları tarafından M. Ali Yekta Saraç'ın önderliğinde sadeleştirilmiş haliyle tekrar yayınlanmıştır.¹⁶

2.2.3. Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Mealisi ve Tefsiri* (1883-1971)

Ömer Nasuhi Bilmen 1883 yılında Erzurum'un Salasar köyünde dünyaya gelmiştir. Erken yaşlarda babasını kaybedince amcası Abdürrezzak İlm Efendi tarafından himaye edilmiştir. Erzurum'da eğitimine başlayan Ömer Nasuhi Bilmen İstanbul'a gelerek eğitimini burada tamamlamıştır. 1913 yılında dersiamlık¹⁷ ile vazifeye başlayan Bilmen, Osmanlı Devletinin son anlarında sık sık farklı vazifelere tayin edilmiştir. Cumhuriyetin ilan ile birlikte vazifeye de devam ederek medrese hocalığı, İstanbul Müftülüğü (1943) ve Diyanet İşleri Başkanlığı (1960) yapmıştır. Bu görevler dışında Darüşşafaka öğretmenliği, İmam hatip okulu ve Yüksek İslâm Enstitüsü'nde dersler vermiş, 1971 senesinde İstanbul'da âhirete irtihal etmiştir. Kabri Edirnekapi Sakızağacı Şehitliğindedir.¹⁸

Tefsiri; Bilmen'in tefsirinin ismi "*Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*"dir. Hicri yılbaşı olan 1 Muharrem 1381'de başlamış olduğu eserini 27 Zilhicce 1384 yılında 8 cilt olarak tamamlamıştır. Tefsirin mukaddime kısmında tefsir yazmaya ehil olmadığını mütevazı bir lisan ile aktaran bu büyük İslâmâlimi şu sözlerle tefsiri niçin yazdığını açıklamaktadır.

Acizleri kendi namıma tefsir ve tercüme yazacak bir iktidara malik olmadığımı itiraf ediyorum. Ancak bir hayli din kardeşlerimizin arzularına binaen Kur'ân'ı azimin meali âlisine ve muhtasarca izahına dair bu eseri, birçok

¹⁶ Hasan Basri Çantay, "*Kur'ân-ı Hakim ve Meal-i Kerim*," sad., M. Ali Yekta Sarac, (İstanbul: Risale Yayınları, 2005), I, 7-17; Abdullah Yıldız, "Hasan Basri Çantay ve Meal-i Kerim'indeki Tefsir Kısımlarının Analizi", 39-40.

¹⁷ Medreselerde öğrencilere, camilerde halka açık ders verme yetkisine sahip müderris için kullanılan unvan. Bkz., Mehmet İpşirli, "DERSİÂM", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/dersiam> (04.02.2021).

¹⁸ Rahmi Yaran, "Bilmen, Ömer Nasuhi", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/bilmen-omer-nasuhi> (20.10.2019).

muktedir âlimlerimizin tefsirlerinden istifade etmek üzere yazmaya cüret eyledim.

Bu sözlerin ardından istifade ettiği eserlerin bir kısmına yer vermektedir. Tefsirin metodu ile ilgili bir açıklaması olmayıp, yapılan çalışmalardan şu sonuçlara varılabilir; Bilmen, Tefsirini resmi Mushaf tertibi üzerine baştan sona doğru kaleme almış, sureler ile ilgili genel bilgileri, nüzul sebeplerini, birbirleri ile alakalı irtibatları kurmaya çalışmıştır. Kendisinin de fıkıh âlimi olması münasebetiyle âyetlerin fıkhi yorumlarına ara sıra değinmiş olup, âyetleri önce diğer âyetlerle, sırasıyla hadislerle, varsa Sahabe ve Tabii'nin görüşlerine başvurarak, bazen de âyetlerin sonuna dua cümleleri veya şiirler ekleyerek tamamlamıştır.¹⁹

2.2.4. Hasan Tahsin Emiroğlu, *Esbab-ı Nüzul* (1899-1988)

Hasan Tahsin Emiroğlu, 1899 yılında Konya'nın Derbent ilçesinde doğmuştur. Küçük yaşlarda Kur'ân eğitimi almaya başlayıp Hafızlığını Osman Efendi'de bitirmiştir. Konya'da medrese eğitimini ikmal edip icazet aldıktan sonra Kütahya İmam Hatip Lisesi'nden 1928'de mezun olmuştur. Konya'nın muhtelif yerlerinde öğretmenlik yaptıktan sonra sırasıyla 1962'te Konya İl Müftülüğü, 1965'te Adana il müftülüğü, 1967 yılında Ankara Bâlâ müftülüğü görevlerinde bulunup 1969'da emekliye ayrılmıştır. Hasan Tahsin Emiroğlu 1988 yılında Konya'da vefat etmiş ve doğduğu yer olan Derbent'te toprağa verilmiştir.²⁰

¹⁹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'ân'ı Kerim Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, (İstanbul: Kahraman Yayıncılık, ty), I, 5; Bektaş Günay, “Ömer Nasuhi Bilmen ve Tefsiri” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001),71-73; Ahmet Yazıcı, “Klasik Modern Yorum Açısından Bilmen ve Ateş Tefsirlerinin Mukayesesi” (Yayınlanmamış Doktora Tezi. OMÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), 54-58.

²⁰ Hidâyet Aydar, “Cumhuriyet Dönemi Türkçe Kur'ân Tefsirleri” *Kur'ân'ın Anlaşılmasına Doğru Tefsir ve Toplum -Tefsir ve Toplum-*, 03-04 Aralık 2010, 2011, 211-303; Hasan Tahsin Emiroğlu, <https://konya.diyaret.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?ContentId=87&MenuCategory=Kurumsal>, [11, 9,2020]; Şükran Koçak, “Çağdaş Türkçe Tefsirlerde Zümer Suresine Yaklaşımlar”, 10-11.

Tefsiri; “*Esbab-ı Nuzûl*” ismini verdiği eserini 1954-1963 yılları arasında yazmıştır. Müellif eserini 14 cilt olarak yayımlamışken sonradan 2 cilt daha ilave edilerek toplamda 16 cilt ulamıştır. Tefsirin baş tarafında konu fihristi, önsöz, besmele, giriş ve kitabın yazılışında faydalanılan eserlerin bilgileri yer almaktadır. Önsöz kısmında eserin yazılış şekli şöyle açıklanmıştır:

Bir surenin sonunda iki sure arasındaki münasebet belirtilmiş, surenin başında, varsa surenin umumu hakkındaki sebab-i nuzûl izah edilmiş ve sureye ait bilgiler yazılmış, sonra âyet-i Celilelerin asıllarının kışeleri yapılmış, Türkçe anlamları yazılmış sebab-i nuzûlleri dercedilmiş, daha sonra âyetlerin tefsir ve izahları ve en sonra da nâciz müellifinin anlayış ve mütalaası ile netice veya özetler yapılmıştır.

Türkçe telif edilmiş ilk sebab-i nuzûl kitabıdır.²¹

2.3. 1980 – 2002 Arası Yazılanlar

2.3.1. Süleyman Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tesiri*

Süleyman Ateş 1933’te Elazığ’ın Tadım köyünde doğmuştur. Doğduğu köyde 9 yaşında hafızlığını tamamladıktan sonra Erzurum’da medrese usulü Arapça eğitimi almıştır. 20 yaşında sınava girerek ilkokul diploması almasından sonra sırasıyla, 1960 yılında imam hatip okulunu, 1964 yılında Ankara Üniversitesi ilahiyat Fakültesini bitirmiş ardından 1968 yılında doktor, 1973 yılında Doçent, 1979 yılında da Profesörlük unvanını elde etmiştir. İlahiyat yıllarından beri İmam hatiplik, öğretmenlik ve birçok Üniversitede hocalık yapan Ateş, 1976-1978 yıllarında on ikinci Diyanet İşleri Başkanı olarak görev yapmıştır. *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri* isimli eseri başta olmak üzere birçok eser telif etmiştir.²²

²¹ Hasan Tahsin Emiroğlu, *Esbab-ı Nuzûl, Kur’ân Âyetlerinin İniş sebepleri ve Tefsirleri*, (İstanbul: Elif Ofset, 1978), I, XV-XVIII; Süleyman Karacelil, “Cumhuriyet Dönemi Tefsir Hareketleri: Türkçe Tefsirler Bağlamında” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi. M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004), 14.

²² Mustafa Öcal, *Diyanet İşleri Başkanları ve Hizmetleri*, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2016), 357-404.

Tefsiri; Ateş, Üniversite yıllarında okuttuğu tefsir ders notlarının toplanmasıyla başladığı tefsir yazma işini 15 yılda tamamlamıştır. Tefsirinin adı, “*Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*”dir. Tefsirin birinci cildine “Tefsire Giriş” başlığıyla, Hz. Muhammed (sav) ve Kur’ân-ı Kerim ile bilgi vermeye başlamış sırasıyla vahiy, âyet, sure, Kur’ân-ı Kerim’in harekelenmesi, noktalanması, kıraat meselesi ve tefsirle alakalı bilgiler verdikten sonra Türkiye’deki tefsir çalışmalarına kısaca değinerek birtakım eleştirilerde bulunmuştur. Türkçe yapılmış birçok tefsirin olduğunu fakat bunların dil bakımından yeni neslin anlayamayacak kadar ağır olduğunu, ayrıca metot bakımından da modern olmadığını, birçok zayıf bilginin tenkite tabi tutulmadan kullanıldığını ve okuyucuyu bıktıracak kadar uzun olduğunu dile getirmiştir. “Metodumuz” başlığı ile eserin yazımındaki yönteminden bahsetmektedir. Tefsirinde hüküm âyetleri üzerinde genişçe durduğu ve fıkıh mezheplerinin görüşlerinden bahsederek son olarak kendi görüşünü ifade ettiği ayrıca, İnsan ve Kâinatın yaratılışından söz eden âyetleri modern ilmin ışığı altında izah etmeye çalıştığı görülmektedir. Ayrıca eserinde İslâm’ı, zaman içinde dini kitaplara sokulan ve Kur’ân’ın nurunu gölgeleyen basit, gecekondu düşüncelerden soyutlayarak günümüz insanına ve gençliğine aydın bir mesaj vermeye çalıştığını belirtmiştir.²³

2.3.2. Ali Arslan, *Büyük Kur’ân Tefsiri* (1934-1994)

Ağrı ilinin Eleşkirt ilçesinde 1934 yılında dünyaya gelmiştir. Medrese usulü 18 yıl İslâmi ilimler eğitimi görmüş ve Şeyh Taha efendiden icazet almıştır. Kendi imkânlarıyla talebe okutan Arslan 1957 yılında Diyanet İşleri Başkanlığının açmış olduğu Vaizlik ve Müftülük sınavını kazanmış ve müftü olmuştur. Müftülük vazifesine başlamadan İstanbul’a gelerek bir müddet ismailağa medresesinde hocalık yapmıştır. (1961-1965) Ardından sırasıyla Çankırı vaizliği (1966) Tekirdağ İl Müftülüğü (1966-1970)yapan Arslan, İstanbul merkez Vaizliği vazifesini iki yıl sürdürdükten sonra kendi isteği ile Diyanetteki görevinden 1977 yılında ayrılmış ve Almanya’da İslâmi faaliyetlerde bulunmuştur. Arslan yayınlarının kurucusu Ali Arslan görevi esnasında 43 eseri Türkçeye tercüme etmiştir. Bu eserlerden bazıları şunlardır; İmam-ı Gazzâlî, *İhya-u Ulumiddin* (10 cild); *Kimya-i Saadet* (4 cild); Seyyid Kutub,

²³ Süleyman Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988), I, 64-65.

İslâm'ın Dünya Görüşü, Medineli ve Beykozlu Hacı Osman Akfırat, *Basiratü's-salikîn (Erenlerin Kalp Gözü)*, *Hadislere Göre Evlenme Adabı*, *Kadınlara Hitab*, *Hanefî Fıkhdından Kuduru-i Şerif'in Tercümesi* bunlardan bazılarıdır. Arapça ve Farsça bilen Arslan 1994 yılında vefat etmiştir. Kabri İstanbul, Gaziosmanpaşa, Beş-yüzevler, Karadeniz mezarlığındadır.²⁴

Tefsiri; Ali Arslan tarafından telif edilmiş olan tefsirin adı; *Büyük Kur'ân Tefsiri (Hulâsatü't-Tefâsîr)*dir. 1984 yılında Arslan Yayınları tarafından İstanbul'da basılmış olan eser on altı cilttir.²⁵ Tefsirin Mukaddime kısmında Kur'ân'ın kelime anlamı ile başlayıp Kur'ân ilimleri, sebebi nüzul ve Tefsir ile ilgili 162 sayfalık genişçe bilgiler yer almaktadır. Müellif, tefsirin “son sözümüz” kısmında görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

Hiçbir tercüme, hiçbir meal, hiçbir tefsir kitabı Kur'ân'ın azametini olduğu gibi aktaramaz. Ancak 'ehl-i sünnet vel cemaat' itikadına uygun yapılmış meallere ve 'selef-i sâlihîn'in inancına ters düşmeyen tefsirler Rabbimizin yüce kitabına birer anahtardırlar. Birazcık olsun onunengin ve derin mânâlarını aktarmaya yardımcıdırlar. İşte bizim de kaleme aldığımız bu eser, bu sahada bir nebzecik hizmete vesile olsun maksadıyla yazılmıştır. Hatta diyebiliriz ki şimdiye kadar yazılanların bir özetidir. Bal arısının değişik çiçeklerden balı derlemesine benzer.

İfadelerinden de anlaşıldığı üzere eserini oluştururken bir nevi önceki tefsirlerden derleme yaptığı anlaşılmaktadır.²⁶

2.3.3. Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri (1928-2019)*

Erzurum asıllı olan Celal Yıldırım'ın resmi kayıtlarda 1932 yılında doğduğu yazmaktadır. Asıl doğum tarihi 1928, yeri ise Muş şeklindedir. Türkiye'de Bitlis ve Sirt'in çeşitli medreseleri ile birlikte Mısır'da on beş yıl kadar İslâmî ilimler alanında

²⁴ Öz geçmişi ile ilgili bilgiyi oğlundan ve kendisi ile ilgili kitap çalışması yapan Recep Çelik beyefendiden elde ettim.

²⁵ Karacelil, “Cumhuriyet Dönemi Tefsir Hareketleri: Türkçe Tefsirler Bağlamında”, 15.

²⁶ Ali Arslan, *Büyük Kur'ân tefsiri, “Hulâsatü't- Tefasir”*, (İstanbul: Arslan Yayınları, 1984), I, 162.

eğitim almış olup, Diyanet İşlerine Başkanlığı'na bağlı olarak Aydın, Afyon ve İzmir'de il müftülüğü görevlerinde bulunmuş ve 1979 yılında İzmir Vaizliğinden emekliye ayrılmıştır. Evli ve dört çocuk babası olan Yıldırım çok sayıda eser telif ve tercüme etmiştir.²⁷

Tefsiri; 1985 yılında Anadolu Yayınları tarafından 14 cilt olarak neşredilen “*İlmin Işığında Asrın Kur’ân Tefsiri*” isimli eserin müellifi Celal Yıldırım’dır. Mukaddime kısmında verdiği bilgilere göre 23 yıllık birikim ile eserini kaleme almıştır. Okuyan herkesin kolayca anlayabilmesi için sade bir dille yazıldığı, gençlere yönelik bir metot izlenildiği, günün gelişen ilmine ışık tutulmaya gayret edildiğini ifade eder. Bilimsel konularla bağlantılı âyetler tefsir edilirken konunun uzmanlarına danışıldığından bahseder. Kur’an-ı Kerim ve diğer kutsal kitaplar olan Tevrât ve İncıl arasında mukayeseler yapılmış, âyetlerin nüzul sebepleri özet olarak ifade edilmiştir. Günün değişen şartlarını ve sosyal hayatı göz önünde bulundurarak, rivâyetten çok dirâyete ağırlık verildiğini, her konudaki veya bölümdeki âyetlerin ilmi, ahlaki, hukuki, sosyal, ekonomik ve tarihi yönlerini öğüt ve ibret yansıtan bir şekilde açıklandığını, hayatın, ölümün, nefis ve şeytan, kabir âlemi ve kıyametin hikmet ve gayesine genişçe yer verildiğini söylemektedir.²⁸

2.3.4. Mahmut Toptaş, *Kur’ân-ı Kerim Şifa Tefsiri*

Mahmut Toptaş, 1947 yılında Karaman’ın Göçer köyünde doğmuştur. 1959 yılında İlkokuldan mezun olduktan sonra, Hafız Necati Öğüt, Müfti Abdurrahman Bengi, Mehmet Çakır Arapça ve İslâmi ilimleri ikmal etmiştir. İmam hatip okulunu açıktan vererek Diyanet İşleri Başkanlığında imam- hatip olarak görev yapmaya başlayan Toptaş, ardından 1979 yılında Konya Yüksek İslâm Enstitüsünü bitirmiş, 1982’de ise Haseki eğitimini tamamlayarak Balıkesir’ın Edremit ilçesine Vaiz olarak görevlendirilmiştir. Diyanette İmam Hatiplik, Vaizlik görevlerinde bulunduktan sonra 1999

²⁷ Abdurrahman Ensari, “Celal Yıldırım ve Kur'an Ahkâmı Tefsiri”, *The Journal of Academic Social Science Studies [JASSS]*, 2018, S. 72, 311-328; Celal Yıldırım, Müftü İslam Bilgini, <https://www.biyografya.com/biyografi/1171> (10.10.2019).

²⁸ Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur’ân Tefsiri*, (İzmir: Anadolu Yayınları, 1986), I, 14-16

yılında emekliye ayrılmıştır. Toptaş, bazı gazetelerde haftalık yazılar yazmakla birlikte özel radyo ve televizyonlarda haftalık tefsir sohbet programları yapmaktadır.²⁹

Tefsiri; Şifa tefsirinin birinci cildinin baş tarafında tefsirin özellikleri şu şekilde ifade edilmiştir:

*Kur’ân Tefsiri, şimdiye kadar alışık olduğumuz klasik tefsirlerden değildir. Hocamızın bu tefsiri, Cağaloğlunda Cezeri Kasımpaşa camiinin konferans salonunda, Cemaat talebelerinin dört yıldan beri metodik olarak takip ettiği Kur’ân’ın çağımızın meselelerine dönük izahlarının kaleme alınmış şeklidir. Böylece günümüz Türkiyesinde metot bakımından ilk orjinaliteyi teşkil etmektedir.*³⁰

Tefsirin metodu önsöz kısmında müellif tarafından şöyle açıklanmaktadır: Önce âyet âyetle tefsir edilmiş, sonra sünnete müracaat ederek Hz. Peygamber’in yorumlarına yer verilmiştir. Ayetlerin nüzul sebeplerini öğrenip günümüzde o sebeplere benzer olaylar göstermeye çalışılmıştır. Firavun’un, Nemrut’un, Şeytanın söyledikleri sözleri bugün kimlerin nerde nasıl söyleyebileceğini açıklamaya çalıştığını ifade eden Toptaş ahkâm âyetlerinin tefsirinde fıkıh kitaplarının açıklamalarına yer verdiğini, çağımızın hukuki sorunlarına dikkat çektikten sonra İslâm hukukunun üstünlüğünü örnekleriyle açıkladığını belirtmiştir. Ayrıca tefsirinde Atasözü haline gelen âyetlere dikkat çekmiştir. Tefsirin giriş bölümünde Kur’ân ile alakalı birtakım açıklamalar yapmıştır. Peygamberimizin hüküm koyma yetkisine de değindiği yazısı 56 sayfayı bulmaktadır. Cantaş Yayınları tarafından İstanbul’da 1993 yılında birinci basımı gerçekleşen tefsir sekiz ciltten oluşmaktadır.³¹

²⁹ Mahmut Toptaş, *Kur’ân’ı Kerim Şifa Tefsiri*, (İstanbul: Cantaş Yayınları, 1993), I, 12-14; Koçak, “Çağdaş Türkçe Tefsirlerde Zümer Suresine Yaklaşımlar”, 13.

³⁰ Bizim çalışmamızın esasını da oluşturan günümüz meselelerine Kur’ân’ın sumuş olduğu çözüm önerilerini kastederek “orijinal” vurgusu yapılmıştır. Bkz., Toptaş, *a.g.e.*, I, 9.

³¹ Toptaş, *a.g.e.*, I, 11-17.

2.4. 2002-2020 Arası Yazılan Tefsirler ve Müellifleri

2.4.1. Bayraktar Bayraklı, *Yeni bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri*

Bayraktar Bayraklı 1947 yılında Rize'nin İkizdere ilçesine bağlı Güneyce nahiyesinde doğdu. İlkokulu ve hafızlığı doğduğu köyde bitirdikten sonra sırasıyla, İstanbul İmam Hatip okulunu (1968), İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsünü (1972), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesini (1975) bitirdi. 1982'de doktor, 1986'da doçent, 1993'te profesör oldu. Günlük gazetelerde yazılar yazan Bayraklı'nın yayımlanmış birçok esri mevcuttur. 2014 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden emekli olan Bayraktar Bayraklı evli ve üç çocuk babasıdır.³²

Tefsiri; Bayraklı “*Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri*” adlı tefsirini 6 Nisan 1999'da yazmaya başladığını ve 6 Kasım 2006'da yamayı bitirdiğini belirtmektedir. Tefsir 21 ciltten oluşmaktadır. Tefsirin önsözünde; “Tefsir yazmak, başlı başına sorumluluk isteyen bir iştir. Bunun farkında olarak, iyi niyetle bu işe kalkıştım” der ve şöyle devam eder;

Her müfessir elbette kendi bakış açısını, ilmini, bu vesileyle ortaya koymaya çalışır. Bu tefsirde de eğitim ve öğretimin en önemli aracı olan “kitap” ve buna bağlı olarak “kitaplı” bir anlayışın yöntemlerini ortaya çıkarmaya çalıştım.

Önsözde ayrıca, yeni bir yaklaşımla Allah'ın kitabını yorumlamaya çalıştığını ifade eden Müfessir, Tefsirin giriş kısmında “Kur'ân nedir?” Sorusuyla başladığı yazısını Kur'ân'ın isimleri Kur'ân ile ilgili bazı bilgileri vererek, son kısmında ise “tefsirdeki metodumuz” başlığıyla yöntemini başlıklar altında ortaya koymuştur.³³ Tefsirini di- rayet yöntemi ile telif etmiştir diyebiliriz.

2.4.2. Ali Küçük, *Besâiru'l-Kur'ân* (1953-2017)

Ali Küçük Konya'nın Çumra ilçesine bağlı Apa Köyünde 1953 yılında doğmuştur. 1972'de İmam hatip lisesini bitirmiş akabinde Çumra merkezde 3 yıl Kur'ân Kursu

³² Bayraktar Bayraklı, *Kur'ân'a Göre Kiminle*, (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2018), Önsöz.

³³ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri*, (İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2007), I, 12-64.

hocalığı yapmıştır. Selçuk Üniversitesinde Sosyal Bilimler ve İlahiyat Fakültesi okumuş, ardından Avrupa’da altı yıl din görevlisi sıfatıyla vazife yapmıştır. Konya’da çeşitli vakıf ve derneklerde dini hizmet faaliyetleri yürütmüş, Ribat, İlk Adım dergilerinde ve Vahdet Gazetesinde yazılar yazmıştır. 2017 yılında kanser hastalığı sebebiyle tedavi görürken 5 Kasım 2017’de vefat etmiştir. Kabri Konya Üçler Mezarlığındadır.³⁴

Tefsiri; İmam hatip yıllarında başlayan Kur’ân’ı ve Sünneti anlama merakı Küçük’ü okumaya, araştırmaya sevk etmiş, ilk olarak meal okumaya başlamış, ardından Arapça ve Türkçe tefsirlerle Kur’ân’ı defalarca hatmetmiş ayrıca bütün kütüb-i sitte olmak olmak üzere hadis kitaplarını da baştan sona okumuştur. Bu konudaki düşüncelerini tefsirin önsözünde şu sözlerle dile getirmektedir;

Her hatmimde Besâir olan kitabımız bana derin ufuklar ve derin bakış açıları kazandırdı. Sünnetin, Kur’ân’ın ikinci derecede müfessiri ve beyan edicisi olduğuna inancım, beni yoğun bir şekilde sünnetle meşguliyete yönlendirdi. Sünnetle beraberliğim Kur’ân’ı daha güzel anlamama yardımcı oldu.

Eser yirmi yıla yakın bir zaman diliminde yapılmış tefsir sohbetlerinin ses kayıtları alınarak kitap şekline aktarılmasıyla oluşturulmuştur. Konuşma dili ile yazıya geçirildiği için akıcı bir üsluba sahip değildir. Kendisi bu durumu şöyle açıklamaktadır;

Bu çalışmamla ilkokul seviyesinde eğitim görmüş, Arapça bilmeyen Müslüman kardeşlerimi hedefledim. Bu yüzden ilim ehlini ilgilendiren birçok tartışmalı konulara girmemeye özen gösterdim. Vasat tahsil seviyesindeki insanların anlamakta güçlük çecekleri kitâbî cümlelerden Isrârla kaçındım³⁵

³⁴ Ahmet Akbaş, “Model İnsan Oluşturmada Mesaj Odaklı Tefsirin Rolü (Besâirul Kur’ân Örneği)”, *Uluslararası İslam ve Model İnsan Sempozyumu, Bildiri Kitabı*, 26-27 Nisan 2018, (Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi, 2018): II, 258.

³⁵ Bir önceki dipnotta kaynağını belirttiğimiz, Ahmet Akbaş tarafından kaleme alınan makalede Ali Küçük’ün tefsiri “mesaj odaklı tefsir” olarak tanımlanmış ve öneminden bahsedilmiştir.

Tefsirin Mukaddime kısmında “Kur’ân’ı Anlamanın Yolu” başlığında 10 maddeden oluşan 60 sayfa civarında geniş açıklama yer almaktadır. Eserin ilk baskısı 2003 yılında 17 cilt olarak Konya Adım Matbaacılık ve Ofset tarafından gerçekleştirilmiştir.³⁶

2.4.3. D.İ.B, *Kuran Yolu*

Kuran Yolu Tefsiri, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından, alanında uzman akademisyenlerden (Prof. Dr. Hayreddin Karaman, Prof. Dr. Mustafa Çağrıcı, Prof. Dr. İbrahim Kâfi Dönmez, Prof. Dr. Sadrettin Gümü) oluşan komisyon tarafından kaleme alınmış ve Din İşleri Yüksek Kurulu’ncada gözden geçirilerek hazırlanmıştır. Tefsirin yazılış sebebi şu şekilde açıklanmıştır;

Toplumumuzun muhtelif vesilelerle Diyanet İşleri Başkanlığı’nın çağdaş ihtiyaçlara cevap verecek yeni bir Kur’ân tefsiri hazırlatması talebini dile getirmesinden³⁷ dolayı yazılmıştır.

Kur’ân Yolu tefsiri, Devlet tarafından yazdırılmış, Elmalılı Hamdi Yazır’ın “Hak Dini Kur’ân Dili” tefsirinden sonra ikinci tefsir çalışması sayılabilir. Beş ciltten oluşan bu çalışmaya 1998 yılında başlanmış ve 2003 yılında bitirilerek birinci baskısı yapılmıştır.

Tefsirin özellikleri: *Kur’ân Yolu* tefsiri Mushaf tertibine göre yazılmış olup dirâyet tefsiri özellikleri taşımaktadır. Tefsirin giriş kısmında 50 sayfa kadar Kur’ân ilimleri ile ilgili kısa bilgi verilmiş ve “Bu Tefsir” başlığı altında özellikleri maddeler halinde sıralanmıştır. Tefsir edilen surenin baş kısmında surenin nuzûlü, adı, konusu, fazilet ve özellikleri başlıklarıyla gerekli açıklamalar yapılmış, âyetler mümkün mertebe kısa açıklanmaya çalışılmış, gereksiz bilgilerden ve uzun yorumlardan kaçınılmaya özen gösterilmiştir. Âyetlerin yorumlarında nuzûl sebebi dikkate alınarak âlimlerin

³⁶ Ali Küçük, *Besâiru’l-Kur’ân*, (Konya: Adım Matbaacılık ve Ofset, 2006), I, 1-5.

³⁷ Hayreddin Karaman, vd., *Kur’ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*,(Ankara: Diyanet İşleriBaşkanlığı Yayınları, 2007), I, 10.

görüşleri de aktarıldıktan sonra son olarak kendi görüşlerini ifade etme yolunu izlemişlerdir.³⁸

2.4.5. Necla Yasdıman, *Kur'ân Tahlili İ'rap (Kelime Analizi) Sözlük- Meal-Tefsir*

Necla Yasdıman 1962 yılında Bursa'nın İnegöl ilçesinde doğmuştur. İlkokulu Bandırma, ortaokulu İnegöl, liseyi de İzmit Derince lisesinde tamamladı. 1984 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun olan Yasdıman Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde İslâm hukuku alanında doktorasını tamamlamıştır. (2002) Diyanet İşleri Başkanlığında uzun yıllar görev yaptıktan sonra 2006 yılında emekliye ayrılmıştır. Şuan itibari ile İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi Arap Dili ve Belağatı bölümünde bölüm başkanı olarak görev yapmaktadır.³⁹

Tefsiri; Necla Yasdıman tarafından telif edilmeye başlanan eserin adı “*Kur'ân Tahlili Arapça Gramer Işığında Sözlük-Meal-Tefsir*”dir. 2006 yılında Anadolu Matbaacılık tarafından birinci cildi yayınlanmaya başlanan eser hâlihazırda 8 cilt olup tamamlanmamıştır⁴⁰. Eserin Önsöz bölümünde “Öğrencilerimizle uzun seneler boyunca Arapça, Tefsir vb. derslerdeki notların toplanmasıyla ortaya çıkmıştır” denmektedir. Başlangıçta meal, sözlük, kelime, kelime anlam ve dilbilgisi tahlili, olarak planlanmış fakat bazı âyetlerin ne “demek istediği” sorusu sıkça sorulunca pratik olması açısından tefsir âlimlerinin görüşlerinden de istifade edilmek üzere âyetlerin kısa da olsa tefsir edilmesi ihtiyacı hâsıl olmuş, bu amaç doğrultusunda “açıklama” başlığı altında tefsiri yapılmıştır. Müellif eserin ilk iki cildinde tefsir kısmına kendi görüşlerini yazmadığını lakin sonraki ciltlerde kendi görüşlerine de yer verdiğini belirtmek-

³⁸ Bkz; *Kur'ân Yolu*, a.g.e., I,7-51; Yusuf Ağkuş, “*Kur'ân Yolu* Adli Tefsirin Tefsir İlmi Açısından Değerlendirilmesi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. S.Ü. Sosyal Bilimler Entitüsü, 2008), 21-25; Yunus Akkaya, “*Kur'ân'a Açılan Pencere: Kur'ân Yolu Tefsiri*”, *Diyanet Aylık Dergi*, S. 208 (2008): 62-64.

³⁹ Necla Yasdıman, *Kur'ân Tahlili, Arapça Gramer Işığında Sözlük-Meal-Tefsir*, (İzmir: Anadolu Matbaacılık,2006), I, 1; <http://www.neclayasdıman.com/biyografi.html> (9.10.2019).

⁴⁰ Telefon ile yaptığım görüşmede Kur'ân'ın 28. cüzüne kadar gelindiği çalışmanın devam ettiği bilgisini aldım.(10.10.2019).

tedir. Eserde âyetler Arapça olarak yazılmış, Arapça kelimelerin anlamları alt tarafına yazılarak gramer yönünden de kısaca bahsedilmiştir. Ayrıca toplu meal, sözlük başlıkları altına gerekli bilgiler verildikten sonra açıklama kısmına da tefsiri yapılmıştır. Türkiye’de şimdilik bu özelliği yönünden tek çalışma olduğu ifade edilebilir.⁴¹

2.4.6. M. Zeki Duman, *Beyanu’l-Hak (Kur’ân-ı Kerim’in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri)* (1952-2013)

Mehmet Zeki Duman 1952 yılında Sivas’ın Şarkışla ilçesi Gümüştepe köyünde dünyaya geldi. İlkokulu doğduğu köyde bitirdi. 1969 yılında Kayseri İmam hatip lisesinden, 1973 yılında Kayseri Yüksek İslâm Enstitüsü’nden mezun oldu. 1977 yılında Kayseri Yüksek İslâm Enstitüsü’ne Tefsir Asistanı olarak atandı. 1984 yılında Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Tefsir Dalında Doktor, 1987 yılında Doçent, 1993 yılında Profesör unvanlarını aldı. 2009-2012 yılları arasında Fakülte Dekanlığı görevi yaptı. Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir ana bilim dalında görevli iken 2013 yılında elim bir trafik kazası sonucu hayatını kaybetmiştir. Arapça ve Fransızca bilen Zeki Duman evli üç çocuk babasıdır.⁴²

Tefsiri; Zeki Duman’ın tefsirinin adı “*Beyân ’ul-Hak*”tır. Eserin giriş kısmında “Neden yeni bir tefsir, Tefsir ve Tevil arasındaki farklar, Tefsirin özellikleri” başlıkları ile 25 sayfalık açıklama yapmaktadır. Üç cilt olan Tefsirini 6 yıllık yoğun çalışma sonucu tamamladığını belirtmektedir. Müellif, “Neden yeni bir Tefsir?” sorusuna şu gerekçeleri sıralayarak cevap vermektedir. Tercüme, meal veya tefsirlerden maksut manayı Türkçeye yansıtma ve açıklamadaki yetersizlik, tefsirlerin ihtiyaçtan fazla bilgilerle uzatılması, Kur’ân’ın bütün halinde ve tam olarak anlaşılamama sorunu, âyetlerin bağlamlarının kopukluğu, siyak-sibak ilişkisi ve mana bütünlüklerinin göz önünde bulundurulmaması gibi nedenleri zikretmiştir. Ayrıca tefsirlerin çoğunun birbirinden kopya edilerek hacimlerinin on cilde kadar çıkarılmış olmasına değinmiş-

⁴¹ Yasdımam, *Kur’ân Tahlilî Arapça Gramer Işığında Sözlük-Meal-Tefsir*, I, 1-7.

⁴² İhsan Işık, *Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, (Ankara:Elvan Yayınları, 2006), III, 1099; <http://www.zekiduman.com/hakk%c4%b1nda.html> (01.10.2019).

tir. Son olarak ise âyetle ilgili ilgisiz pek çok açıklamanın yapıp önemli konuları bütüncül açıdan ele alıp tatmin edici açıklamalar getirmek yerine âyetlerin evrensel ve güncel konularının yeterince yansıtılmadığı cevabını vermiştir.⁴³

Duman bu eleştirileri yaptıktan sonra kendi tefsirinin özelliklerini 23 maddelik bir açıklama ile giriş kısmında uzunca anlatmıştır. Kısaca bakılacak olursa, müellif “Tefsirde iktisat” metodunu benimsemiş, sureleri nuzül sırasına göre ele almış, her surenin meal ve tefsirinden önce sureyi okuyucuya tanıtmak ve dikkatini çekmek için surelerin tarihi ve kültürel arka planını belirttiğini ifade etmiştir. Her âyet ve pasaj indirildiği zemin ve zamanda anlaşılmaya çalışılmış, akıl ve tefekkürü teşvik eden bilimsel, evrensel, çağdaş ve güncel meselelerle âyetler değerlendirilmiş, gereksiz uzatmalara, polemiklere sebep olacak ihtilaflı konulara girilmemeye dikkat edilmiş, kimi yönleriyle ülkemizde kimi yönleriyle de İslâm dünyasında ilk olduğu görüşü savunulmuştur.⁴⁴

2.4.7. Sıtkı Gülle, *Konularına Göre Kur’ân-ı Kerim Âyetleri* (1952-2015)

Prof. Dr. Sıtkı Gülle 1952’de Erzurum’da doğdu. 1980 yılında Vefa Akşam Lisesinden, 1987’de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri Bölümünden mezun oldu. Yüksek Lisan seğitimini 1990’da, Doktorayı ise 1995’te tamamladı. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı Pendik Haseki Eğitim Merkezin de okumuş Abdurakman Gürsen Efendiden İstanbul Tariki üzerine kıraat dersleri de almıştır. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Kıraat Kürsüsü Anabilim Başkanlığı görevinde bulundu. Umre için gittiği Medine de 02.02. 2015 tarihinde vefat etti.⁴⁵

Tefsiri; “*Konularına Göre Kur’ân-ı Kerim Âyetleri*” ismi ile 2010 yılında Huzur Yayın Evi tarafından yayınlanan tefsirin müellifi Prof. Dr. Sıtkı Gülle’dir. Alışık

⁴³ M. Zeki Duman, *Beyânu’l-Hak*, (Ankara: Fecir Yayınevi, 2006), I, 11.

⁴⁴ Duman, *Beyanu’l-Hak*, I, 11-25.

⁴⁵ İhsan Işık, *Türk Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, 1. Basım (Ankara: Elvan Yayınları, 2006), 4/1522; Sıtkı Gülle, “İlahiyatçı”, <https://www.biyografya.com/biyografi/13231> [11. 09. 2020]; <https://istanbulihtisas.diyaret.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?ContentId=327&MenuCategory=Kurumsa>.

olmadığımız bir yöntem ile yazılmış olan eserde kısmen konulu tefsir metodu uygulanmıştır. Eser 6 ciltten oluşmaktadır. Üç ana konu etrafında ele alınmış olup bunlar da, Allah (cc), Kâinat, İnsan'dır. Müellif Önsözünde eserini özet olarak şu şekilde tarif etmiştir; Birinci olarak İman boyutu bağlamında Allah ve vahiy yoluyla haber verilen gaybi mevzular işlenmiş, iman için öngörülen bütün temel ilkeler âyetler bağlamında başlıklar halinde incelenmiştir. İkinci olarak ise, görülen ve görülmeyen fizik varlıkları oluşturan kâinat ile ilgili âyetler ve son olarak da kâinatın hizmetine sunulan insan'la doğrudan ve dolaylı olarak işaret eden âyetler gruplar halinde aktarıldı. Her konu önce önbilgiler başlığı altında konuyla ilgili âyetlerden çıkarılan bilgiler verilmiş, gruplandırılan âyetlerin mesajları spot başlıklarla ifade edilmiştir. Konu ile ilgili âyetlerin biri ilk inen surelerde diğeri son inen surelerde ise Kur'ân'daki sırasına göre tertip edilmiş, yeryer dipnotlarda yanlış telakki ve değerlendirilmelere işaret edilmiş ve âyetler ışığında yanlışlıklar belirtilmiştir. Son olarak dikkat çekilen özelliklerden biri dededikodu mahiyetindeki faydasız tartışmalara girilmediği ifrat ve tefrit arasında bocalayan düşüncelere pirim verilmediği vurgulanmıştır.⁴⁶

2.4.8. M. Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*

Prof. Dr. M. Sait Şimşek, 1951 yılında Mardin'de doğdu. Diyarbakır İmam Hatip Lisesi (1969) ve Erzurum Yüksek İslâm Enstitüsü'nde (1973) görev yaptı. Erzurum ve Mardin vaizliğinde bulundu (1970-1975). Gemlik İmam Hatip Lisesi'nde öğretmenlik vazifesinden sonra Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne asistan olarak atandı. Aynı fakültede profesörlüğe kadar yükseldi ve 2018 yılında emekli oldu. Halen Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde çalışmaya devam etmektedir.⁴⁷

Tefsiri; Şimşek'in tefsirinin ismi "*Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*"dir. 2012 yılında Beyan yayınlarından yayımlanmış olan eser 5 ciltten oluşmaktadır. Tefsir'in önsöz kısmında tefsiri ile ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade edebiliriz. Tefsiri hazırlarken çağımızdaki ve önceki kaynaklara müracaat ettiğini, okuyucuyu yorup meşgul et-

⁴⁶ Sıtkı Gülle, *Konularına Göre Kur'ân-ı Kerim Âyetleri*, (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2010), I, 5-8.

⁴⁷ İhsan Işık, *T.E.Ansiklopedisi*, VIII, 3359; *Mehmet Sait Şimşek*, http://ilahiyat.konya.edu.tr/index_v2.0.php?pid=53. [11. 09. 2020]

memek için çoğu zaman müracaat ettiği kaynakları isim olarak zikretmediğini belirtmiştir. Ekol olarak herhangi birinin etkisinde kalmadan günümüz insanının meşgalelerini de göz önünde bulundurarak sözü fazla uzatmak istemediğini dile getirmiştir. Son olarak bazı meselelerde genel okuyucuyu ilgilendirmedini düşündüğü için akademik tartışmalardan uzak durmaya çalıştığı ve genel okuyucunun anlayabileceği bir dil kullandığını ifade etmektedir.⁴⁸

2.4.9. Ömer Çelik, *Hakk'ın Daveti Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri*

Prof. Dr. Ömer Çelik, 01.02.1966'da Artvin Yusufeli'nde doğdu. 1989 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 1992'de yüksek lisansını 1997'de doktorasını tefsir ilim dalında tamamladı. 2001'de doçent, 2007'de profesör oldu. Üç sene Kırgızistan Devlet Üniversitesi'nde misafir öğretim görevlisi olarak görev yaptı. Halen Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde çalışmalarını devam ettirmektedir. Evli ve üç çocuk babası olan Çelik, Arapça ve İngilizce bilmektedir.⁴⁹

Tefsiri; Ömer Çelik tarafından telif edilen eserin ismi “*Hakkın Daveti Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri*”dir. 2013 yılında 5 cilt olarak Erkam yayınları tarafından basımı gerçekleştirilmiştir. Müellif tefsirin yazılma sebebi ile ilgili şunları söylemektedir:

Türkiye’de geniş halk kitleleriyle beraber özellikle gençliğin, lise ve üniversite öğrencilerinin, Kur’ân Kursu ve İmam Hatip talebelerinin okuyup bitirebileceği, anlayıp doğru bir Kur’ân bilgisine sahip olabileceği muhtasar bir tefsire ihtiyaç bulunmaktadır... Zira zamanın değişmesiyle ortaya çıkan gelişme ve ihtiyaçlar telif ve tercüme tefsir sahasında yeni çalışmaları zaruri kılmaktadır. Azim, gayret ve güzel niyetlerle yapılacak yeni çalışmalar bu manada yeni boşlukları dolduracak ve istifadeye medar olacak hususiyetleri haiz olmalıdır. Bu yüzden kaleme aldığımız tefsirimizde aşağıdaki kıstaslara mümkün olduğu ölçüde riâyet etmeye çalıştık.

⁴⁸ Mehmet Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2012), I, 9-10; İbrahim Çopur, “M.Sait Şimşek’in Hayat Kaynağı Kur’ân Adlı Tefsirinin Değerlendirilmesi”(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005), 7-8.

⁴⁹ Elektronik posta yolu ile kendisinden bilgileri elde ettim.

Müellif daha sonra eserin özelliklerini şu şekilde açıklamaktadır. Tefsirde Kur'ân-ı Kerim'in indiriliş gayesine uygun olarak insanları daima iman-ı kâmil, amel-i sâlih, ihlâs, takva, ihsan, güzel ahlak ve adabı teşvik eden bir dil ve üslup kullanılmıştır. Her surenin girişinde o sure ile ilgili genel bilgiler verilmiş, nakilden ziyade telif üslubu tercih edilnek suretiyle, Mushaf tertibi üzere, mümkün mertebe âyetlerin tek tek tefsir edildiğinden bahsedilmiştir. Ayrıca meal, tefsir, hadis, siyer, fıkıh, kelimetü'l-kelam gibi konuların lügat kaynaklarından istifade edildiği belirtilmiştir. Rivâyetlerin güvenilirliğine de dikkat ederek, yer yer menkıbelere, kıssalara, şiirlere yer verildiği, özellikle işâri tefsir ve maneviyatı kuvvetlendirecek izahlara mümkün mertebe değinildiğine de vurgu yapılmıştır. Son olarak Ahkâm âyetleri, itikadi âyetler, kavramlar, nesih meselesi, müteşâbih âyetler ve mezhepler başlıkları altında açıklamalar yapılmıştır.⁵⁰

2.4.10. Hüseyin Taşçı, *Kur'ân-ı Kerim Rivâyet ve Dirâyet Tefsiri*

Erzurum'un Oltu ilçesine bağlı Kemerkaya Köyünde 1946 yılında Dünyaya gelmiştir. 15 yaşında babasından hafızlığını ikmal etmiş, akabinde 1962 yılında İstanbul'a gelerek Gönenli Mehmet efendinin riyasetinde Molla Sadrettin başta olmak üzere özel hocalardan Arapça ve diğer dini ilimleri ikmal etmiş, ayrıca Dülgerzade de İsmail Efendi'den (bacağı kesik) talim tecvit okumuştur. Askerlik dönüşü (1966) sırasıyla 1973 yılında Kars Sarıkamış, Ardahan, Sakarya Geyve ve Kırklareli'nde imam hatip olarak görev yaptıktan sonra İstanbul Büyükşehir Belediyesi mezarlıklar müdürlüğünde din görevlisi sıfatıyla çalışmış ve 2008 yılında emekliye ayrılmıştır. Görev yaptığı esnada İmam hatip lisesini (2006) ve ilahiyat ön lisans programını (2008) bitirmiştir.⁵¹

Tefsiri; Kendi ifadesine göre 2008 yılında emekli olduktan sonra 3,5 yıl gibi bir zaman diliminde tefsirini yazmıştır. Tefsirinin tam adı "*Kur'ân-ı Kerim'in Rivâyet ve Dirâyet Tefsiri*" dir. Beş cilt olan tefsiri 2015 yılında İstanbul'da Ravza yayınları tarafından yayınlanmıştır. Taşçı tefsirini yazarken istifade ettiği kaynaklar arasında

⁵⁰ Ömer Çelik, *Hakk'ın Dâveti Kur'ân-ı Kerim Meal ve Tefsiri*, (İstanbul: Erkam Yayınları, 2013), I, 17-26.

⁵¹ Öz geçmişi kendisinden yazılı olarak internet yoluyla elde ettim.

Beyzavi, Hazin, Nesefi, İbn-i Abbas ve İbn-i Kesir ayrıca Elmalılı ve Ömer Nasuhi Bilmen'in tefsirlerini zikretmektedir. Kendisinden edindiğimiz bilgiye göre tefsiri yazarken yararlandığı kaynaklarda âyetlerin siyak/sibakına ters düşen, İsrâiliyyat bilgilerine ve akla örtüşmeyen bazı rivâyetlere itiraz ettiği, Kur'ân'ın zahirine aykırı kabul ettiği yorumlara itirazlarını ederek kendi tezlerini savunmuştur. Tefsiri yazarken ilk önce sure ismini zikretmiş, sure ile ilgili teknik bilgileri verdikten sonra klasik usulü takip ederek Fatıha ile başlayıp Nas suresine kadar sure sure Arapça âyetleri yazdıktan sonra mealini, sonunda da izahını vererek eserini telif etmiştir.⁵²

2.4.11. Hamdi Döndüren, *İnsanlığa Son Çağrı: Kur'ân-ı Kerim Meal - Tefsir - Ansiklopedik İndeks*

Prof. Dr. Hamdi Döndüren 1943 yılında Balıkesir'de doğmuştur. İlkokulu bitirdikten sonra Hafızlığını tamamladı. Balıkesir İmam-Hatip Lisesi ve Muharrem Hasbi Lisesi'nden mezun olduktan sonra sırasıyla İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü ile birlikte İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini de bitirdi. Ardından avukatlık, vaizlik ve müftülük vazifelerinde bulundu. Sırasıyla Konya Yüksek İslâm Enstitüsü, (1975) Bursa Yüksek İslâm Enstitüsü (1978) Doktora (1983), doçent (1988), profesör (1995) oldu. Arapça ve Fransızca bilen Döndüren evli ve dört çocuk babası olup Bursa Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde çalışmaktadır.⁵³

Tefsiri; İki cilt olarak 2003 yılında İstanbul'da yayınlanan tefsirinin tam ismi "*İnsanlığa Son Çağrı: Kur'ân-ı Kerim Yüce Meal ve Açıklaması*"dır. Döndüren eserinin birinci cildinin baş tarafında tefsiriyle ilgili paylaştığı bilgilere göre, kaynak olarak okurlar tarafından verim ve faydayı artırabilmek için geniş kapsamlı konu ve terimler indeksini, âyetlerin nüzul sebeplerini, âyetlerin birbirleriyle bağlantılarını, âyetlerle ilgili hadisleri ve kaynaklarını aktarmıştır. Ayrıca ayetlerin kitabı mukaddes ile bağ-

⁵² Hüseyin Taşçı, *Kur'ân-ı Kerim'in Rivâyet ve Dirâyet Tefsiri*, (İstanbul: Ravza Yayıncılık ve Matbaacılık, 2015), I, 6-7. Tefsir ile ilgili bilgilerin bir kısmını telefon yoluyla kendisinden elde ettim.

⁵³ Hamdi Döndüren, *İnsanlığa Son Çağrı: Kur'ân-ı Kerim Yüce Meal ve Açıklaması*, 1. B. (İstanbul: Abone, Promosyon ve Dağıtım Departmanı, Diyalog Gazetecilik San. Ve Tic. Ltd. Şti., 2003) C.1, sy.

lantılarını, dipnotlarda ansiklopedi maddeleri benzeri temel bilgileri ve hüküm âyetleri ile ilgili teferruatlı bilgileri verdiğini belirtmektedir.⁵⁴

2.4.12. Mahmut Ustaosmanoğlu, *Rûhu'l-Furkân Tefsiri*

Mahmut Ustaosmanoğlu'nun doğum tarihi resmi kayıtlarda 1931 olmakla birlikte Trabzon'un Of ilçesi Tavşanlı (Miço) köyünde 1928 yılında Ali efendi ile Fatma hanımın evladı olarak dünyaya geldi. Doğduğu köyün fahri imamlığını yapan babasından küçük yaşlarda hafızlığını ikmal ettikten sonra önce Kayseri'ye ilim tahsil etmeye gidip Tesbihcizade Ahmet efendiden Sarf, Nahiv ve Farsça derleri okudu. Daha sonra Çalekli Dursun Efendi ismiyle maruf Süleymaniye Medresesi Dersiamlalarından Dursun Feyzi Güven efendiden Belağat, İlmi kelim, tefsir, hadis, fıkıh gibi İslâmi ilimleri öğrenip on altı yaşında icazet aldı. Kur'ân-ı Kerim ve tashihi huruf eğitimini ise Reisü'l-Kurra Mehmet Rüştü Aşıkkutlu hoca efendiden almıştır. Bandırmada askerlik vazifesini yerine getirirken tanıştığı Nakşibendî tarikatının tasavvufî lideri Ali Haydar efendiden tasavvuf eğitimi ve dersleri aldıktan sonra 1954 yılında Fatih İsmailağa Camii İmam Hatipliği vazifesine başladı ve bu görevini 1996 yılında yaş haddinden emekli olana kadar sürdürdü. Tasavvufî kimliği ile tanınan Ustaosmanoğlu hayatta olup Beykoz'da ikamet etmektedir.⁵⁵

Tefsiri: *Rûhu'l-Furkân* tefsiri Mahmut Ustaosmanoğlu başkanlığında bir heyet tarafından yazılmaya başlanmıştır. Tefsirin 1. Cildi 1991 tarihinde yayımlanmış olup 2019 itibarıyla 18. Cildi basılmıştır. Tefsirin yazılış sebebi şu şekilde açıklanmıştır;

*Hicri 1407 senesi Şâban ayının Beraet gecesinde, Ravza-i Mutahhara'da yani Peygamberimiz'in pak cennet bahçesi olan mescid-i şerifinde bulduğumuz sırada Efendimiz tarafından vaki olan bir işaretle, bu mühim işe başladık.*⁵⁶

⁵⁴ Döndüren, a.g.e., I; Ayrıca Hamdi Döndüren'in yayınlanmak üzere kitap evine gönderilmiş 10 ciltlik Fıkıhî bir tefsirinin olduğunu yayın evindeki sorumlu kişilerden öğrendim.

⁵⁵ Ahıska Neşir Heyeti, *Mahmut Efendi Hazretleri Hayatı & Fotoğraf Albümü*, (İstanbul: Ahıska Yayınevi, 2018), 7-83.

⁵⁶ Mahmut Ustaosmanoğlu, *Rûhu'l-Furkân Tefsiri*, (İstanbul: Sıraç Kitabevi, 1991), I, 9-10.

Mukaddime kısmında tefsirde takip edilen yöntemle ilgili verilen bilgilere göre Kur'ân'ın faziletleri hakkında âyet ve hadislere yer verilerek bazı âlimlerin Kur'ân ile ilgili sözlerinden bahsedilmiştir. *Rûhu'l-Furkân* tefsirinin en ayırt edici özelliği ise âyetlerin kelime kelime Türkçe anlamlarının yazılmasıdır. İşâri tefsir özelliği taşıyan tefsir uzun izahatlarla doludur.

2.4.13. Talat Koçyiğit, *Kur'ân-ı Kerim Meal ve Tefsiri* (1927-2011)

Prof. Dr. Talat Koçyiğit; 3 Ağustos 1927'de Uşak'ta dünyaya geldi. Hafız olan dedesinden ve babasından dini ilimler öğrenerek tahsil hayatına başladı. İlkokul, orta ve liseyi Uşak'ta bitirdi (1949). Daha sonra Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni kazandı. Türkiye'de ilk defa Ankara'da İlahiyat Fakültesi açılınca kaydını bu fakülteye aldırarak ilahiyat alanında eğitimine başlayan Koçyiğit hadis alanında çalışmalarıyla Türkiye'de birçok ilke imza attı. Hayat hikâyesi başarılarla dolu olan Prof. Dr. Talat Koçyiğit Hadis üzerine yaptığı çalışmalarla bilinmektedir. Görev yaptığı Üniversitede farklı idari görevlerde de bulunmuştur. Son olarak başlamış olduğu tefsirini vefatından kısa zaman önce bitirmiştir. 18.04.2011 yılında Ankara'da vefat etmiş ve Cebeci mezarlığına defnedilmiştir.⁵⁷

Tefsiri; Prof. Dr. İsmail Cerrahoğlu ile birlikte 1984 yılında yazımına başladıkları “*Kur'ân-ı Kerim Meal ve Tefsiri*” adlı eserin çalışmasını sadece birinci cildini beraber yazmışlar, geri kalan altı cildini ise Prof. Dr. Talat Koçyiğit tek başına bitirmiştir. 2011 yılında vefat etmeden kısa süre önce yazımı tamamlanmış ve ilk baskısı 2016 yılında Türkiye Diyanet Vakfı tarafından 7 cilt olarak basılmıştır.⁵⁸ Tefsir Fatiha suresi ile başlayıp Nas suresi ile biten sure tertipli bir çalışmadır. Mukaddime kısmında Kur'ân-ı Kerim ve tefsirin tarihi seyri, gelişmesi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Tefsir çalışmalarının ilk dönemlerinden, tefsir çeşitlerinden ve tefsir yazarken başvurulması elzem olan kaynakları zikrederek, bu konuya şu şekilde vurgu yapmıştır: “Kur'ân âyetlerinin tefsirine niyet edenlerin önlerinde belli başlı üç kaynak vardır ve

⁵⁷ Bkz. Recep Bilgin, *Son Dönem Hadis Çalışmaları ve Talat Koçyiğit'in Hadisçiliği*, (Ankara: Araştırma Yayınları, 2020), 93-115; Bünyamin Erul, M. Emin Özafşar ve Ali Dere, “Prof. Dr. Talat Koçyiğit ile Söyleşi”, *Diyanet Aylık Dergi*, S. 245, (2011): 39-43.

⁵⁸ Birçok tez ve makalede tefsirin 10 cilt olarak yazıldığı bilgisi mevcuttur. Lakin eser 7 cilt olarak basılmıştır.

bu kaynakları dikkate almaksızın âyet tefsir etmeleri mümkün değildir. Bu kaynaklar şunlardır: Kur’ân-ı Kerim, Hz. Peygamber’in sünneti, Sahabe tefsirleri”⁵⁹ açıklaması ile “Ehlişünnet” hassasiyetine de dikkat çekmiştir. Tefsir edilen surelerin başında surenin adı, nazil olduğu yer ve zaman, surenin konusu, bir önceki sure ile bağlantısı açıklanmaktadır. İhtisas alanı hadis olan Koçyiğit âyetlerin yorumunda hadislere sıkça yer vererek bunu açıkça göstermiştir.

2.4.14. Semra Kürün Çekmegil, *Okuyucu Tefsiri (Tefsiru’l-Kârî)*

Semra Çekmegil 15.05.1945 tarihinde Malatya’da doğmuştur. Eğitim durumu ile ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlayamadığımız yazar M. Sait Çekmegil’in kızıdır. Tefsirinin birinci cildinde küçük yaşlarda babasının İslâm terbiyesinde bulunduğu, ayrıca sosyal aktiveleri içerisinde bulunmuş ama hiçbir grup ve partiye dâhil olmadığı bilgisi vurgulanmıştır. Yazı hayatına Nida dergisi ile başlayan müellif evli ve dört çocuk annesi olup ev hanımıdır.⁶⁰

Tefsiri; Müellif önsöz bölümünün ilk cümlelerinde yapmış olduğu çalışmada müfessirlik ve âlimlik iddiasında olmadığını söyler. Uzun yıllar hanımlar arasında yapmış oldukları derslerin sonucunda bu tefsiri yazmaya karar verdiğini belirtmiştir. Aynı yazının devamında yararlandığı eserlerden bazılarının isimlerini zikretmiştir.⁶¹ Tefsirin takdim yazısında Kur’ân’ın ilk emri olan “oku” emrinden hareketle tefsire “Okuyucu” isminin verildiğini belirtir. Ayrıca eserin dirâyet ile rivâyet özelliği taşıdığı ve ilmi bir çalışma olduğu bilgisi verilir.⁶²

2.4.15. Celalettin Çekiç, *Tefsiru’l-Kur’ân Usûlü’l-Beyan*

Celalettin Çekiç 1969 yılında Sakarya’da doğdu. İlkokulu Düzce’de okuduktan sonra Sakarya Karasu ilçesinde medrese usulü dersler aldı. 1982 yılında ailesinin ayrılması

⁵⁹ Talat Koçyiğit, *Kur’ân-ı Kerim Meal ve Tefsiri*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016), I, 42.

⁶⁰ Semra Kürün Çekmegil, *Okuyucu Tefsiri*, (Malatya: Step Ajans Matbaacılık Ltd. Şti, Nida Yayınları, 2014), I, 5.

⁶¹ Çekmegil, *Okuyucu Tefsiri*, I, 7-15.

⁶² Mehmet Çelen, *Okuyucu Tefsiri*, I, 18.

üzerine okul hayatına ara verip İstanbul'a gitti ve orada çalışma hayatına atıldı. Özel gayretleriyle İstanbul'da tekrar medrese usulü eğitim'in yanında dışarıdan ortaokul, lise ve İlahiyat ön lisans eğitimini ikmal ederek mezun oldu. Özel sektörde tekstil işinde çalıştı ayrıca esnaflıkta yaptı. Emekli olduktan sonra fahri din görevlisi olarak Bursa İnegöl de görev yapmaktadır.⁶³

Tefsiri; Celalettin Çekiç'in tefsirinin tam adı "*Tefsiru'l-Kur'an Usulu'l-Beyan*"dır. 2008 ile 2017 yılları arasında telif ettiği eserin önsöz bölümünde eserini Ömer Nasuhi Bilmen'in tefsirini örnek alarak hazırladığını ayrıca Arapça metinlerinde hasenat 4 programından istifade ettiğini belirtmektedir. Tefsir Fatıha ile başlayıp Nâs suresine kadar sırayla sure sure telif edilmiştir. Surelerin tefsirine geçilmeden önce kaç âyet olduğu, Mekkî veya Medenîmi olduğu, sebab-i nüzulü gibi teknik konulara yer verilmiş, âyetler çoğu kere birkaç bölüme ayrılarak kırık mana diye tarif edebileceğimiz şekilde küçük cümlelere ayrılmış, önce âyetin tercümesi verilmiş sonra da kısaca yorumu özet diyebileceğimiz kadar kısa tutulmaya çalışılmıştır. Müellifin ifadesine göre âyetlerin bu şekilde kısa cümlelere ayrılmasının nedeni, Kur'an-ı bütün hoca ve imam hatip vazifesinde bulunanların sohbet tarzında pratik şekilde istifade edebilmeleri şeklindedir. Tefsir "Cinius Yayınları" tarafından 2017 yılında 6 cilt olarak İstanbul'da yayınlanmıştır. Şimdilik Türkiye de yayınlanmış en son Türkçe tefsir olma özelliğini taşımaktadır.⁶⁴

2.4.16. İsmail Karagöz, *Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri (Açıklamalı ve Kırık Mealî)*

Bolu ilinin Gerede ilçesi Hasanlar köyünde 1954 yılında doğdu. İlkokulu 1966 yılında, Hafızlık eğitimini ise İstanbul Kadıköy üçüncü Sultan Mustafa cami Kur'an Kur-sunda 1967 de ikmal etti. Ankara İmam Hatip Okulu ile birlikte aynı yıl Ankara Yıldırım Beyazıt Lisesini 1973 yılında bitirdi. 1979 da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 1980-1983 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı İstanbul Haseki Eğitim merkezinde üçüncü dönem kursiyeri olarak eğitim gördü. Ankara Üniversitesi Tefsir Ana Bilim Dalında Doktora (1994) ve 1998 de doçentlik ünvanı

⁶³ Özgeçmişî ile ilgili bilgileri telefonla kendisinden elde ettim.

⁶⁴ Celalettin Çekiç, *Tefsiru'l-Kur'an Usulu'l-Beyan*, 1. Basım (İstanbul: Cinius Yayınları 2017), C. 1, önsöz.

aldı. 1973 yılında Diyanet İşleri Başkanlığında Cami İmam-Hatiplik vasifesi ile başlayan görev hayatı sırasıyla Vaizlik, Müftülük, Müfettiş yardımcılığı, Müfettiş, Din İşleri Yüksek Kurulu üyeliği, İç denetçi, Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı ile Diyanet-teki vazife hayatı 2010 yılında son buldu. 2016 yılında Düzce Üniversitesinde tefsir profesörü oldu. Aynı Üniversite de 2017 yılından beri Dekanlık yapmakta olan Karagöz Evli ve beş çocuk babasıdır. DİB ve TDV yayınları başta olmak üzere bazı yayın evlerinde 55 adet müstalik Kitap çalışmasının yanında editörlük ve bölüm yazarlığı yapmıştır.⁶⁵

Tefsiri; Karagöz tefsirinin önsöz bölümünde her insanın insanlık âleminin son mesajı olan Kur'an'ı Kerim'e karşı altı vazifesi olduğunu belirtir. Bunlar 1. Kur'an'a iman etmek, 2. Kur'an'ı okumak, 3. Okunan Kur'an'ı dinlemek, 4. Kur'an'ı anlamak, 5. Kur'an'ın hükümlerini uygulamak, 6. Kur'an'ı insanlara anlatmak ve öğretmek. Saymış olduğu bu ilkelerden hareketle 25 yıl boyunca Kur'an'ı anlama anlatma faaliyeti adına yaptığı çalışmalara değinir. Kur'an üzerine yaptığı çalışmaların neticesinde tefsir yazma olgunluğuna ulaştığından bahseder. Çalışma usulümüz başlığı altında eserin özelliklerini dört madde halinde özetler. Bunları kısaca nakledecek olursak, önce ayetin metnini, akabinde açıklamalı mealini mümkün mertebe anlaşılır vaziyette vermiştir. Ayet metninde lafız olarak olmayan manalar italik şekilde yazılmıştır. Ayetlerin varsa nuzül sebepleri, kelime ve cümlelerin hakiki veya mecaz anlamları, ayetin içerdiği hükümler açıklanmış ve ayetin vermek istediği mesajlar maddeler halinde sıralanmıştır. Ayetler kelime kelime ve cümle cümle tefsir edilmeye çalışılmıştır. Ayetlerin tefsirinde varsa diğer ayetlerden, hadislerden ve önceki tesirlerden özellikle de Taberi, Kurtubi, İbni Kesir, Razi gibi birçok tefsiden istifade edilmiştir. Tefsirde Hadis kaynakları verilirken diğer tefsirlerden verilen bilgiler suresin numarası ile ayet birlikte zikredilmiştir. Son olarak ayetlerin kelime kelime (kırık meal) anlamları da ihmal edilmemiştir.⁶⁶ 2020 yılında Kar yayıncılıktan toplamda 8 cilt

⁶⁵ İsmail Karagöz, *Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri(açıklamalı ve kırık meal)*, 1.Basım (Ankara: Kar Yayınları 2020), VIII, 724-728.

⁶⁶ Karagöz 27.12.2020 tarihinde tefsiri ile alakalı kitabında zikretmediği bazı bilgilerde vermiştir. Verdiği bilgilerin önemine binaen burada kımen zikretmeyi uygun gördük. Tefsirimiz; Materyalistlerin, pozitivistlerin, oryantalistlerin ve deistlerin bakışı ile değil, Mo-

olarak yayımlanan eser 2016 yılında telif edilmeye başlanmış ve 2020 yılının sonuna doğru neşredilmiştir.⁶⁷

dernistlerin, Kur'ân'ın bir kısım ahkâmının değışmesi gerektiğini ve bir kısım ahkâmının indiğı döneme özgü olduğunu söyleyenlerin yaklaşımı ile değil, Kur'ân'a Batının kalkınmışlığı ve baskın kültürünün ezikliği altında bakanların, Kur'ân ahkâmını özümseyemeyen ve içine sindiremeyenlerin anlayışı ile değil, Kur'ân kavramlarının içini boşaltıp kendi ideolojilerine göre dolduran, lafızlara, o lafız ve Kur'ân ile uyuşmayan anlamlar yükleyen, akılcılığı Kur'ân'ın önüne geçiren, aklına ve mantığına aldırmadığı için bir kısım Kur'ân ayetlerine keyfi yorumlar getiren bir zihniyetle değil Kur'ân'ı sadece bir okuma kitabı ve sevap kazanma aracı gibi görenlerin anlayışı ile de değil, Kur'ân'ın; kelimelerinin seçiliş, cümlelerinin kuruluşu, ayetlerinin ve surelerinin diziliş dâhil tamamen Allah sözü olduğunu, emir ve yasaklarına uyulması, ilke ve hükümlerinin uygulanması, Kur'ân'ın gönüllere, ailelere ve toplumlara hâkim kılınması gerektiğini kabul eden bir anlayışla, Kur'ân'ı lafız ve mana, Kur'ân ve Sünnet bütünlüğü içerisinde anlamaya çalışan, Hz. Peygamber, Sahabe, tâbiîn ve sonraki Müslüman âlimlerin anladıklarını göz ardı etmeyen, Kur'ân'ı günümüz insanının idrakine yerleştirmeyi amaçladığını belirtmiştir.

⁶⁷ Karagöz, *Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, I, 5-6.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSRÂ SURESİ

3.1. Sure İle İlgili Genel Bilgiler

İsrâ suresi hicretten bir yıl iki ay önce Mekke’de nazil olmuştur.⁶⁸ İniş sırasına göre 50. sırada, Kur’ân’daki sırasına göre ise 17. sırada yer almaktadır. Mekkî sureler içinde kabul edilmesine rağmen 26, 32-33, 57, 73, 80. âyetlerinin Medine de nazil olduğu rivâyetleri mevcuttur.⁶⁹ Sure ismini 1. âyette geçen “esra” kelimesinden almıştır. İsrâ “hüdâ” kalıbındaki “sürâ”dan if’âl veznindendir. Gerek yaya gerek atlı olsun gece yürüyüşü anlamına gelir.⁷⁰ Ayrıca surede İsrâiloğullarından bahsedildiği için “Beni İsrâil suresi” ismi ile de anılmıştır.

3.1.1. Önceki Sûreyle İrtibatı

İsrâ suresi ile Nahl suresinin birbirine uygunluğunu müfessirler, tefsirlerinde birbirine benzer konular ile maddelendirmişlerdir. Tekrar olmaması açısından bu maddeler özetlenerek sıralanacak ve farklı olan görüş de zikredilecektir:

⁶⁸ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 305.

⁶⁹ Koçyiğit, *a.g.e.*, IV,305; Elmalılı, *Hak Dini Kuran Dili*, V, 303; Ateş, *Kur’ân-ı Kerim Tefsiri*, III, 1507.

⁷⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, V, 304.

1. Müfessirler Nahl suresinin 124. âyetini zikrederek İsrâîloğullarının cumartesi günü ihtilafını ve İsrâ suresinde Yahudilerin başlarına gelen olayları birbirleriyle kıyaslayarak bağlantı kurmuşlardır.⁷¹
2. Nahl suresinin 127. âyetinden bahsederek Peygamberimiz'in müşriklerin iftira ve eziyetlerine sabretmesi tavsiye edilerek İsrâ suresinde bu sabra karşılık kendisinin İsrâ hadisesi ile desteklendiğine vurgu yapılmıştır.
3. Nahl suresi 123. âyette Hz. İbrahim (as)'in dinine uyulması emredilirken sanki Hz. Muhammed (sav)'in İbrahim (as)'den aşağı bir konumda olduğu anlaşılmaya ihtimaline İsrâ suresi 79. âyette Hz. Muhammed (sav)'in makamı anlatılarak cevap verilmiştir.⁷²
4. Her iki surede de çeşitli nimetlerden bahsedilmiş, Nahl suresinde balın şifa olduğu zikredilirken İsrâ suresinde Kur'ânın şifa olduğu vurgulanmıştır.⁷³

3.1.2. Sonraki Sûreyle İrtibatı

1. İsrâ suresi tespih ile başlarken Kehf suresi hamd ile başlamaktadır. Tespih ile tahmid, birbirini takip eden iki önemli konudur. Hic suresi 98. Ayette “Rabbini hamd ile tepsi et” buyrulmaktadır.
2. İsrâ suresinde Yahudiler peygambere ruh ile ilgili sorular sormuş 85. ayette “Sana ruhtan soruyorlar. Deki: Ruh Rabbimin emrindedir. Onun hakkında size çok az bilgi verilmiştir.” Şeklinde sorularına karşılık verilmiştir. Bu cevap üzerine yahudiler kendilerine her şeyin ilmini ihtiva eden Tevratın verildiği ve bu kitap kime verilmişse ona çokça hayır verilmiştir dediler. Bunun üzerine Kehf suresi 109. ayette Allah Teâlâ cevap olarak “Deki: Rabbimin sözleri için deniz mürekkep olsaydı ve bir o kadarını da yardım için getirseydik, Rabbimin sözleri tükenmeden önce deniz mutlaka tükenirdi.” Nazil olmuştur.
3. Yahudiler ruhtan başka Ashab-ı Kehf ve Zülkarneyn soruları da sormuşlardı. Ruh sorusunun cevabı İsrâ suresinde verilirken diğer iki sorunun cevabı ise bir sonraki sure olan Kehf suresinde verilmiştir.

⁷¹ Elmalılı, *a.g.e.*, V, 304; Yıldırım, *Asrın Kuran Tefsiri*, VII, 3450; Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 305.

⁷² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, V, 304.

⁷³ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, VII, 350-3451; Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 306.

4. Allah Teâlâ İsrâ suresi 104. ayette İsrailoğullarına, şu ülkede oturun; Ahiret vakti geldiği zaman hepinizi bir arada toplayacağız buyurmuş, bunun tafsilatını ise Kehf suresi 98-100 ayetlerinde açıklamıştır.

5. İsrâ suresinde Yahudilereden bahsediliriken Kehf suresinde ise Hristiyanlar anlatılmıştır. Ayrıca İsrâ suresinin son ayetinde Allah Teâlâ'nın evlat edinmediğine vurgu yapılmış Kehf suresi 5. ayette Allah Teâlâ'nın evlat edindiğini söyleyen Hristiyanların ve atalarının yalan söylediğini ve bu iftiranın büyük bir günah olduğunu ortaya koymuştur.⁷⁴

⁷⁴ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 389-390.

İSRÂ SURESİ VE ÇAĞDAŞ MÜFESSİRLERİN YAKLAŞIMLARI

3.2. Birinci Grup Âyetler (1-10)

3.2.1. İsrâ ve Mirâç Hadisesi (1)

1. “Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulu-
nu Mescid-i Harâm’dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ’ya götüren
Allah noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten işitendir, görendir”.⁷⁵

İslâmi kaynaklardan özellikle siyer, hadis ve tefsir kitaplarına bakıldığında, İsrâ ve
Mi’rac mucizesi âlimlerin ihtilaf ettiği konuların başında geldiği görülür.. Bu ihtilaf-
ları sıralayacak olursak, İsrâ ve Mi’rac hadisesinin aynı gecede olup olmaması,⁷⁶
Mi’rac’ın İsrâ’dan önce başka bir zaman diliminde olduğu,⁷⁷ Mi’rac’ın birden fazla
olduğu,⁷⁸ İsrâ ve Mi’rac olayının meydana geldiği tarih,⁷⁹ İsrâ ve Mi’rac’ın beden ile
mi, yoksa rüya’da mı⁸⁰ veya rûhen mi⁸¹ gerçekleştiği. Peygamberimizin o gece Mek-
ke’de nerede kaldığı⁸², Mescidi Aksâ’nın hangi mescit olduğu⁸³ gibi birçok farklı
yönden konular ele alınmış ve tartışılmıştır. İsrâ Suresinde Mi’rac olayına değinil-
memesi, Necm⁸⁴ suresindeki ilgili âyetlerde ise tatmin edici bilgilerin olmaması, ri-

⁷⁵ Kur’ân’ı Kerim ve Açıklamalı Meali, çev. Hayrettin Karaman vd. (Ankara: TDV
Yayınları, 2012), 26: el-İsrâ 17/1.

⁷⁶ Kur’ân Yolu, III, 458-460.

⁷⁷ Ateş, Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri, III, 1509.

⁷⁸ Şimşek, Hayat Kaynağı, III, 198.

⁷⁹ Yıldırım, Asrın Kur’ân Tefsiri, VII, 3460.

⁸⁰ Arslan, Büyük Kur’ân Tefsiri, X, 21-23.

⁸¹ Ateş, a.g.e., III, 1510.

⁸² Ateş, a.g.e., III, 1508.

⁸³ Fatmatüzzehra Akmaz, “İslam Tarihi Açısından İsrâ ve Mi’rac” (Yayınlanmamış Yüksek
Lisans Tezi. S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), 12-16.

⁸⁴ en- Necm 53/5-18.

vâyet edilen hadislerin veya sahabe sözlerinin çelişkili durum arzemesi, bu kadar farklı rivâyetleri ve ihtilafları ortaya çıkarmış olabilir.

Bu olayın ihtilaf yönlerine dikkat çekmemizin sebebi şunu ifade etmektir: İsrâ ve Mi'rac olayı geçmişte nerede ise bütün yönleri ile ele alındığı için çağdaş müfessirler bu görüşler etrafında değerlendirmelerde bulunmuştur. Bir kısım âlimler olayın anlaşılması ve açıklanmasında çağımızın getirdiği gelişmeler ile konuyu ifade ederken bir kısmı da İsrâ ve Mi'rac'ın neticelerinin çağımıza vermek istediği mesajlara dikkatleri çekmeye çalışmıştır.⁸⁵ Konu ile ilgili hadisleri veya önceki İslâm âlimlerinin görüşlerini tekrar zikrederek çalışmanın gereksiz yere uzamasını ve amacından uzaklaşmasını engellemek adına biz sadece çağdaş müfessirlerin görüşlerini özet olarak nakletmeye çalışacağız ve en sonunda kanaatimizi beyan edeceğiz.

Öncelikle İsrâ ve Mi'rac mucizesine giden sürece kısaca temas etmekte fayda vardır. Mekkeli müşrikler tarafından her geçen gün Müslümanlara yapılan zulümler dayanılmaz hal alıyor, yaşam alanları her yönden daraltılıyordu. Siyer kitaplarında ifade edildiği üzere “ambargo” veya “boykot” ismi ile tabir edilen ekonomik, sosyal, siyasal ve insani yönden ciddi bir baskı ile karşı karşıya kalan Müslümanlar bu insani krize artık dayanacak güçleri kalmamış, bazıları Habeşistan'a hicret etmek durumunda kalmışlardı. Bu sıkıntılı günlerin etkisi üzerlerinden geçmeden Hz. Muhammed (sav)'in eşi Hz. Hatice ve amcası Ebu Talib vefat edince İslâm Peygamberi çok üzülmüş ve bu yıl “hüzün yılı” olarak adlandırılmıştır. Bütün bu acıların üzerine bir de Taif'te uğradığı saldırı Hz. Muhammed (sav)'i moral ve motivasyon yönünden iyice zorlamış ve olumsuz etkilemişti. Tam da bu buhranlı günlerde İsrâ ve Mi'rac mucizesi gerçekleşmiştir.⁸⁶ Peygamber Efendimiz (s.a.v) bir gece Mekke'de bulunan Mescid-i Harâm'dan alınarak Kudüs'te bulunan Mescid-i Aksâ'ya götürülmüş, oradan da göklere yükseltilmiştir. Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya kadarki yolcu-

⁸⁵ Bayraklı, *Kur'ân Tefsiri*, XI,168-170; Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3458-3460; Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 404-405.

⁸⁶ Salih Sabri Yavuz, “Mi'rac”, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mirac> (22.10.2019); Çelik, *Hakk'ın Daveti Tefsir*, III, 114.

luğa İsrâ, Mescid-i Aksâ'dan göklere yükseltilmesine ise Mi'rac denmektedir.⁸⁷ Bu mucize ile Allah Teâlâ Peygamberine bir takım âyetlerini göstermiş ve onu desteklemiştir.⁸⁸ Bu harikulade olay karşısında Mekkeli müşrikler peygamberimiz ve Müslümanlar ile alay edip Hz. Ebubekir'e gelerek İsrâ ve Mi'rac olayı hakkında görüşlerini sormuşlar, Ebubekir (ra) ise "Eğer o söylüyorsa doğrudur" diyerek Hz Peygamber'e olan imanını teyit etmiş, bu tutumu ile kendisine "Sıddık" unvanı verilmiştir.⁸⁹ Bu mucize ayrıca Müslümanlara da manevi yönden büyük bir moral kaynağı olmuştur.⁹⁰

Yukarıda kısaca arz ettiğimiz gibi, İsrâ ve Mi'rac hadisesi, farklı rivâyetler olmakla birlikte, âlimlerin çoğunluğunun kanaatine göre hem rûhen hem de bedenlen gerçekleşmiştir.⁹¹ Çağdaş âlimlerimizin çoğunluğunun tercih ettiği görüş de budur.⁹²

Elmalılı isra ve Mi'rac hadisesi ile ilgili kütüb-i sitte ve diğer hadis kitaplarında konu ile ilgili birçok hadis olduğunu belirtir. Alüsi tefsirinden naklettiğine göre isra gecesi Hz peygamberin beş tane binit'i vardı. Bunlar Beyti makdise kadar Burak, dünya semasına kadar Mi'rac, yedinci semaya kadar meleklerin kanatları, sitre-i münteha'ya kadar Cibril'in kanadı ve kabe kavsine kadar ise Refref'tir. Elmalılı Allah'ın kudretine göre bu vasıtalara ihtiyaç olmadığını belirtir. Açıklamasının devamında tefsircilerden bazıları İsrâ ve Mi'rac olayındaki sürati anlatmak için gök cisimlerinin süratli hareket etmelerinden bahsederek olayı anlaşılır kılmaya çalıştıklarına değinir. Doğrudan doğruya ilahi ayetlerden olan bu olayı tabii yollardan açıklamanın zor olduğunu ifade eder. Benzeri görülmemiş bir olayı benzerleri ile düşünmenin çelişki olacağını belirtir. Elmalılı buraya kadar aktardığımız görüşlerden sonra İsrâ hadisesini

⁸⁷ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 198.

⁸⁸ Şimşek, *a.g.e.*, III, 198.

⁸⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, V, 309; Murat Kaya, *Haz Ebubekir'in Kur'an'a Hizmetleri ve Tefsirdeki Yeri*, (İstanbul: Erkam Yayınları, 2018), 152.

⁹⁰ *Kur'an Yolu*, III, 458.

⁹¹ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 405.

⁹² Toptaş, *a.g.e.*, IV, 405; Çelik, *Hakk'ın Daveti*, III, 114; Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 311; Küçük, *Besâiru'l Kur'an*, IX, 316; Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, VII, 3462.

iyice tetkik edebilmemiz için Burak hadisinin düşünce prensibi verdiğiinden bahseder ve Burak kelimesinin berk (yıldırım) maddesinden türediğine vurgu yapar. Burak'ın süratli hareket etmesini ise elektrik ve şimşek hızına benzetir. Elektrikli vasıta üzerinden isra mucizesinin süratini bir nebze düşünölebileceğine değinir. Burak ve Mirac vasıtalarının tahsisinde özel bir hikmet yönünün bulunabileceğine temas eder ve bütün bunların noksan akıldan tam akla yaklaştıracak iman delilleri olabilir der. Son olarak Mirac mucizesini Allah'ın kudretinin en büyük delillerden olduğu ve bu konu üzerinde düşünmenin aklın anlayış ölçülerinden çok yüksek olduğunu beyan eder.⁹³

İsrâ ve Mi'rac hâdisesinin hem beden hem de ruh ile olduğunu savunan Toptaş, âyet-te “Abdihî” kelimesini delil göstermektedir. Toptaş, İsrâ ve Mi'rac mucizesini “Rüyada olmuştur” diyenleri eleştirerek şunları söyler⁹⁴;

Günümüzde batıya olan imanı Kur'ân'ın önüne geçen bir kısım müsteşrik tipi bilginlerimiz 'rüyada olmuştur' diyerek batının ayıplanmasına karşı kendini savunma tarafına gider ama İstanbul'da bir özel lisede öğretmenlik yapan İtalyan papaza öğrenciler sorarlar: 'Muhammed göğ'e çıkmış, sen inanır mısın?' diye sorulduğunda, 'Bizim gibi insanlar aya çıkıyor. Allah'ın Resulü daha ötelere niçin çıkmasın?'

Talat Koçyiğit'in yaklaşımı da İsrâ ve Mi'rac hadisesinin ruh ve beden ile birlikte olduğu yönündedir. Koçyiğit, “İsrâ ve Mi'rac hadiselerinin akli ölçüler içerisinde değerlendirilmemesini ve onlara meydana gelmesi imkânsız olaylar gibi bakılmaması gerektiğini vurgular. Aksi halde bu durum, Allah'ın Kur'ân'da beyan edilen hâdiseleri gerçekleştiren hudutsuz kudretini inkâr etmekten başka bir anlam taşımayacağını” ifade etmektedir.⁹⁵

Bir başka çağdaş müfessir Celal Yıldırım, İsrâ ve Mi'rac ile ilgili hadislerin bir kısmını zikrettikten sonra, netice olarak, “İsrâ ve Mi'rac hadisesinin uyanık halde hem ruhen hem de bedenlen olduğu muhakkaktır” der ve görüşünü şu ifadelerle savunur. “Böylesine fevkalade bir olay rüya yoluyla meydana gelmiş olsaydı, bunda şaşılacak

⁹³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, V, 313-314.

⁹⁴ Toptaş, *a.g.e.*, IV, 405.

⁹⁵ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 311.

bir durum söz konusu olmaz ve Mekkeli müşrikler onu yalanlama ihtiyacı duymazlardı.”⁹⁶

Bayraktar Bayraklı ise, “Günümüzün bilimine göre bir açıklama getirecek olursak şunu söyleyebiliriz” diyerek şu açıklamayı yapmıştır:

*Hiz. Peygamber’imizin İsrâ olgusunda, onun önünden zaman ve mekân kaldırılmıştır. Bir bakıma onun bedeni ışınlanmış ve bu ışınlama anında mekân mefhumu ortadan kalkmıştır. Onun için İsrâ’nın bedenî mi rûhî mi olduğu tartışmasına girmek lüzumsuz bir tartışmadır.*⁹⁷

Bayraklı, “İsrâ olgusunun insanlığa getirdiği faydalar ve değerler nelerdir?” sorusunu sorar ve devamında; İsrâ olayının gece olmasından hareketle, Müslümanların insanlık âlemini canlandırabilmeleri ve ileriye götürebilmeleri için gündüz gibi geceleri de çalışmayı esas hâline getirmelerinin gerekliliğine dikkat çeker. “Gündüz herkes çalışıyor ama geceyi değerlendirenler medeniyette öne geçeceklerdir” diyerek, gece çalışanların İsrâ olgusunu hayatlarına tatbik edebileceğini, maddeyi enerjiye, enerjiyi maddeye çevirebileceklerini, bunun sonucunda da uzun mesafeleri kısaltabileceklerini ifade ediyor. Son olarak Süleyman (a.s)’ın yanında bulunan ve kitaptan bir ilme sahip olan zâtın göz açıp kapayıncaya kadar Belkıs’ın tahtını getirmesini örnek vererek Müslümanların da çalışarak bu ileri teknolojiye ulaşmaları gerektiğini, aksi halde İsrâ mucizesi ve Belkıs’ın tahtının anında getirilmesinin tarihte yaşanmış bir olay olarak kalacağını belirtmektedir.⁹⁸

Ateş’e göre ise İsrâ ve Mi’rac olayı aynı zaman diliminde olmayan ve ruhani olaylardır. Bu görüşün azınlıkta olduğunu belirtmektedir.⁹⁹ Çağdaş müfessirlerin görüşlerinden farklı bir yaklaşım sergilemektedir. Sureye ismini veren İsrâ hadisesi başlı başına bir konudur. Biz çalışmamızda İsrâ ve Mi’rac’ın mahiyetini ve iç yüzünü işleyerek her yönüyle ortaya koymayı amaçlamıyoruz. Bizim çalışmamızın temeli İsrâ suresindeki ayetlere çağdaş Türk müfessirlerin getirmiş olduğu izahatlar ve yorumları

⁹⁶ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3462.

⁹⁷ Bayraklı, *Kur’ân Tefsiri*, XI, 168.

⁹⁸ Bayraklı, *a.g.e.*, XI, 169-170.

⁹⁹ Geniş bilgi için bkz., Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, III, 1510.

nakletmek suretiyle ele almak ve değerlendirme yapmaktır. Getirilen yorumlardan Elmalılı¹⁰⁰, Toptaş ve Bayraklı günümüz şartlarında İsrâ olayını akılla bir nebze de olsa anlamaya, üzerindeki hikmete değinmişlerdir. Elmalılı olayın büyük bir mucize olduğunu söyledikten sora Burak isminin manasından yola çıkarak önceki müfessirlerden bazılarının gök cisimlerinin süratli hareketlerine değindiğini bildirmiştir. Toptaş'ın aktardığı uzay ile ilgili hikâye Bayraklı'nın ışınlama tabirleri de gelişen şartlar çerçevesinde konuyu anlamaya yöneliktir. Hz. Peygamber'in göstermiş olduğu mucizelerden biri de şüphesiz İsrâ ve Mi'rac mucizesidir. Gerçekleşmiş olduğu zamanda insanların inkâr ve itiraz etmeleri ruhen veya rüya ile gerçekleşmiş olma ihtimallerini ortadan kaldırmaktadır. Şâyet rüyada gerçekleşmiş olsaydı, o zaman mucize olarak adlandırmamızın bir anlamı kalmayacaktır. Biz biliyoruz ki Kur'ân'a baktığımızda birçok peygambere mucize verilmiş, insanların bu mucizelere inanması beklenmiştir. Kur'ân'da en çarpıcı örnek¹⁰¹ ise, Belkıs'ın tahtının bilgili bir âlim tarafından göz açıp kapayıncaya kadar huzura getirilmesi olayıdır. İlim sahibi birinin bu kadar mesafeden bir cismi saniyede getirmesi kabul edilirken, Peygamberin Allah'ın izni ile İsrâ ve Mi'rac olayını gerçekleştirmesi nasıl inkâr edilebilir. Sonuç olarak diyebiliriz ki, İsrâ veya Mi'rac hadiseleri itikadi veya akli olmak üzere iki yönden değerlendirilmeye tabi tutulabilir. Akli yönden konuyu ele alırsak, günümüzdeki teknolojik gelişmelerle, özellikle uzaya, aya ve diğer gezegenlere, yapılan çalışmalar neticesinde birtakım aletlerin veya insanların gönderilmesi, uzak mesafelere yapılan seyahatlerin eskiye nazaran daha kısa zaman diliminde gerçekleşmesi konuyu akılla kavramaya bir nebze olsun yardımcı olabilir. Nitekim Bayraktar Bayraklı ve Mahmut Toptaş kısmende olsa Elmalılı olayın bu yönüne dikkat çekmektedir. İmâni yönden

¹⁰⁰ Elmalılı tefsirinde İsrâ ve Mi'rac mucizesi ile ilgili genişçe açıklama yapar birçok hadis ve müfessirden bilgiler aktarır. Nakletmiş olduğu bilgilerin son kısmında Burak isminin anlamı üzerinden bazı müfessirlerin konuyu akla yaklaştırmaya çalışarak olayın süratli ve kısa zaman diliminde gerçekleşmesini şimşek ve elektrik ile açıklamaya çalıştıklarından bahseder. Kastedtiğimiz kısmende olsa ilmi gelişmelere atıfta bulunmuş kendi görüşü olarak savunmamıştır.

¹⁰¹ Burada en çarpıcı örnekten kastımız İsrâ ve Mi'rac hadiseleri kısa zaman diliminde gerçekleştiği için Belkıs kıssasındaki uzun mesafedeki bir cisim(taht) de kısa süre içerisinde uzak mesafeden getirtilmesidir.

ele alırsak hiçbir delili aramadan Hz. Ebubekir misali Peygamberimiz söylediği için sorgusuz sualsiz iman etmemiz gerekmektedir. Bizim de kanaatimiz İsrâ ve Mi'rac hadisesinin aynı gecede ve kısa bir zaman diliminde ruh ve beden ile gerçekleştiği yönündedir.¹⁰²

3.2.2. İsrâîloğulları (2-8)

2. “*Musâ’ya da kitap verdik ve onu Benî İsrail için bir hidâyet rehberi kıldık, şöyle ki: benden başka bir vekil tutmayın diye*”.¹⁰³

Elmalılı bu ayetin yorumunu yapmadan ziyade bir önceki ayette Hz Muhammed’in İsrâ mucizesinin hemen ardından sözün Musa peygambere getirilmesine değinir. Ona göre önceki âyette İsrâ mucizesinden bahsedildikten hemen sonra Musa peygamberden bahsedilmesi beklenen bir durumdur. Çünkü İsrâ hadisesi ile Hz Muhammed Allah ile görüşmeye götürülürken Musa peygamberin de Allah ile görüşmek istemesine karşılık “Sen asla beni göremeyeceksin”¹⁰⁴ şeklinde aldığı cevap akla geldiği takdirde ikisinin arasında bariz bir fark olduğu anlaşılabacaktır.¹⁰⁵ Bilmen, Musa peygamberin Tur dağına davet edilerek kendisine Tevrat’ın verildiğini ve o kitabın içinde tevhid başta olmak üzere dini hükümler olduğunu, ayrıca Allah Teâlâ’dan başkasına kulluk edilmemesi gerektiğine değinildiğini belirtir.¹⁰⁶ Yıldırım da İsrâ ve Mi'rac olayı ile Hz. Musa’nın ilk bakışta herhangi bir bağlantısı yokmuş izlenimi olsa da dört yönden bağlantı kurulabileceğini söylemiş ve bu ihtimalleri zikretmiştir. Ona göre bu ihtimaller kısaca şöyledir: 1- Tevrat’ın yürürlükten kaldırıldığı ve İslâm’ın son din olarak Kudüs başta olmak üzere birçok coğrafyada yayılacağına işaret edildiği. 2- Mescid-i Aksa’nın Müslümanların eline geçeceği ve Müslümanların namaz ibadetini orada eda edecekleri. 3- Tûr dağına gittiğinde Musa peygamberin oradaki ilâhî tecellînin nûruna bakamadığı, lakin Peygamber Efendimiz’in maddî

¹⁰² Bk. Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 311; Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, V, 313-314; *Kur’ân Yolu*, III, 459-460.

¹⁰³ el-İsrâ 17/2.

¹⁰⁴ el-Araf 7/43.

¹⁰⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, V, 317.

¹⁰⁶ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1849.

âlemi aşarak yedi kat göklerin üzerine çıktığı, böylece hiçbir peygambere verilmeyen lütfun kendisine nasip olduğu ve netice itibariyle peygamberliğin kendisiyle sona erdiği. 4- Kendilerine de kitap verilen Yahudilerin son peygambere iman etmeleri gerektiğine atıfta bulunulması.¹⁰⁷

Toptaş bu âyetin Mekkeli müşriklere Hz. Musa'yı ve kavminin başına gelenleri hatırlatarak, kavminin Musa peygamberi dinlemek suretiyle Firavun'un zulmünden kurtuldukları gibi ahirette de cehennemden kurtulacaklarına delil olduğunu dile getirir.¹⁰⁸

Kur'ân Yolu'na göre âyette zikredilen "Kitab" Tevrattır. Ayrıca "Birinci âyette söz konusu olan İsrâ mucizesi ile Hz. Muhammed (as)'ın şerefendirildiği gibi Hz. Musa'nın da kendisine Tevrat indirilerek şerefendirildiğine işaret edilmiştir" demektedir.¹⁰⁹

Şimşek, *Kur'ân Yolu*'nun yaptığı benzetmeyi yapmış, arkasından da Musa peygamberin kavminin kendilerine verilen kitabı önemsemedikleri için başlarına gelen musibetlerin aynısının Hz. Muhammed (as)'ı kâle almayan müşriklerin de başlarına gelebileceğine işaret edildiğini ifade etmiştir.¹¹⁰ Çelik ise âyetin Mi'rac olayından sonra konunun Yahudilere bağlanmasından hareketle diğer ümmetlerle İsrâiloğulları'nın kaderinin ve tarihinin bir bütünlük arz ettiğini ve başlarına gelen bütün olumlu, olumsuz olayların herkese ibret olması gerektiğini belirtmiştir.¹¹¹ Bayraklı, Hz. Muhammed (as)'ın Mescidi Aksa'ya götürülmesinin kitap ehlinin tevhit etrafında toplanmasına delalet ettiğini belirtilerek Hz. Peygamber'e verilen mesajlar ile Musa peygambere verilen mesajların arasında benzerlik olduğunu belirtmektedir. Ardından A'râf¹¹² ve Kasas¹¹³ suresinde Musa peygambere Tur dağında verilen mucizelerden

¹⁰⁷ Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3464-3465.

¹⁰⁸ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 405.

¹⁰⁹ *Kur'ân Yolu*, III, 462-463.

¹¹⁰ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 200.

¹¹¹ Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 116.

¹¹² el-A'râf 7/144.

¹¹³ el-Kasas 28/29-31.

bahsederek bunların da bir nevi Hz. Musa'nın İsrâ'sı olduğunu, Hz. Muhammed (as)'ın İsrâ'sının küçük bir modelini teşkil ettiğini ifade etmektedir.¹¹⁴ Küçük ve Koçyiğit'in görüşleri de yukarda naklettiğimiz yorumlardan farklı değildir.¹¹⁵

Müfessirlerin ekseriyeti ayetin açıklamasında İsrâ hadisesinden hemen sonra Musa peygamberden bahsedilmesi üzerinde durmuşlar ve iki peygamberin Allah ile görüşmesinden bahsetmişlerdir. Elmalılı aynı zamanda iki peygamberin Allah katındaki makamına işaret edildiğini belirtmiştir. Müfessirlerin üzerinde durduğu bir başka husus ise Yahudilere gönderilen Musa peygamber ve kendisine verilen Tevratın emirlerine uymadıkları takdirde başlarına gelebilecek musibetlerin Mekkeli müşriklerin de Hz. Muhammed'i dinlememeleri takdirde başlarına gelebileceğine işaret edilmiştir. Ayeti en kapsamlı yorumlayan müfessir Yıldırım'dır. Zikretmiş olduğu dört madde-den üç tanesi sonradan gerçekleşmiştir.

3. “(Ey) Nuh ile birlikte (gemide) taşıdığımız kimselerin nesli! Şunu bilin ki Nuh, çok şükreden bir kul idi”.¹¹⁶

Elmalılı yorumunda, âyette Hz. Nuh'un gözetiminde gemiye bindirilip tufandan kurtulan kimselerin çocukları olarak bütün insanlığın kast edildiğini belirtmiş, “Hz. Nuh'un şükredici bir kul olmasına rağmen onun çocukları olarak sizler neden nankörlük ediyorsunuz?” denilmek istendiğini dile getirmiştir.¹¹⁷ Bilmen de âyetin Nuh peygamberin soyundan gelen İsrâiloğulları'nın şükretmeleri gerektiğine vurgu yaparak Hz. Nuh'un şükrü dolayısıyla gemi ile kurtulduğu ve kendisinden sonra gelen insanlara model olacak bir şahsiyet ortaya koyduğu, İsrâiloğulları'nın da Musa peygamberi dinleyip şükretmeleri gerekirken durmadan isyankâr tavır takındıklarına vurgu yaptığını ifade etmiştir.¹¹⁸

¹¹⁴ Bayraklı, *Kur'ân Tefsiri*, XI, 170-171.

¹¹⁵ Bkz., Küçük, *Besâiru'l-Kur'ân*, IX, 317-318; Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 311-312.

¹¹⁶ el-İsrâ 17/3.

¹¹⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V, 317-318.

¹¹⁸ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1849-1850.

Yıldırım yukarı da aktardığımız yorumlardan farlı olarak âyetten Nuh tufanının geniş alanda meydana geldiğini ve bütün canlıları yok edip sadece gemide kalanların sağ kaldığını, İsrâiloğulları'nın da bu sağ kalanların soyundan geldiklerini belirtmektedir. Bir başka çıkarım da âyetle İsrâiloğulları'nın nankörlüklerinden bahsederek Hz. Muhammed (as)'ın ümmetine verilen nimetlere şükretmemeleri durumunda akıbetlerinin İsrâiloğulları'nın sonu gibi olabileceği yorumunu yapmaktadır.¹¹⁹ Toptaş da benzer açıklamasında Hz. Âdem ile yeryüzüne inen insanlık ailesinin Nuh peygamber ile gemiyle taşındığını ve netice itibariyle her zaman iman edenlerin kazandığını, inkâr edenlerin ise dâimâ kaybettiğini ifade etmektedir.¹²⁰

Çelik âyetle geçen “Şekûr” çok şükreden ifadesini biraz açarak şükürün çeşitlerine değinmiştir. Şekûr sıfatını taşıyanın ileriye yönelik mal biriktirmeden Allah rızası için harcayan kimse olduğunu, bu şekilde malıyla şükreden biri olacağını söylemektedir. Nefsiyle şükreden kimsenin daima nefsinin Allah'a itaat yolunda kullanarak hizmet ehli olmaya çalıştığını, kalbiyle şükreden ise bir an olsun Allah'ı anmaktan geri kalmayan kimse olduğunu belirtmektedir. Yorumunu Hz. Nuh'un bu şekilde davrandığını ve gelecek nesillere örnek teşkil ettiğini, İsrâiloğulları'nın da böyle olmalarına işaret edildiğini ifade ederek bitirmektedir.¹²¹

Bayraklı, âyetle Hz. Nuh'un şükreden kul olması meselesini yukarıda aktardığımız yorumlara benzer ifadelerle zikrettikten sonra Nuh'un gemisi ve Tufan olayını da bir tür İsrâ olarak görmüştür. Ayrıca Musa peygamberin Tur dağına gitmesini, Mısır'dan çıkıp denizin yarılması hadiselerini zikretmek suretiyle her birinin bir tür İsrâ niteliği taşıdığını ifade etmiştir. Geçtiğimiz üç âyeti birbirine bu şekilde bağlamaktadır.¹²² Tabii ki bunların her biri insanı hidâyete çağırان ve Müslümanları Hakk'a yaklaştıran büyük mucizelerdir. Bu yönüyle birbirine benzemektedir ancak Mirac mucizesinin çok ayrı bir yeri ve anlamı vardır.

¹¹⁹ Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3465-3466.

¹²⁰ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 406.

¹²¹ Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 116-118.

¹²² Bayraklı, *Kur'ân Tefsiri*, XI, 174-175.

Küçük ile Koçyiğit ise Bilmen ve Çelik'in yorumlarına benzer yorumlar yapmışlardır.¹²³

Yıldırım yorumunda Nuh tufanından bahsetmiş lakin âyetle tufanın gerçekleştiği bölge ile ilgili bilgi verilmeyip “şükredici” özelliğine vurgu yapılmıştır.

4. “Biz, Kitap’ta İsrâiloğullarına: Sizler, yeryüzünde iki defa fesat çıkaracaksınız ve azgınlık derecesinde bir kibre kapılacaksınız, diye bildirdik”.¹²⁴

Elmalılı âyetle söz konusu olan birinci fesat ile ilgili İbn İshak’ın aktardığı bilgiye göre Şa’ya peygamberin öldürülmesi sebebiyle gerçekleştiğini bildirmektedir. Ayrıca söz konusu öldürme hadisesi ile ilgili İbn Cerir tefsirinden uzunca bir olay anlatmaktadır.¹²⁵

Bilmen, tefsirinde İsrâiloğulları’nın yeryüzünde iki defa fesat çıkarmaları hakkında verdiği bilgilere göre, Tevrat veya Levh-i Mahfuz da İsrailoğulları’nın iki kere fesat çıkaracaklarında bahsedilir. Bu iki bozgunculuğu Yakup peygamberin neslinden gelen Yahudilerin Şam diyarında ya da Mısır civarında Tevrat’ın hükümlerine muhalefet ederek gerçekleştireceklerini belirtir. İlk olarak Şa’ya peygamberi öldürüp Ermiya peygamberi de hapsedecekleri, ikinci olarak da Zekeriya ve Yahya peygamberleri öldürmeleri, bir de İsa peygamberi öldürmeye teşebbüs etmelerini zikreder.¹²⁶ Bilmen iki fesattan bahsetmiş lakin üç farklı olayı anlatmıştır.

Toptaş Kur’ân-ı Kerim’de gelecekte olacak hadiselerden haber veren âyetler olduğu gibi Tevrat’ta da olduğunu belirtir. Bu âyetle bahse konu olan fesat ve bozgunculuk çıkarma eylemlerinin Yahudilerin elinde tahrif edilmiş olan Tevrat’ın “İşaya” bölümünde bildirildiğini belirtmektedir.¹²⁷

Kur’ân Yolu âyetle haber verilen fesadın Bilmen’in de ifade ettiği gibi Tevrat veya Levh-i Mahfuz da bahsedildiği ve bu iki olayın da gerçekleştiğini belirtmektedir. Son

¹²³ Bkz., Küçük, *Besâiru’l-Kur’ân*, IX, 317-318; Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 312.

¹²⁴ el-İsrâ 17/4.

¹²⁵ Bkz., Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, V, 319-324.

¹²⁶ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1850.

¹²⁷ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 406.

olarak iki kere bozgunculuk çıkaracakları olaylarla ilgili Bilmen'in naklettiği hadise-leri aktardıktan sonra "fesat" tan kastedilenin genel olarak Tevrat'ın hükümlerini çiğnemeleri şeklinde de ifade edildiğini belirtmiştir.¹²⁸ Şimşek yapılan yorumlardan farklı olarak "yeryüzü" ifadesiyle İsrâiloğulları'nın yaşadıkları bölgenin kastedildiğini belirtmiş, iki fesattan ilkinin gerçekleştiği fakat ikinci fesadın gerçekleştiğine dair bir bilginin âyette mevcut olmadığını ileri sürer.¹²⁹

Bayraklı, âyette ifade edilen "Merrateyn" kelimesinden sadece iki kere bozgunculuk yapıldığı anlamının çıkarılmamasını, fırsat buldukça sürekli fesat çıkarabileceklerini, anlamanın daha doğru olacağını belirtmektedir. Kur'ân'dan âyetler¹³⁰ nakletmek suretiyle yapmış oldukları bozgun/fesatları maddeler halinde sıralamaktadır. Bugün Yahudilerin ellerinde bulunan Kitab-ı Mukaddes metinlerinde âyette söz konusu edilen olayların bahsedildiği bazı bölümleri de nakletmektedir.¹³¹ Koçyiğit ise âyette zikredilen iki büyük olaydan birincisinin Tevrat'ın emirlerine ters hareket etmeleri ve Tevrat'ın hükümlerini değiştirmeleri, ikinci olarak da Bilmen'in de belirttiği gibi malum peygamberleri öldürme ve yaralamalarıdır.¹³²

Yorumlarda Şa'ya peygamberin öldürülmesi, Ermiya peygamberin hapsedilmesi, Zekeriya ve Yahya peygamberin öldürülmesi, Hz İsa'nın öldürülmeye teşebbüs etmesi, Tevratın hükümlerinin değiştirilmesi ve Tevratın emirlerine uyulmaması ile toplamda altı farklı olaydan bahsedilmiştir. Zikredilen bu kadar olay göz önünde bulundurulduğunda ayette ifade edilen "Merrateyn" yani iki kere bozgunculuk çıkaracakları ile ilgili ifadede tam olarak neyin kastedildiği muğlâk kalmaktadır. Sadece Bilmen üç farklı olaydan bahsetmiş diğerleri ise Tevratın hükümlerinin değiştirilmesini ve emirlerine uyulmamasını da söylemişlerdir. Bu kadar farklı rivayetlerden anlaşılacağı üzere Bayraklı'nın da belirttiği gibi olaylar iki kere ile sınırlı olmayıp daha da fazla olması ihtimal dâhilindedir.

¹²⁸ *Kur'ân Yolu*, III, 463.

¹²⁹ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 200.

¹³⁰ el-Bakara 2/60, 61, 84-85; Ali İmran 3/112; el-Nisa 4/155, 160, 161; el-Maide 5/57, 64.

¹³¹ Bayraklı, *Kur'ân Tefsiri*, XI, 177-182.

¹³² Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 313.

Şimşek'in "Yeryüzünden maksadın sadece İsrâiloğulları'nın yaşadıkları bölge" ile sınırlandırmasının -en azından ikinci fesat için- günümüz dünyasında geçerliliğini yitirdiği kanaatindeyiz. Zira dünyanın küreselleştiği bir çağda bütün insanlara gönderilen ve hitap eden Kur'ân açısından dar anlam ifade ettiği düşüncesindeyiz. Bugün ister İsrâiloğulları isterse başka milletler ya da devletler olsun bulundukları bölgeden dünyanın başka yerlerini rahatlıkla etkilediğine şahit olmaktayız.

5. *"Bunlardan ilkinin zamanı gelince, üzerinize güçlü kuvvetli kullarımızı gönderdik. Bunlar, evlerin arasında dolaşarak (sizi) aradılar. Bu, yerine getirilmiş bir vaad idi".*¹³³

Elmalılı, âyette "Kullar" kelimesinin mârife değil de nekre kelimeyle gelmesini İsrâiloğulları'nın başına musallat ettiği insanların Allah'a ibadet eden insanlar olmadığı anlamına geldiğini ifade etmiştir. Yorumunun devamında Allah'ın emirlerini dinlemeyen mümin kullar olsa bile azgınlık etmeleri durumunda zalimler eliyle cezalandırılacaklarına işaret etmiştir. Bazı tefsirciler İsrâiloğulları'nın üzerine gönderilen ilk azabın Calut eliyle olduğunu söyleseler de çoğunluğun görüşü "Buhtunnasr/Nabukadnazar" komutasındaki Babil ordusu olduğu yönündedir. Elmalılı, meydana gelen bu hadisede önemli olanın mekân veya şahısların değil sebep ve hikmetin olduğu, Kur'ân'ın bu şekilde ele aldığı konunun zamanını ve şahıslarını zikretmeyip meselenin özüne temas ettiğini belirtmektedir. Son olarak cezalandırmanın boyutuna değinilerek şehrin altının üstüne getirildiğine ve her tarafın tarumar edildiğine değinilmiştir.¹³⁴

Bilmen, İsrâiloğulları'nın başına gelen ilk istilanın ya Ninova ahalisinden "Sencarip" ya da "Buhtunnasr" veya "Calut" olduğu yönündedir. Bu istilacı ordular Tevrat'ı yakmış, Beni İsrâiloğulları'nın âlimlerini öldürmüş, mescitleri tahrip etmiş ve yetmiş bin kişiyi de esir almışlar. Allah'ın emirlerine karşı hareket edenlerin böyle bir netice ile karşılaşacaklarına değinen Bilmen, Ebussuud tefsirine dayandırdığı rivâyete göre bir kısım zalimlere başka zalimlerin musallat edilmesinin Allah'ın bu dünyadaki ka-

¹³³ el-İsrâ 17/5.

¹³⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V, 324.

nunu olduğunu bildirir.¹³⁵ Yıldırım ise âyetle bahsedilen ilk cezalandırmanın M.Ö. 587 tarihinde Nabukadnazar kumandasındaki Babilliler tarafından gerçekleştirildiğini ve üç yüz yıl korunan Beytü'l-Makdis'in yerle bir edildiğini bildirir.¹³⁶

Toptaş, Yahudi tarihine bakıldığında birçok defa bozgunculuk yaptıkları ve cezalandırıldıklarını, âyetle sözü edilenin hangisi olabileceğinin kesinlik kazanmadığını belirttiikten sonra aynı suçu işleyenlerin aynı akıbetle karşılaşacaklarına vurgu yapmaktadır. Farklı bir yorum olarak ikinci Dünya savaşında da Almanların ev ev dolaşmak suretiyle Yahudileri toplayıp öldürdüklerini söyledikten sonra Yahudilerin hâlâ akıllarını başlarına almadıklarını, Filistin'de zulüm yapmaya devam ettiklerini ve bazı Yahudilerin bu yapılanlardan dolayı başlarına yine musibet geleceğini bildiklerini ifade etmektedir.¹³⁷ *Kur'ân Yolu*, Çelik, Şimşek ve Koçyiğit ilk cezanın Babilliler tarafından gerçekleştirildiğini belirtmektedirler.¹³⁸

Getirilen yorumlara bakıldığında ilk cezalandırmanın ihtilafli olduğu görülmektedir. Bilmen Ninova ahalisinden Sencarip, Babil kralı Nabukatnazar/Buhtunnasr veya Calut isimlerinden birisinin olabileceğinden bahsetmiş diğer müfessirler ağırlıklı olarak Babil kralı Nabukadnazarın ordusundan bahsetmiştir. Genel kanat birinci cezalandırmanın Babil hükümdarı eliyle gerçekleştiğini kuvvetlendirmektedir. Lakin Toptaş'ın yorumuna dikkat edildiğinde ikinci dünya savaşı sırasında Amanya da Yahudilerin ayette ifade edildiği tarza yakın bir cezalandırılmadan geçtiği yabana atılacak görünmüyor. Ayetin yakın zamanda yaşanılmış olayla bağlantısı kurulmuştur.

6. “Sonra onlara karşı size tekrar (galibiyet ve zafer) verdik; servet ve oğullarla gücünüzü arttırdık; sayınızı daha da çoğalttık”.¹³⁹

¹³⁵ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1850.

¹³⁶ Yıldırım, *Asrın Kur'a Tefsiri*, VII, 3466.

¹³⁷ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 407-408.

¹³⁸ Bkz., *Kur'ân Yolu*, III, 463-464; Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 119; Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 201.

¹³⁹ el-İsrâ 17/6.

Elmalılı İsrâiloğulları'nın başına gelen ağır istiladan sonra kendilerine evlatlar ve mallar vermek suretiyle düşmanlara saldıracak güce sahip orduya ve devlete kavuşturulduklarını ve güçlerini tekrar elde ettiklerini belirtmektedir.¹⁴⁰ Bilmen ise İsrâiloğulları'nın tekrar toparlanıp sayılarının artması ve maddi imkânlarla kavuşarak devlet hâline getirilmelerinin Hz. Davut peygamberin zamanında ya da Daniel peygamber zamanında olmuş olabileceği yönünde iki ayrı ihtimali nakletmektedir.¹⁴¹

Yıldırım, Yahudilerin tövbe ettiklerini ve bu tövbelerinin kabul edilip Akamanişlar kralı Keyhüsref eliyle sürgünden kurtulup tekrar Kudüs'e geldiklerini ve Mescid-i Aksa'yı eski plana göre inşa ettiklerini belirtmektedir.¹⁴² *Kur'ân Yolu* ise İsrâiloğulları'nın tekrar Kudüs'e gelmelerini Pers kralı Kyros'un Babil devletini yenilgiye uğratarak Yahudileri sürgünden kurtardığını ve ülkelerine dönmelerine izin verdiğini belirtir. Akabinde ikinci mabedin tekrar inşa edilip Kudüs'ün imar edildiğini ve hayatın yeniden canlandığını ifade eder.¹⁴³ Şimşek *Kur'ân Yolu*'nun naklettiği bilgiyi aynen vermiş,¹⁴⁴ Çelik ise *Kur'ân Yolu* ile Şimşek'in bilgilerine ek olarak Yunanlılar tarafından bir işgal daha olduğunu belirterek akabinde Yahudilerin Makkabiler devletini kurduklarını belirtmektedir.¹⁴⁵

7. “Eğer iyilik ederseniz kendinize etmiş, kötülük ederseniz yine kendinize etmiş olursunuz...”¹⁴⁶

Bu ayeti müfessirler iki bölümde ele almışlar. Bizde ayeti iki kısma ayırmayı uygun gördük. Müfessirlerin görüşleri aynı minval üzere şu şekildedir. İsrâil oğulları'nın başına gelen felaketler tamamen kendi fiilleri sebebiyledir. Allah Teâlâ hiç kimseye

¹⁴⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V, 325.

¹⁴¹ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1852.

¹⁴² Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3466.

¹⁴³ *Kur'ân Yolu*, III, 464.

¹⁴⁴ bkz., Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 201.

¹⁴⁵ Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 119.

¹⁴⁶ el-İsrâ 17/7.

zulmedici değildir. İnsanoğlu iyiliği de kötülüğü de kendisine etmiş oluyor.¹⁴⁷ Nitekim başka bir âyet-i kerimede Allah Teâlâ şöyle buyuruyor;

*Kim salih amel işlerse, kendi menfaatinedir. Kim de kötülük ederse, kendi aleyhinedir. Rabbin hiçbir surette kulları için zalim olmamıştır.*¹⁴⁸

*...Artık diğer cezalandırma zamanı gelince, yüzünüzü kara etsinler, daha önce girdikleri gibi yine Mescid'e (Süleyman Mâbedi'ne) girsinler ve ellerine geçirdikleri her şeyi büsbütün tahrip etsinler (diye, başınıza yine düşmanlarınızı musallat kıldık).*¹⁴⁹

Âyetin bu kısmına yorum yapan müfessirleri iki grupta ele almak mümkündür. Birinci grup çoğunluğun görüşü olup klasik anlam ifade etmektedir. İkinci yaklaşım ise günümüzde yaşanan gelişmeler dikkate alınarak tabiri caizse zamanın ruhuna uygun şekilde değerlendirilip âyetin vermiş olabileceği mesaja odaklanılmış ve dikkate değer bir yaklaşım sergilenmiştir. İlk önce çoğunluğun görüşü olarak ifade ettiğimiz yorumları nakledeceğiz.

Elmalılı İsrâiloğulları'na ikinci defa devletleri verilince tekrar şımdıkları ifade etmiş ve bunun sebebini Yahya peygamberi öldürmeleri bir de İsa peygamberi öldürmeye teşebbüs etmeleri olarak zikretmiştir. İkinci cezalandırmanın ise tarihi bilgilere göre Romalılar eliyle gerçekleştiğini belirtmektedir.¹⁵⁰

Bilmen de ikinci istilanın gerçekleştiğini savunan müfessirlerdendir. Ama bu yıkım Zekeriya ve Yahya peygamberin öldürülmesi dolayısıyla Hardun veya Cerdus ismindeki Babil hükümdarları eliyle gerçekleştiğini belirtmiş ayrıca Rum hükümdarı Kostantin'in de Yahudilerden intikam aldığına değinmiştir.¹⁵¹ Yıldırım ise M.Ö. 168, 63,

¹⁴⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, V, 325; Bilmen, *Tefsir*, IV, 1852; Küçük, *Besâiru'l-Kur'an*, IX, 321; Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 314; Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 408.

¹⁴⁸ el-Fussilet, 41/46.

¹⁴⁹ el-İsrâ 17/7.

¹⁵⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, V, 325-326.

¹⁵¹ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1852.

M.S. 70, 132, yıllarında çoğunluğunu Romalıların yaptığı birden fazla istilaya uğradıklarını belirtmektedir.¹⁵²

Kur'ân Yolu ve Koçyiğit de ikinci cezalandırmanın yukarıda zikretmiş olduğumuz sebepler yüzünden gerçekleştiğini beyan etmektedir.¹⁵³ Ateş'göre ayette iki ihtimal vardır. Birinci ihtimale göre bu ayet Tevrat'ta anlatılan bir hadisedir. Tevratın gönderilmesinden önce vuku bulmuştur. İkinci ihtimal ise ileride celandırılmaları yani ikinci cezalandırılma olayı Hz Muhammed zamanındaki veya daha sonra meydana gelecek bir cezalandırmada değildir. Tevratın gönderilmesinden sonraki dönem de olmuş bitmiştir. Ateş buraya kadar ifade ettiği ihtimaller dışında ayete getirilen yorumlardan bir ihtimal hakkında daha açıklama yapmaktadır. O da klasik görüş dışında ayeti günümüz İsrailoğulları¹⁵⁴ hakkında ayetin yorumlamasıdır. Bu ihtimal ileride tekrar bir cezalandırmanın olacağı görüşüdür ki bu görüşü Ateş kabul etmemektedir. Ateş tefsirinde bu anlatılan olaylardan yola çıkarak Hz. Muhammed (as)'in zamanında ya da ondan sonra İsrailoğulları'nın birtakım kehanetlerde bulunarak tekrar cezalandırılacağı görüşünün gerçek dışı olduğunu vurgulamakta ve Levililer kitabının bölümlerinden ilgili konu hakkında bilgileri delil getirmektedir.¹⁵⁵

Şimdi sıra âyette işaret edilen ikinci cezalandırmanın ileri bir tarihte olma ihtimalini düşünenlerin görüşlerini zikretmeye geldi. Bu görüşü açıklayanlar âyete getirilen yorumlar da klasik görüş olarak ifade ettiğimiz açıklamaları yaptıktan sonra ikinci ihtimal olarak İsrail devletinin kuruluş tarihi olan 1948 yılından beri yapmış olduğu bütün uygulamaları göz önüne alarak yapılan değerlendirmelerdir. Bu çağdaş yorumu Çelik, Şimşek ve Bayraklı yapmaktadır. Lakin Şimşek getirmiş olduğu yorumda âyette ikinci cezalandırmanın olduğuna dair bir bilginin olmadığını belirtmektedir. Değerlendirmesinde ikinci yükseliş ve bozgunculuk çıkarmalarının günümüzde kurulan İsrail devleti eliyle olma ihtimalinin kuvvetle muhtemel olabileceğine değinmiş

¹⁵² Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3467.

¹⁵³ Bkz., *Kur'ân Yolu*, III, 464; Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 314.

¹⁵⁴ Günümüz İsrail oğulları derken bugünkü İsrail devleti ve arkasındaki siyonist görüşteki Yahudileri kastediyoruz.

¹⁵⁵ Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, III, 1513-1514.

ve nedenini izah etmiştir. Kurulduğu günden beri ABD ve batılı devletlerin gücünü arkasına alan İsrâil devleti Filistin başta olmak üzere Müslümanlara zulüm yapmaya başlamış hatta Birleşmiş milletlerin almış olduğu kararları hiçe sayarak Filistinlilere zulmetmiş bir kısmını sürgüne göndermiş geri kalanına da katliamlar yapmıştır. Yıllardır kuşatma altında tuttuğu Gazzeli Müslümanlara yardıma giden Türk gemisine bile saldırarak insanları öldürmüştür. İsrailin saldırgan tavrı ve zulümlerinin devam ettiğini belirtmiştir.¹⁵⁶

Çelik benzer şekilde üç milyon Filistinli Müslüman'ı sürgüne gönderen İsrail'in altmış yıldan fazla Müslümanlara zulümler yaptığını hatırlatarak İslâm dünyasını kana buladığını belirtmiş ve konu ile ilgili şu hadise yer vermiştir.

*Müslümanlarla Yahudiler arasında kanlı bir savaş olmadıkça kıyamet kopmaz. Müslümanlar onları kırıp mahvedecek. Hatta Yahudi taşın arkasına saklanacak, bunun üzerine o taş, o ağaç dile gelerek yahudiye kovalayan kimseye: Ey Müslüman! Şu arkamda bir Yahudi var, gel onu da öldür! diyecektir.*¹⁵⁷

Bayraklı'ya göre ise bu durum, devam eden bir süreçtir; yani İsrâiloğulları'nın yeniden devlet kurup, yine fesat çıkarır ve taşkınlık yaparlarsa aynı felaket başlarına yenisinden gelecektir.¹⁵⁸

Ayete getirilen yorumlara baktığımızda 5. Ayette zikredilen birinci zelandırma hadisesinde birden fazla rivayetin nakledildiği gibi ikinci cezalandırma hadisesinde de birden fazla olaydan bahsedilmiştir. Ayrıca ikinci cezalandırma hadisesinde klasik görüşlerin dışında sonradan¹⁵⁹ olduğunu ya da olacağını iddia edenlerde bulunmaktadır. İkinci cezalandırma Elmalılı'nın rivayetine göre Romalılar tarafından gerçekleştirilmiştir.

¹⁵⁶ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 201-202.

¹⁵⁷ Buhârî, Cihat, 94; Müslim, Fiten, 82; Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 119.

¹⁵⁸ Bayraklı, *Kur'an Tefsiri*, XI, 189.

¹⁵⁹ Klasik görüşten kastımız Kur'an inmeden önceki cezalandırmalardır. Sonradan kastımız ise Kur'an gönderildikten sonra Yahudilerin başlarına gelen ya da şimdiki İsrail devletinin izlediği politikalar yüzünden cezalandırılacaklarına dair Şimşek, Çelik ve Bayraklı'nın görüşleridir.

rilmiştir. Bilmen'in ikinci cezalandırma rivayeti ise Babil hükümdarlarından Hardu veya Cerdus ya da Rum hükümdarı Kostantin olmak üzere üç farklı görüş nakledilmiştir. Yıldırım ise M.Ö ve M.S olmak üzere toplanda dört farklı tarihteki olaylardan bahsetmiştir. Diğer müfessirlerde aynı şekilde birden çok rivayetleri aktarmışlardır. Ayette iki kere (merrateyn) ifadesi geçmesine rağmen rivayetlerin fazlalığı konunun devam ede gelen bir süreç olduğunu akıllara getirmekte ve haklı olarak Bayraklı'nın görüşünün yabana atılacak bir iddia olamayacağını ortaya koymaktadır. Bütün bu rivayetlerin ışığında ayetlerde beyan edilen bu hadiseler tarihte olmuş bitmiş bir hikâye olarak mı bakmalı yoksa Kur'an'ın kıyamete kadar canlı ve dinamik olacağı gerçeğiyle ayetleri yaşanan zamanla yorumlamak suretiyle bağdaştırmalıyız. En iyisini şühesizki Allah bilir. Müfessirler ise ayetten aldığı dersileri anladığı kadarıyla yorumlarlar.⁸ *“Belki Rabbiniz size merhamet eder; fakat siz eğer yine (fesatçılığa) dönerseniz, biz de sizi yine cezalandırırız. Biz cehennemi kâfirler için bir hapishane yaptık.”*¹⁶⁰

Elmalılı bir önceki âyette söz konusu olan ikinci azabın gerçekleştiğini söylemişti. Bu âyette de Elmalılı, Allah'ın (cc) rahmetini son peygamberi göndermek suretiyle yolladığını fakat bir şart koştuğunu, o şartın da düzeltilmesi durumunda onları kapsayacağını, eğer tekrar kötülük yapar bozgunculuk fiilini işlerlerse tekrar cezalandırılacaklarını belirtmektedir. Son olarak cehennemi kâfirler için içinden çıkılması mümkün olmayan bir yer yaptığını belirterek bu emirleri Tevrat'ta İsrâiloğulları'na önceden bildirdiğini söylemektedir.¹⁶¹

Bilmen'e bakıldığında Elmalılı'ya mutabık değerlendirmeler yapmıştır.¹⁶² Yıldırım âyetin sünnetullah gereği nankörlük, katı tutum, faizi mubah görme ve insan haklarını hiçe sayma gibi kötü fiillerin milletleri helake götürecek sebeplerden olduğunu anlatmaktadır. Yahudiler zikredilen bu ve benzeri nedenlerden dolayı birçok kere musibete uğratılmış, tövbe edip kendilerini düzelttiklerinde ise tövbeleri kabul edilmiş ve tekrar yurtlarına döndürülmüşlerdir. Ayrıca âyetin hükmünün genel manada

¹⁶⁰ el-İsrâ 17/8.

¹⁶¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, V, 326.

¹⁶² Bkz., Bilmen, *Tefsir*, IV, 1853.

bütün milletleri kapsadığına da değinmiştir.¹⁶³ *Kur'ân Yolu* ise buraya kadar İsrâiloğulları'ndan bahseden âyetlerin İslâm'dan önceki dönemlerden bahsettiğini, bu âyet-te ise Hz. Peygamber'in gönderildiği dönemdeki Yahudilere yönelik olduğunu beyan etmiştir. Hz. Musa ile Hz. İsa'nın tebliğ ettiği hakikatlerin aynısını son peygamberin kendilerine de getirdiğine, dinlememeleri durumunda geçmişteki cezalandırılmalar gibi kendilerinin de cezalandırılacağına atıfta bulunmuş ve Medine'deki Yahudilerin müşriklerle işbirliği yaptıkları gerekçesiyle Araplar eliyle tekrar cezalandırıldıklarından bahsetmiştir.¹⁶⁴

Şimşek'in beyanına göre âyetteki ifadelerin muhatabları âlimlerin çoğunluğu tarafından İsrâiloğulları'na hamledilmiştir. Âlimlerin bir kısmına göre ise Hz. Peygamber ve Müslümanlara yöneliktir.¹⁶⁵ Çelik'e göre âyet Hz. Peygamber zamanında yaşayan Yahudiler başta olmak üzere Müslümanlara düşmanlık yapan müşriklere de yöneliktir. Ayrıca Yahudileri atalarının başına gelen musibetlerden ders almaya çağırma-k-tadır.¹⁶⁶ Koçyiğit âyetin tövbe etmek isteyenler için umut kapısını açık tuttuğuna, düzelme olduğu takdirde mükâfatlandırmanın olacağı gibi küfre geri dönüp bozgunculuk yapılması hâlinde de tekrar cezalandırmanın olacağına dikkat çekildiğini belirtmektedir.¹⁶⁷

“İsrailoğulları” başlığı altında getirilen yorumları naklettiğimiz bu âyetlerde (2-8) farklı değerlendirmelerin yapıldığını görmüş oduk. Âyetlere getirilen yorumlara baktığımızda çağdaş müfessirlerin ekseriyeti İsrâiloğulları'nın başına gelen felaketleri geçmişte olmuş ve bitmiş hadiseler olarak değerlendirmişlerdir. Ama Şimşek ile Çelik kısmen de Bayraklı ikinci cezalandırmanın bugünkü İsrail devleti politikaları göz önünde tutularak değerlendirilmesi halinde önümüzdeki dönemde gerçekleşme ihtimalinden bahsetmişleridir. Bu çalışmayı yaptığımız şu günlerde ABD'nin sözde barış planı adı altında Kudüs'ü tamamen İsrail devletinin başkenti olarak ilan eden

¹⁶³ Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3467-3468.

¹⁶⁴ *Kur'ân Yolu*, III, 464.

¹⁶⁵ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 202.

¹⁶⁶ Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 120.

¹⁶⁷ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 314-315.

metni imzalamak suretiyle zaten imkânsız görünen barış sürecine iyice darbe vurduğu görülmektedir. Yaşanan hadiseler göstermektedir ki çağdaş müfessirlerimizin bir kısmı günün politik planlarına yakın yorumlar ile âyetin iyice anlaşılmasına katkı sunmaya çalışmış ve geçmişte olmuş bitmiş bir olaylar zinciri şeklinde âyetleri ele almadıkları izlenimi vermişlerdir.

3.2.3. Kur'ân'ın Rehberliği (9-10)

9. “Şüphesiz ki bu Kur'ân en doğru yola iletir; iyi davranışlarda bulunan müminlere, kendileri için büyük bir mükâfat olduğunu müjdelir.”¹⁶⁸

Elmalılı, âyetin açıklamasında insanların Kur'ân'a iman ederek onun emrettiği güzel davranışları yapmak suretiyle hak ettikleri mükâfatı istemeleri ve acıklı azaptan da kendilerini kurtarmaya çalışmaları gerektiğini belirtmiştir.¹⁶⁹ Bilmen âyetin İsrâilî-gülları'na ve diğer ehli kitaba seslendiğini ayrıca, Kur'ân'ın ne kadar yüce bir kitap olduğunu düşünerek anlamaları gerektiğini ifade etmiştir. İnsanlığın maddi ve manevi bütün ihtiyaçlarını karşılayabilecek muhteşem bir düzene sahip olan bu kitabı tasdik etmeleri, buyruklarını yerine getirmek suretiyle kurtuluşa erecekleri gibi cennet ile cemelullahı görme şerefine de nail olacaklarını beyan etmiştir.¹⁷⁰

Yıldırım'a göre, geçmiş âyetlerde Tevrat'ın emirlerini yerine getirmeyen Yahudilerin başlarına gelen musibetler hatırlatıldıktan sonra bu âyette de Müslümanların Yahudiler gibi olmamaları için ikaz edildiklerini ifade etmiş ve Kur'ân'ın üç ayrı vasfının vurgulandığını belirtmiştir. Bu üç özellik kısaca şunlardır: Kur'ân kendisine inananları en doğru yola iletecektir. İyi ve hayırlı işler yapanlara ahirette doyurucu bir mükâfat olacaktır. Son olarak da ahirete inanmayıp ömürlerini boşa geçirenlere elim bir azabın hazırlandığını haber vermesidir.¹⁷¹ Toptaş toplumun refahı ve huzuru için iyi ya da kötü niyetle birçok düşünür/yazar/çizer/siyasetçinin birtakım yollar sunduğu ve neticede hepsinin göstermiş olduğu sistemlerin ve bu sistemleri benzersiz gösterenlerin, kendileri gibi kurdukları düzenlerin de boş olduğunun ortaya çıktığını ifade

¹⁶⁸ el-İsrâ 17/9.

¹⁶⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V, 327.

¹⁷⁰ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1854.

¹⁷¹ Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3470-3471.

etmiştir. Allah Teâlâ'nın kitabı olan Kur'an'ın en doğru yola, kıyamete kadar geçerli tek yolun Kur'an'ın yolu olduğuna vurgu yaparak cennete gitmek isteyenlerin bu yolu takip etmeleri gerektiğine dikkat çekmiştir.¹⁷² *Kur'an Yolu*, Kur'an'ın asıl amacının insanları en doğru yola getirmek olduğunu ifade etmektedir. Bu doğru yol ise Kur'an yolu, doğru itikat ve güzel amel şeklinde açıklamıştır.¹⁷³

Şimşek, geçen âyetlerde İsrâiloğulları'nın başına gelen cezalandırmaların Müslümanları endişeye sevk ettiğini, kendilerinin de aynı akıbete uğrama korkularına karşı bu âyetler ile bir nevi teselli edildiklerinden bahsetmiştir. Kur'an'ın rehber oluşunu ise itikat, ibadet, ahlak ve toplumsal meselelere getirmiş olduğu çözümlerle açıklamıştır.¹⁷⁴

Çelik Kur'an'ın rehberliğini "En doğru, en mutedil, en güzel yol" şeklinde tarif etmektedir.¹⁷⁵ Küçük, yorumunda Allah'ın Hz. Musa'ya Tevrat'ı, Hz. Davut'a Zebur'u, İsa peygambere İncil'i ve Hz. Muhammed (as)'a da Kur'an-ı göndermek suretiyle kıyamete kadar onu insanlara hidâyet rehberi kıldığını belirtmektedir. Son olarak tarihte Müslümanların Kur'an'a gerçek manada tabi oldukları dönemlerde büyük başarılar elde ettikleri, dünyanın birçok yerinde hakkı hâkim kıldıkları ve insanlığa faydalı bir hayat modeli sunduklarını ifade etmektedir. Kur'an'a gösterdikleri ilginin azaldığı asırlarda, zelil duruma düştüklerini yaşadığımız çağ ile örneklendirmiştir. Küçük'e göre bu sıkıntılı süreç sadece Kur'an'ın rehberliği ile aşılabacaktır.¹⁷⁶

Bayraklı, âyeti kerimede ifade edilen "Akvem" kelimesine "En doğru" mananın verilmesini Râzi'nin yanlış bulduğunu belirtir. Bunun nedeni ise birden fazla doğru yol varmış da en doğru yolun "Kur'an'ın yolu" olduğu gibi bir mananın ortaya çıkmasıdır. Tercih ettiği manaya göre "En doğru" yerine "Dosdoğru yol" demenin daha münasip olacağıdır.¹⁷⁷ Koçyiğit'in beyanına göre Cenâb-ı Hakk'ın indirdiği son kitap ve

¹⁷² Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 409.

¹⁷³ *Kur'an Yolu*, III, 465.

¹⁷⁴ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 203.

¹⁷⁵ Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 121.

¹⁷⁶ Küçük, *Besâiru'l-Kur'an*, IX, 326-327.

¹⁷⁷ Bayraklı, *Kur'an Tefsiri*, XI, 193-194.

kendisinden önceki bütün kitapların hükmünü kaldırarak kıyamete kadar inanılması gereken tek kitap Kur'an'dır. Yahudi veya Hristiyan'lar olmak üzere insanlar o'na inanmakla emrolunmuşlardır. Son olarak Yıldırım'ın zikretmiş olduğu, Kur'an'ın başka kitaplarda olmayan üç vasfını zikrederek yorumunu bitirir.¹⁷⁸

10. “Ahirete inanmayanlara gelince, onlar için de elemli bir azap hazırlamışsındır.”¹⁷⁹

Allah (cc) Kur'an'ın dosdoğru yolu gösterdiğine inanıp faydalı işler yapanların mükâfatlandıracağını bildirdikten sonra ahirete de inanmayı emretmektedir. Ahireti inkâr edip inanılmaması durumunda ise ağır bir azabın beklediğini bu âyet ile bildirip ikaz etmektedir.¹⁸⁰

Bu iki ayet ile ilgili görüşlerini naklettiğimiz müfessirler genel olarak “Kur'an'ın dosdoğru yola iletmesini” iman, sağlam itikat, mutedil yol, güzel amel gibi tabirlerle açıklamışlardır. Toptaş ve Küçük ise konuyu geçmişte ve çağımızda meydana gelen gelişmelerle örneklendirerek güncelleştirmeye çalışmışlardır. Kur'an'ın yolunu daha iyi anlama adına ayetlerin canlı olaylarla örneklendirilmesi muhatabın zihninde kalıcı olacaktır.

3.2.4. Dua Âdâbı ve İnsanın Aceleciliği (11)

11. “İnsan hayrı istediği kadar şerri de ister. İnsan pek acelecidir!”¹⁸¹

Elmalılı, âyetin açıklamasında insanın yaptıkları yüzünden ya da doğru olduğunu zannederek kötülüğün gerçekleşmesi için dua edebileceğini belirtir. Meydana gelecek bir şeyin sabır ve tahammül ile olmasını istemesi gerekirken, inançsızlar kimse-ler başına gelebilecek belaların kendi başına erken gelmesini iyilik ister gibi istediği ve neticede belayı kendilerine çektiğini vurgular. Elmalılı'ya göre, bir şeyin vaktinden erken olmasını istemek o şeyden mahrum olmaya sebeptir. İnsanın aceleci olma-

¹⁷⁸ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 315-316.

¹⁷⁹ el-İsrâ 17/10.

¹⁸⁰ *Kur'an Yolu*, III, 465; Bayraklı, *Kur'an Tefsiri*, XI, 195; Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 316; Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 203.

¹⁸¹ el-İsrâ 17/11.

sının bir başka anlamı da peşinci olma arzusuna bağlıdır. Çünkü veresiyeden haz etmediği için ahireti daha bu dünyada görmek ister, insanların çoğu buyüzden dünyayı ahrete tercih eder.¹⁸²

Bilmen, âyeti inkâr edenler ile iman edenlere yönelik olmak üzere iki ayrı açıdan ele almıştır. İnkâricılardan bazıları “İslâm hakiki bir din ise Allah gökten üzerlerimize taş yağdırsın” şeklinde istekte bulunurken, müminlerden bazı kimseler de başlarına gelen musibetlere dayanamayıp ölmek için dua ettiklerine yormuştur.¹⁸³

Yıldırım ayete getirdiği yorumda aceleciliğin iyi ve kötü yönleri olduğunu belirtmiştir. Yaratılışı gereği insanın aceleci olduğu, faydasına olan şeyleri acele istediği gibi zararına olanları da acele isteyebileceğini belirtmiştir. Allah, insanların acele istedikleri şeyleri hemen gerçekleştirecek olsaydı birçok insanın felakete uğrayacağına dikkat çeker. Ayrıca İnsanın acele davranmasının olumlu yönü olduğunu iddia etmiştir. Ömrünün kısa olması dolayısıyla her anını verimli bir şekilde değerlendirilmesi gerektiği, bunu da süratli hareket etmek suretiyle telafi edebileceği, aceleciliğin bu durumda gerekliliğine değinir. İnsanı rehavetten ve tembellikten kurtardığı ve çalışarak dünyaya güzel eserler bırakmasına vesile olduğu, binaenaleyh aceleciliğin kontrol altında ve iyi yönde kullanılması halinde faydalı olabileceğini ileri sürmektedir.¹⁸⁴

Toptaş Kur’ân da kötüyü isteyenlere örnek âyetleri¹⁸⁵ zikrederek onların azabı istediklerini belirtmiş, aceleciliğin kötü bir şey olduğu lakin iyi ve güzel şeylerde acele etmek gerektiğini bildirmiş, Hz. Musa’nın Tûr’a giderken acele etmesini¹⁸⁶ buna örnek göstermiştir.¹⁸⁷

Kur’ân Yolu insanın iyiyi istediği gibi şerri istemesini naklettığımız yorumlardan Bilmen’in ve Toptaş’ın yorumuna yakın şekilde izah ettikten sonra aceleci olmasına

¹⁸² Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, V, 329-330.

¹⁸³ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1854-1855.

¹⁸⁴ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3471-3472.

¹⁸⁵ el-A‘râf 7/70-77; Hûd 11/32.

¹⁸⁶ et-Taha 20/83-84.

¹⁸⁷ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 410.

değirmiştir. Aceleci olmasının zaafa sebebiyet verdiği, karşılaştığı bir olay karşısında sağlıklı karar verebilmesi için sakin olması gerektiği, zihinsel ve ruhsal yönden olgun tecrübeli birine danışmasının önemli olduğu, bunu da yapabilmesi için acele etmeden sükûnet içerisinde gerçekleştirebileceğine değirmektedir.¹⁸⁸

Bayraklı âyet ile bağlantılı diğer âyetleri sıralamaktadır.¹⁸⁹ Küçük, Şimşek, Çelik, Ateş ve Koçyiğit yukarıda naklettiğimiz açıklamalara benzer yorumlar yapmaktadırlar.¹⁹⁰ Peygamberimiz konu ile alakalı şu ikazı yapmıştır; “Nefsinize, Çocuklarınıza, hizmetçilerinize ve mallarınıza beddua etmeyiniz. Allah Teâlâ’nın duanıza icap edeceği bir saate rastlarsınız da sizin bu duanıza icabet eder.”¹⁹¹

Aslında âyette iki ayrı konuya temas edilmiştir: İnsanın iyiyi arzu ettiği gibi kötüyü istemesi ve aceleci olması. Getirilen yorumlardan Elmalılı’nın yaklaşımı iki konuyuda gâyet açıklayıcı ve doyurucu bir şekilde ifade etmektedir. Yıldırım aceleciliğin olumlu yönüne de işaret etmiş ve kısmende başarılı olmuştur. ‘Kötüyü çağırmak’ şeklinde halk dilinde ifade edilen olumsuz düşünce âyette açıkça reddedilmekte ve aceleciliği yüzünden bu şekilde davranıldığına işaret edilmektedir. Toptaş’ın da ifade ettiği gibi bazı konularda İslâm acele etmeyi tavsiye etmektedir. Kur’an Yolu’nun da aceleciliğin zaafa neden olmasından dolayı olaylar karşısında soğukkanlı davranılması ve tecrübeli birine danışılması gerektiği yorumu önem arz etmektedir.

3.3. İkinci Grup Âyetler (11-22)

3.3.1. Gece ve Gündüzün Yaratılması (12)

12. “Biz, geceyi ve gündüzü birer âyet (delil) olarak yarattık. Nitekim Rabbinizin nimetlerini araştırmanız, ayrıca, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için gecenin

¹⁸⁸ Kur’an Yolu, III, 465-466.

¹⁸⁹ Hûd 11/46; el-Bakara 2/216; el-Enfal 8/32; el-Yasin 36/48; el-Ankebut 29/53-54; el-Ahkaf 46/24; el-Nahl 27/46; el-R’ad 13/6; el-Şura 42/18; Meryem 19/84; el-Taha 20/114; Bkz., Bayraklı, Kur’an Tefsiri, XI, 196-198.

¹⁹⁰ Bkz., Küçük, Besâiru’l-Kur’an, IX, 328-329; Şimşek, Hayat Kaynağı, III, 203-204; Çelik, Hakk’ın Dâveti, III, 122; Ateş, Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri, III, 1515-1516; Koçyiğit, Tefsir, IV, 316.

¹⁹¹ Ebû Dâvûd, Sünen, 1 (351).

karanlığını silip (yerine, eşyayı) aydınlatan gündüzün aydınlığını getirdik. İşte biz, her şeyi açık açık anlattık.”¹⁹²

Elmalılı, getirdiği yorumda birbirini takip etmek suretiyle zamanın oluşmasını sağlayan gece ve gündüzün yaratıcısı ve hükmedicisinin Allah olduğunu vurgulamıştır. Gece âyetinin karanlık ya da ay, gündüz âyetinin ise aydınlık veya güneş olacağını ifade etmiş ama gece âyetini karanlık değil de ay olarak ifade etmenin daha doğru olabileceğini belirtmiştir. Karanlığın âyetinin mahvedilmesi derken “ay”ın ışığının mahvedildiği anlamına geleceği vurgulanarak bunu da İbn-i Abbas’tan gelen şu hadis ile açıklamaktadır. “Gece âyeti olan ay, güneş gibi aydınlatıcı idi, aydınlığı mahvedildi ve ayın yüzündeki karaltı o mahvın izidir.” Bu hadise benzer başka bir hadis de naklederek ayın yüzündeki karaltının yansıttığı ışığın hilal şeklinde olması ve ışığının azalıp çoğalması sonucu oluşan görüntülerin meydana gelmesi gibi durumların ışığının silinmesine işaret ettiğini belirtmektedir. Âyette geçen “Gündüz âyetini gösterici kıldık” cümlesini ise güneşin, gözü olan herkes tarafından görülebilecek bir şekilde yaratıldığı anlamında yorumlamaktadır. Âyette ifade edilen “Rabbinizden lütuf isteyesiniz” cümlesinde ise insanlar için kullanılması durumunda ayın güneşe benzer şekildeki ışığının giderildiği tarihten sonra yaratıldıkları tezini ortaya koymuştur. Ayrıca gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesini de insanlar için feyiz kaynaklarından biri olarak anlamaktadır. Âyetin son kısmında işaret edilen ayların ve yılların hesaplanması meselesini ise geceler ve gündüzler, aylar ya da yıllar zamanı çağrıştıran bütün mefhumları göz önünde bulundurarak bu dünyayı ve ahireti hesap etmek suretiyle tamamen dünyaya kapılmadan ahiret hesabını iyi yapmak gerektiğine işaret edildiğini belirtmektedir. Son cümle olarak Kur’ân-ı gündüz âyetine, önceki kitapları da aydınlığı giderilmiş gece âyetine benzetmek suretiyle nesh edildiğini, bu sebeple Kur’ân’ın yolundan gidilmesi gerektiğine âyette işaret edildiği yorumunda bulunmuştur.¹⁹³

Bilmen, âyette insanlara Kur’ân gibi büyük bir nimetin yanında dünyevi nimetlerinde verildiği, bunlardan birinin de gece ve gündüzün yaratılması olduğunu belirtmektedir. Gecenin oluşmasıyla insanların dinlenerek istirahat ettikleri, böylece gündüzün

¹⁹² el-İsrâ17/12.

¹⁹³ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, V, 330-332.

aydınlığında ise rızıklarını temin etmek suretiyle ihtiyaçlarını giderme imkânının sağlandığına işaret edildiğini belirtmiştir. Ayrıca ayların ve günlerin kısacası zamanın hesabını yapmak suretiyle kendilerine yardım edildiğini beyan etmektedir.¹⁹⁴

Yıldırım, insanların dışında hayvanların ve bitkilerin de gündüze ihtiyaç duydukları gibi hayatlarını düzenli sürdürebilmeleri için geceye de ihtiyaçlarının olduğunu, bu sistemin rastgele olmayıp bir planlayıcısının olduğuna işaret ettiğini belirtmektedir. Yerkürenin kendi etrafında hareket ettiği gibi güneşin etrafında da hareket etmek suretiyle gece ile gündüzü, ayları ve yılları matematiksel hesaplamalarla ortaya koyduğunu dile getirdikten sonra, insanın aceleci yaratılmasıyla bağlantı kurarak bunun da plan dâhilinde bir amaca yönelik olduğunu söylemektedir. Âyette vardığı sonuca göre bütün kâinatın her zerresinin belirli sistematik hesaplar ile ölçülü ve hesaplı yaratıldığı gibi kâinatın parçası olan insanın da devamlı hareket halinde olması gerektiği ruhundaki aceleciliğin bu yüzden var edildiğini ileri sürmektedir.¹⁹⁵

Toptaş âyete genel olarak yaklaşmış ve her şeyin Allah'ın var olduğuna işaret ettiğini belirtmiştir. Eldeki çizgiler, kader çizgisi, ruhi zikzaklar, kanın akışı, kalbin atışı gibi güneşin doğması ve batması, rızıkların güneşle aranması, kısaca bütün her şey ve zaman Allahın varlığına delildir.¹⁹⁶

Kur'ân Yolu, yukarıda aktardığımız yorumları yaptıktan sonra bize göre farklı bir konuya işaret etmektedir. Dikkat çekici yorumunda Kur'ân'ın işaret ettiği ilmi araştırma ve gelişmelere öncelik vererek onun yol gösteren hidâyet kaynağı olma özelliğini geri planda görmenin, Kur'ân'ın amacına ters bir davranış olacağını belirtmiştir. Kur'ân'ın ilmi buluşlarla insanları tatmin etmek için gönderilmediğine dikkat çekmekte ve vahye ilk muhatap olan insanların anlayacağı yönden âyeti değerlendirmenin daha doğru olacağına vurgu yapmaktadır.¹⁹⁷

¹⁹⁴ Bilmen, *Tefsir*, IV,1856-1857.

¹⁹⁵ Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3473-3474.

¹⁹⁶ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV,410.

¹⁹⁷ *Kur'ân Yolu*, III,467-468.

Şimşek, Çelik ve Küçük yapılan yorumlara benzer açıklamalar getirmektedirler.¹⁹⁸ Koçyiğit naklettiğimiz yorumlardan farklı olarak gece ve gündüzün art arda gelmeyip de devamlı surette gece veya gündüz olması halinde bu durumu insanlardan kimse-
nin gideremeyeceğini ayrıca güneşi ve ayı, senelerin hesabını, ayın menzillerini anlatan âyetleri¹⁹⁹ zikrederek dikkatleri bu yöne çekmektedir.²⁰⁰

Âyete en kapsamlı yorumu Elmalılı yapmıştır. Yorumuna ilmi ağırlık vermekle birlikte astronomi ile ilgili genel değerlendirmeler yapmıştır. Ayrıca “Rabbinizden lütuf isteyebilirsiniz” cümlesine dayanarak İnsanların Ay’ın ışığının giderilmesinden sonraki bir zamanda yaratıldığı sonucuna varmaktadır. Aslında âyet günler, geceler, yıllar derken matematiksel hesaplardan bahsetmektedir. Biz biliyoruz ki günler ve geceler saat olarak her gün değişmektedir. Örnek verecek olursak bir yıl içerisinde gece ile gündüzün sadece bir gün eşit oldukları diğer zamanlarda kış mevsiminden yaza doğru günler uzamaya başlarken geceler kısalmaktadır. Yaz mevsimi tam aksi istikamette günler uzadıktan sonra kış mevsimine doğru geceler uzayıp gündüzler kısalmaktadır. Aslında çalışma mevsiminde günlerin uzatılması dışarıda insanların rahat çalışmalarını sağlarken kış mevsiminde günlerin kısa olması ve işlerin az olması insanlar için rahmettir. Âyet buna da işaret etmiş olabilir. Yıldırım da âyette Astronomi ve Coğrafi yönüne işaret etmiştir. *Kur’ân Yolu* değerlendirmesinde Kur’ân’ın hidâyet önceliğinden çok ilmi bilgiler elde etmeye yoğunlaşmanın yanlış olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu vurguya katılmakla beraber âyetin ilk indiği muhatapları göz önüne alınarak düşünülmesi gerektiği yaklaşımını eksik bulduğumuzu belirtmek istiyoruz. Çünkü Kur’ân inmeye başladığı tarihten kıyamete kadar geçerli bütün zamanlara seslendiği için günümüze vermek istediği mesajı zamanın ruhu ile yakalamamızın mümkün olacağı kanaatindeyiz.

¹⁹⁸ Bkz., Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III,204; Çelik, *Hakk’ın Dâveti*, III,123; Küçük, *Besâiru’l-Kur’ân*, IX, 329-330.

¹⁹⁹ Yûnus 10/5-6; el-Kasas 28/71-73.

²⁰⁰ Koçyiğit, *Tefsir*, IV,317-318.

3.3.2. İnsanın Her Yaptığı Kaydedilir (13-14)

13. “Her insanın amelini (veya kaderini) boynuna bağladık. İnsan için kıyamet gününde, açılmış olarak önüne konacak bir kitap çıkarırız.”²⁰¹

Elmalılı’ya göre, âyette insanın şans ve kaderinin, gayb âleminden gelecek iyi veya kötü nasibinin kendi zimmetine bağlandığı, sorumluluğun kendi irade ve ameline bırakıldığı ya da vebalinin kendi nefesine yüklendiğini ifade eder. Ahirette ise bütün yapıp ettiklerinin kayıt altına alındığını belgeleyen bir defterin kendisine verileceğini belirtmektedir.²⁰²

Bilmen insanlara takdir edilen ve bizzat kendi iradesi sonucu yapmış olduğu iyi ya da kötü fiillerin neticesine göre muamele göreceğini belirtir. Âyette ifade edilen “Tâir” (kuş) kelimesiyle ilgili aktarmış olduğu bilgiye göre Araplar yapmayı düşündükleri bir işin neticesinin hayır mı ya da şer mi olduğunu anlamak için kuş uçurdukları, bunu anlatmak için yapılan işe “kuş” anlamına gelen “tâir” tabiri kullandıklarını bildirir.²⁰³

Yıldırım, bu dünyada zerre kadar iyilik ya da kötülük yapanın ahirette karşısına çıkacağını belirtmek suretiyle “Bütün bu bilgiler gönderilmiş peygamberler vasıtasıyla insanlara hiç tereddüt kalmayacak şekilde iletilmiştir” der. İnsanların yaptığı bütün fiilleri omuzlarında görevli melekler vasıtasıyla kayıt altına alındığını belirtir. Yıldırım’a göre gözetim altında olduğu bilinciyle hareket eden her insanın kendini disiplin eder ve son derece dikkatli bir hayat yaşar.²⁰⁴

Toptaş, yorumunda Yahudilerin başına gelen musibetlerin arkasında hep başkalarını aradıklarını örnek vererek diğer insanların da başına gelen her şeyi kendilerinden değil de başkalarından bildikleri hatta Uhut savaşında bozguna uğrayan Müslümanla-

²⁰¹ el-İsrâ17/13.

²⁰² Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, V, 332.

²⁰³ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1857.

²⁰⁴ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3476-3477.

rın bile aynı tavrı sergilediklerine değinmiştir. İyiliklerin yapılması halinde iyilikler, kötülüklerin yapılması halinde de kötülüklerin insanları bulacağına değinmektedir.²⁰⁵

Kur'ân Yolu, âyette ifade edilen “tâir” kelimesine sorumluluk anlamı vermiş olup Arapların adetlerinden bahseder. Bilmen’in de bahsettiği gibi onlar bir iş yapmadan önce onun hayırlı olup olmadığını anlayabilmek maksadıyla kuş uçururlardı. Kuş sağ tarafa uçarsa yapacakları işin hayırlı, sola doğru uçarsa şerli olacağını düşünürlerdi. Bu sebeple “tâir” kelimesine şans, tâlih ve uğur anlamları vermişlerdi. Tefsirlerde kader, hayır şer, mutluluk mutsuzluk, amel, yükümlülük, rızık gibi manalarında verildiğini aktardıktan sonra kendi tercih ettiği görüşü beyan etmiştir. *Kur'ân Yolu*’na göre âyette zikredilen “tâir” kelimesine verilebilecek anlamlara amel ve yükümlülük eklenebilirse de tercihe şayan anlamın “sorumluluk” olduğu çünkü âyetin devamında gelen kitap yani amel defteri kavramının bu manayı desteklediğine vurgu yapılmaktadır.²⁰⁶ Şimşek’in âyete getirdiği yorum naklettiğimiz yorumlardan farklı olmayıp sadece “tâir” kelimesine “insanın yaptıkları” manası verilmektedir.²⁰⁷ Çelik ise “tâir” kelimesiyle kast edilebilecek hemen hemen bütün anlamları zikretmiştir. Bu manalardan bazılarını iyi veya kötü, insanın yaptığı bütün ameller ve bu amellerin karşılığı olan sevap veya ceza, şeklinde ifade etmiş ve boyuna takılan gerdanlık misali insanın yapmış olduğu fiillerin kendisinden ayrılmayacağını belirtmiştir.²⁰⁸

Ateş, “tâir” kelimesine insandan uçup giden işlere dendiğini ayrıca boynuna bağlanmak, kişi ile daima beraber olma anlamına da geldiğini belirterek boynundaki gerdanlık gibi kendisinden ayrılmayacak eylemlerin kuş gibi uçup gidemeyeceği ve kıyamet gününü bir kitap şeklinde açılıp önüne konacağını ifade etmektedir.²⁰⁹ Bayraklı, “tâir” kelimesinin Kur’ân’da²¹⁰ geçtiği yerleri ve hangi manada kullanıldıklarına

²⁰⁵ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 411.

²⁰⁶ *Kur'ân Yolu*, III, 469.

²⁰⁷ Bkz., Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 205.

²⁰⁸ Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 24.

²⁰⁹ Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, III, 1518.

²¹⁰ el-Bakara 2/260; el-En‘âm 6/38; el-Yasin 36/18-19; el-İnsan 76/7; en-Neml 27/47; el-A‘râf 7/131.

değindikten sonra İsrâ suresinde “amel” ya da “kader” anlamında olabileceğini belirtmektedir. Tâir kelimesinin sadece İslâm öncesi Araplarda değil daha önceki peygamberlerin kavimleri tarafından da kullanıldığına değinmiş, akabinde Kur’ân’da kullanılan âyetleri²¹¹ nakletmek suretiyle aynı âyette geçen “Elzemna” kelimesinin açıklamasını yapmıştır.²¹² Küçük ise “tâir” kelimesinin “kader, amel defteri” gibi manalara geldiğini ifade etmiş ve bütün insanların iyi kötü davranışlarının kayıt altına alındığına dikkat çekmiştir. Hayatta iken Kur’ân kitabına bakıp onun emrettiği şekilde bir hayatın yaşanılması gerektiğine vurgu yaparak mahşer günü insanların hesaba çekilmeden önlerine konulacak defterin, elimizde olan deftere (Kur’ân) göre olacağı, binaenaleyh bu şuurla hareket etmenin önemine dikkatler çekilmektedir.²¹³ Koçyiğit’in yaklaşımı da getirilen yorumlara mutabık düşmektedir.²¹⁴

Âyette getirilen yorumlarda “tâir” kelimesine yüklenilebilecek bütün manaların ele alındığını görüyoruz. Ayrıca âyette ifade edilen “tâir” kelimesine sadece şans anlamı verilirse ki bugün insanlar arasında “talih kuşu” şeklinde tabir vardır ve şans anlamında kullanılmaktadır. Şans anlamı vererek âyette kast edilen anlamın daraltılıp insanların hiçbir emekleri olmadan tamamen tesadüf ve şansları doğrultusunda yaptıkları işlerden sorumlu olacakları anlamı çıkar ki, bu da âyette verilen mesaja ters düşmektedir. Getirilen yorumlardan ve Kur’ân’da ifade edilen başka âyetlerde de bu kelimenin birçok manada kullanıldığını görmekteyiz. Müfessirlerin değerlendirmelerini kader, amel, şans ve uğur olarak toplamak mümkündür. Zamanımızda kullandığımız “talih kuşu” deyimini cahiliye döneminde benzer uygulamalarla kullanılsa da insanların sorumluluktan kurtulamayacağını âyetten anlamamız mümkündür.

14.“Kitabını oku! Bugün sana hesap sorucu olarak kendi nefsin yeter.”

Elmalılı, insanlara yaptıklarını belgeleyen bir defterin verileceğinden dolayı insanın bu dünyadayken her gün kendisini kontrol etmesi gerektiğini vurgular. Ayrıca insa-

²¹¹ Hûd 11/28; et-Taha 20/129; el-Furkan 25/77; el-Fetih 48/26.

²¹² Bayraklı, *Kur’ân Tefsiri*, XI, 201-204.

²¹³ Küçük, *Besâiru’l-Kur’ân*, IX, 230-232.

²¹⁴ Bkz., Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 318.

nın hesaba çekilmeden önce kendi kendini önceden hesaba çekmesi gerektiğini âyetin ifade ettiğini belirtir.²¹⁵

Bilmen, amel defteriyle mükellef olmuş her insana dünyada yapıklarının yazıldığı defterin verileceği ve okuyanın itiraz edemeyeceğini belirtir. Şâyet itiraz edecek olsa bütün organları aleyhine şahitlik edip doğrusunu söyleyeceğini belirterek dünyada demir parçasının²¹⁶ insanın konuştuklarını kayıt altına aldığı ve yıllar sonra aynen aktardığını örnek gösterir.²¹⁷

Yıldırım, Allah Teâlâ'nın ahirette meleklerin kayıt altına aldıkları defterlerin insanların önlerine koyacağını, insanların defterlerini okudukça kendisine verilen fırsatları tam manasıyla değerlendirmedikçe pişman olacaklarını lakin pişmanlığın fayda etmeyeceğini belirtir. Ahiretin ibadet etme yeri olmadığı ve yapılanların hesabının mutlaka sorulacağını vurgular. Ayrıca herkesin kendi defterini okuması gerektiğine değinen Yıldırım, okuma bilmeyenlere ise “oku” emri gelince okuma yeteneği kazanacaklarını ifade etmektedir.²¹⁸ Toptaş da âyeti Yıldırım gibi yorumlamıştır.²¹⁹

Şimşek, insanların önüne konulacak amel defterinin küçük büyük her şeyi detaylarıyla birlikte içine aldığı için itiraz edilecek bir durumun mümkün olmayacağını belirtmektedir.²²⁰ Çelik ise insanın yaptıklarının karşılığını dünyada görmese bile ahirette mutlaka göreceğini çünkü yaptıklarının kaydedildiği defterin önüne koyulacağını bildirmektedir.²²¹

Bayraklı, insanların önlerine konulacak defteri okuduklarında iyi kötü ayırımı ya da kötülükleri gizleme şansının olmayacağını ifade ederek bu dünyada kötülükleri örtme veya gizleme imkânı olsa da ahirette böyle bir şeyin söz konusu olmayacağını be-

²¹⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, V, 332.

²¹⁶ Muhtemelen burada ifade ettiği demir parçası radyo, kaset ya da televizyondur.

²¹⁷ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1857.

²¹⁸ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, VII, 3477.

²¹⁹ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 411.

²²⁰ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 206.

²²¹ Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 124.

lirtmektedir.²²²Tefsirini nakledilen bu ayete bakıldığında önceki müfessirlerin ve Müslümanların değerlendirme ve anlamasına göre günümüz gelişmeleri çerçevesinde bakıldığında ayette ifade edilen konuyu daha anlaşılır şekilde ifade etmemnin imkânlarına sahip olduğumuzu söyleyebiliriz. Çağdaş müfessirlerin âyete getirdikleri yorumlarda ise kastettiğimiz anlatımı pek göremedik. Sadece Bilmen dünyada demir parçasının insanların seslerini kayıt altına aldığını ve itiraz etmeleri durumunda kaydedilen seslerin önüne konulacağına değinmiştir. Günümüzde gelişen imkânları örnek vererek konunun daha da iyi kavranmasını sağlamaları mümkün olabilirdi. Örnek vermek gerekirse bugün birçok alanda insanların çalıştıkları mekânlarda kendileri hakkında aylık, yıllık raporlar, dosyalar halinde tutulmakta hatta insanların zamanlarının çoğu kameralar ile görüntülü bir şekilde kayıt altına alınıp arşivlenmektedir. Ayrıca birçok kişinin ev, iş yeri ve şehir merkezleri mobese kameraları ile kayıt altına alınmaktadır. Geçmiş zamanda yaşanan bir olay unutulsa da raporlardan veya görüntülerden istifade edilerek yaşandığı gün gibi önüne konulmaktadır.²²³

3.3.3. Hiç Kimse Başkasının Günahını Çekmez (15)

15. *“Kim hidâyet yolunu seçerse, bunu ancak kendi iyiliği için seçmiş olur; kim de doğruluktan saparsa, kendi zararına sapmış olur. Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü üslenmez. Biz, bir peygamber göndermedikçe (kimseye) azap edecek değiliz.”*²²⁴

Elmalılı, her insanın amelinin kendi boynuna takılmasını bu âyetin biraz daha açıkladığını belirtir. Kim doğru ya da yanlış yola saparsa sorumluluğun kendisinde olacağına ayetin işaret ettiğini ifade eder. İnsanlar akıllarıyla doğru yolu veya kötü yolu nasıl ayırt edebilecekler? Sorusu geldiği takdirde, bu ayetin cevap olarak peygamber

²²² Bayraklı, *Kur’ân Tefsiri*, XI, 206-207.

²²³ Yorumda bahsettiğimiz kamera görüntüsü, dosya ve rapor gibi çağımızın gelişmeleri ile ayetin anlamının tam manası ile günümüzde anlaşıldığı öncekilerin ayeti bizden eksik anladıkları veya bizden sonraki nesillerin bu ayeti bizim gibi anlayacaklarını iddia etmiyoruz. Amaç Kur’an’ın vermek istediği mesaj zamanımızda daha kalıcı bir şekilde nasıl anlaşılmalı sorusuna cevap bulmak.

²²⁴ el-İsrâ 17/15.

gönderilmek suretiyle doğru ve yanlış yolun açıklandığını belirtir. Kabul edip etmemenin ise tamamen insanların kendi özgür iradelerine bırakıldığını belirtmektedir.²²⁵ Bilmen, âyetin yorumunu yaptıktan sonra peygamber gönderilmeyen toplumun durumu ile ilgili Eş'ari ve Maturidi mezhebinin görüşlerini nakletmektedir. Biz önce âyet hakkındaki yorumunu nakledeceğiz. Âyette doğru yolu bulanın kendi istikbali için bunu yapacağı ve tutmuş olduğu yolun mükâfatını kendisi göreceği belirtilmiştir. Her kim de sapıtarak hidâyetten uzaklaşır ve dinin yasaklamış olduğu çizgiyi aşarsa, cezasını kendisinin çekeceği ayette açıklanmıştır. Herkes yaptığıнын bedelini ödeyecek, bir başkasının günaha girmesine sebep olmuşsa cezasına da ortak olacağı ifade edilmiştir. Başkasının işlemiş olduğu günahlar dolayısıyla bir kimsenin sorumlu tutulmayacağını ifade eden Bilmen'e göre, ilahi adalette ters bir durumla karşılaşmak mümkün değildir. Dünyada kendilerine peygamber gönderilmeyen bir toplumun inkârları sebebiyle cezalandırılmayacağı ve toplu olarak helak edilmeyeceklerini belirtmiştir. Bu duruma Nuh peygamberin kavmini örnek göstermektedir. Son olarak kendilerine peygamber gönderilmeyen kavimlerin Eşariye âlimlere göre iman ve ibadetle sorumlu olmayacakları, Maturidi âlimlere göre ise ibadetle sorumlu olmakla birlikte Allah'ın birliğine inanmakla mesul olacaklarını aktarmaktadır. Maturidi'nin görüşü ise insanların doğuştan fıtrat üzere Allah'a inanmaya meyilli yaratıldıkları, ayrıca akıllı olmaları da delil olarak ileri sürülmüştür. Yorumun son kısmında ise peygamber gönderilmeyen kimselere âyette "azap edilmeyecek" sözünden kast edilen manayı dünyada azap görmeyecekleri şeklinde açıklamaktadır.²²⁶

Yıldırım âyeti iki bölümde ele almış, birinci kısımda kim kötü bir çıkır açarsa yapılan kötülükten bir mislinin de kendisine yazılacağını ve hiç kimsenin günahından eksilme olmayacağını belirtmiştir. Âyette zikredilen "Peygamber gönderilmedikçe azap edilmeyeceği" cümlesinden her millete/ümmete peygamber gönderilmiş olduğunu ifade eder. Hz. Muhammed (as)'ın gönderilişiyle ondan sonra peygamber gönderilmeye gerek kalmadığını dile getirir. Ayrıca bu son cümleden hareketle insanların karmaşık, kapalı ve sırlarla dolu bir âlemde bulunduğu için kendisinin dışında bilgi sahibi olmasının peygamber ve vahiy dışında mümkün olmayacağını belirtmiş-

²²⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V, 333.

²²⁶ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1857-1858.

tir. İlim adamlarının bu âyete dayanarak ilahi hükümlerin peygambersiz bilinemeyeceği görüşünü aktarmaktadır. Son açıklamasında ise peygamber gönderildiği halde haberi olmayan kimse/ler kâinatın yaratıcısını akılları ile bulmakla yükümlüdürler. En azından o yaratıcıya inanarak ebedi cezadan kurtulabilirler demektir.²²⁷ Toptaş âyette geçen “Hiçbir kimse başkasının yükünü yüklenmez” cümlesinin hem bu dünyayı hem de ahireti kapsadığını belirterek İslâm’da suç ve cezanın şahsî olduğu ilkesini en iyi biçimde ifade ettiğini belirtmektedir. Peygamber gönderilmeyen fetret ehlini ise İsa (as) ile son peygamber Hz. Muhammed (as)’ın arasında geçen süreyi örnek olarak vermektedir. Ayrıca gönderilen peygamberin yanlış tanıtıldığı toplumun da fetret ehli kabul edileceğini Alusi’nin tefsirine dayandırarak açıklamaktadır.

Toptaş, fetret ehlinin ya da son peygamberin yanlış tanıtıldığı kimselerin durumu ile ilgili görüşü, Bilmen’in görüşüyle aynı minval üzeredir.²²⁸ *Kur’ân Yolu* bu âyetin on üçüncü âyeti açıkladığını belirterek Allah’ın birliği ile ilgili üç önemli yasayı açıkladığını ifade etmektedir. Kısaca arz edecek olursak herkesin yaptığı kendisine aittir, hiçbir masum kişi başkasının günahını ve sorumluluğunu yüklenmez. Son olarak ise Allah Teâlâ insanlara iyiyi ve kötüyü ayırt edecek kabiliyette yaratmıştır.

“Peygamber gönderilmeden azap edilmeyeceği” meselesini ise üç maddede izah edebiliriz. Birinci olarak Peygamber gönderilen toplumun bu bilgidен haber alacak ortamda bulunması gerekir. İkinci olarak ayet Peygambersiz bilinmesi ve anlaşılması imkânsız konuları ifade eder. Son olarak ise kanunsuz suç ve cezanın uygulanmıyacağıdır.²²⁹

Şimşek, getirilen yorumların dışında âyette insanların seçme hürriyetinin olduğuna işaret ettiğini belirtir. İnsanların kendi hür iradesi dışında zoraki yapmış oldukları şeylerden ceza görmelerinin adalet anlayışına aykırı olduğuna dikkat çeker. Ayrıca Allah’ın insanlara iyiyi kötüden ayırt edecek yetenek vermesine rağmen yine de peygamber göndermedikçe azap etmeyeceğini söylemesi lütfunun ve merhametinin gereği olarak değerlendirilir.²³⁰ Çelik’in yorumuna göre doğru yolu seçerek güzel amel

²²⁷ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3478-3479.

²²⁸ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 412.

²²⁹ *Kur’ân Yolu*, III, 470.

²³⁰ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 206.

işleyenler veya kötü yolu tercih ettiği için sapkınlığa düşenler Allah ve peygamberi için değil kendileri için bunu yapmışlardır. Toplu olarak işlenen günahların cezasını ise katkısı nispetinde çekeceklerini belirtmiştir.²³¹ Küçük kısmen Bilmen'in yorumuna benzer yorum yapmış ve peygamberin kim iyi ya da kötü iş için çığır²³² açarsa ondan sorumlu tutulacağı hadisini aktarır.²³³ Koçyiğit'in âyete getirmiş olduğu yorum yukarıda aktardığımız yorumlar ile mutabık düşmektedir. Âyetin iniş sebebi olarak zikretmiş olduğu bilgiyi vererek yorumu sonlandırmayı uygun görüyoruz. İbn-i Abbas'tan nakledildiğine göre Velid b. Muğire'nin Mekkelilere seslenerek "Muhammed'e inanmayın. Bu yüzden bir günah işlemiş olursanız, günahınız benim üzerime olsun" sözü üzerine reddiye olarak nazil olmuştur. Ayrıca âyetin atalarından süre gelen inançları devam ettirerek işlemiş oldukları günahlardan sorumlu olmaya-caklarını ileri sürerek ortada bir sorumlu veya ceza görmesi gereken biri varsa o suçluda atalarının olduğunu iddia edenlere cevap verdiğini bildirmektedir.²³⁴

Getirilen yorumlara baktığımızda müfessirler kelami konuları tartışmışlardır. Bilmen peygamber gönderilmeyen kimselerin cezalandırılmıyacağına ilişkin ayetin ifadesini "dünyada cezalandırılmayacaklardır" şeklinde yorumlamıştır. Yıldırım ise açıklamasının baş tarafında insanların peygamber ve vahiy olmadan Allah'ın varlığından, doğru ve yanlış yolun hangisi olduğunu bilemeyeceklerinden bahseder. Ama yorumunun devamında peygamber gönderildiği halde haberi olmayan kimselerin akılla Allah'ı bulmaları/bilmeleri gerektiğinden bahsetmiş ve çelişkili duruma düşmüştür. Peygamber ve vahi olmadan insanın bilgi sahibi olamaması ile gönderilen peygamberden ve vahiyden habersiz olanların Allah'ın varlığını nasıl bilecekleri merak konusudur.

Toptaş'ın nakletmiş olduğu "kendilerine peygamber yanlış tanıtılmış kişilerin de sorumlu olmayacakları" düşüncesi kanaatimize göre isabetli bir görüşü yansıtmaktadır.

²³¹ Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 124-125.

²³² Müslim, İlim, 15; (*Herkim İslam da kötü bir amel işlerse ve bu amelle bir çığır açarsa hem işlediği bu kötü amelin günahı, hem de kendisinden sonra onu işleyecek olanların günahları bunların günahlarından hiçbir şey eksilmeksizin ona ait olur.*)

²³³ Küçük, *Besâiru'l-Kur'ân*, IX, 332-334.

²³⁴ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 318-319.

maktadır. Çünkü insanlara verilen akıllı kullanmayarak birilerinin yönlendirmesiyle yanlış yola girenler akıllarını kullanmadıkları için sorumlu olmaları gerekir. Günümüzde birçok insan araştırmadan değişik ideolojilerin savunuculuğunu gönüllü yapmakta hatta dünyanın en mükemmel sistemi olarak reklamını yapmaktadır. Tefekkür, akletmeye ve düşünmeye çağıran İslâm dini körü körüne bağlanmayı reddetmektedir. Günümüzde özellikle Avrupa’da “İslâmofobi” fikri yaygınlaştırılmaktadır buna rağmen insanlar gerçeği araştırmakla yükümlüdürler, bu duruma Kur’an da Hz. İbrahim’in örneği gösterilebilir.²³⁵ Âyetten dört farklı konuyu çıkarmamız mümkündür. Bunlar hidâyeti insanın kendisinin seçtiği, seçilen bu yolun kendisinin iyiliğine olacağı, kötülüğü de kendisinin tercih ettiği, kendi hatasının cezasını kendisinin göreceği ve son olarak peygamber gönderilmedikçe cezalandırılmanın olmayacağı şeklindedir. Çağdaş tefsirler âyetin ifade ettiği farklı yönleri etraflıca değinerek gerekli izahatlarda bulunmuşlardır. Bu âyette değinilen konulara başka âyetlerde²³⁶ de temas edilmiştir.

3.3.4. Toplumsal Helak’ın Sebepleri (16-17)

16. *“Bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde, o ülkenin zenginlik sebebiyle şırmamış elebaşlarına (iyilikleri) emrederiz; buna rağmen onlar orada kötülük işlerler. Böylece o ülke, helâke müstahak olur; biz de orayı darmadağın ederiz.”*²³⁷

Elmalılı, bir önceki âyetin sonuna getirdiği yorum ile bu âyeti şu şekilde birbirine bağlamaktadır: Herkesin amelinin kendi boynuna geçirilmesi, her insanın sadece kendi yaptığıyla sorumlu tutulması yalnız kişilere ait olmayıp yaşadıkları toplumları da kapsamaktadır ve her toplumun bozguncusunun kendi içerisinde çıkacağını bu âyet ile bağlamaktadır.²³⁸

Bilmen, âyette dine muhalefet edip reddedenlerin nasıl helak edildiklerine işaret edildiğini ifade etmektedir. Ona göre Allah Teâlâ bir beldeyi/milleti helak etmek istediğinde ve o vaktin yaklaştığı zaman diliminde beldenin ileri gelenlerine gönder-

²³⁵ el-Enbiya 21/51-54; el-A‘râf 7/38.

²³⁶ el-Fussilet 41/46; el-En‘âm 6/161; el-Fatır 35/18; ez-Zümer 39/7; en-Necm 53/38.

²³⁷ el-İsrâ 17/16.

²³⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur‘ân Dili*, V, 333.

diği peygamber vasıtasıyla kendisine itaat etmelerini ve hayırlı işlere yönelmelerini emretmekte ayrıca kurtuluşlarını sağlayacak reçeteleri de bildirmektedir. Onlar ise kibirli bir şekilde Allah’a ve elçisine karşı isyan etmeye devam ederek helakin gerçekleşmesine sebep olurlar. Neticede o bölge ahalisiyle birlikte büyük bir azaba çarptırılır. Yorumunun son kısmında ise gönderilen peygamberi dinleyerek Allah’a itaat eden ümmetlerin güzel bir hayata nail olduklarını belirtmektedir.²³⁹

Yıldırım, âyeti sosyolojik yönden ele almış tabiri caizse işin köküne inerek güncel hale getirip yorumlamıştır. Açıklamasında dünyanın çoğu yerinde alt tabakanın üst kademedeki burjuva diye tabir edilen kesime özenerek onların yaşadığı hayatı yaşamının gayreti içerisinde olduklarını belirtir. Üst tabakadakilerin sergilemiş olduğu savurganlık, isrâf, gayri meşru davranışlar neticesinde ülkenin gidişatının bozulacağını ve nihâyetinde ahlaki ve ekonomik sarsıntının meydana geleceğini belirtir. Bu kötü gidişata karşılık alt tabakanın destek vermesi neticesinde ülkede lüks, konfor, aşırı harcama, dolaylı yollardan kazanç elde etme alışkanlığı baş gösterir ve ülke bataklığa sürüklenmiş olur. Yıldırım, bütün bu olumsuzluklara dur diyecek, uyarılarda bulunacak ilim adamları, kanaat önderleri ve din adamlarının manevi ihtarlarına, dünya ve Ahiret dengesine yönelik kutsal değerlere dönme telkinlerine kulak verilmediği takdirde ülkenin yıkılmaya gideceği ve çöküşün kaçınılmaz olacağını belirtmiştir.²⁴⁰ Toptaş, âyetin toplumların bozulmasında şımarık zenginlerin rolünün büyük olduğunu haber verdiğini belirtir. Enfal ve A‘râf suresinde konu ile ilgili âyetleri zikrederek toplumları helake sürükleyen kimseler içerisinde fasık, kâfir ve zalim idarecilerin başı çektiğini belirtmektedir.²⁴¹

Kur’ân Yolu âyette kendi yorumunu yapmayıp diğer müfessirlerin görüşlerini nakletmekle yetinmiştir. Zemahşeri’ye göre âyette geçen “emir” kelimesiyle Allah’ın insanlara imkânları fazlasıyla verdiğini, insanların ise bu lutfâ karşı şımararak azgınlattıklarını ve yoldan çıktıklarını belirtmektedir. Razi’nin görüşü ise Allah’ın idarecilerle imanı ve itaati emrettiği onların ise inatla emre aykırı davranmak suretiyle günâ-

²³⁹ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1860.

²⁴⁰ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3482-3483.

²⁴¹ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 413; el-Enfal 8/25; el-A‘râf 7/164.

ha devam ettikleri yönündedir. Razi'den naklettiği başka bir rivâyete göre helak edilmeyi hak etmiş günahkâr toplumun hemen cezalandırılmayıp önce yöneticilerine hatalarından dönmeleri için fırsat tanındığıdır. Şevkani'ye dayandırdığı bilgiye göre ise “emernâ” kelimesini “emmernâ” şeklinde okunması halinde âyetin anlamı “Bir ülkeyi helak etmek istediğimiz zaman oranın şımarık ve azgınlarını idari görevlere getiririz onlarda orada günah işlemek suretiyle helaki hak etmiş olurlar ve biz de oranın altını üstüne getiririz.” şeklinde olacağını bildirmiştir.²⁴²

Şimşek, Allah'ın kötülüğü emretmeyeceğine²⁴³ göre bu âyette kötülüğün değil iyiliğin yapılmasını emrettiği, âlimlerin çoğunun tercih ettiği görüşün de bu yönde olduğunu belirtir. Ayrıca bir toplumun toplu şekilde cezalandırılmasının aralarında iyilerin kalmaması durumunda gerçekleşeceği ya da o toplumda iyiliği teşvik eden kimsele- rin bir vesileyle oradan uzaklaştırıldıktan sonra sadece kötülerin helak edileceğini söylemektedir.²⁴⁴ Çelik, Allah'ın durduk yere hiçbir toplumu helak etmeyeceğine vurgu yaparak, helake götüren sebepler arasında iyilik, hak ve adaletten uzaklaşmayı ayrıca isyankâr bir ruh haliyle günah işlemeleri halinde helakin kaçınılmaz olacağını ifade etmektedir.²⁴⁵

Küçük, âyeti günümüz devlet sistemlerine göre örneklemek suretiyle açıklamıştır. Açıklamasına göre Allah Teâlâ bir bölgeye/ülkeye/topluma önce davetçilerini yani elçilerini göndererek onları doğruya, hakka, adaletli olmaya davet eder. O devletin önde gelen siyasetçileri, yöneticileri, iktisadî elinde tutan zenginleri, bu imkânları elinde bulundurarak idari, askeri ve ekonomik gücü kullanıp azgınlık yaparak kendilerini uyarmaya gelenlere karşı sert ve kaba davranıp onları reddederler. Bu şımarık tavırları yüzünden toplumun helakine sebep olurlar.²⁴⁶

Ateş âyette geçen “emernâ” kelimesine müfessirlerin dört farklı şekilde yaklaştığını belirtir. Yukarıda zikrettiklerimizin dışında kalan bir maddeyi buraya almayı uygun

²⁴² *Kur'ân Yolu*, III, 470-471.

²⁴³ el-A'râf 7/28.

²⁴⁴ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 206.

²⁴⁵ Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 125-126.

²⁴⁶ Küçük, *Besâiru'l-Kur'ân*, IX, 334-335.

görüyoruz o madde de “emera” kelimesinin çoğalmak anlamına geldiği yani Allah helak etmek istediği yerin ileri gelenlerini çoğaltarak onları azaba uğratar. Âyetin sosyolojik bir yasaya işaret ettiğini değerlendiren Ateş, sonuçta her şeyin Allah’ın iradesiyle meydana geldiğine vurgu yapmaktadır.²⁴⁷ Bayraklı’nın, yukarıda naklettiğimiz bilgilerden farklı olarak yaptığı değerlendirmesini nakletmeyi ve konunun daha fazla uzamamasını tercih etmekteyiz. Allah Teâlâ geçmiş dönemlerde insanlara peygamberleri vasıtasıyla uyarı ve ikazlarını yapmış günümüzde ise halkına zulmeden, şımarık ve müsriflik yapan idareci takımını Kur’ân-ı Kerim vasıtasıyla uyarıp ikaz etmektedir. Ayrıca idarecilerin aklını da kullanmak suretiyle zulüm yapmaktan kaçınmaları gerekir.²⁴⁸ Koçyiğit yapılan yorumlardan farklı değerlendirmede bulunmamıştır.²⁴⁹

Âyete getirilen yorumlardan Şimşek’in helak edilmeyi hak eden toplulukların içerisinde iyi insanların olması halinde Allah’ın azap etmeyeceğini belirtmesi geçmiş ümmetlere yönelik olabilir (Hz. Nuh, Hz. Lut vs.) ama Kur’ân’da Enfal suresi 25. âyette azabın sadece zulmedenleri kapsamayacağı açık bir şekilde bildirilmektedir. Kur’ân’ın hükmü kıyamete kadar geçerli olacağını düşünerek âyete baktığımızda yapılan yorumun tam isabetli olduğunu söylememiz mümkün gözükmemektedir. Ayrıca Yıldırım ve Küçük’ün yapmış oldukları yorum ile günümüz dünyasını göz önünde bulundurarak güncel değerlendirmeler yaptıklarını söyleyebiliriz.

17. “Nuh’tan sonraki nesillerden nicelerini helâk ettik. Kullarının günahlarını bilen ve gören olarak Rabbin yeterlidir.”²⁵⁰

Bilmen, geçmiş milletler tarihinde birçok topluluğun helak edildiğini belirterek Nuh peygamberden sonra Ad ve Semud kavimleri başta olmak üzere birçok kavmin helake uğradığını vurgular. Hiçbir şeyin Allah’a gizli kalmayacağını ifade eden Bilmen, bir kimse bu dünyada işlemiş olduğu bir cinâyeti insanlardan saklayarak ceza almak-

²⁴⁷ Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, III, 1519.

²⁴⁸ Bayraklı, *Kur’ân Tefsiri*, XI, 211-215.

²⁴⁹ Bkz., Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 320.

²⁵⁰ el-İsrâ17/17.

tan kurtulabilse de ahirette hesap vermekten kaçamayacak, dolayısıyla ahir zaman ümmeti olarak geçmiş ümmetlerden ders ve ibret alınması gerekir.²⁵¹

Yıldırım, bir önceki âyette geçen toplumların helake müstahak olma sebeplerini ifade ettikten sonra Nuh peygamberin tufan olayını örnek vermektedir. Geçmişte helak edilen kavimlerden bazı kalıntılara günümüzde bile rastlandığını belirterek, Nuh peygamberin kavmi de ibret ve ders almadığı için kaçınılmaz azap ile yüzleştiklerine dikkat çeker.²⁵² Toptaş, helak olan milletlere Lut, Ad, Firavun ve ona uyanları örnek vermek suretiyle bizim de helake vesile olacak liderler peşinden gitmememiz gerektiğini belirtir.²⁵³

Kur'ân Yolu, Çelik ve Küçük aynı ifadelerle geçmiş milletlerin helak edilme sebeplerini örnek vererek ibret alınması gerektiğine işaret etmişlerdir. Şimşek ise farklı bir ayrıntıya dikkat çekerek âyette Nuh peygamberin zikredilmesini ilk isyan ve helak edilmelerin ondan sonra başladığı için Âdem denmeyip Nuh isminin geçtiğini belirtir.²⁵⁴

Bayraklı'ya göre âyette ilginç olan şey Allah Teâlâ'nın helak etmiş olduğu kavimlerin suçlarını görüp bilmesidir. Yani keyfi olarak değil de delile dayanarak toplulukları cezalandırmış olduğuna vurgu yapılmaktadır. Yorumunun sonunda helak edilen toplumların işlemiş oldukları suçlar tekrarlanması halinde geçmiş milletlerin başına gelen musibetler kıyamete kadar aynı şekilde geçerli olacağına değinir.²⁵⁵ Koçyiğit de yapılan yorumlara benzer ifadeler kullandıktan sonra Hz Muhammed (as)'a karşı kendi kavminin de aynı davranışları sergileyebileceğinin hatırlatıldığına işaret ederek

²⁵¹ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1861.

²⁵² Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3483.

²⁵³ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 414.

²⁵⁴ Bkz., *Kur'ân Yolu*, III, 417; Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 126; Küçük, *Besâiru'l-Kur'ân*, IX, 336; Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 206.

²⁵⁵ Bayraklı, *Kur'ân Tefsiri*, XI, 215-216.

Allah'ın (cc) her şeyi görüp bildiğine dolayısıyla moralini bozmaması için peygamberin teselli edildiğine dikkat çekmektedir.²⁵⁶

Bir önceki âyette toplumların helake uğrama sebepleri anlatılırken bu âyette Nuh peygamber ile ondan sonraki kavimlerin başlarına gelen ibretlik olaylara gönderme yapılmıştır. Şimşek'in ifade etmiş olduğu "ilk defa toplu şekilde helak edilme" Nuh peygamberin kavmi ile başladığı görüşü haklı olarak akla getirilmektedir.

3.3.5. Dünyayı İsteyenler-Ahireti İsteyenler (18-20)

18. *"Her kim bu çarçabuk geçen dünyayı dilerse ona, yani dilediğimiz kimseye dilediğimiz kadarını dünyada hemen verir, sonra da onu, kınanmış ve kovulmuş olarak gireceği cehenneme sokarız."*²⁵⁷

Elmalılı'ya göre dünya için çalışan kimseler karşılığını bu dünyada peşin olarak isterlerse kendilerine verilecektir. Fakat herkese eşit istediği kadar verilmeyip Allah Teâlâ'nın dilediği kadar, yani kendisi ne kadar takdir etmişse o kadar verileceğini belirtmiştir. Ardından şu açıklamayı yapmaktadır: Bir işin değerini çalışan değil patron belirler, dolayısıyla ücret onun uygun gördüğü kıymet kadardır. Ama hiç kimseye haksızlık yapılmayacağını Hud suresinden²⁵⁸ naklettiği âyet ile desteklemektedir.²⁵⁹

Bilmen de âyette Allah'ın çarçabuk geçen dünya hayatını isteyenlere bu dünyada vereceği, ahirette ise azaba uğratılacakları haberinin verildiğini belirtmektedir.²⁶⁰ Yıldırım dünyaya gelen her insanın üç ihtimalden birine göre yaşadığını belirtir. 1. Sadece dünya hayatına inanıp onun için yaşayanlar. 2. Yalnız ahireti düşünüp dünya nimetlerini terk edenler. 3. Bu dünyayı ahireti kazanmak için fırsat görüp hem bu dünyadan nasiplerini arayan hem de ahireti için çalışanlar. Kanaati ise İslâm'ın mütedil din olduğu için üçüncü şıkkı tavsiye ettiği şeklindedir. Ayete getirdiği değerlen-

²⁵⁶ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 320.

²⁵⁷ el-İsrâ17/18.

²⁵⁸ Hûd 11/15.

²⁵⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V, 333.

²⁶⁰ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1861.

dirmenin devamı şudur: Yaşadığımız çağda hem bu dünyayı hem de ahireti istediğini iddia edenlerin bir kısmının diğer sınıfta yer alan kişilerin etkisinde kalarak amaçlarından uzaklaştıkları, âyetle söz konusu olan muhatapların bu tür şahsiyetler olduğu ileri sürülmüştür. Bu kişilerin kendi şahsiyetlerini kaybetmekle kalmayıp öz benliklerini inkâr edecek kadar ileri gittikleri de dile getirilmektedir. Mü'min kimselerin ahireti amaç edinmesi gerektiği dünyada, ahiret için hazırlık yapmalarının gerekli olduğunu söyleyerek dünyadan da nasiplerini almalarına işaret edildiğini belirtmektedir.²⁶¹

Toptaş'ın açıklamasına göre ise ayette ahirete inanmadığı halde sadece bu dünyayı isteyenlerin istekleri tamamıyla bu dünyada verilmeyecektir. Allah'ın takdir ettiği kadarı verilecektir. Ahirete iman edip ve orayı isteyenlere ise hem bu dünyada hem de ahirette istedikleri verilecektir.²⁶²

Kur'ân Yolu, Râzî'ye dayandırdığı görüşe göre, imtihan yeri olan bu dünyada Allah, mal, mülk, makam ve mevki için gayret gösteren kimselere isteklerini onların arzularına göre değil de kendi takdir ettiği ölçüde verecektir. *Kur'ân Yolu*'nun kendi ise âyet, dünyada elde edilen bazı imkânların o kişiye ayrıcalık ve üstünlük vermeyeceğine işaret ediyor. Çünkü Yaratıcının kullarından istediği ahiret için gayret göstermeleridir.²⁶³

Şimşek'in getirdiği yoruma gelince, ayette gerek dünyaya ait işler gerekse de dini görevlerde dünyalık elde etmeyi hedefleyen kimseler kastedilmiştir. Dünyaya ait işlerin Allah rızası gözetilerek yapılması durumunda ahiretin kazanılacağı lakin dünyalık elde etmek maksadıyla yapılan bütün ibadetlerin ahireti kazanmaya yardımcı olmayacağını belirtir.²⁶⁴

Çelik 18. ayet ile 19. âyeti birlikte ele alır ve üç made de açıklar. Bunlar ahiret sevabını istemek, ahireti elde edecek ameller için gayret göstermek ve bütün bunları ina-

²⁶¹ Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3483-3484.

²⁶² Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 414.

²⁶³ *Kur'ân Yolu*, III, 472-473.

²⁶⁴ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 207.

narak yapmak.²⁶⁵ Küçük, âyette ifade edilen “acele” kavramı üzerinden yorumunu yapmış ve dünyayı arzulayan kimse için “Kim aceleyi isterse, kim peşin olanı isterse” şeklinde kelimeyi anlamlandırmıştır. Bu anlayıştan yola çıkarak dünyayı isteyenlerin ve hesabını dünyaya göre yapanların sonunun cehennem olacağını belirterek bütün yatırımını bu dünyaya yapmamak, sadece dünya için yaşamamak gerektiğine dikkat çekmiştir.²⁶⁶

Bayraklı âyette “Dünya” yerine “âcile” kelimesinin kullanılmasının sebebini “âcile” kelimesinin “acele olan” anlamına geldiğini belirtip, günümüzde “kısa vadeli, geçici, yakında olan” manalarla anlamamanın mümkün olacağını beyan etmiştir. Kur’ân’da geçen diğer âyetlerle²⁶⁷ birlikte yukarıda yapılan değerlendirmelere benzer yorumlar yapmıştır. Âyette geçen “mezmum (kınanmış) ve medhur (kovulmuş)” kelimelerinin birlikte yer almasının nedenini cehennem azabından kurtulmanın imkânsızlığına bağlar.²⁶⁸ Koçyiğit ise âyete getirdiği yorumda Allah Teâlâ’nın insanları iki sınıfta değerlendirerek ele aldığını belirtir. Birinci sınıf insanları bu âyette yorumlayıp ikinci sınıf insanları da bir sonraki âyetin yorumunda açıklamıştır. Birinci insan tiplemesi bütün çalışmalarını sadece bu dünyadan ibaret görendir. Allah bu tür kişilerin nasibini gayret ve arzularına göre değil kendi takdirine göre taksim etmiştir. Bazılarının çok isteyip çalışmasına rağmen açlık çektiği bazısının ise hayal bile edemeyeceği kadar servet ve imkâna sahip olduğunu belirtir.²⁶⁹

Getirilen yorumlara bakıldığında müfessirler birbirine yakın değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Yıldırım’ın yorumunda belirttiği ahireti önceleyip bu dünyadan da nasibini ararken dengeyi kaybetmek suretiyle tamamen dünyalıklar peşine yönelerek benliğini kaybedenlerden bahseder. Değirmiş olduğu bu tür insanların yaşadığımız şu çağda azımsanamayacak kadar fazla olduğuna şahit olmaktayız. Farkında olmadan dünyalıklar peşinde kendisini kaybeden, aslını unutan, dininden, inancından taviz

²⁶⁵ Çelik, *Hakk’ın Dâveti*, III, 126.

²⁶⁶ Küçük, *Besâiru’l-Kur’ân*, IX, 337-338.

²⁶⁷ Ali İmran 3/145; el-Şuara 42/20; el-Kıyamet 75/20-21; el-İnsan 76/27.

²⁶⁸ Bayraklı, *Kur’ân Tefsiri*, XI, 217-218.

²⁶⁹ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 321-322.

vere vere itikadi bunalım yaşayarak ruhsal sıkıntılara düşer olan Müslümanlar inanç karmaşası içerisindeyler. Bu yorumu günümüze uygun bir yaklaşım olarak belirtmeyi faydalı görüyoruz. Şimşek'in değindiği "Dini görevlerde dünyalık elde etmeyi isteyenler" yaklaşımı da önümüzde duran ciddi sorunlardan birisidir.

19. "Kim de ahireti diler ve bir mümin olarak ona yaraşır bir çaba ile çalışırsa, işte bunların çalışmaları makbuldür."²⁷⁰

Müfessirlerin çoğunluğu bir önceki âyet ile bu âyeti (18-19) birlikte ele almış ve yorumlamıştır. Bilmen'in yorumuna göre mümin olarak Allah'tan başka hiçbir şeyi putlaştırıp ilah edinmeden ahirete yönelik güzel işler yapmanın gayreti içerisinde olanlar gerçek anlamda kazançlı çıkanlardır.²⁷¹

Kur'ân Yolu âhiret hayatını dilemenin ne mânâyâ geldiği sorusuna cevap arar. Bir önceki âyet ile bu âyette "Dünya işi yapan veya ahiret işi yapan" denilmeyip de "Dünyayı isteyen ve ahireti isteyen" denmesini sorduğu soruya cevap olarak görür. Açıklamasında, âyetlerde hangi işin yapılmasından ziyade hangi niyetle yapılmasına dikkat çekildiği binaenaleyh kişi ahirete yönelik bir iş yaparken dünyalık peşinde olacağı gibi dünyalık bir iş yaparken de ahiret niyetini önceleyebilir demektedir. Ayrıca âyette ahiret gözetilerek yapılan işlerde üç noktaya temas edildiğini ifade eder. Bunlar; ahiretin sevabı öncelenmeli, ahireti elde edecek işler yapılmalı ve inanılarak yapılmalı.²⁷²

Koçyiğit âyeti üç madde halinde ele almış ve uzun açıklamalar getirmiştir. Bu üç maddeyi kısaca şu şekilde açıklamamız mümkündür. 1. Ahiret sevabını uman kimse dünyada yaptığı amelleri gösteriştan uzak ve temiz niyetle yapmalı. 2. Yapılan bütün işler Allah'ın ve Peygamberin emir ve yasakları göz önünde bulundurularak yapılmalı, batıl fiillerden olmamalı. 3. Yapılmış güzel işlerde asıl olanın iman çerçevesi içerisinde yapılmış olması. Yani amelin sevabı ve günahına inanılmalı gerçek manada iman edilmediği müddetçe ne kadar faydalı ve yararlı bir iş yapılırsa yapılsın Allah'a

²⁷⁰ el-İsrâ 17/19.

²⁷¹ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1861.

²⁷² *Kur'ân Yolu*, III, 473.

inanılmadığı takdirde herhangi bir karşılığının olmayacağı bilinmeli ve ahiret açısından geçersiz sayılacağı dile getirilmektedir.²⁷³

20. “Hepsine, onlara da bunlara da (dünyayı isteyenlere de ahireti isteyenlere de) Rabbinin ihsanından (istediklerini) veririz. Rabbinin ihsanı kısıtlanmış değildir.”²⁷⁴

Elmalılı âyetin mealini şu şekilde vermiştir; “Dünya için çalışanlara da ahiret için çalışanlara da her ikisine de Rabbinin nimetlerinden veririz. Ve Rabbinin ihsan ve bahışı men edilmiş değildir.”²⁷⁵ Getirmiş olduğu yorumda ise Allah Teâlâ insanlara yapmış oldukları amellere karşılık değil de rahmetinin gereği olarak lütufta bulunmuştur. Dünyalık için çalışana verirken Ahiret için çalışanları dünyada mahrum eder anlamının çıkarılmamasını vurgulamıştır.²⁷⁶ Bilmen’in yorumu Elmalılı ile aynı yöndedir.²⁷⁷

Yıldırım’a göre, Allah’ın nimetleri herkese açık bir şekilde sunulmaktadır. İnsanlar kendi inanç dünyasına göre, kazançlarını meşru helal yönden elde edecekleri gibi gayri meşru ve haram yöntemle de elde etmek suretiyle lehine veya aleyhine çevirirler. Günümüzde insanlar maddeyi ön planda tuttukları için kazancını helal yönden temin etmeye çalışanlar ticaret ve iş hayatında ciddi sıkıntılarla karşı karşıya kalmaktadır. Helal yoldan ticaret yapmak isteyen kimseler sıkıntılar içerisinde uğraşırken haram helal gözetmeksizin çalışanlar ise servetlerine servet katmaktadır.²⁷⁸ Bayraklı, âyette genel bir kuralın açıklandığını belirterek inanmayan kimselere de Allah’ın rızık vereceğini söylemiştir. Ayrıca âyette ifade edilen anlamdan Bakara suresi 126. âyetini delil getirmek suretiyle İbrahim peygamberin Allah’tan sadece kendisine ve ahiret gününe inananlara dua edip inanmayanlara etmediği için âyetin devamında uyarılıp duasının düzeltildiğini ileri sürmektedir.²⁷⁹ Koçyiğit’in açıklamasına göre de

²⁷³ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 323-324.

²⁷⁴ el-İsrâ17/20.

²⁷⁵ el-İsrâ17/20.

²⁷⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, V, 333-334.

²⁷⁷ Bkz., Bilmen, *Tefsir*, IV, 1861.

²⁷⁸ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3484.

²⁷⁹ Bayraklı, *Kur’ân Tefsiri*, XI, 219-220.

Allah Teâlâ'nın dünya nimetlerini kâfir veya Mü'min ayırımı gözetmeden herkese verdiğini belirtmiştir. Çünkü dünya imtihan dünyası olduğu için mal veya rızık yönünden hiçbir insan mazerete sarılmadan nefesine cazip gelen fiilleri işlemekle özgür bırakılmıştır.²⁸⁰

Âyetin yorumları aynı yaklaşım üzerinedir. Ayrıca ayette bahsedilmemesine rağmen Yıldırım yorum kısmında helal ve haram kazanç konusuna değinmektedir. Dikkatimizi çeken Yıldırım'ın helal kazancı önemseyenlerin ticarete sıkıntı yaşadıklarına dair yapmış olduğu vurgudur. Çağımızda iktisadi sistemlerin batı yani Müslüman olmayanlar tarafından geliştirildiği bir ortamda Müslümanların sıkıntı yaşaması mukadderdir. İslâmi bir iktisat sistemini Müslümanlar oluşturamadığı sürece bu sıkıntılar devam edecektir.

3.3.6. İnsanlar Arasındaki Farklar ve Dereceler (21)

21. *“Baksana, biz insanların kimini kiminden nasıl üstün kılmışızdır! Elbette ki ahiret, derece ve üstünlük farkları bakımından daha büyüktür.”*²⁸¹

Elmalılı tefsirinde, ister iman etsin isterse inkâr etsin insanların dünyadaki derecelerinin farklı olduğunu belirtmiş nedenini ise Allah'ın takdir ve tercihi bağlamıştır. İnsanların acele ederek bu dünyada beklenti içerisine girmemesi ve yapmış olduğu çalışmalarının karşılığında ahireti gözetmesi gerektiği vurgulanmıştır.²⁸²

Bilmen, âyette Allah'ın bütün insanlara hitap ettiğini ifade ederek ister peygamber olsun isterse diğer insanlar olsun, kendisine iman etmiş ya da etmemiş olsun dünyada her kesimden insanın birbirinden üstün olduğunu ifade eder. Bu üstünlüğün ise dünyadaki mal ve imkânlar açısından olduğunu belirtir. Müminler arasında zengin ve fakir olduğu gibi kâfirler arasında da zengin ve fakirlerin bulunduğunu belirtir. Asıl üstünlüğün ise ahiretteki üstünlük olduğunu vurgular.²⁸³

²⁸⁰ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 324.

²⁸¹ el-İsrâ17/21.

²⁸² Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V, 334.

²⁸³ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1861-1862.

Toptaş, yorumunda bu dünyada insanlar arasında üstünlüğün iki şekilde olduğundan söz etmektedir. Öncelikle üstünlüğü maddi üstünlük olarak ifade etmekte, Mü'min ile kâfirin maddi üstünlükte yarışmaları halinde Allah'ın takdir ettiği miktarda mal sahibi olacaklarını belirtmektedir. İnsanlar arasındaki ikinci üstünlüğü ise manevi üstünlük olarak belirtmiş ardından dünyada Müslümanların her halükarda kâfirlerden üstün olduğunu dile getirmiştir. Toptaş, birçok kâfirin kötü alışkanlıklar yüzünden fitrat dışı davranışlar sergilediği için insanlıktan uzaklaştıklarına dair örnekler verir.²⁸⁴

Kur'ân Yolu, âyetteki üstünlüğü çeşitlilik olarak görmüş ve bu şekilde yorumlamıştır. Allah'ın insanlar arasında farklılık olmasını istediğini dile getirerek genç, yaşlı, hasta, fakir, zengin, inançlı, inançsız, akıllı veya deli şeklinde birçok yönden farkların olduğuna dikkat çeker. Ahirette ise daha da farklılıkların olacağından bahseder.²⁸⁵

Şimşek, kişinin inanıp inanmadığına bakılmaksızın dünyada emeğinin karşılığını göreceğini belirtir. İnanmayan birinin servet bakımından üstün olmasını ise daha şerefli bir hayat yaşayacağı anlamına gelmeyeceğini belirtmektedir.²⁸⁶

Çelik, insanların birbirinden üstün tutulmalarını ahiretteki üstünlükleri yönünden ele almıştır. Ayrıca Hz. Peygamber'in bu konudaki hadislerini nakletmiştir.²⁸⁷ Küçük de *Kur'ân Yolu*'nun yorumuna benzer açıklamalar getirmiştir.²⁸⁸

Bayraklı, âyete getirdiği yorumda insanlar arasındaki farklılıkları diğer âyetlerle²⁸⁹ birlikte ele almış ve maddeler halinde sınıflandırmıştır. İnsanların iktisadi açıdan, kabiliyet ve yetenekli olmaları bakımından ele alınışını açıklamış ve insanların bu farkları birbirlerine üstünlük olarak görmemeleri gerektiği ifade etmiştir. Ayrıca insanlar arasındaki farklılıkların ayrıştırıcı değil bütünleştirici olması gerektiğine teşvik

²⁸⁴ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 415.

²⁸⁵ *Kur'ân Yolu*, III, 473.

²⁸⁶ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 208.

²⁸⁷ Bkz., Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 127.

²⁸⁸ Bkz., Küçük, *Besâiru'l-Kur'ân*, IX, 339.

²⁸⁹ ez-Zuhruf 43/32; en-Nahl 16/71; el-En'âm 6/165.

edildiğini belirtmiştir.²⁹⁰ Koçyiğit, insanların dünyadaki mertebelerine değindikten sonra cennet ve cehennemde bile farklılıklar ve ayrı dereceler olduğuna değinmiştir.²⁹¹

Müfessirlerin yorumlarına bakıldığında âyeti bütün yönleriyle ele almışlardır. *Kur'ân Yolu* ile Küçük inanç ve fiziki özellikler başta olmak üzere çok yönlü bir yaklaşım göstermişlerdir.

3.4. Üçüncü Grup Âyetler (22-39)

3.4.1. On İki Emir

3.4.1.1. Allah'a Şirk Koşma (22)

22. *“Allah ile birlikte bir ilâh daha tanıma! Sonra kınanmış ve kendi başına terk edilmiş olarak kalırsın.”*²⁹²

Elmalılı, Allah'ın yanında başka bir tanrı edinmenin kişiyi mezmum edeceğini ve yardımcısız bırakacağını belirtir. Çünkü şirk çok büyük bir zulüm ve haksızlıktır. Bütün çalışma ve gayretlerin güç ve kuvvete ihtiyaç duyduğu, en büyük gücün hak olduğu, hakkın başının ise Allah'ın birliğine inanmaktan geçtiğini belirtir. Yorumunun sonunda ahirete uygun davranışın ilk şartının iman olduğu gibi iman da ilk şartının tevhitte geçtiğini vurgular.²⁹³

Bilmen, âyette Allah'tan başka yaratıcı ve ibadet edilen vasıfları taşıyanın olmadığını belirtir. Aksini iddia edenlerin hem bu dünyada hem de öteki âlemde Mü'minlerin ve Meleklerin kınamasına muhatap olacakları ve kıyamette Allah'ın terk edeceği kullar zümresine dâhil olacakları ifade eder.²⁹⁴

Yıldırım, âyette katıksız bir tevhit inancından bahsedildiğini belirtir. Allah'ın varlığı ve birliğine, kudretinin sonsuzluğuna iman etmenin mecburiyetine vurgu yapar. Hiçbir varlığı ona tercih etmeyip ondan daha çok kimseyi sevmemek gerektiğini söyler.

²⁹⁰ Bayraklı, *Kur'ân Tefsiri*, XI, 220-223.

²⁹¹ Bkz., Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 324-325.

²⁹² el-İsrâ17/22.

²⁹³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V, 334.

²⁹⁴ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1863.

Kur'an-ı Kerim'de Allah Teâlâ'dan başka bir ilaha tapmanın iki büyük felakete sebep olacağına değinen Yıldırım, bunları şöyle açıklamaktadır; Aşağılanıp rezil duruma düşürülmek. Yalnızlığa terk edilmek suretiyle ahiret gününde yardımsız bırakılmak. İnsanın rezil ve rüsva duruma düşürülmesini vakar ve kıymetten yoksun bırakılmak. Ahirette yardımsız bırakılmasını ise, ilahi rahmetten ve peygamber şefaattinden men edilmek olarak açıklamaktadır.²⁹⁵

Kur'an Yolu ile Şimşek'in *Hayat Kaynağı*'nda bu âyetten sonra gelecek ahlaki konulara tevhid ilkesiyle başlayarak giriş yapıldığına değinilmiştir.²⁹⁶ Çelik âyette Mü'min olmanın birinci şartına vurgu yapılarak işin aslına dikkat çekildiği, itikadi ve ameli bütün konuların tevhitte sonra geldiği için ilk önce bu konunun gündeme getirildiğini belirtmektedir.²⁹⁷

Küçük'e göre, âyette Hz. Peygambere hitap edilerek Allah'tan başka ilahlar edinmemesi gerektiği belirtilmiştir.²⁹⁸

Bayraklı'ya göre ise âyet şirkle mücadele etmeyi emretmektedir. İnsanın Allah'a inanmakla birlikte başka ilahlara da inanabileceğine dikkat çekilmiş ve şirki tümünden yasaklamıştır. Çocuğu doğuran annenin ortağı olamayacağı gibi yaratanın da ortak kabul etmeyeceği örneği ile kıyaslayarak açıklamaya çalışmıştır.²⁹⁹

Koçyiğit açıklamasında âyetin zahirde sadece Peygamber'e söylüyormuş gibi görünse de aslında bütün insanlığı Allah'a şirk koştuktan men ettiğini belirtir. Aksi takdirde ahiret sorgusunda bu dünyada tapınılan bütün sahte ilahların kişiye hiçbir yararının olamayacağına dikkat çekmektedir.³⁰⁰

Müfessirler genel olarak Allah ile birlikte başka ilahlar edinilmemesi gerektiği üzerinde durmuş ve bu minval üzere açıklamalar yapmıştır. Elmalılı şirkin büyük bir zulüm ve haksızlık olduğuna değinmiş hakkın başında Allah'ın birliğine inanmaktan

²⁹⁵ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, VII, 3494.

²⁹⁶ Bkz., *Kur'an Yolu*, III, 477; Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 211.

²⁹⁷ Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 128.

²⁹⁸ Küçük, *Besâiru'l-Kur'an*, IX, 240.

²⁹⁹ Bayraklı, *Kur'an Tefsiri*, XI, 223-224.

³⁰⁰ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 326.

geçtiğini belirtmiştir. Bayraklı açıklamasında âyetin şirkle mücadele etmeyi emrettiğini belirtmiştir. İslam dininin temeli tevhihtir. Allah’a şirk anlamına gelecek hertürlü aşırılıktan kaçınmayı da ayetten anlayabiliriz.

3.4.1.2. Sadece Allah’a Kulluk Et ve Anne Babana İyi Davran (23-25)

23. “Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine «of!» bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle”.³⁰¹

Bilmen, âyete getirdiği yorumda Allah’ın kullarına son derece ikram ve ihsanda bulunduğu için sadece kendisine ibadet etmelerini istemektedir. İbadet ve tazimi yani Allah’ı yüceltmenin en büyük mertebesi olduğu için sadece O’na yapılması gerektiğine dikkat çekildiğini ifade etmektedir. Âyetin devamında ise anne ve babaya saygı ve hürmet göstermek gerektiğine değinmekte ve anne ve babanın evladın dünyaya gelmesine vesile olduğu, yetiştirilip büyümesinde son derece sevgi, şefkat ve itina ile hayata hazırlanmalarına katkı sağladığına dikkat çekmiştir. Ayrıca evlatların Allah’a iman etmeyi ilk defa anne babalarından öğrendiklerine değinmiştir. Binaenaleyh onlara karşı muhabbet göstermenin İslâm ahlakının gereklerinden biri olduğu, yanlarında bulunmaları durumunda hizmetlerinde kusur etmemek gerekir. Usandığını belli edip kendilerini rencide edici cümlelerden sakınmak ve onlardan sıkıldığını hissettirmemek gerektiğini ifade eder.³⁰²

Yıldırım’ın açıklamasına göre anne ve baba’ya iyi davranmak insanın ruhunu besler, rızkın kapısını açar, ömrün uzamasına ve ilahi rahmetten fazlasıyla istifade etmesini sağlar. Aksini yapmak ise söz konusu nimetlerin tersine dönmesini debep olur.³⁰³

Toptaş âyeti yorumlamaya başlarken ilk önce Kur’ân’da anne ve baba ile ilgili diğer âyetleri³⁰⁴ zikreder. Yorumunun devamında onlar küçükken evlatlarına şefkat ve merhamet kanatlarını gerdikleri gibi büyüyünce kendilerine aynı muamele ile karşılık verilmesi gerektiğine işaret eder. Âyetin ibare olarak “of” demeyi yasaklarken delalet

³⁰¹ el-İsrâ17/23.

³⁰² Bilmen, *Tefsir*, IV, 1863-1864.

³⁰³ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3494.

³⁰⁴ el-Bakara 2/83; en-Nisa 4/36; el-En‘âm 6/151; el-Lokman 31/14.

olarak ise dövme ve azarlamayı yasakladığını belirtir. Ayrıca Toptaş ayette anne ve babaya iyilik yapılmasını emrederken çocuklara iyilik yapılmasını açık bir şekilde emretmemesini Allah'ın çocuk sevgisini anne ve babaların kalbine nakşetmesine bağlamaktadır.³⁰⁵

Kur'ân Yolu tefsiri âyette anne ve babaya iyiliğin emredilmesini anlatan hadislerden bazılarını zikretmiştir. Yorumunun devamında Allah'a ibadet emredildikten hemen sonra anne ve babaya iyilik yapmanın bir arada zikredilmesini maddeler halinde sıralamaktadır. Kısaca ifade edecek olursak; a) İnsanın maddi ve manevi gelişmesinde en önemli katkının Allah'ın lütfettiği nimetlerden sonra anne ve babanın emekleridir. b) İnsanın dünyaya gelmesinin hakiki sebebi Allah'ın yaratması iken zâhiri sebep anne ile babasıdır. c) Allah (cc) nimetleri karşılık beklemeden insanlara verirken anne ve baba da karşılık beklemeden çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamaktadır. d) Allah (cc) insanlara günahkâr olmalarına rağmen nimetlerini vermeye devam ederken anne ve babada isyankâr evlatlarına karşı yardımcı olmaya devam etmektedir.³⁰⁶

Şimşek, *Kur'ân Yolu* tefsirindeki maddeleri zikrettikten sonra şu ayrıntıya dikkat çekmektedir: İnsanlar hayatın akışına kendilerini kaptırdıkları için anne ve babalarını ihmal etme durumuyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Âyette çocukların küçüklük halleri hatırlatılarak anne ve babalarına karşı ihmalkâr davranmamaları istenmektedir.³⁰⁷

Çelik, âyette Allah'a ibadetten hemen sonra anne ve babaya iyilik yapmanın emredilmesini genç veya ihtiyar, ihtiyaç sahibi veya değil, hangi şartta olursa olsun belirtmeden zikredilmesini, insanların dünyaya gelmelerine vesile olmalarına bağlamaktadır. Ayrıca anne ve babaya karşı yapılması gereken ödevleri şu şekilde sıralamaktadır: Kızgınlık anında bile “öf” dememek, azarlamamak, gönül alıcı tatlı söz söylemek, her türlü ihtiyaçlarını dargınlık göstermeden içtenlikle yerine getirmek ve onlara dua etmek.³⁰⁸

Küçük, getirilen yorumlardan farklı olarak anne ve babanın emir ve yasakları ile karşı karşıya kalındığı zaman önce Allah'ın emrinin gözetilmesi gerektiğini belirtir.

³⁰⁵ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 416.

³⁰⁶ *Kur'ân Yolu*, III, 477-478.

³⁰⁷ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 211-212.

³⁰⁸ Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 129-130.

O'nun rızasına uygun olup olmadığının araştırılmasından sora yerine getirilmesine dikkat çekmiştir.³⁰⁹

Ateş âyetinde geçen “Öf” kelimesinin usanç verici söz olduğu ve insanın üzerine konan tozu üfleyerek üzerinden uzaklaştırmayı kast etmek için kullanılmaya başlandığı daha sonra hoşla gitmeyen şeyler için söylendiğini belirtmektedir.³¹⁰

Bayraklı, âyetinde geçen “gada” fiilinin geldiği anlamları Kur’ân’da kullanılan başka âyetlerden³¹¹ verdikten sonra âyetinde ifade edilen bir başka “üff” kelimesinin anlamı üzerinde durmuştur. “Üff” kelimesine Zeccac’ın “Pislik” manası verdiğini nakletmekte, ayrıca Enbiya suresinde “yazıklar olsun” anlamında kullanıldığından³¹² hareketle anne ve babaya bu kelimenin kullanılmamasına dikkat çekilmiştir.³¹³ Koçyiğit de yapılan yorumlara benzer görüşler nakletmiştir.³¹⁴

Ayete getirilen yorumlarda “öf” kelimesi açıklanmaya çalışılmış muhtemel manaları üzerinde durulmuştur. Allah’a ibadetten hemen sonra anne babaya iyilik yapmayı ve iyi muamelede bulunmaya birlikte zikretmesi üzerine açıklamalar getirilmiştir. Toptaş anne babaya iyilik yapılması emredilirken çocuklara iyilik yapılmasının açık bir şekilde emredilmemesini evlat sevgisinin anne babanın gönlüne yerleştirilmesine bağlamaktadır. En kapsamlı açıklama Kur’an Yolu ve Şimşek tarafından yapılmıştır.

24. “Onları esirgeyerek alçakgönüllülükle üzerlerine kanat ger ve: «Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de sen onlara (öyle) rahmet et!» diyerek dua et.”³¹⁵

Bilmen, anne ve baba eğer hayatta iseler onlar için dua edip kendilerine karşı merhamet ve hürmetkâr tavırlar sergilenmesi gerektiğini belirtmiştir. Kâfir olmaları du-

³⁰⁹ Küçük, *Besâiru’l-Kur’ân*, IX, 341-342.

³¹⁰ Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, III, 1522.

³¹¹ el-Kasas 28/29; el-Ahzab 33/23, 36; el-Yusuf 12/68; el-Hicr 15/66; el-En’âm 6/8; el-Hacc 22/29; el-Fussilet 41/12.

³¹² el-Enbiya 21/67.

³¹³ Bayraklı, *Kur’ân Tefsiri*, XI, 225-227.

³¹⁴ Bkz., Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 326-327.

³¹⁵ el-İsrâ 17/24.

rumunda hidâyetleri için dua edilmesi gerektiği ama kâfir olarak ölmüşlerse arkalarından dua edilemeyeceğini belirtmektedir.³¹⁶

Bayraklı, âyette anne ve babaya kanat germeyi tavuğun yavrularına kanat germesine benzetmiş ve kanat germenin alçak gönüllülük ve merhamet yüklü olması gerektiğine dikkat çekmiştir. Ayrıca anne ve babaya maddi yardımdan ziyade manevi desteğin verilmesine değinmiştir.³¹⁷ Koçyiğit ise yorumunun genelinde Bilmen'in zikretmiş olduğu içeriğe benzer ifadelerle konuyu açıklamış, anne ve babaya hayatta veya ölümlerinden sonra da iyilik yapılmasını, arkalarından dualar edilmesini naklettiği hadisi şerif ile açıklamıştır. Ayrıca namazlarda okunan "Rabbenâ âtinâ" dualarının onlar için çok güzel dualar olduğunu belirtmiştir. Kâfir olarak ölmeleri halinde ise arkalarından dua edilmeyeceğini Tevbe suresi 113. âyeti delil getirmek suretiyle açıklamıştır.³¹⁸

25. *"Rabbınız sizin kalplerinizdekini çok iyi bilir. Eğer siz iyi olursanız, şunu bilin ki Allah, kötülükten yüz çevirerek tövbeye yönelenleri son derece bağışlayıcıdır."*³¹⁹

Bilmen'e göre, âyette Allah Teâlâ'nın insanlara hitaben onların kalplerinden geçirdikleri bütün niyetlerini bildiğini özellikle anne ve babalarına karşı duygu ve düşüncelerinden haberdar olduğunu belirtmekte ve onlara karşı samimi, içten, haklarını gözeterek muamele yapmaları gerektiğini, gösteriş ve gayri samimi davranışlardan kaçınmalarını ihtar etmektedir. Allah, onlara karşı yapmış oldukları yanlış tutumlarından vazgeçmeleri halinde kendilerini affedebileceğini belirtmektedir.³²⁰

Kur'an Yolu, ibadet ve anne ve babaya saygının öncelikle kalb ve gönül işi olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu davranışları insanın içinden gelerek yapması durumunda önem kazanacağı, âyette "Rabbınız kalplerinizdekini en iyi bilendir" sözüyle işaret

³¹⁶ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1864.

³¹⁷ Bayraklı, *Kur'an Tefsiri*, XI, 227-229.

³¹⁸ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 327-328.

³¹⁹ el-İsrâ 17/25.

³²⁰ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1864.

edildiğine değmiştir. Binaenaleyh insan önce iç dünyasını düzene koymalı, ruhunda güzel duygular geliştirmeli ve Rabbinin af ve mağfiretini celp etmelidir.³²¹

Şimşek, âyete getirdiği yorumda insanların kalp temizliğine önem vermeleri gerektiği zira iyilik ve kötülüklerin membainin kalp olduğu, insanın davranışları ile iç temizliği arasında yakın ilişkisi dolayısıyla kişinin tefekkür etmesiyle birlikte ibadetlerini düzenli olarak yerine getirmesi gerektiğine işaret edildiğini belirtmektedir. Şimşek'e göre âyet bir önceki âyetler ile bağlantılı olmayıp ara cümle sadedinde ikaz niteliğindedir.³²²

Bayraklı, bu âyet ile bundan önceki iki âyetin irtibatını kurmak suretiyle yaptığı değerlendirmede, insanların Allah'tan başka ilah edinmemeleri ve ebeveynlerine karşı yaptıkları iyiliğin zoraki mi ya da gösteriş için mi yaptıklarını iyi bildiğini belirtmiştir. Bu iyiliklerin samimi ve içten yapılması durumunda sevap verileceği ve ibadet sayılacağını ifade etmiştir.³²³ Koçyiğit de benzer ifadeler ile anne babaya hizmet eden evlatların ne gibi niyetler beslediklerini Allah'ın çok iyi bildiğini belirterek kusurlu davranış sergileyenlerin kötü niyet taşımadıkları sürece affedilebileceği yorumunu yapmaktadır.³²⁴

3.4.1.3. Akrobaya, Yoksula, Yolcuya Hakkını Ver (26)

26. “*Bir de akrobaya, yoksula, yolcuya hakkını ver. Gereksiz yere de saçıp savurma.*”³²⁵

Bilmen, âyette ifade edilen akrobalar ile ilgili getirdiği açıklamada maddi güç ve imkân ölçüsünde anne ve baba tarafından muhtaç kişilere yardımcı olmaları ve sılah-i rahimi ihmal etmemelerinin emredildiğini belirtmiştir. Âyette “yoksul” kelimesi ile zekât ve sadaka gibi yardımlara muhtaç olanları, “yolcu” kelimesi ile de evinden ve yurdundan ayrılmış, parasız kalmış kimselerin kastedildiğini ifade eder. Müslüman kardeşliğinin bu kategoridekilere yardım etmesi gerektiğine değinir. Bilmen, âyetin

³²¹ *Kur'an Yolu*, III, 478.

³²² Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 212.

³²³ Bayraklı, *Kur'an Tefsiri*, XI, 231-232.

³²⁴ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 328.

³²⁵ el-İsrâ 17/26.

son kısmında belirtilen “saçıp savurma” cümlesine getirdiği açıklamada ise ifrat ve tefritten kaçınarak uygun olmayan yerlere olur olmaz harcamalar yapmak suretiyle Allah’ın vermiş olduğu serveti hesapsızca harcamanın nankörlük ve sevilmeyen bir davranış olduğunu ifade eder.³²⁶

Yıldırım, âyetin açıklamasında hısımlara, yoksullara ve yolculara yardımcı olmanın aile düzenini sağlayacağı ayrıca toplumdaki sosyal yapının düzelmesini ve insanların birbirlerine olan güven ve saygınlığın artmasını beraberinde getireceğini belirtmiştir. Bu yardımlaşmanın aynı zamanda belaları def edip ömrü bereketlendireceğini ifade etmiştir. Âyette geçen “malı saçıp savurma” ikazı ile ilgili genişçe açıklamalar yaparak İslâm’da özel mülkiyet ve ekonomi konusuna değinmiştir. Kısaca aktarmamız gerekirse: Ekmeğin tarladan sofraya gelene kadar geçirdiği süreci ayrıntılarıyla anlattıktan sonra özel mülkiyetin yeri ve önemine değinilmiştir. Kur’ân’ın birçok âyetinde zekât ve sadaka vermeden bahsedildiğini hatırlatarak özel mülkiyete işaret edildiği, ayrıca âyette “malınızı saçıp savurmayın” emriyle kişinin kendi mülkünü koruyup kollaması gerektiği sonucuna varılmıştır. Yorumunun devamında İslâm’ın ekonomiyeye yaklaşımının sosyalizm ile kapitalizmden farklı olduğuna dikkat çekmiştir. Açıklamasında genellikle İslâm ekonomisinin üç unsurdan oluştuğunu belirtmiş ve bunları şu şekilde sıralamıştır. 1) Şahsî mülkiyet. 2) Meşru hudutlar içerisinde iktisadî serbestlik. 3) İctimâî adaletin temin edilmesi.

Yıldırım, İslâm dininin ferdi mülkiyeti uhrevi yaptırımlar ile ve ahlaki kurallar koymak suretiyle düzenlediğini belirtir. Zekât, sadaka, kefare, adak, vergi vb. uygulamalar ile ekonomiyi ve sosyal adaleti düzenlediğini dile getirmektedir. Bunların dışında İslâm’ın sosyal adaleti sadece ekonomik kurallarla kontrol altına almadığını belirterek ibadet, ahlak, kardeşlik, dayanışma ve yardımlaşma ile Allah’ın rızasının öncelendiği, ayrıca ahiret mükâfatına dikkatleri çekmek suretiyle zengin, fakir ayrımını yapmadan bunu başardığını belirtmektedir.³²⁷

³²⁶ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1866.

³²⁷ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3494-3496.

Kur'ân Yolu, âyette zikredilen “Hakkını ver” ifadesinden hem nafaka ve zekâtın kast edildiğini hem de nafile cinsinden hayır yapmak gerektiğini belirtmiştir. Ayette özellikle yoksullar belirtildiği için mali yardıma işaret edildiğini vurgulamıştır.³²⁸

Şimşek, değerlendirmesinde âyette anne ve babanın dışındaki akrabaların kast edildiğini belirterek yakınlık derecesine göre kişinin malında akrabalarının hakkı olduğunu açıklamıştır.³²⁹

Bayraklı, âyette geçen yakın akrabadan kastın akrabacılık yapmak olmadığı insanların uzaktaki fakirlere yardım edip yakın akrabasını ihmal edebileceğidir. Ayrıca maddi imkânını düzeltme durumu olmayan miskinler, “yolcular” ifadesiyle yolda kalmış kimseler dışında devletin yarım bıraktığı bir projeyi mesela eğitim, sağlık, dini veya askeri projeyi desteklemek şeklinde anlamaktadır. Âyette sözü edilen “Gereksiz yere savurmak” cümlesine getirdiği yorumda İmam Şafii’nin malı gereksiz yerde harcamanın saçıp savurmak olduğu görüşünü nakletmektedir. Amaçsız, anlamsız ve boş yere yapılan harcamaların miktar bakımından az da olsa savurganlık olacağı dolayısıyla savurganlığın miktardan ziyade amaç ile ilgili olduğunu belirtmektedir.³³⁰

Koçyiğit, âyette iman gereği olarak anne baba dışında kalan akrabalara, yoksullara ve yolculara iyilik yaparak haklarının verilmesi gerektiğini ayrıca, âyette ifade edilen düşkünler ve yolda kalmışlara yapılacak yardımların sadaka cinsinden yardımlar olacağını belirtmektedir.³³¹

Âyete baktığımızda herhangi bir malı vermekten veya belli bir miktarı vermekten veyahut zekât, sadaka vb. bir yardım cinsinden bahsedilmemekte sadece “hakkını ver” denmektedir.

Getirilen yorumlarda zekât ve sadakadan bahsedildiği gibi normal yardımlardan da bahsedildiğini görüyoruz. Yıldırım, âyetin yorumunda İslâm’ın ekonomiye bakış açısıyla ilgili genişçe malumatlar vermiştir. Bizce dikkate değer izahatlarda bulunmuştur. Bayraklı, değerlendirmesinde yolcuya vermekten bahsederken, yarım kalmış

³²⁸ *Kur'ân Yolu*, III, 478.

³²⁹ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 212.

³³⁰ Bayraklı, *Kur'ân Tefsiri*, XI, 232-234.

³³¹ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 328-329.

herhangi bir projeye de verilebileceğini ifade etmektedir. Bu düşünce zekât, fitre yani mali bir ibadet maksadı ile olmamakla birlikte sadaka-i cariye düşüncesi ile ancak mümkün olabilir. Çünkü zekâtın, kimlere verileceği âyette açıklanmıştır.³³²

3.4.1.4. Saçıp Savurma, Şeytana Dost Olma (27)

27. “Zira böylesine saçıp savuranlar şeytanların dostlarıdır. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür.”³³³

Bilmen, âyetin iniş sebebi ile ilgili olarak naklettiği rivâyetten hareket ederek Arap kabileleri düşmanlarının mallarını yağmalayıp övünç vesilesi olarak ona buna dağıtırlar ayrıca Kureyş’li müşriklerde Müslümanların aleyhine İslâm’ı kötülemek maksadıyla mallarını harcar ve insanları İslâmiyet’ten uzaklaştırmaya çalışırlardı vurgusu yaparak âyetin onların bu çirkin davranışlarına işaret ettiğini belirtmektedir. Âyete getirdiği yoruma göre ellerindeki malların kıymetini bilmeden boş yere harcama yapanlar, sırf gösteriş niyetiyle harcayanlar, ahlaki değerlere ters düşen harcamaları “moda” adıyla yapanlar şeytanın kardeşleridir. Bilmen’e göre bu niyetle harcama yapanlar şeytanın emri doğrultusunda hareket etmektedirler. Şeytan ise Allah’ın kendisine vermiş olduğu gücü insanların aleyhine kullanmıştır. Elinde olsa bütün gücüyle insanlığı helake sürükleyecek davranışlarda bulunacaktır. Kendilerine apaçık düşmanlık yapan şeytanla kardeşlik yapmaları insanlara asla yakışmamaktadır.³³⁴

Toptaş saçıp savuranları haram yollara mallarını harcayanlar ve şeytanın kardeşleri olarak tanımlamıştır.³³⁵ *Kur’ân Yolu* tefsirinde “Savurganlar şeytanın dostlarıdır” cümlesini “Kötü iş yapmak bakımından onlarla şeytanlar arasında bir benzerlik gerçekleşir” şeklinde, Razi’nin açıkladığını ifade eder. Âyette şeytana yakıştırılan “Kefur” sıfatıyla şeytan bütün enerjisini insanların ifsadına harcamak suretiyle dünyünde bozgunculuk yapmaya çalıştığı gibi insanlardan da Allah’ın kendilerine

³³² et-Tevbe 9/60.

³³³ el-İsrâ 17/27.

³³⁴ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1866.

³³⁵ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 418.

lütftettiği mal, makam ve imkânları şeytan misali bozgunculuk yolunda kullanmaları dolayısıyla şeytani vasıflarla sıfatlandırılmalarına sebep olmuştur.³³⁶

Şimşek, bir önceki âyet ile bu âyeti birlikte yorumlamış kişinin malında mutlak tasarruf hakkına sahip olmadığı gibi canının istediği her yere harcayamayacağına dikkat çekmiştir. Malını gereksiz yerlere sarf eden kişinin kendisini şeytanın kardeşi konumuna düşüreceği ve onun gibi nankör birisi haline getireceğini belirtmiştir. Ayrıca insanların kazanmış olduğu malları yaşadığı toplumdaki insanlardan kazandığı için onlara karşı kibirlenme hakkının olmadığı ve o toplumda ihtiyaç sahibi insanların o malda hakları olduğu yorumunu yapmaktadır.³³⁷

Küçük'e göre, şeytan Allah'ın kendisine vermiş olduğu nimetleri O'nun yolunda kullanmak yerine O'na isyan için kullandığı için nankör olmuştur. Dolayısıyla nankörlerin en büyüğü şeytan'dır ve Allah'ın verdiklerini onun istemediği yerlerde kullananlar şeytanlık yapmaktadır.³³⁸

Bayraklı, âyette ifade edilen “mübezzir” kelimesinin yorumunda malını düşmanlık ve günah yolunda sarf etmek üzere yapılan harcama şeklinde tanımlamıştır. Ayrıca kötülük ve düşmanlık yapmak niyetiyle tesis edilen bir kuruluşun bu kategoride olacağını belirtmiştir.³³⁹

Koçyiğit, âyette ifade edilen “Savurganlar” kelimesi ile ilgili olarak “Mallarını günah işlemek maksadıyla harcadıkları için şeytana kardeş olmuşlardır” şeklinde tanımlamıştır. Bir insanın şeytanla dost ya da arkadaş olmasını başka bir âyetten³⁴⁰ delil getirmek suretiyle açıklamaktadır.³⁴¹

Âyette insanlar ile şeytan arasında kardeşlikten bahsedilmekte ve bu kardeşliğe sebep olarak ise “savurganlık” gösterilmektedir. Bilmen yaklaşımında gösteriş niyetiyle ve moda adı altında yapılan harcamaları şeytanla kardeşliğe benzetmiştir. Yaşadığımız

³³⁶ *Kur'ân Yolu*, III, 478.

³³⁷ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 213.

³³⁸ Küçük, *Besâiru'l-Kur'ân*, IX, 345.

³³⁹ Bayraklı, *Kur'ân Tefsiri*, XI, 235.

³⁴⁰ Bkz., ez-Zuhruf 43/36.

³⁴¹ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 329.

çağın önemli sorunlarından biri olarak İslâm dünyasının karşı karşıya kaldığı ve israf kalemlerinin başında gelen özentî ve modaya dikkat çekmiştir. Bayraklı'nın kötülük ve düşmanlık faaliyetlerinde bulunan bir kuruluşunda bu kategoride olacağını belirtmesi uzak ihtimal olmasa gerektir.

3.4.1.5. Kaba ve Cimri Olma, Orta Yoldan Ayrılma (28-30)

28. “*Ve eğer Rabbin’den ümid ettiğin bir rahmeti aramak için o müstahıklardan sarf-ı nazar etmek mecburiyetinde isen o vakit de onlara yumuşak bir söz söyle.*”³⁴²

Âyetin nüzul sebebini Ömer Nasuhi Bilmen tefsirinde, Ashab-ı Kiramdan Mehce, Suheyb, Salim, Habbab, Bîlâl-i Habeşî gibi fakir sahabilerin bazen Hz. Peygamber’e gelerek ihtiyaç duydukları şeyleri istemeleri ve Peygamberde de verecek herhangi bir şeyin bulunmaması durumunda onların ihtiyaçlarını gideremediği için onlara görünmek istememesi üzerine nazil olduğunu nakletmektedir.³⁴³

Bilmen’in açıklamasına göre, ayette Peygamberin kendisini mahcup hissedip isteyenlere “sessiz kalıp onlara görünmek istememesi” yerine incitmeden teselli edici kibar sözler ile arzuladıkları şeylere kavuşmaları için onlara duada bulunması tavsiye edilmektedir. Ayrıca *Kur’ân Yolu*’da bu görüşü beyan etmiştir.³⁴⁴ Diğer tefsirler ise, genel olarak bütün Müslümanları kastederek kendilerinden birşeyler isteyenleri rencide edici ve kırıcı sert sözler değil de gönül alıcı güzel sözler söylemeleri gerektiği hususunda âyetin uyardığını ifade etmişlerdir.³⁴⁵

29. “*Eli sıkı olma; büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır, (kaybettiklerinin) hasretini çeker durursun.*”³⁴⁶

Âyet-i kerimede Müslümanlar açısından çok mühim olan bir konu gâyet veciz bir teşbih ile ifade edilmektedir. Bilmen’e göre ilk olarak, muhatap Hz. peygamber alınarak O’nun şahsında bütün Müslümanlara, kapınıza ihtiyaç sahipleri geldiğinde

³⁴² el-İsrâ 17/28.

³⁴³ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1867.

³⁴⁴ Bilmen, *a.g.e.*, IV, 1867; *Kur’ân Yolu*, III, 479.

³⁴⁵ Toptaş, *Şîfa Tefsiri*, IV, 419; Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 329; Çelik, *Hakk’ın Dâveti*, III, 132-133; Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 213; Küçük, *Besâiru’l-Kur’ân*, IX, 345.

³⁴⁶ el-İsrâ 17/29.

onlara hiçbir şey vermeyerek boş göndermemeleri tembih edilmiş, elinde avucunda ne varsa hepsini de vererek kendileri ihtiyaçlı duruma düşürmemeleri gerektiği vurgulanmıştır.³⁴⁷

Toptaş, tefsirinde, âyetin cimrilik boyutuna ağırlık vererek yorumlamış ve hikâyeler ile cimriliğin olumsuz yönlerine dikkat çekmiştir.³⁴⁸ Ateş, ise “kınanmış olarak üzüntü içinde durursun” cümlesinde “melum: kınanmış” sözcüğü cimriliğin sonucuna, “mahsür: üzgün” sözcüğü de savurganlığın sonucuna işaret ettiğini ifade etmiştir.³⁴⁹ *Kur’ân Yolu* tefsiri, hem cimrilikten hem de israftan sakınılması gerektiği, cimriliğin de savurganlığın da aşırılık olduğunu ve haram olduğunu belirtip ikisinin arasında orta yolu yani “cömertliği” tavsiye ettiğini beyan etmiştir. Savurganlığı ifrat, cimriliği de tefrit olarak tanımlamıştır. İfratı aklın ve dinin uygun bulmadığı ölçünün dışında harcama yapmak, tefriti ise gerekli yerlere gerekli ölçüde harcama yapmaktan kaçınmak olarak açıklamıştır.³⁵⁰

Çelik’in yorumu da *Kur’ân Yolu* ile benzerlik göstermektedir.³⁵¹ Şimşek, orta yolun dinin bütün emir ve yasaklarında gözetilen bir husus olduğunu belirtip, infak ederken de aile için harcama yaparken de cimrilik veya israftan kaçınmak gerektiğine işaret etmiştir.³⁵²

Koçyiğit, “eli boynuna asıp bağlama” tabirini; infak etme gücü varken cimrilik yapmak ve hiçbir şey infak etmemek, şeklinde tarif etmiştir. Ayette, Allah Teâlâ infak etmenin adabını hatırlatmış saçıp savunmaktan kaçınarak cimrilikten de sakındırmıştır. İktisatlı hayatı Müslümanlara emrettiğini belirtmiştir.³⁵³ Nitekim Furkan suresinde de bu âyette benzer ikaz yapılmıştır.³⁵⁴

³⁴⁷ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1867.

³⁴⁸ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 419.

³⁴⁹ Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, III, 1526.

³⁵⁰ *Kur’ân Yolu*, III, 479.

³⁵¹ Çelik, *Hakk’ın Dâveti*, III, 133.

³⁵² Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 213.

³⁵³ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 329-330.

³⁵⁴ el-Furkan, 25/67.

30. “Rabbin rızık dilediğine bol verir, dilediğine daraltır. Şüphesiz ki O, kullarından haberdardır, (onları) çok iyi görür.”³⁵⁵

Bilmen’in âyete getirdiği yoruma göre; Allah (cc) maslahat ve hikmetinin gereği olarak kullarının bir kısmını servet ve mal bakımından zengin kılar bazılarını da ihtiyaç sahibi yapar. Dilediğine geniş imkânlar verirken dilediğine de geçim sıkıntısı yaşatır. Bu duruma zenginler şükretmeli fakirler ise sabrederek manevi mükâfata ermenin peşinde olmalıdırlar. İnsanların görevi rızıkını meşru yollardan kazanmaya çalışmak olmalıdır. Yaratıcı kullarının gizli, açık bütün hallerini en iyi bilendir. İlâhi kader gereği onlar için en uygun olanı tayin eden de yine O’dur. Pek çok zengin zamanla fakir düşerken pek çok fakirde zamanla zenginleşmektedir. Bu sebeple insan malı mülkü ile gururlanmamalı, ihtiyaçları nedeni ile de karamsarlığa düşmemelidir. Bütün bunlar Allah’ın takdiridir. İnsana düşen kadere rıza göstermesidir.³⁵⁶

Toptaş’a göre cömertlik malı eksiltmediği gibi cimrilik ve pintilik de malı eksiltmez. Malı eksiltene de çoğaltan da Allah’tır.³⁵⁷

Yıldırım gelir dağılımının farklı kişiler için hiçbir zaman eşit olmadığını ifade eder. Bunun gerekçesini, her birinin akıl, zekâ, kabiliyet ve yetenekleri açısından farklı yaratıldığı, neticesinden de nimete ulaşmada farklılık olacağı şeklinde açıklar. Allah’ın rızık genişletip daraltması ise bu farklılıklara dayanmaktadır.³⁵⁸

Kur’ân Yolu ise, genellikle herkesin zengin olmak istediği ve fakirlikten korktuğunu belirtir. Allah’ın kimine az kimine çok vermesinin mutlak manada hayır veya şer olmadığını vurgular. Mal çokluğu sebebiyle maddî-mânevî nice kazanımını, îtikâdını, en çok sevdiği insanları ve hatta hayatını yitirenler olduğu gibi fakirlik yüzünden nice kayıplardan kurtulup kazanç elde edenlerin de olabileceğini ifade eder. Âyetlerde “Allah’tan fakirlik isteyin” şeklinde hiçbir cümlemin geçmediği buna mukabil

³⁵⁵ el-İsrâ 17/30.

³⁵⁶ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1867-1868.

³⁵⁷ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 419-420.

³⁵⁸ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3496.

“Mal, rızık, servet isteyin” ifadelerinin bulunduğu, dolayısıyla butür ihtiyaç sahiplerinin de haklarının verilmesi gerektiği belirtilmiştir.³⁵⁹

Âyete dikkat çekici bir yorumda Bayraklı tarafından yapılmıştır. Rızıkı Allah’ın verip taksim ettiği belirtilerek, kullara düşenin ise ihtiyaç sahiplerinin elinden tutması gerektiği kendisini rızık kaynağı olarak görmesinin yanlışlığına değinmiştir.³⁶⁰

Şimşek, Çelik, Küçük, Koçyiğit, Duman tefsirlerinde, yukarıda naklettiğimiz yorumlara benzer görüşler söylemişlerdir.³⁶¹

Âyete getirilen yorumlarda Yıldırım’ın gelir dağılımındaki eşitsizliğe değinmesi Bayraklı’nın ise işverenlerin/patronların kendilerini rızık verici gibi görmemeleri gerektiği yaklaşımı dikkate değer açıklamalar olarak ifade edilebilir.

3.4.1.6. Yoksulluk Korkusuyla Çocukları Öldürmeyin (31)

31. “Geçim endişesi ile çocuklarınızın canına kıymayın. Biz, onların da sizin de rızıkınızı veririz. Onları öldürmek gerçekten büyük bir suçtur.”³⁶²

Bilmen’in âyetle ilgili açıklamasına göre, insanlardan bazıları dünyaya gelen çocuklarını bakamama endişesi ile öldürmeye teşebbüs etmektedirler. Bazıları ise ana rahminde cenin halindeyken aldirmaya yeltenirler. Özellikle cahiliye döneminde maddi kazanç elde edemedikleri, evlenecekleri zamanda masraflarının olacağından ve evlendikleri takdirde namuslarına sahip çıkılmayacak biri ile evlenme ihtimallerinden ötürü aileleri tarafından küçük yaşta iken öldürülürlerdi. İslâm dini cahiliye devrinde kalma bu tür ilkel davranışları yasaklamıştır. Âyet aile büyüklerine hitap ederek, ey aile reisleri; çocuklarınızı da sizleri de biz rızıklandırıyor, doyuruyoruz, ihtiyaç endişesi ile onları öldürmeyi nasıl uygun görebilirsiniz? Muhakkak ki onları öldürmek büyük bir günah ve cinâyettir. Artık buna kesinlikle kalkışmayınız. Anneye babaya itaat gerekli olduğu gibi evladın hukukuna da riâyet etmek gerekmektedir. Ço-

³⁵⁹ en-Nisâ 4/32; el-Ankebût 29/17; er-Rûm 30/46; el-Cum’a 62/10; *Kur’ân Yolu*, III, 479-480.

³⁶⁰ Bayraklı, *Kur’ân Tefsiri*, XI, 240.

³⁶¹ Bkz., Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 213-214; Çelik, *Hakk’ın Dâveti*, III, 133; Küçük, *Besâiru’l-Kur’ân*, IX, 346-347; Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 330; Duman, *Beyânü’l-Hak*, I, 469.

³⁶² el-İsrâ 17/31.

cuklar da Allah'ın eseridir. İnsanlığın devamı evlatların yaşamasına bağlıdır. Çocukları öldürmek güzel ahlak, insan sevgisi, şefkatli ve merhametten yoksun, katı kalpli olanların işleridir. Cenâb-ı Hakka tevekkülden uzak olmanın en büyük alameti budur. Böyle büyük bir cinâyetten son derece kaçınmak gerektiğine işaret etmektedir.³⁶³

Yıldırım'ın âyetle ilgili yorumu ise, İslâm dininin kadının rahmindeki ceninin alınmasına yani kürtaja yasak koyduğunu ifade ettikten sonra, bu konuda İslâm hukukunun görüşlerini aktarmaktadır.³⁶⁴

Hakk'ın Daveti tefsirinde Çelik yukarıdaki yorumlardan farklı olarak, yeryüzündeki yiyecek ve içecekleri düzenleyen ve onları her çağda yaşayacak insanların sayısına göre ayarlayanın Allah Teâlâ olduğu hatta tarihe bakıldığında yerleşim yerlerindeki nüfus ile geçim kaynaklarının arttığını söylemektedir. Ayrıca insanların Allah'ın işine karışmaması gerektiğine işaret edilerek kendi üzerine düşen vazifeyi yerine getirmekle sorumlu olduklarını belirtmektedir.³⁶⁵

Kur'an Yolu'na göre âyetin hükmü çocukların hayatını korumayı emretmekte ve öldürülmelerinin büyük bir günah olduğunu vurgulamaktadır.³⁶⁶ Hayat Kaynağı Kur'an eserinde Şimşek, çocuğu öldürmek ile oluşumuna engel olmanın ayrı şeyler olduğu, bu âyette ruh sahibi çocuğun öldürülmesi kastedildiğini beyan etmektedir.³⁶⁷

Küçük, *Besâiru'l-Kur'an* tefsirinde "çocukların doyurulması önce zikredildiğine göre" bu kelimeden anne babalarının da rızıklandırılması evlatları sayesinde olduğu, yorumunu yapmaktadır.³⁶⁸

Bayraklı ise, En'âm 137. ayeti delil getirerek çocukların öldürülme sebeplerinden birinin de sahte tanrılara kurban edilmesine değinmiş ve Arapların geleneklerinden örnek vererek Hz. Peygamberin babasının kurban edilmesi olayını vermektedir. İbn Hişam'ın naklettiği bu haberin doğru olmadığını söyleyerek Saffât suresi 99-111.

³⁶³ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1869.

³⁶⁴ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, VII, 3496-3497.

³⁶⁵ Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 134.

³⁶⁶ *Kur'an Yolu*, III, 480.

³⁶⁷ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an*, III, 214.

³⁶⁸ Küçük, *Besâiru'l-Kur'an*, IX, 347.

âyetlerde Hz. İbrahim'in oğlunu kurban etme hadisesinin gerçek olduğuna inanıyoruz dedikten sonra bu olayın Arap geleneğinde sahte tanrılara çocuklarını adama âdetinin başlatıcısı olabileceğini ifade etmektedir. Bayraklı, yazısının baş tarafında peygamberin babası Abdullah'ın kurban edilme olayının doğru olmadığı görüşünü söylerken yazısının sonunda İbrâhim (as)'ın evlâdı Hz. İsmâil'i Allah'a kurban etmesini "torunlarından birinin de aynı teşebbüste bulunabilir" sözü ile önce reddedip sonrada olabilir diyerek çelişkili duruma düşmüştür.³⁶⁹ Koçyiğit'in farklı yorumu, âyetten anlaşılanın Allah Teâlâ'nın kullarına olan merhameti anne babanın merhametinden çok daha fazla olduğu ve Allah'ın kullarından daha merhametli olduğu şeklindedir.³⁷⁰ Toptaş ile Duman, benzer açıklamalarda bulunmuşlardır.³⁷¹ Bu âyeti destekleyen bir âyet ise En'âm suresinde geçmektedir.³⁷²

Âyeti nazil olduğu dönemle sınırlandıırırsak cahiliye dönemindeki kız çocuklarının öldürülmeleri şeklinde anlaşılabacaktır. Ama yaşadığımız şu zaman dilimi ile açıklayıp anlamaya çalışırsak ilerleyen teknolojik gelişmeler neticesinde ana karnında daha gelişim aşamasındaki çocukların "kürtaj" ile hayatına son verildiğini de kast ettiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Âyetin çağdaş yaklaşımı bu minval üzere olabilir. Bilmen ile Yıldırım "kürtaj" meselesine değinerek güncel değerlendirmeye atıfta bulunmuşlardır. Ömer Çelik'in değerlendirmesi geçmiş yıllar ile şimdiki zamanın gelirleri karşılaştırıldığı takdire isabetli olduğu ortaya çıkacaktır.

3.4.1.7. Zinâya Yaklaşmayın! (32)

32. "Zinaya yaklaşmayın. Zira o, bir hayâsızlıktır ve çok kötü bir yoldur."³⁷³

Zina ile ilgili en kapsamlı açıklamayı yapan Talat Koçyiğit'tir. O bu âyetin yorumuna iki önemli tespitle bulunarak başlar. Bunlar, nesebin karışıp kaybolması ve kadının değerinin düşürülüp günlük hayatta kullanılan bir meta haline getirilmesidir.³⁷⁴

³⁶⁹ Bayraklı, *Kur'ân Tefsiri*, XI, 240-243.

³⁷⁰ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 333.

³⁷¹ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 420-423; Duman, *Beyânu'l-Hak*, I,469.

³⁷² el-En'âm 6/151.

³⁷³ el-İsrâ 17/32.

³⁷⁴ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 333.

Âyeti kerimede zinaya yaklaşmayın buyruğu kadın ve erkeğin meşru olmayan yollardan birlikteliğini yasaklamaktadır. Koçyiğit'e göre kadın fıtratı icabı devamlı surette peşinden gidilen bir varlık olarak yaratılmıştır. Fıtratının gereği olarak ırzını ve namusunu korumak için karşı cinsten gelebilecek tehlikelere karşı kendini savunmak durumundadır. Bu nedenledir ki Allah Teâlâ ve Hz. Peygamber kadınları, erkekleri tahrik edecek davranışlardan ve kıyafetlerden men etmiş ve iki cinsin birbirlerinden mümkün mertebe uzak durmalarını istemiştir. Buna rağmen bugünün toplumları İslâm'ın bu emrinden habersiz veya umursamaz bir tutum içinde bulunmaktadır. Koçyiğit açıklamasının devamında kadın ve erkeğin karşı cinsi tahrik edici kıyafetler giymek suretiyle zina hayatını teşvik edici davranışlarda bulunduğunu belirtmiştir. Günlük gazete, dergiler ve televizyon yayınları gibi yazılı ve görsel medya yoluyla toplumun ahlakını bozucu gayri meşru birlikteliklerin sıradanlaştırıldığına vurgu yapmıştır. Ayrıca genç nesillerin İslâm dışı bu çirkin davranışlara normalmiş gibi bakmalarını sağlayarak zinanın vazgeçilmez bir hayat tarzı olduğuna inandırılmak istendiğini belirtmiştir. Oysa böyle bir yaşantının tamamen iman yokluğundan kaynaklandığını belirten Koçyiğit, görüşünü Hz. Peygamberin, “Zina eden zina ettiği sırada Müslüman olarak zina etmez” sözü ile desteklemektedir.³⁷⁵ Besâiru'l Kur'ân tefsiri de bu hususta aynı görüşleri beyan etmektedir.³⁷⁶ Yıldırım tefsirinde Koçyiğit'in yorumundan farklı olarak, zinanın bir takım hastalıkların ortaya çıkmasına ve bulaşmasına yol açtığını ABD ve AB gibi zinanın yaygın olduğu ülkelerde “aids” hastalığının toplumda yayıldığını örnek vermektedir.³⁷⁷

Toptaş, “zinaya yaklaşmayın” emri ile göz zinasını, el zinasını, dil zinasını, insanları zinaya teşvik eden kitap, film, bilgisayar ve internetten kaynaklı her türlü yolu kapatıldığını yorumunda belirtmektedir.³⁷⁸ Şimşek ise, zina aileyi gereksiz bir yük olarak gösterip ailenin yıkılıp parçalanmasına ve nesillerin heba olmasına vesile olur, görüşündedir.³⁷⁹

³⁷⁵ Koçyiğit, *a.g.e.*, IV, 333-334.

³⁷⁶ Küçük, *Besâiru'l Kur'ân*, IX, 349.

³⁷⁷ Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3497.

³⁷⁸ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 423.

³⁷⁹ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 214.

Çelik, yorumunda zinanın önlenmesine yönelik Müslümanların alması gereken tedbirleri sıralamıştır: Fert ve toplum olarak zinayı engelleyici, ona sebep olacak vasıtaları ortadan kaldırmak için ahlaki ve hukuki çalışmalar yapmak sureti ile zinanın işlenmeyeceği bir ortamı oluşturmanın önemine vurgu yapmaktadır. Bu konuda İslâm'ın zina iftirasına ceza uygulamasını, tesettürü emretmesini, müstehcen neşriyatı yasakladığını, sarhoş edici şeyleri haram kıldığını, zinaya teşvik eden müzik, oyun, reklam ve resimleri yasakladığını ifade etmiştir.³⁸⁰

Duman, Furkan suresi 68-70. âyetleri delil göstererek zinanın haram olduğunu söyledikten sonra tövbesinin geçerli olması için yeniden iman etme şartının olduğunu söylemektedir.³⁸¹ Bilmen ve *Kur'ân Yolu* da yukarıda ki görüşlere benzer açıklamalar yapmıştır.³⁸²

Çağdaş müfessirlerin âyete getirdikleri yorumları değerlendirdiğimizde, çağımızın istifadesine sunulan bir takım yazılı ve görsel medyanın insanlar üzerinde özellikle de gençler üzerindeki yıkıcı etkisine değinildiğini toplumun temel taşı olan ailelerin yıkılmalarına sebep olacak durumlara işaret edildiğini görmekteyiz. Yorumların en dikkat çekicisi Talat Koçyiğit'in üzerinde durduğu gazete, dergi, televizyon vs. yollarla kadın ve erkeğin ahlakını bozucu programlar ve tesettüre uygun olmayan kıyafetler ile nikâhsız birlikteliğin meşru gösterilme gayretine dikkat çekilmesidir. Ayrıca Mahmut Toptaş ile Ömer Çelik'in getirmiş olduğu yorumlar da çağdaş gelişmeler ışığında olmuştur. “Zinaya yaklaşmayın” emrini yaşadığımız çağın tehlikelerine göre en isabetli ve teferruatlı açıklama yapan müfessirlerin Talat Koçyiğit ile birlikte Toptaş ve Çelik'in olduğunu söyleyebiliriz.

3.4.1.8. Haksız Yere Cana Kıyma! (33)

33. “Allah'ın haram kıldığı canı katletmeyin, meğer ki hak sebeple ola ve her kim mazlûmen katledilirse onun velisi için biz bir tasallut hakkı vermişizdir, o da katilde aşırı gitmesin, çünkü o mansur bulunuyor.”³⁸³

³⁸⁰ Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 134-135.

³⁸¹ Duman, *Beyânu 'l-Hak*, I, 470.

³⁸² Bilmen, *Tefsir*, IV, 1869-1870; *Kur'ân Yolu*, III, 480.

³⁸³ el-İsrâ 17/33.

Müfessirler genel olarak âyete üç farklı yönden yaklaşmış ve yorumlamışlardır. Birinci yaklaşımda İslâm dininde ölüm cezasını gerekli kılan haller ele alınmış, ikinci olarak öldürülen kişinin velisine tanınan yetki ifade edilmiştir. Üçüncü yaklaşım ise öldürülen kişinin yakınlarının aşırıya kaçmamalarıdır.

Bilmen tefsirinde ölüm cezasını hak edenleri üç sınıfta ele almış ve bunları şu şekilde sıralamıştır:

- a- Masum bir kişiyi haksız yere öldüren kimse
- b- İslâm dininden çıkan yani mürtet olan kimse
- c- Evlenmiş boşanmış veya evli iken zina eden kimse³⁸⁴

Saymış olduğumuz maddeleri Toptaş da aynı şekilde tefsirinde zikretmiştir.³⁸⁵ Koçyiğit, Abdullah ibn-i Mes'ud (ra) tarafından nakledilen hadiste bu üç maddeyi saydıktan sonra İmam-ı Şafi'nin namazı terk eden ve tövbe etmeyenlerin de öldürülmesi gerektiği görüşünü zikredip İmam Ebu Hanife'nin bu görüşe katılmadığını nakletmektedir.³⁸⁶ Bu maddelere ek olarak Çelik ve Küçük ise, Müslümanlara karşı savaşan kimseler ile İslâm devletini ortadan kaldırmaya yeltenen kişileri de dâhil etmişlerdir.³⁸⁷

Öldürülen kimselerin velisine verilen yetki kısas isteme, diyet veya affetmedir.³⁸⁸ Bilmen, haksız yere öldürülen birinin velisi varsa velisine, velisi yoksa velisi adına devlet başkanına kısas yetkisi verildiğini belirtmiştir. Ayrıca isteğe bağlı olarak veli veya devlet başkanı kısas yetkisinden vazgeçip diyet almakla yetinilebileceğini açıklamıştır.³⁸⁹

Şimşek, tefsirinde “Canın korunması dinin temel amaçlarından birisidir” dedikten sonra katilin cezalandırılmasını öldürülen kişinin velisine bırakıldığını belirterek, velinin isteğine bağlı olarak affedilebileceğini aksi takdirde, devletin katili affetme

³⁸⁴ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1870.

³⁸⁵ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 424.

³⁸⁶ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 337.

³⁸⁷ Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 135-136; Küçük, *Besâiru'l-Kur'ân*, IX, 352.

³⁸⁸ Çelik, *a.g.e.*, III, 135; *Kur'ân Yolu*, III, 480; Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 215.

³⁸⁹ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1870.

yetkisinin olmadığı yönündedir. Ülkemizde veya devleti vatandaştan üstün tutan ülkelerde meclis tarafından veya devlet başkanları tarafından kısmen veya tamamen genel af çıkarıldığını beyan ederek devletin her ne kadar vatandaşların temsilcisi olsa da affetme yetkisinin olmadığını dile getirmektedir.³⁹⁰

Çelik âyetle kendilerine kısas hakkı tanınanların aşırıya kaçmamaları uyarısını, cahiliye devrinde maktulün yakınlarının kısas ile yetinmeyip öldürülen kişinin yerine birden fazla kişinin öldürülmesini ya da ondan daha şerefli birisinin öldürülmesini istemeleri dolayısıyla yapıldığını belirtmektedir.³⁹¹

Kur'ân Yolu, Çelik'in yorumuna benzer açıklama yaptıktan sonra, öldürme işinde "aşırılığa gitmemesi" ikazına, işkence ve organların kesilmemesi yorumunda bulunmuştur. Ayrıca Razi'nin bu uyarıya getirmiş olduğu yorumda hemen öldürme hakkını kullanmadan diyet veya affetme seçeneklerini düşünmesinin daha uygun olacağı kanaatini nakletmektedir.³⁹² Koçyiğit, ise velinin intikam duygusu ile hareket ederek katilin el ve ayaklarının kesilmesini istemesi yahut gözlerini oyarak işkence ile öldürmemesi gerektiğini beyan etmektedir.³⁹³ Ayrıca bir canı öldürenin bütün insanları öldürmüş gibi olacağı³⁹⁴ yine bir başka âyetle bir mümini kasten öldürmenin cezasının ebedi cehennem olduğuna³⁹⁵ bu sebeple mümini öldürenin Müslüman olamayacağı kısaca kâfir olduğunu ifade eden Koçyiğit³⁹⁶ tövbenin yeterli olmayacağı görüşünü kaydetmektedir.³⁹⁷

Âyete getirilen yorumlar İslâm'a göre ölüm cezasını gerektiren durumlar ve kısas esnasında aşırıya gidilmemesi ikazına yönelik yapılmıştır. Değerlendirmelerin günümüze ne kadar ışık tuttuğunu yaşadığımız çağda insanlarda adaletle olan güvensiz-

³⁹⁰ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 215.

³⁹¹ Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 135.

³⁹² *Kur'ân Yolu*, III, 481.

³⁹³ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 337.

³⁹⁴ el-Maide 5/32.

³⁹⁵ en-Nisa 4/93.

³⁹⁶ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 335.

³⁹⁷ Koçyiğit, *a.g.e.*, IV, 335-336; Duman, *Beyanu'l Hak*, I, 470.

liğin oldukça fazlalığından rahatlıkla anlayabiliyoruz. Çağdaş müfessirlerden Şimşek'in yaklaşımı konunun devletler tarafından ihlal edildiğinin açık göstergesidir.

3.4.1.9. Yetim Hakkı Yemeyin, Ahde Vefâ Gösterin! (34)

34. “*Yetimin malına, rüştüne erinceye kadar, ancak en güzel bir niyetle yaklaşın.*”³⁹⁸ Âyette iki farklı konudan bahsedildiği için konuları ayrı ayrı ele almayı uygun gördük. İlk olarak yetim malı ile alakalı müfessirlerin yorumlarını nakledeceğiz. Bilmen, değerlendirmesinde âyetin Müslümanlara hitap ederek, “Ey Müslümanlar; yetimin malına, buluş çağına gelip, malında tasarruf bilincine ulaşıncaya kadar velev ki iyi niyetle de olsa tecavüzde bulunmayın.” şeklinde uyarı yapıldığını belirtmiştir. Meşru surette malın korunup çoğaltılması veya velinin o mala mecbur kaldığı durumda harcama yapmasına müsaade edilmiştir. İbn Abbas'tan (ra) naklettiği hadiste Bilmen, eğer veli sonradan zengin olursa aldığı malı geri verir aksi takdirde malı iade etmesine lüzum yoktur, lakin yetim üzerindeki sorumluluğunun devam edeceğini belirtmiştir.³⁹⁹

Yıldırım ise, yetim çocukların “rüşde” erişinceye kadar mallarının korunmasının farz olduğunu beyan ettikten sonra “rüşd” kavramı ile ilgili görüşünü açıklayıp ardından taşıdığı hükmü müçtehit imamlardan nakletmiştir. Şöyle ki; genel kanaate göre rüşd erkek çocuklarda ihtilam kız çocuklarında ise adet veya gebe kalma dönemi olarak kabul görmüştür. Ebû Yûsuf 15 yaşın dikkate alınacağını söylerken Ebu Hanife erkek çocuklarda 18, kız çocuklarında ise 17 yaş rüşd yaşı olarak dikkate alır. Bu yaşlara geldiklerinde rüşd'e erişip olgunlaştıkları anlaşılırsa malları kendilerine teslim edilir. Eğer olgunlaşmadıkları kanaati hâsıl olursa Ebu Hanife'ye göre 25 yaşına kadar beklenirken diğer imamlara göre olgunlaştıkları yaşa kadar beklenir, dedikten sonra veli ihtiyaç sahibi biri ise hizmeti karşılığında hâkimin takdir ettiği miktar ya da örfe göre bilirkişilerin önereceği kadar malı alabileceğini söylemektedir.⁴⁰⁰

Bir başka müfessir Şimşek ise, âyette çoğul kipi kullanıldığına göre yetimin malının korunmasında toplumsal sorumluluğa dikkat çekildiği, toplumun temsilcisi devlet

³⁹⁸ el-İsrâ 17/34.

³⁹⁹ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1871.

⁴⁰⁰ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, VII, 3498.

olduğuna göre de yetimin malının korunmasının devletin sorumluluğunda olduğu görüşünü ifade etmektedir.⁴⁰¹

Çelik benzer ifadelerden farklı olarak yetimlerin mallarının yenmesinin cezasının cehennem olduğunu ve Müslümanların bu konuda çok hassas olmaları gerektiğini vurgulamıştır.⁴⁰²

Koçyiğit, ergenlik çağına gelen yetime malının devredileceğini Nisa suresi 6. âyeti delil göstererek nakletmiş akabinde Allah'ın yetimlerin velilerine, art niyetli olarak yetimlerin mallarına kesinlikle yaklaşmamaları gerektiğini tembih ettiğini belirtmektedir. İbn Abbas'tan naklettiği İsrâ 34 ve Nisa 10. âyetlerin nazil olduğu zamanlarında yetim olan Müslümanların yetimlerin mallarını yeme korkusundan yetimlerden uzak durmaya hatta yiyecek ve içeceklerini bile ayırmaya başladıkları zaman bu durum Peygambere ulaşınca *“sana yetimleri soruyorlar. De ki: onların işlerini düzeltmek hayırlıdır. Eğer onlarla bir arada olursanız, onlar sizin kardeşinizdir. Allah (cc) bozguncuyla düzelticiyi iyi bilir...”*⁴⁰³ âyeti nazil olmuştur. Ardından yetim mallarının korunmasının emredildiği ve bu malların haksız yere telef edilmemesi gerektiği ifade edilmiştir.⁴⁰⁴

Yetimlerle ilgili İslâm dininde çok ciddi ikazlar bulunmaktadır. Günümüzde yetim çocuklara yakınları bakmadığı hallerde devletin sahip çıktığını biliyoruz. Özellikle son yıllarda “koruyucu aile” kapsamında sahiplenilen çocuklar için devlet yaşına göre ailelere aylık yardımlar da yapmaktadır. Tefsirlerde bu konuya atıf yapılmadığını görüyoruz. Özellikle son zamanlarda yazılan tefsirler bu konuya temas edebilirlerdi.

*“Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir”*⁴⁰⁵

Bilmen, “verdiğiniz sözü yerine getirin”cümlesini “ahde vefa” ilkesi ile açıklamıştır. Âyet, Allah Teâlâ'nın Müslümanlara emrettiği buyrukları, emir ve nehiyleri, insanla-

⁴⁰¹ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 215.

⁴⁰² Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 136.

⁴⁰³ el-Bakara 2/220.

⁴⁰⁴ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 338.

⁴⁰⁵ el-İsrâ 17/34.

rın birbirlerine vermiş oldukları sözlere ve yaptıkları akitlere riâyet etmeleri gerektiğini belirtmiştir. Ahdin sahibinin ondan sorumlu tutulacağını vurgulayan Bilmen, binaenaleyh dini hayatın, toplumsal faziletin, güven ve ilerlemenin ancak verilen sözlerin yerine getirilmesi ile mümkün olacağını ifade etmiştir. Sözlerinde durmayıp yaptıkları anlaşmalara bağlı kalmayanların şereflerini kaybetmiş olacakları ve medeni toplumun ferdi olamayacağını beyan edip ahirette de bu davranışından dolayı sorumlu tutulacaklarını belirtmektedir.⁴⁰⁶

Koçyiğit ise, verilen sözlerin yerine getirilmesini ifade eden Buhari ve Müslim de geçen şu hadisi nakletmektedir; “Dört şey vardır ki bunlar kimde bulunursa halis münafık olur: Emanete hıyanet eden, yalan söyleyen, söz verdiği halde sözünde durmayan, husumet ettiği zaman haktan ayrılan” kimselerdir.⁴⁰⁷ Âyetin yorumuna Kur’ân-ı Kerimden âyetler⁴⁰⁸ vermek sureti ile Bilmen’e yakın yorumlar getirmiştir.⁴⁰⁹ *Kur’ân Yolu*, Hakkın Daveti, Hayat Kaynağı tefsirlerinde de konuya benzer açıklamalar getirilirken Şifa tefsiri, Beyanu’l-Hak, İlmin Işığında Asrın Kur’ân Tefsirleri âyetin sadece yetimler ile ilgili bölümüne yorumlar yapmış olup diğer kısmına yorum yapmamışlardır.⁴¹⁰

Yorumlarını aktardığımız bu âyette “yetim malı” ile “ahde vefa” peş peşe bir âyette zikredilmiştir. Bu iki ayrı fakat önemli konunun bir arada zikredilmesinin hikmetini çağdaş müfessirlerden öğrenmek isterdik. Lakin değerlendirmelerin hiç birinde herhangi bir bağlantı kurulduğunu görmedik. Kanaatimizce yetim malı ile ahde vefa yani verilen söze sadık kalma bu ayette birlikte zikredilmesinin hikmeti, yetimlerin hakkını Allah’a veya insanların birbirlerine vermiş oldukları sözlere benzetilerek kendilerine emanet edilen yetim çocuklar tabiri caizse verdikleri sözler gibi arkasından durulmalı ve namus sözü anlayışıyla muhafaza edilmelidir. Ayrıca ahde vefa Al-

⁴⁰⁶ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1871.

⁴⁰⁷ Buhârî, “İman”, 24; Müslim, “İman”, 106.

⁴⁰⁸ el-Mâide 5/1; el-Bakara 2/177; el-Mü’minûn 23/8; el-Meâric 70/32.

⁴⁰⁹ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 338-339.

⁴¹⁰ Bkz, *Kur’ân Yolu*, III, 481; Çelik, *Hakk’ın Dâveti*, III, 136; Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 215-216; Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 425; Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3498; Duman, *Beyanu’l-Hak*, I, 470-471.

lah'a verilen söz anlamını da taşırkı yetim çocuklar insanlara sadece ailelerinin emaneti değil aynı zamanda Allah'ın da birer emaneti olarak görülmeli ve gerekli hassasiyet gözetilmelidir.

3.4.1.10. Ölçü ve Tartıyı Doğru Yapın! (35)

35. “Ölçtüğünüz zaman tastamam ölçün ve doğru terazi ile tartın. Bu, hem daha iyidir hem de neticesi bakımından daha güzeldir.”⁴¹¹

Bilmen, yorumunda âyette insanlara alış-verişte doğruluktan ayrılmamaları gerektiği, bir ticaret malını insanlara satarken ölçü ve tartıda noksan gösterilmemesini, başkalarının hakkına girilmemesini ve doğru terazi kullanarak kimseye zarar verilmemesini ifade etmiştir. Ölçü ve tartıya dikkat eden kimsenin ahirette azaba uğramayacağı gibi dünyada da iyi bir üne kavuşup insanların sevgisine mazhar olacağını ve ticari yönden de karlı çıkacağını belirtmektedir.⁴¹²

Yıldırım açıklamasında ölçü ve tartıyı günlük hayatın ayrılmaz parçası olarak zikretmiş ve insan hakları ile alakalı bir durum olduğunu belirtmiştir. İslâm dininde Allah'ın varlığı ve birliğini emir ve yasaklarını inkârdan sonra, insanların hakkına girmeyi günahların en büyüğü olarak gördüğünü ifade etmiştir. Ölçü ve tartının düzgün yapılmasını iman ve irfanla birleştirmiş aksi halde ise inançsızlık, aşağılık ve rüsvaylık olarak yorumlamıştır. Delil olarak da peygamberin “Bizi aldatan bizden değildir” hadisini nakletmektedir.⁴¹³

Çelik'in yaklaşımı Bilmen ve Yıldırım ile aynıdır.⁴¹⁴ Toptaş, benzer açıklamaları yaptıktan sonra, terazi, ölçü ve tartının sadece yenilip içilenler ile olmadığı, gönül ve dil terazisinin de doğru dürüst olması gerektiğine dikkat çekmiştir. Ayrıca devlete Allah'ın adalet terazisi ile çarşı pazarda ticaret erbabını denetlemesi gerektiği tavsiyesinde bulunmuştur.⁴¹⁵

⁴¹¹ el-İsrâ 17/35.

⁴¹² Bilmen, *Tefsir*, IV, 1872.

⁴¹³ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, VII, 3498-3499.

⁴¹⁴ Bkz., Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 136-137.

⁴¹⁵ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 425-426.

Küçük ise yorumunda ölçüp biçmenin, tartıp takdir etmenin Allah'ın emrettiği gibi olması gerektiğine dikkat çeker. Kendinize alırken farklı başkalarına satarken ölçü ve tartının farklı olmamasına işaret etmiş ve son olarak ise ölçü ve tartının Allah ve Resulü'ne göre belirlenmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.⁴¹⁶

Koçyiğit, getirilen yorumlardan farklı olarak, satıcının daha fazla kâr elde etmek için müşterinin malını eksik tartması halinde onun malını çaldığı anlamına geleceği, miktarın ne kadar az olursa olsun bu durumun değişmeyeceğini belirtmiş ve konu ile alakalı diğer âyetlere⁴¹⁷ yer vermiştir.⁴¹⁸

Âyetin mealine baktığımızda “ölçü ve tartı” derken sadece ağırlık ve uzunluk gibi ticari mallardan bahsedildiği izlenimi oluşmaktadır. Aslında âyetin tüketici hakları ve ticari ahlak ile ilgili genel kurala işaret ettiğini söylememiz mümkündür. Günümüz ticaret hayatında satılan ürünlerin garantisinden, taahhüt edilen kalitesinden başlamak üzere evlere gelen elektrik, doğalgaz, telefon, su vb. faturaları ilgilendirdiğini söyleyebiliriz. Çağdaş müfessirlerden Yıldırım bu konulara kısmen değinmiş, diğerlerinin bu detaya işaret etmemeleri onlar açısından bir eksiklik oluşturmuştur. Çünkü yaşadığımız çağda “tüketiciyi koruma kanunu, tüketici hakları, ayrıca tüketici güven endeksi” gibi çok önemli sorunlar gündemin sıcak başlıklarıdır.

3.4.1.11. Bilmediğin Şeyin Ardına Düşme! (36)

36. *“Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur.”*⁴¹⁹

Bilmen, insan'ın sözlü veya fiili olarak görmediği, bilmediği bir olay karşısında veya uzmanlık alanı dışında kalan konular hakkında olumlu veya olumsuz değerlendirmeler yapıp fikirler beyan etmesinin doğru olmayacağını arz etmiştir. Bu şekilde ciddiyetten uzak davranışlar sergileyen kimse, konunun önemini hafife alıp başkalarının hakkına girmiş ve kendini zor duruma düşürmüş demektir. Eğer bir kişi bizzat kulağı ile duymadığı bir sözü işitmiş gibi iddia ederek o konuda şahitlik yaparsa bundan

⁴¹⁶ Küçük, *Besâiru'l-Kur'ân*, IX, 355.

⁴¹⁷ el-A'râf 7/85; er-Rahman 55/9; el-Mutaffifin 83/1-3.

⁴¹⁸ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 339.

⁴¹⁹ el-İsrâ 17/36.

dolayı Allah (cc) katında sorumlu olur. Aynı şekilde gözü ile görmediği bir hadiseyi görmüş gibi öne sürse veya bakması caiz olmayan bir yöne bilerek ve isteyerek bakmış olsa bundan dolayı da ahirette sorumlu olacaktır, dedikten sonra, kalbinden geçirmiş olduğu kötü duygu ve gayri ahlaki şeyler sebebi ile de sorumlu tutulacağını belirtmektedir.⁴²⁰

Yıldırım'a göre âyette Cenab-ı Hak toplumdaki bütün kesimlere seslenmektedir. İlk önce devlet ricalini zikrederek, gerçekleri bilmeden halkın karşısına çıkıp eksik, yanlış bilgilerle açıklamalarda bulunmamaları gerektiği bu davranışın insanları yanıltacağını hem de gözden düşürüp inandırıcılığını yitireceğini belirtmektedir. İkinci olarak basın görevinde bulunan kimselerin kendilerine gelen haberlerin doğruluğunu teyit etmeden nakletmemeleri gerektiğini ifade etmiştir. Üçüncü olarak ise, ilim adamlarının bir konuyu araştırıp kaynaklarına inmeden yaptığı inceleme, deney ve çalışmaların kesin sonucuna ulaşmadan hüküm vermemeleri gerektiğine vurgu yapmaktadır. Yıldırım'ın son ikazı da kişiyi hiç ilgilendirmeyen, dünya ve ahiretine fayda sağlamayacak, zamanını boşa harcayacak konuların peşine takılmaması aksi takdirde kalbinin huzursuz olacağı, ruhunun daralacağı ve ömrünün değersizleşeceğine dikkat çekmektedir.⁴²¹

Toptaş, Kur'an'da "Ülâike" kelimesinin 204 kere geçtiğini ve her defasında insanlara hitap edildiğini, sadece bu âyette kulak, göz ve gönle hitap edilerek bu organların da "akıllı" kullanılmasına işaret edildiğini belirttikten sonra bütün organların hesaba çekileceğini dile getirir.⁴²²

Kur'an Yolu'nun farklı yorumu ise, yalancı şahitlik yapılmaması, iftira atılmaması, tahmini varsayımlara göre hareket edip bir kişi için maddi veya manevi zarara sebep olacak söz ve ifadelerden kaçınılması gerektiği yönündedir. İnsanın duyduğu, gördüğü, akli veya vicdanı ile hareket ettiğini belirtip, âyette bu bilgi kaynaklarına işaret edip bunların doğru kullanılması gerektiğinin beyan edildiğini söylemektedir. Bu bilgi kaynaklarının yanlış kullanılmasının yasak olduğu ancak bilimsel ve fikri konularda tahminler yürütmenin, görüş ileri sürmenin, içtihat yapmanın meşru hatta ge-

⁴²⁰ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1872-1873.

⁴²¹ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, VII, 3499.

⁴²² Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 426.

rekli olduğunu savunup, Hz. Peygamber'in (as) Kitap ve Sünnet'te delil bulunmayınca şahsi görüş ile hareket etmeyi tasvip ettiğini örnek vermektedir. Ayrıca, bu âyeti İslâm hukukun da kıyasın kabul edilemeyeceğini ileri sürenlerin delil olarak getirdiğine değinmiş ve sonuç itibari ile bu görüşün azınlıkta kaldığını bildirmiştir.⁴²³ Şimşek'in yorumu *Kur'ân Yolu* tefsirine yakın bir yorumdur, sadece Mevdudi'den nakil yaparak âyetin, "İslâm hayatının ahlaki, hukuki, idari ve siyasi tüm yönlerini kapsadığı, ayrıca bilim, sanat, eğitim için de geçerli olduğunu nakletmiştir. Şüpheden uzak durup araştırma yapmaksızın hiçbir kişi ya da grubu suçlamamak gerektiği, kanunda hiç kimsenin aleyhine yeterli delil bulunmadan işlem yapılamayacağını soruşturma sırasında sadece şüphe ile tutuklamak, fiziki şiddet uygulama veya hapis cezası verilemeyeceği gibi konulara atıflarda bulunarak dengeli bir politika izlenmesi gerektiğine dikkatleri çekmektedir.⁴²⁴ Koçyiğit, tefsirinde bu âyetin bahis konusu olduğu konulara atıf yapılan diğer âyetleri⁴²⁵ de zikrederek benzer yorumlarda bulunmaktadır.⁴²⁶ Küçük, Çelik ile aynı görüştedir.⁴²⁷

Genel olarak âyete getirilen yorumlar aynı minval üzere olmuştur. Yıldırım'ın yaklaşımı tefsirin yazıldığı zamana göre gâyet detaylı ve açıklayıcı olmuştur diyebiliriz. Kur'an Yolu tefsiri ile Yıldırım'ın açıklamalarında kıyas ve kişisel görüş konusunda yaptıkları yorumlar çelişkili görünmektedir. Aslında her iki bakış açısında yerine göre değerlendirilmelidir. Şimşek'in Mevdudi'den yaptığı alıntılar da güncel yaklaşımları ifade etmektedir. Son olarak hayatımızın bir parçası haline gelen sosyal medya bu âyet çerçevesinde ele alınmalı ve âyette işaret edilen ikazlar göz ardı edilmemeli diye düşünüyoruz. Artık algılar internet ortamında ve ağırlıklı olarak sosyal medya üzerinden oluşturulmakta ve toplumlar ve kitleler yönlendirilmektedir. Yaşadığımız XXI. yüzyılda internetin ve sosyal medyanın bireylere ve toplumlara olan etkisinin her geçen gün daha da arttığını söylememiz mümkündür.

⁴²³ *Kur'ân Yolu*, III, 481-482.

⁴²⁴ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 216-217.

⁴²⁵ el-Bakara, 2/170; Yûnus, 10/36; en-Nur, 24/24; el-Hucurat, 49/12; en-Necm, 53/27-28.

⁴²⁶ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 339-340.

⁴²⁷ Bkz. Küçük, *Besâiru'l-Kur'ân*, IX, 355-357; Çelik, *Hayat Kaynağı*, III, 137-138.

3.4.1.12. Yeryüzünde Böbürlenerek Yürüme! (37)

37. “Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma. Çünkü sen (ağırlık ve azametle) ne yeri yarabilir ne de dağlarla ululuk yarışına girebilirsin.”⁴²⁸

Bilmen yorumunda, insanın alçak gönüllü olması ve akıbetini düşünerek hareket etmesini tavsiye etmiş, gereksiz yere kendini üstün görerek yürümemesi gerektiğini belirtmiştir. Aslında kendisinin zannettiği kadar yüce bir varlık olmadığı gerçeğini idrak etmesi, ayrıca insanın her yönü ile gücünün sınırlı olduğu birçok şeye muhtaç olarak yaratılmış fani bir varlık olup büyüklük taslamanın hiçbir insana yakışmadığını ifade etmiştir.⁴²⁹

Yıldırım, açıklamasında insanın kendini olduğundan fazla göstermeye çalışmaması, etrafındaki insanlara karşı tepeden bakmaması, insanlar arasında saygısızca sözler ve davranışlar sarf ederek kendisini her zaman haklı göstermeye çalışmaması gerektiğini belirtmiştir. Aksi takdirde bu durumun ruhi bir hastalık olduğunu ifade etmektedir. Bu tip insanların toplum içinde sevilmediği, kendileri ile kurulan dostlukların yapmacık olacağı, Allah (cc) ve meleklerinin de bu insanları sevmeyeceğini beyan etmiştir. Bulundukları makamlar ellerinden gidince veya servetleri tükenince etraflarında kimselerin kalmayacağını görecekleri, dünyada da ahirette de yalnızlığa itileceklerini belirtmektedir. Son olarak, alçak gönüllülük (tevazu) yüksek idrak, sağlam bilgi, kuvvetli iman gibi özelliklerin gerçek irfan sahibi insanların davranışları olduğunu, kibirlenmek (böbürlenmek) cehalet, itikat bozukluğu gibi özelliklerin ise hadsiz insanların karakteri olduğunu vurgulamaktadır.⁴³⁰

Toptaş, Hz. Peygamberin (as) Mekke’yi fethettikten sonra şükür namazı kıldığını, sokaklarda şımararak gösteriler yapmadığını anlatarak örnek davranış sergilediğini bildirmiştir. Toptaş, diğer Müslümanların da onun yolundan gitmek suretiyle şımarmadan sevincini Allah’a karşı şükürler ederek ifade etmelerinin gerekliliğine vurgu yapmıştır.⁴³¹ *Kur’ân Yolu*, kibir ile ilgili olarak Hz. Peygamberin (as) “Kalbinde zer-

⁴²⁸ el-İsrâ 17/37.

⁴²⁹ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1873.

⁴³⁰ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3499-3500.

⁴³¹ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 427.

re kadar kibir bulunanın cennete giremeyeceği”⁴³² hadisini paylaşmış ve Müslümanların “anam babam sana feda olsun ya Rasulallah” demelerinin sebebinin Hz. Peygamber’in alçak gönüllü olmasından kaynaklandığını nakletmektedir.⁴³³

Çelik ise konu ile alakalı benzer yorumlar yaptıktan sonra âyeti iki hadisle açıklamaktadır;

*Kim kendisini büyük görür ve böbürlenerek yürürse, kıyamet günü Allah kendisine gazap etmiş halde O’nun huzuruna varır. Vaktiyle kendini beğenmiş bir adam güzel elbisesini giymiş, saçını taramış, çalım satarak yürüyordu. Allah Teâlâ onu yerin dibine geçiriverdi. O adam kıyamete kadar debe-lenerek yerin dibini boylamaya devam edecektir.*⁴³⁴

Küçük, insanın yeryüzünde hiçbir zaman, aciz, sonlu bir varlık olduğunu unutmaması gerektiğini, doğduğu zaman hiçbir şeyinin olmadığı gibi öldüğünde de hiçbir malı, mülkü ve gücünün kalmayacağını ifade etmiştir.⁴³⁵ Şimşek, kısaca insanın elindeki imkânın tamamının Allah’ın lütfu ve ihsanı sayesinde elde edildiğini ve bu durumun kendi çalışması ve zekâsıyla bir ilgisinin bulunmadığını belirtmektedir.⁴³⁶

Koçyiğit, tefsirinde Allah Teâlâ’nın insana “Dünyaları ben yarattım” der gibi yürümemesi gerektiğini yasakladığını belirtmektedir. Koçyiğit’e göre kibirlenen veya gururlanan insanın en dikkat çeken özelliğinin yeryüzünde kasıla kasıla yürümesidir. Bu yürüyüşün özelliğini ise adımları sert atarak ve başı dik bir şekilde tutacak şekilde yürümek olarak tanımlamıştır. Benzer yorumlar yaptıktan sonra Furkan⁴³⁷ ve Lokman⁴³⁸ suresinden birer âyet naklederek düşüncelerini sonlandırmaktadır.⁴³⁹

⁴³² Müslim, “İman”, 147.

⁴³³ Kur’ân Yolu, III, 482.

⁴³⁴ Buhari, “Libas”, 5; Müslim, “Libas”, 49-50.

⁴³⁵ Küçük, *Besâiru’l-Kur’ân*, IX, 258.

⁴³⁶ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 217.

⁴³⁷ el-Furkan, 25/63.

⁴³⁸ Lokman 31/18-19.

⁴³⁹ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 340-341.

Âyette kibir alameti olarak yürüme fiilinin örnek verildiği dikkatimizi çekmektedir. İnsanlar birçok farklı davranışla kibirlilik alameti göstererek büyüklük taslayabilir. Ama âyette yürümenin örnek verilmesi dikkat çekicidir. Getirilen yorumlara baktığımızda müfessirler kibir davranışı ile ilgili açıklamalar yapmak suretiyle bu davranışın çirkin bir fiil olduğunu açıklamaya çalışmışlardır. Yapılan yorumlardan Yıldırım konuya farklı açılardan da yaklaşarak kibirli tiplerin makam, mevki ve servetleri ile büyüklük taslayabileceklerini belirtmiş ve bu durumun psikolojik bir vaka olduğuna dikkat çekmiştir.

38. “*Bütün bu sayılanların kötü olanları, Rabbinin nezdinde sevimsizdir.*”⁴⁴⁰

3.4.2. İsrâ Sûresi’ndeki Emirlerle Tevrat’taki On Emrin Mukâyesesi

Bilmen tefsirinde 22. âyetten 38. âyete kadar 25 tane emir ve nehiyden bahsedildiğini zikretmektedir. Bilmen’e göre bu yirmi beş tane maddenin 13 tanesi olumlu yani yapılması tavsiye edilen güzel davranışlar, 12 tanesi de olumsuz, yapılması yasaklanan ve günah olan davranışlardır. Bu maddeleri tefsirinde şu şekilde sıralamaktadır.

Yapılması tavsiye edilen emirler:

1. Yalnız Allah Teâlâ’ya ibadet etmek
2. Anaya Babaya iyilik yapmak
3. Anne babaya güzel hitap etmek
4. Anne babaya karşı alçak gönüllü olmak
5. Anne babaya dua etmek
6. Akrabaların haklarını gözetmek
7. Muhtaçlara yardım etmek
8. İhtiyaç sahibi yolculara yardımcı olmak
9. İhtiyaç sahiplerine yardımcı olunamayacaksa güzel söz söylemek
10. Haksız yere öldürülenlere kısas uygulama hakkını vermek
11. Sözde durmak
12. Ölçüye riâyet etmek
13. Tartıyı doğru terazi ile yapmak.

Yapılması yasaklanan davranışlar

⁴⁴⁰ el-İsrâ 17/38.

1. Allah teâlâ'nın dışında başka bir tanrı tanımak
2. Allah teâlâ'dan başkasına ibadet etmek
3. Anne babaya öf demek
4. Anne babayı azarlamak
5. Malları İsrâf etmek
6. Cimrilik yapmak
7. Savurganlık yapmak
8. Çocukları bakamama korkusu ile öldürmek
9. Masum insanları öldürmek
10. Kısas konusunda aşırıya gitmek
11. Bilmediğin bir şeyin peşine düşmek
12. Kibirli bir şekilde yürümek.

Yukarıda sırayla yazmış olduğumuz maddelerde Bilmen'in iki önemli maddeyi yazmadığı tespit edilmiştir. Bu hususun matbaa hatası yahut gözden kaçma nedeniyle gerçekleşmiş olması ihtimal dâhilindedir. Bu yazılmayan maddeler yetim malının kötü niyetle yenilmesi ve zina fiiline yaklaşılmamasıdır.⁴⁴¹

Yıldırım ve *Kur'ân Yolu*, tefsirlerinde mezkûr âyetlerde (22-38) geçen emir ve nehiyleri 12 emir ismi ile maddeler hâlinde sıralamış, ardından da Tevrat'ta geçtiği söylenen 10 emri zikretmişlerdir.⁴⁴² Arada bazı farklılıklar mevcuttur şöyle ki: Yıldırım, On iki emir olarak sıraladığı maddelerden her birinin bazı müfessirlerce gönderilmiş peygamberlerden bazılarının sünneti olduğunu öne sürmekte ve her bir maddenin karşılığına hangi peygamberin sünneti ise o peygamberin ismini yazmak sureti ile sıralamaktadır.⁴⁴³ Ayrıca Tevrat'ta zikredilen on maddeyi de dokuz madde olarak yazmıştır.⁴⁴⁴ Tekrar olmaması bakımından *Kur'ân Yolu* tefsirindeki on iki emir ile Yıldırım'ın yazmış olduğu maddeleri tek seferde ele alıp yazmayı, karşısına da hangi peygambere isnat edildi ise o peygamberin adını yazmayı uygun görüyoruz.

⁴⁴¹ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1873-1874.

⁴⁴² Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3492-3494; *Kur'ân Yolu*, III, 482-483.

⁴⁴³ Yıldırım, *a.g.e.*, VII, 3500-3501.

⁴⁴⁴ Yıldırım, *a.g.e.* VII, 3493-3494.

- 1.Allahtan başka ilah edinmemek yalnızca O’na ibadet etmek (Bütün peygamberlerin birinci vazifesidir).
- 2.Ana babaya iyilik yapmak, yumuşak davranmak (Hz. İbrahim as).
- 3.Akrabaya, yolcuya, yoksula iyilik yapmak (Hz. Davut as).
- 4.Savurganlıktan sakınmak, cimrilik yapmamak (Hz. Süleyman as).
- 5.Bakamamak bahanesi ile çocukları öldürmemek (Hz. Yakup as).
- 6.Zinaya yaklaşmamak (Hz Lut as).
- 7.Haksız yere cana kıymamak (Hz. Musa as).
- 8.Yetim malına kötü niyetle yaklaşmamak (Hz. Zekeriya as).
- 9.Ölçü ve tartıya dikkat etmek (Hz. Şuayb as).
- 10.Bilmediğin şeyin peşine düşmemek (Hz. Yahya as).
- 11.Büyüklik taslamamak, yeryüzünde kibirli yürümek (Hz. İsa as).
- 12.Ahde vefa göstermek, sözünde durmak.⁴⁴⁵

Bütün bunların toplamının son peygamberin sünneti olduğu görüşünü Yıldırım beyan etmektedir.⁴⁴⁶

Yukarıda saymış olduğumuz maddelerde Yıldırım’ın, “ahde vefayı” yazmadığını, büyük ihtimalle unutmuş olabileceğini tahmin etmekteyiz. Bunun yerine isrâf ve cimrilik yapmayı iki ayrı madde halinde zikretmektedir.⁴⁴⁷

Tevrat’ta geçen meşhur on emir ise şöyledir:

- 1.Allah’tan başka ilaha tapmamak.
- 2.Puta tapmamak.
- 3.Allah’ın ismini boş yere ağzına almamak.
- 4.Cumartesi yasağına uymak.
- 5.Anne-babaya hürmetkâr davranmak.
- 6.Cana kıymamak.
- 7.Zinâdan kaçınmak.
- 8.Hırsızlık yapmamak, birinin malını çalmamak.
- 9.Yalancı şahitlik yapmamak.

⁴⁴⁵ *Kur’ân Yolu*, III, 483.

⁴⁴⁶ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3501.

⁴⁴⁷ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3493.

10.Komşunun malına yan gözle bakmamak.

Burada saydığımız maddelerde ise Yıldırım, “Allah’tan başka ilaha tapmamak” maddesini zikretmeyip, “komşunun malına yan gözle bakmamayı iki ayrı madde (Komşunun evine ve komşunun karısına, kölesine, eşeğine tamah etmemek) olarak yazmaktadır.⁴⁴⁸

Kur’ân Yolu’na göre Cumartesi yasağı hariç diğer maddeler Kur’ân ve Kitab-ı Mukaddes ile paralellik arz etmektedir.⁴⁴⁹

Koçyiğit de Ömer Nasuhi Bilmen gibi bu âyetlerden (22-38) 25 emir ve yasağın çıkarıldığından bahsetmiş, lakin 27 madde saymıştır. Bu fazlalık sayılan iki madde yetimin malına kötü niyetle yaklaşılması ve zina fiilinden kaçınılmasıdır.⁴⁵⁰

Koçyiğit, otuz sekizinci âyetin tefsirinde, Allah Teâlâ’nın emrettiği emir ve nehiyleri yerine getirmesi durumunda İslâm toplumunun sağlam ve sıhhatli bir şekilde ayakta kalabileceğini ifade ederek bunların da başta tevhid olmak üzere imana bağlı hususlar olduğunu beyan etmektedir.⁴⁵¹

İsrâ suresi 22. âyetten 38. âyete kadar açıklanan kuralları genel olarak çağdaş müfessirlerden Celal Yıldırım’ın daha teferruatlı yorumladığını görüyoruz. Elbette diğer müfessirlerin yapmış oldukları değerlendirmelerde de güzel izahatları bulmak mümkündür. Yapılan yorumlardan anladığımız kadarıyla her ne kadar 12 emir şeklinde sınırlandırılma yapılmışsa da gerçekte otuza yakın ahlâkî ilke ve kurallardan bahsedilmekte, bazen fert bazen de toplum olarak bir takım emir ve tavsiyelerde bulunulmaktadır.

⁴⁴⁸ Yıldırım, *a.g.e.*, VII, 3493-3494.

⁴⁴⁹ *Kur’ân Yolu*, III, 483.

⁴⁵⁰ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 232.

⁴⁵¹ Koçyiğit, *a.g.e.*, IV, 332.

3.5. Dördüncü Gurup Âyetler (40-52)

3.5.1. Allah'tan Başka İlah Olduğunu İddia Etmek (39)

39. “İşte bunlar, Rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdir. Allah ile birlikte başka ilâh edinme; sonra kınanmış ve (Allah'ın rahmetinden) uzaklaştırılmış olarak cehenneme atılırsın.”⁴⁵²

Bilmen başta olmak üzere çalışmamıza konu olan bütün tefsirler bu âyette kastedilenin geçmiş âyetlerde (22-38) söz konusu olan emir ve nehiyler olduğunu ifade etmektedirler.⁴⁵³ Âyette geçen “hikmet” kavramı üzerinde durulmuş ve farklı yönlerine değinilmiştir. Kur’ân-ı Kerim’in ihtiva ettiği hükümlerin birer hikmet olduğunu söyleyen Bilmen, hikmetten maksadın Cenab-ı Hakkın zatını bilmek ve hak için hayırlı faaliyetler de mesai harcamak olduğunu belirtmektedir. İnanç, edep ve ahlaka yönelik ibretlik nasihatlerin de hikmet içerdiğini ifade eder.⁴⁵⁴

Yıldırım, hikmetin çok yönlü bir kelime olduğunu ifade ettikten sonra bu âyette kastedilen mânâsının ise, “Hakkın, uyum ve dengenin bağlı bulunduğu şeylerin akla ve ilme uygun bir şekilde gerçekleşip yerini bulması” olduğunu ifade etmektedir. İlâhî hikmet denince akla, “Eşyayı bilip her şeyi en sağlam, en uygun ve uyumlu düzeye getirip amacına layık hizmete yöneltme” nin gelmesi gerektiğini açıklamaktadır. İnsana nispet edilen hikmeti ise şöyle tarif etmiştir: “Eşyanın yaratılış gayesini bilmek, faydalı ve zararlı yönlerini algılamak ve Allah'ın verdiği nimetleri yerli yerince harcamak, günlük hayatı da Kur’ân'ın rehberliğinde yaşamaktır.” Kâinattaki hikmeti de her şeyin bir amaca yönelik varedildiği, bulunduğu ortam ve şartlarda dengeyi sağlayacak şekilde dizayn edildiğini ifade ederek canlı cansız bütün mevcûdâta ilim ve iman gözü ile baktığımızda onlara “ilahi kudret ve hikmet” damgasının vurulduğunu görebileceğimizi beyan etmektedir. Örnek olarak insanın vücut yapısının yüksek

⁴⁵² el-İsrâ 17/39.

⁴⁵³ Bkz., Bilmen, *Tefsir*, IV, 1875; Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3504-3506; Ateş, *Yüce Kur’ân'ın Çağdaş Tefsiri*, III, 1528; *Kur’ân Yolu*, III, 483; Küçük, *Besâiru'l-Kur’ân*, IX, 359-360; Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 139; Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 341.

⁴⁵⁴ Bilmen, *a.g.e.*, IV, 1875.

rakımlı yerlere doğru çıktığı anda kan dolaşımı, solunum, iskelet ve kas sisteminin bulunduğu yere ve ortama göre değişim göstermesini vermektedir.⁴⁵⁵

Kur'ân Yolu ile Süleyman Ateş hikmetten maksadın, geçmiş dini hükümler yani Hz. Musa (as)'ya bildirilen evrensel yasalar, ilahi kitap şeklinde birbirine benzer, aynı sonuca varan ifadeler ile açıklamışlardır.⁴⁵⁶

Cumhurun görüşü ve bizim de tercih ettiğimiz görüş ise âyetle ifade edilen “hikmet”in surenin 22-38. âyetlerinde bahis konusu yapılan emir ve nehiyler olmasıdır.⁴⁵⁷

Koçyiğit'in yaklaşımında ise, âyetle peygamber muhatap alınarak onun şahsında bütün Müslümanlara güzel ahlaka sebep olacak emirler ile kötü ahlaka sebep olacak nehiyler dinin aslı ve hikmeti yer almaktadır. Allah ile birlikte başka ilah edinmenin ve o ilaha ibadet etmenin bedeli olarak ise yerilip Allah'ın merhametinden kovulup cehenneme atılma tehlikesi ile karşı karşıya kalınacağını beyan etmektedir.⁴⁵⁸

3.5.2. Melekler Allah'ın Kızları Değildir (40)

40. “*Ya şimdi Rabbiniz sizi oğullarla mümtaz kıldı da kendisi melâikeden dişiler edindi öyle mi? Hakikaten siz çok büyük bir söz söylüyorsunuz.*”⁴⁵⁹

Bilmen, âyetin tefsirine başlarken melekleri Allah'ın kızları olarak niteleyenlere şöyle hitap etmektedir; “Ey Hâlık-ı Azîm'in ulviyetini, onun beşeri şaibelerden münezzehe olduğunu idrak etmeyen, melekleri Allah Teala'nın kızları sanan cahil guruh!.” Rabbiniz evladın üstünü olan erkekleri size verip de meleklerin dişilerini kendisine mi ayırdı? Bu soruyu sorarak müşriklerin meleklerle Allah'ın kızları unvanını vererek meleklerin değerini düşürmeye çalıştıklarını beyan buyurmaktadır. Allah'ın yarattığı mahlûklardan olan meleklerle karşı cahillikleri ve akla ziyan düşünceler sebebi ile Cenâb-ı Hakk'ın şanına aykırı bir ithamda bulunduklarını açıklamaktadır. Evlat sahibi olmak isteyen kimsenin evlenmeye ihtiyacı olacağı, evliliğin ise tek başına olma-

⁴⁵⁵ Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3504-3505.

⁴⁵⁶ *Kur'ân Yolu*, III, 483; Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, III, 1528.

⁴⁵⁷ Ateş, *a.g.e.*, III, 1528.

⁴⁵⁸ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 341.

⁴⁵⁹ el-İsrâ 17/40.

yıp aynı cins türlerle gerçekleşebileceğini vurgulayan Bilmen, bu durumun ise Allah Teâlâ'ya beşeri özellikler isnat etmek anlamına geleceğini ifade edip Cenâb-ı Hakk'ın bu gibi beşeri özelliklerden münezze ve yüce olduğunu beyan etmektedir.⁴⁶⁰

Yıldırım'ın getirdiği yoruma göre melekleri Allah'ın kızları saymanın, üreyip çoğaldığı anlamına geleceği bu durumun daha yüce bir yaratıcıya işaret ettiği anlamı taşıyacağını belirtmiştir. Sonuç itibarıyla ile Allah'ın mutlak kudret vasfını kaybedeceği ve yaratan bir hâlık iken mahlûk durumuna düşeceği, bu şekilde Allah teâlâ için mutlak ulûhiyete lâyık herhangi bir vasfın kalmayıp bunun sonucu olarak da çok tanrılı inancın başlayacağıdır. Bundan dolayı âyette “And olsun ki, ortaya pek kötü bir şey attınız. O Rahman'a evlat isnat etmelerinden dolayı neredeyse gökler darmadağın olacak yer yarılacak, dağlar yerinden göçecek...”⁴⁶¹ âyetinin bu duruma işaret ettiğini beyan etmektedir.⁴⁶²

Şimşek, müşrik Arapların erkek çocuklarını yüceltip kız çocuklarını hor gördüklerini beyan ederek buna rağmen meleklerin Allah'ın kızları olduklarını ileri sürdükleri kız çocuklarını kendilerine layık görmeyenlerin onları Allah'a izafe etmelerinin küstahlık olduğunu söylemektedir.⁴⁶³

Koçyiğit de bu âyette müşriklerin meleklerin Allah'ın kızları olduklarını söyleyerek onlara ibadet ettiklerini iddia etmektedir. Bu durumu Cenab-ı Hakkın şiddetle reddettiği ve onların büyük bir hata ve sapıklık içinde olduklarını ifade ederek Necm suresi 21-22. âyetleri nakletmektedir. Yorumun devamında müşriklerin Allah'ın çocukları olduğunu iddia etmeleri ve bu çocukları kendilerinin bile beğenmeyip, doğduğu anda öldürdüğü kız çocukları olduklarını belirtmektedir. Aklı başında hiç kimsenin savunamayacağı bu düşüncenin büyük bir yalan ve Allah Teâlâ'ya en büyük iftira olduğunu söylemiştir. Neticesinin ise çok büyük ve şiddetli bir azabı gerekli kılacağını

⁴⁶⁰ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1875-1876.

⁴⁶¹ Meryem 19/90.

⁴⁶² Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, VII, 3506-3507.

⁴⁶³ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 218.

ifade etmektedir.⁴⁶⁴ Allah Teâlâ'ya evlat isnat etmek ile ilgili sadece müşrikler değil, Yahudi ve Hristiyanların da Kur'ân-ı Kerim'de birçok surede ve âyette yer aldığı görülmektedir.⁴⁶⁵ Toptaş ve Duman da tefsirlerinde aynı minval üzere yorumlar yapmaktadır.⁴⁶⁶

Âyette müşriklerin insanlar içerisinde ayrımcılık yaptığı açık bir şekilde vurgulanmaktadır. İnsanlardan erkek mi yoksa kadın mı daha üstün tartışmasını başlatanların aslında Mekkeli putperest müşriklere kadar dayandığı anlaşılabılır. Müşrikler erkekleri üstün gördükleri için sahipleniyor kızları daha da geri planda gördüklerinden Allah'a layık görüyorlardı. Bilmen tefsirinde "evladın üstünü olan erkek" derken müşriklerin tavırlarını söylemek niyetiyle mi bu cümleyi kurdu yoksa kendi görüşü olarak mı ifade etti? Tam olarak anlaşılmamaktadır. Yıldırım tefsirinde konuyu diğer müfessirlerden etraflıca ele almış ve yorumlamıştır.

3.5.3. Kur'ân Niçin Misaller Verir? (41)

41. *"Biz, onların akıllarını başlarına toplamaları için bu Kur'ân'da (çeşitli ikaz ve ihtarları) türlü şekillerde tekrar ettik. Fakat bu, onlara, daha da kaçıp uzaklaşmaktan başka bir şey sağlamıyor."*⁴⁶⁷

Bilmen'in açıklamasına göre bu âyette Allah Teâlâ Kur'ân'da tevhit akidesini insanlar iyice düşünüp anlasınlar diye çok çeşitli şekillerde verdiğini, (örneğin emir, nehiyleri, vaad, vaid) ibretler almaları için bir kısım âyetlerin lafızlarını aynı şekilde bir kısım âyetlerde ise mana yönünden aynı olarak indirdiğini ifade etmektedir. İnsanların anlayıp kavramaya çalışacakları yerde daha da uzaklaşıp inkâr ettiklerini ve haktan kaçtıklarını, kendi batıl inançlarının peşinden gittiklerini beyan ederek artık bu yaptıklarının ahirette kendileri aleyhine delil olacağını bildirmektedir.⁴⁶⁸

⁴⁶⁴ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 342.

⁴⁶⁵ el-Maide, 5/18; el-En'âm, 6/100-101; et-Tevbe, 9/30; ez-Zuhruf, 43/16; et-Tur, 52/39.

⁴⁶⁶ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 428; Duman, *Beyanu'l-Hak*, I, 472-473.

⁴⁶⁷ el-İsrâ 17/41.

⁴⁶⁸ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1876.

Yıldırım, ilgili âyetten Kur'ân-ı Kerim'in akla ve sağduyuya hitap ettiğini örnekler vermek suretiyle ifade etmektedir. Özetle bu örnekleri şu şekilde zikredebiliriz;

- Kur'ân, hakkı, doğruyu ve gerçeği bütün açıklığı ile ortaya koymaktadır.
- Batılın bütün eksik, noksan ve yanlışlarını ifade ederek mukayese yapma imkânı sağlamaktadır.
- Yalnızca insanın aklına değil, vicdanına, duygu ve düşüncelerine de hitap ederek harekete geçmesini teşvik etmektedir.
- Tarihi olayları ve tarihten kalan kalıntılardan ne gibi dersler alınması gerektiğini öğütlemektedir.
- Kur'ân'da geçen her tekrarın ayrı bir hükmü, farklı bir mesajı, ibreti ve öğüdü haber vermektedir.
- İnkâr edenlerin ise Kur'ân-ı dinledikçe veya bulunduğu ortamlarda ondan söz edildikçe nefretleri ve inkârları artar. Çünkü akılları nefislerinin ve duygularının emrine girmiş, kalp gözü körelmiş ruhları daralmış kimseler olmuşlardır.⁴⁶⁹

Kur'ân Yolu, Kur'ân'ın ilk muhatap olduğu toplumdan başlayarak bütün insanlara getirdiği iman umdelerine inanmaya çağırdığını ve bu çağırışı yaparken kullandığı delilleri ve gerekçeleri insanların anlayabileceği bir dille ifade ettiğini söylemektedir. Âyetten çıkarılabilecek bir başka sonucu ise insanların anlayabileceği şekilde olmasına rağmen batıl inançlar ve ön yargılar yüzünden Kur'ân-ı anlayamadıkları ve karşı çıktıkları gerçeğini beyan etmektedir.⁴⁷⁰

Şimşek, inkârcıların Allah'a birtakım yakıştırmalar yaparak iftira attıkları ve bu iftiraları da kendilerine değişik misallerle anlatılmasına rağmen kabul etmeyip daha da Kur'ân'dan uzaklaştıkları ve bunu da Allah'ın zaten bildiğini ifade etmektedir. Yorumunun devamında ise şu soruyu sorar: Allah bu durumu bildiği halde niçin inkârcılara anlatmaya devam ediyor? Cevap olarak, bu dünyanın bir imtihan dünyası olduğu, imtihana tabi tutulmadan potansiyel suçlu muamelesi yapmanın doğru olmayaca-

⁴⁶⁹ Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3507-3508.

⁴⁷⁰ *Kur'ân Yolu*, III, 484-485.

ğı, işte bu durumu belgelemek için Allah'ın insanları bu dünyaya gönderip imtihana tabi tuttuğunu ifade etmektedir.⁴⁷¹

Ali Küçük'ün getirdiği yoruma göre Allah Teâlâ Kur'an'ı insanlara apaçık bir şekilde açıklamıştır ki, O'nu rehber edinip hayatlarını ona göre yaşasınlar. İnsanlar Kur'an'dan nasihat alacakları yerde ondan daha da nefret edip kaçmaktadırlar.⁴⁷²

Duman, âyette ifade edilen "sarrafna" kelimesiyle kast edilen anlatım tarzına açıklık getirmeye çalışmış, Sarrafna kelimesi için âyetlerin farklı açılardan ve farklı beyan yöntemleriyle indirildiğini belirterek şu örnekleri vermiştir: "kelimelerin bazılarının hakiki, şer'i, örfi manaları ile bazılarının ise mecâzî, kinâî manalarıyla kullanıldıkları yönündedir. Bazı konuların beyan çeşitlerinden teşbih, temsil, istiare, sembolik anlatım tarzıyla anlatılırken bazen de müjdeleyici, korkutucu, sevindirici, tiksindirici, öğüt verici ve teşvik edici" anlatımlarla ifade edildiğini bildirmektedir.⁴⁷³ Toptaş ve Koçyiğit'in yorumları aynı minval üzeredir.⁴⁷⁴

Bayraklı, "nefretlerini artırıyor" cümlesine karşılık şunları zikretmektedir: Öğretilen, açıklanan şeylerden istifade etmenin kişinin psikolojisi ile alakalı olduğu ne kadar anlatılırsa anlatılsın hatta dünyanın en kaliteli eğiticisi ve öğreticisi olsa bile dinleyenin yapısı, ruhu, inancı, ilgisi yoksa başarılı olmanın mümkün olamayacağı yönündedir.⁴⁷⁵

Çağdaş Müfessirlerin görüşlerini naklettiğimiz bu âyette söz konusu olan ifadelere yine bu surenin 89. âyetinde de değinilmiş olup gerekli değerlendirme ileride yapılacaktır.

⁴⁷¹ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 218-219.

⁴⁷² Küçük, *Besâiru'l-Kur'an*, IX, 361-362.

⁴⁷³ Duman, *Beyanu'l-Hak*, I, 473.

⁴⁷⁴ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 428; Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 343.

⁴⁷⁵ Bayraklı, *Kur'an Tefsiri*, XI, 270.

3.5.4. Şirkin İmkânsızlığı (42-43)

42. “De ki: Eğer söyledikleri gibi Allah ile birlikte başka ilâhlar da bulunsaydı, o takdirde bu ilâhlar, Arş’ın sahibi olan Allah’a ulaşmak için çareler arayacaklardı.”⁴⁷⁶

Tefsirlere baktığımız da âyete getirilen yorumları iki bölümde ele almamız gerekmektedir. Birinci ihtimale göre eğer kâinatta şirk ehlinin dediği gibi Allah’ın yanında başka tanrılar olmuş olsaydı, her biri kendi isteği doğrultusunda kararlar alacak olup ona göre hareket edecektir. Almış oldukları kararlar birbirini engelliyorsa bu takdirde ikisinin de ilahlığı tartışmaya girecektir, zira güçlerinin sınırlı olduğu anlaşılabacaktır. Eğer birinin aldığı karar diğerini engelliyorsa bu da ilahın tek olduğu anlamı taşıyacaktır. Çünkü ilahın gücü sınırsızdır hiçbir varlık tarafından engellenemez sonsuz kudret sahibidir. Veya ikisinin mücadeleye girişmesi durumunda bütün kâinatın zarar göreceği ve düzeninin bozulacağı anlamını taşımaktadır. Bu ihtimali Kur’ân-ı Kerim haber vermektedir.⁴⁷⁷

İkinci olasılık ise Allah’tan başka ilah diye taptıkları varlıkların Kâinatın Yüce Yaratıcısı’na ulaşmaya çalışacakları onun gücünden kudretinden istifade etmek için birbirleri ile yarışa girişecekleri yönündedir. Bu durumda hiçbirinin gerçek ilah olamayacağı ve aciz birer kul oldukları ortaya çıkacaktır.⁴⁷⁸ Bu ikinci ihtimali ise İsrâ suresinin 57. âyetinde görmekteyiz.⁴⁷⁹

43. “Allah, onların söyledikleri şeylerden münezzehtir; son derece yücedir ve uludur.”⁴⁸⁰

⁴⁷⁶ el-İsrâ 17/42.

⁴⁷⁷ el-Enbiya, 21/22.

⁴⁷⁸ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1876; Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3508; Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, III, 1529-1530; *Kur’ân Yolu*, III, 485; Çelik, *Hakk’ın Dâveti*, III, 141; Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 219; Küçük, *Besâiru’l-Kur’ân*, IX, 362; Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 341; Duman, *Beyanu’l-Hak*, I, 473.

⁴⁷⁹ el-İsrâ 17/57.

⁴⁸⁰ el-İsrâ 17/43.

Bilmen'in yorumuna göre müşriklerin iddia ettikleri gibi Allah Teâlâ'nın ortağı ve benzerinin olmadığı gibi melekler de onun kızları değil yarattığı kullarıdır. Allah noksan sıfatlardan çok yüce, varlığı zorunlu ve kendinden olup, kıdem, beka gibi sıfatlar ile muttasıftır.⁴⁸¹ Toptaş, kâinatın sürekli işleyişini ve ilahlık iddiasında bulunanların ölmesini Allah'ın yaratma ve yönetmede ortağının olmadığı anlamına bağlamaktadır.⁴⁸² *Kur'ân Yolu* ve Koçyiğit'in yaklaşımı da aynı yöndedir.⁴⁸³

3.5.5. Kâinattaki Her Şey Allah'ı Tesbih Eder (44)

44. “Yedi gök, yer ve bunlarda bulunan herkes O’nu tesbih eder. O’nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ne var ki siz, onların tesbihini anlamazsınız. O, halîmdir, bağışlayıcıdır.”⁴⁸⁴

Bilmen, âyetin açıklamasında bütün mahlûkatın Allah Teâlâ'yı hamd ve tesbih ettiğini bildirmiş ve Kur'ân ile Rasûl'e karşı inkârcıların düşmanlıklarını ve nasıl bir sapıklık içinde olduklarını haber verdiğini belirtmiştir. Yorumunun devamında ise, mahlûkatın çoğunluğunu melekler, insanlar ve cinler'in oluşturduğunu bildirmiştir. Bu üç sınıf varlık Allah Teâlâ'yı “sübhanallahi ve bihamdihi” diyerek tesbih ettiğini ifade eder. Ayrıca canlı cansız (hayvanlar, bitkiler, dağlar, denizler, gezegenler, yıldızlar, vb) bütün varlıkların bizim bilmediğimiz ve anlamadığımız, kendilerine has bir lisan veya hal ile Allah Teâlâ'yı tesbih, hamd ve sena ettikleri yorumunu yapmıştır. Müşrikler ve inkârcılar kabul etmeseler de dünyaya gelmeleri, yaşamaları, yiyip içmeleri eşi ve benzeri olmayan Allah Teâlâ'nın varlığı sayesinde.⁴⁸⁵

Yıldırım, *Kur'ân Yolu* ve Çelik'in tefsirlerinde âyete ilmi yönden yaklaşılmış ve uzunca açıklamalar yapılmıştır. Bu üç tefsirden en güncel açıklamayı kanaatimizce Çelik yapmaktadır. Biz de onun yorumuna öncelik vermek suretiyle nakletmeyi diğerlerinin farklarını da eklemeyi uygun görüyoruz. Çelik, âyete öncelikle tespihi “hal

⁴⁸¹ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1876-1877.

⁴⁸² Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 429.

⁴⁸³ *Kur'ân Yolu*, III, 485; Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 342-343.

⁴⁸⁴ el-İsrâ 17/44.

⁴⁸⁵ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1878-1879.

ve dil” ile yapmak üzere ikiye ayırmış, akabinde insanların tespihi, canlıların tespihi ve cansız varlıkların tespihi olmak üzere üç farklı şekilde ele alıp değerlendirmiştir.

Hal ve dil ile tespih: Bu tür tespihin melekler, insanlar ve cinler için geçerli olduğu ancak âyetin işareti ile diğer canlı cansız varlıklarında bu tespihe dâhil olduklarını beyan etmiştir. İnsanların “dil” ile tesbihi Allah’ı (cc) her türlü noksan sıfatlardan zatı, sıfatları ve fiilleriyle dile getirmesi şeklinde belirtmiştir. “Hal” ile tespihi ise itikat, ibadet, ahlak ve bütün davranışlarla Allah’ın emir ve nehiyelerine boyun eğip bu yönde hareket etmek şeklinde açıklamıştır. Diğer canlıların tespihini açıklarken âyette “fakat siz anlayamazsınız” cümlesini her ne kadar insanlar diğer varlıkların yapmış olduğu tespihlerin şeklini anlayamayacağı ifade edilse de bir nebze de olsa anlamamızın mümkün olacağını ileri sürmüştür. Açıklamasında insanlara ait bir dil olduğu gibi diğer canlıların da kendilerine ait bir dillerinin olduğunu belirtmiş ve canlıların kendi aralarında birtakım sesler çıkardıkları ve bu şekilde anlaştıkları, çıkarmış oldukları seslerinin bir tür tespih şekli olabileceğini anlamamızın mümkün olacağını söylemiştir. Bitkilerin ve cansız varlıkların da tespihlerinin olduğu ama anlaşılmasının zor olduğunu ifade etmektedir. Yorumunun devamında Sad suresi 18-19. âyeti⁴⁸⁶ delil göstererek dağların Allah’ı tespih ettiği örnek olarak zikredilmiştir. Abdullah b. Mes’ud’un (r.a) “Boğazımızdan geçen lokmaların tespihini işitirdik” sözünü yine Hz. Ali’den (r.a) “Peygamber ile (as) Mekke’nin bazı bölgelerinden beraberce giderken dağların ve ağaçların selam verdiğini” nakletmektedir.

Cansız varlıkların hal diliyle Allah Teâlâ’yı tespih etmelerine, atomun çekirdeği etrafında elektronların dönüşü, güneşin yörüngesinde hareket halinde oluşu ve bilim adamlarının insanların genleri üzerine yapmakta oldukları araştırmaları delil olarak göstermektedir. Son olarak yapılan çalışmalar ve ilmi gelişmelerin ilerlemesi sonucu şimdilik fazla bilgi sahibi olamadığımız ama ileride birçok konuda daha da fazla ilerlemelerin olacağı günümüzden çok daha fazla bilgi sahibi olmamızın mümkün hale geleceğini belirtmiştir.⁴⁸⁷ Âyetin sonunda geçen “halim” kelimesinin sabırlı, akıllı, ağırbaşlı manalara geldiği bu âyette ise insanların bir kısmının hala Allah’a (cc) isyan ve şirk koşmasına rağmen cezalandırılmadıkları ve kendilerine mühlet verilerek

⁴⁸⁶ Sâd 38/18-19.

⁴⁸⁷ Çelik, *Hakk’ın Dâveti*, III, 142-143.

belki hatalarından dönmeleri için müsaade edildiğini açıklamaktadır.⁴⁸⁸ Diğer tefsirler de bu görüşlere yakın açıklamalarda bulunmuşlardır.⁴⁸⁹

Âyete getirilen yorumlardan yukarıda da ifade ettiğimiz gibi en teferruatlı ve ilmi açıklamayı güncel bir yaklaşımla Çelik yapmıştır.⁴⁹⁰

3.5.6. Kur'ân'la Alay Edenlerin Durumları (45- 48)

45. “Biz, Kur'ân okuduğun zaman, seninle ahirete inanmayanların arasına gizleyici bir örtü çekeriz.”⁴⁹¹

Âyetin nüzul sebebi olarak birçok rivâyet zikredilmektedir. Biz bunlardan üç farklı rivâyeti nakletmeyi uygun görüyoruz. İlk rivâyet Esmâ bint-i Ebî Bekr'in (ra) anlattığına göre, Tebbet suresi nazil olunca, Ebu Leheb'in karısı Ümmü Cemil elinde taş ile Hz. Peygamberi aramaya koyulduğu sırada, Hz. Ebubekir ile Hz. Peygamber birlikte oturuyorlardı. Ümmü Cemil'in geldiğini gören Ebubekir telaşlandı ve Peygamberi görmesinden endişelendi. Bunun üzerine Hz. Peygamber endişe etmemesi gerektiğini söyleyerek kendisini göremeyeceğini ifade etti ve de öyle oldu. Yanına kadar gelen Ümmü Cemil, Peygamberi göremeden oradan ayrıldı gitti.

İkinci rivâyet ise Hz. Peygamber Kur'ân okumaya başladığı esnada Kusayoğulları kabilesinden iki inkârcı ellerini çırparak ve ıslık çalarak ses çıkarmak sureti ile okunan âyetlerin duyulmasını engellemeye çalıştı.

⁴⁸⁸ Bkz, Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3509-3511; *Kur'ân Yolu*, III, 485-487.

⁴⁸⁹ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 429; Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 219; Küçük, *Besâiru'l-Kur'ân*, IX, 363; Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 343.

⁴⁹⁰ Çelik'in tefsirinde yapılan açıklamalar ile ayetin tam anlamıyla yorumlandığı iddia edilmiyor. Ayette ifade edilen hakikati günümüz gelişmeleri çerçevesinde çağımız insanının idrak ve anlayışına göre hamlettiğini söyleyebiliriz. Kur'an'ın dinamik yapısını yapılan yorumlarla dondurmak elbette doğru değil, zaten kendisi de ileri de meydana gelebilecek gelişmeler ile ayette kastedilen şeyin daha iyi anlaşılacağını belirtmektedir.

⁴⁹¹ el-İsrâ 17/45.

Üçüncü rivâyet ise İbn Abbas'tan nakledildiğine göre Kureyş'in ileri gelenlerinden Ebu Süfyan, Ebû Cehil, Nadr b. Hâris ve diğerleri, ara sıra Hz. Peygamber'in sohbetlerine katılırlar ve konuşmalarını dinlerlerdi. Bir gün Nadr b. Hâris Muhammed'in dudaklarının hareket ettiğini görüyorum ama ne dediğini anlamıyorum, dedi. Ebu Süfyan "Onun söylediği bazı şeylerin gerçek olduğunu sanıyorum" demiş, Ebû Cehil, "O'nun mecnun olduğunu", Ebû Leheb de "kâhin olduğunu" söylemişlerdir. Bunun üzerine âyet nazil olmuştur.⁴⁹²

Koçyiğit'in ifadesine göre Allah'ın, Hz. Peygamber Kur'ân okurken müşriklerle aralarına perde çekilmesinin sebebi olarak müşriklerin Peygambere, Kur'ân'a, ahiret gününe inanmamaları ve Kur'ân okunurken Kur'ân ve peygamber ile alay etmeleridir.⁴⁹³ Âyetin mealı ve nüzul sebebinin göz önüne alırsak Koçyiğit'in ifadesi "sanki Allah Teâlâ müşriklerin Kur'ân'a inanmalarını engellemiş" algısını ortadan kaldırmaktadır. Bu görüşü Bilmen şu sözü ile desteklemektedir: İnkârcılar, fitratlarını bozup iradelerini kötüye kullanmaları sebebi ile cezalandırılmışlardır.⁴⁹⁴

46. "Ayrıca, onu anlamamaları için kalplerine bir kapalılık ve kulaklarına bir ağırlık veririz. Sen, Kur'ân'da Rabbinin birliğini yâdettiğinde onlar, canları sıkılmış bir vaziyette, gerisin geri dönüp giderler."⁴⁹⁵

Müfessirlerin çoğu bu âyeti bir önceki âyet ile birlikte yorumlamışlardır. Biz her âyeti mümkün mertebe ayrı ayrı değerlendirmeyi uygun gördüğümüz için iki âyet ile ilgili yapılan yorumları ayırmayı tercih ettik.

Bilmen, yorumunda Hz. Peygamber müşriklere "Lâ ilâhe illallah" diyerek Cenab-ı Hak dışında bir mabud olmadığını ve taptıkları putlarının fayda ve zarar veremeyeceğini hatırlatınca müşriklerin bundan rahatsızlık duyup ortamı terk ettiklerini be-

⁴⁹² Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3513; Bayraklı, *Kur'ân Tefsiri*, XI, 280; Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 345.

⁴⁹³ Koçyiğit, *a.g.e.*, IV, 345.

⁴⁹⁴ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1879.

⁴⁹⁵ el-İsrâ 17/46.

lirtmiştir. Bu davranışlarının karşılığı olarak da Allah Teâlâ onların kalplerine ağırlık koymuş ve Kur’ân-ı anlamamaları için kulaklarında sağırlık meydana getirmiştir.⁴⁹⁶

Yıldırım, âyete getirdiği yorumda, kendisini inkâr ve inatta şartlandıranların kulaklarının ağırlaşaacağı, iman ve irfan ile ilgili sözlerin kendilerine kâr etmeyeceği gibi daha da nefret ve küfre dalacaklarını, böyle kimselerin maddeyi amaç edinmelerinden dolayı kalplerinin köreleceği ve kutsal değerleri göremeyecekleri şeklinde açıklamıştır. İman etmede inat eden kimselere hak namına hiçbir sözün kar etmeyeceği, çünkü hak ile batılın bir arada olmasının imkânsız olduğu, bu durumun ise sünnetullahın gereği olduğunu belirtmiştir.⁴⁹⁷

Çelik’in açıklaması ise, ahirete iman etmeyenlerin kalpleri perdelenip katılaşaacağı ve kulaklarının da dini gerçeklere karşı sağırlaşacağı yönündedir. Çelik’e göre bütün bu olumsuzlukların nedeni ise kendi tercihleridir. Çelik, delil olarak Fussilet suresinin 5. âyetini göstermektedir. İnkârcı putperestlere tevhitte bahsedilince rahatsızlık duyacaklarını ifade eden Çelik, bu durumu Zümer suresi 45. âyetin desteklediğini belirtmiştir.⁴⁹⁸ “*Ne zaman Allah eşi ortağı olmayan bir tek ilah olarak anılsa, ahirete inanmayanların kalplerindeki nefret ve daralma yüzlerine vurur. Fakat Allah’ın dışında taptıkları şeyler anıldığında ise hemen yüzleri güler, neşelenirler*”.⁴⁹⁹ Toptaş’ın yaklaşımı da benzer şekildedir.⁵⁰⁰

Şimşek tefsirinde 45 ile 51.âyetleri toplu halde yorumlamış, bu âyetlerde Allah’ın bir kimseyi suçsuz yere kalplerini mühürlediği veya perde çektiği, arkasından da onları cezalandırdığı şeklinde ifade edilmediğini belirtmiş ve şu maddeleri sıralamıştır:

- a- Kitab’da yalnız Allah’ın adı anıldığında geri dönüp nefretle kaçmaktadırlar.

⁴⁹⁶ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1879.

⁴⁹⁷ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3514-3515.

⁴⁹⁸ Çelik, *Hakk’ın Dâveti*, III, 144.

⁴⁹⁹ ez-Zümer 39/45

⁵⁰⁰ Bkz., Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 430

- b- Hz. Peygamber Kur’ân okuduğu zaman anlamak için değil karşı çıkmak için dinlemektedirler.
- c- Hz. Peygamberin etkisini azaltmak için iftiralarda bulunmuşlardır.
- d- Allah’ın gücü konusunda şüphe duymakta ve ahireti inkâr etmektedirler.⁵⁰¹

Kur’ân Yolu tefsiri de âyetin hiçbir zaman “Allah insanları hak etmedikleri halde bu duruma düşürür” mânâsına gelmeyeceğini belirtmiş, onların (inkârcıların) bunu istedikleri, Allah Teâlâ da onların bu isteklerine hürriyet babında cevap verdiğini beyan etmektedir.⁵⁰²

Duman, Allah’ın kullarına, işitmeleri, anlamaları ve doğru yolu bulmaları için bütün imkânları verdiğini belirtmektedir. Gerçekleri anlamak istemeyenlerin isteksiz olmalarına bireysel, sosyal ve çıkar ilişkilerinin perde olduğunu ifade etmektedir. İnkârcıların kendileri ile hakikatler arasındaki perdeleri kaldırmadıkları sürece âyetlerdeki hakikatleri görmelerinin mümkün olmayacağını beyan eden Duman Sad suresi 5. âyeti örnek olarak nakletmiştir.⁵⁰³ Koçyiğit’in yaklaşımı da aynı minval üzeredir.⁵⁰⁴

47. “Biz, onların seni dinlerken ne maksatla dinlediklerini, kendi aralarında fısıldaşırken de o zalimlerin: «Siz, büyülenmiş bir adamdan başkasına uymuyorsunuz!» dediklerini çok iyi biliriz.”⁵⁰⁵

Âyette iki farklı konudan bahsedildiğini ifade etmemiz mümkündür. İlk olarak Hz. Peygamber Kur’ân okurken müşriklerin hangi niyet ile dinledikleri, ikinci olarak ise Hz. Peygambere büyücü diyerek iftira atmalarıdır. Bilmen, âyette Cenâb-ı Hakkın peygambere hitaben, “Ey Resülü Alişanım; okuduğun Kur’ân-ı dinleyenlerin kimler olduğu ve ne maksatla dinlediklerini en iyi bilmekteyim” buyurarak okunan Kur’ân’ı ne şekilde anlayıp yorumlayacaklarını, birbirlerine alaycı bir şekilde bakarak yüz göz

⁵⁰¹ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 221.

⁵⁰² *Kur’ân Yolu*, III, 489.

⁵⁰³ Duman, *Beyanu ’l-Hak*, I, 473.

⁵⁰⁴ Bkz., Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 344-345.

⁵⁰⁵ el-İsrâ 17/47.

işaretleri yaptıklarını belirtmiştir. Yorumunun devamında müşriklerin peygambere inananlara karşı inandıkları kişinin sihir ile aklını karıştırmış ve aldatılmış biri olduğu, eğer sizde ona uyarsanız onun gibi aklını kaybetmiş, cinnet halinde biri olursunuz dediklerini beyan etmektedir. O cahillerin Hz. Peygamberin akıl ve mertebesinin ne kadar yüksek, faziletli olduğunu görüp anlayamadıkları bunun nedeninin ise bakış açılarında sakatlık bulunmasından kaynaklandığını belirtmiştir.⁵⁰⁶

Yıldırım ise tefsirinde Hz. Peygambere itham edilen sihir/büyü yönüne ağırlık vererek ele almış ve âyete detaylı bir açıklama getirmiştir. Müşriklerin mucize ile sihri, nübüvvet ile de büyüü karıştırdıklarını ileri sürmüştür. Yıldırım, bu yöntem ile yalan ve iftiralar atarak durmadan insanların aklını karıştırmaya çalıştıklarını belirtmiştir. Oysa peygamberin getirdiği hakikatlerin sihir ve büyü ile alakasının olmadığı ayrıca kendisinin de büyülenmediği aklının da yerinde olduğunu vurgulamış ve insanlara tebliğ ettiği ilahi beyanları en akıllı, en zeki, bilginlerin bile ortaya koyamayacaklarını belirtmiştir. Peygambere yakışan ve Allah'ın uygun gördüğü en üstün sıfatlar “Nebi” ve “Rasul” sıfatlarıdır. Tefsirinde büyüün yapılış şekliyle ilgili bilgiler vermiş ve son olarak büyüün gerçekte alakasının olmadığını vurgulamıştır. Bütün bu açıklamalardan sonra İslâm'ın ilk yıllarında putperest Araplarda büyücülüğe büyük bir ilginin olduğunu ifade etmiş ayrıca günümüzde bile büyüye rağbet edildiği, bu tür yanlışların dini eğitim ve Kur'an kültürü ile aşılabileceğinin altını çizmiştir.⁵⁰⁷

Kur'an Yolu tefsiri, bu âyetin iniş sebebi olarak Fahrettin Razi'den alıntı yaparak şu olayı nakletmektedir: Hz. Peygamber Hz. Ali'den Kureyş eşrafına yemek hazırlayıp davet etmesini istemiş ve onları davet esnasında Kur'an'dan âyetler okumak sureti ile onları tevhit inancına çağırmıştır. Konuşmasında onlara kendi çevreleri ve Arap olmayanlar nezdinde itibar ve saygınlıklarının artacağını anlatırken onlar kendi aralarında fısıltılı konuşarak hem teklifi kabul etmemiş hem de peygamberin büyülenmiş olduğu iftirasını ortaya atmışlardır.⁵⁰⁸

⁵⁰⁶ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1879.

⁵⁰⁷ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, VII, 3516-3517.

⁵⁰⁸ *Kur'an Yolu*, III, 489.

Küçük âyeti biraz daha güncel anlatım şekliyle irtibatlandırarak açıklamaya çalışmıştır. Peygamberi dinlerken kendi aralarında O'na ve tebliğ ettiği dine karşı gizli gizli komplolar kurulduğunu, sinsice düşmanlıklar planlandığını, İslâm'ı ve Müslümanları yok etmenin hesaplarının yapıldığını ifade etmiştir.⁵⁰⁹ Koçyiğit getirilen yorumlara benzer açıklamalar yaparak⁵¹⁰ konuya işaret eden başka âyetleri⁵¹¹ de zikretmiştir. Biz çalışmamızın hacmi uzamaması adına âyetlerin sure ve numaralarını vermekle yetineceğiz.

45. âyette anlatılan hadise 46 ve 47. âyette devam etmektedir. Ama 46. âyeti ya da 47. âyetin tek başına alınıp okunması halinde âyetin zahirinden sanki Kur'ân'ı dinleyenlerden birtakım kimselerin mahrum edildikleri izlenim edinilmesi muhtemeldir. Bu gibi durumlar göz önünde tutulduğunda Kur'ân âyetlerinin birbiriyle olan sıkı bağlantıları daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmakta ve tefsir edilmeyi gerekli kılmaktadır. 47. âyette ifade edilen büyü ile ilgili bilgileri Yıldırım teferruatlı bir şekilde ele almış ve büyüünün nasıl yapıldığından, büyücülüğün ne kadar kötü bir iş olduğundan ve bu huydan kurtulmak için ne gibi önlemlerin alınması gerektiğine temas etmiştir. Vermiş olduğu bilgilerin konuyu yeterli derecede açıkladığını söyleyebiliriz.

48. *“Bak seni nelere kıyas ettiler de nasıl dalâlete düştüler, onun için bir yol bulmaya imkânları yok.”*⁵¹²

Tefsirler genel olarak bu âyeti bir önceki âyette peygambere sihirbaz/büyücü iftirası atılması üzerinden yorumlamayı tercih etmiştir. Birbirine benzer değerlendirmeleri şu şekilde özetleyebiliriz; cahil müşrikler peygambere şair, sihirbaz, mecnun, kâhin gibi haksız ifadeler kullanarak aslında kendi inançsızlıklarını ve gittiği yolların yanlış yol olduğunu ortaya koymuşlardır.⁵¹³ Toptaş ise cahiliye dönemindeki müşriklerin, Hz. Peygamber'e deli ve sihirlenmiş dedikleri gibi günümüzde de peygambere tabi olanlara radikal dinci, fundamentalist şeklinde yakıştırmalar yapıldığını ve bu yön-

⁵⁰⁹ Küçük, *Besâiru'l-Kur'ân*, IX, 367.

⁵¹⁰ Bkz., Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 345-346.

⁵¹¹ el-En'âm, 6/25; el-Enfal, 8/31; ez-Zuhurf, 43/30; el-Mu'minun, 23/82-83.

⁵¹² el-İsrâ 17/48.

⁵¹³ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1880; *Kur'ân Yolu*, III, 490; Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 346.

tem ile onları etkisizleştirmeye çalıştıklarını belirtmiştir. Ona göre bu ithamlar Peygamberi nasıl güçlendirdiyse çağımızda da Müslümanları öyle güçlendirecektir.⁵¹⁴

45 ile 48. Ayetlerin ifade ettiği anlamlara bakıldığında Kur'an ile alay eden, onu kötülemeye çalışan hatta bazen yakmaya çalışan kimselerin olduğuna zaman zaman şahitlik edilmektedir. Allah Teâlâ ayetlerde indiği zamandaki müşrik ya da kâfirleri ilk muhatap olarak bu ayetleri gönderse de günümüzde ve bundan sonra da butür kimselerin olabileceğine işaret ettiğini söyleyebiliriz. Toptaş'ın da ifade ettiği gibi bazen de Kur'an'a iman edenlere kötü ithamlarda bulunuyor ve çeşitli saldırılar yapılıyor. Bu durumlar bazen insanların Kur'an'ı merak ederek okumalarına ve hidayete ermelerine sebep olmaktadır.

3.5.7. Öldükten Sonra Tekrar Dirilmenin İmkânı (49-52)

49. *“Bir de onlar dediler ki: Sahi biz, bir kemik yığını ve kokuşmuş bir toprak olmuş iken, yepyeni bir hilkatte diriltileceğiz, öyle mi?”*⁵¹⁵

Bilmen, tefsirinde bu âyet ve bundan sonra gelen üç âyetin din, peygamberlik, öldükten sonra dirilmek ve hesap vermeyi reddedenlerin iddialarına cevap verdiğini belirtmiştir. Öldükten sonra dirilmeyi inkâr edenleri ilk defa yarattığı gibi tekrar dirilteceğini bildirmiştir. Tekrar dirildiklerinde ise kabirlerinde çok az bir süre kaldıkları hissine kapılacaklarını belirtmiştir. İnkârcılar öldükten sonra cesetlerin paramparça olup farklı yerlere dağılmaları, hatta başka maddelerle karışarak tekrar dirilmenin imkânsız olacağı düşüncesi içerisinde. Açıklamasında böyle bir düşüncenin cahillikten ve Allah'ın kudretini anlayamamaktan ileri geldiğini ifade etmektedir. İlmi gelişmelerin kâinatta en ufak bir maddenin bile kaybolmayacağını ortaya koyduğunu belirten Bilmen, Allah Teâlâ ölen cesetlerin binlerce parçalara ayrılıp farklı şekillere dönüşse bile insanın cüzlerini bir araya eski haline getirmeye fazlasıyla muktedir olduğunu belirtmiştir.⁵¹⁶

⁵¹⁴ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 431.

⁵¹⁵ el-İsrâ 17/49.

⁵¹⁶ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1881.

Yıldırım, âyetin yorumuna geçmeden önce bazı hadisleri zikredip değerlendirmektedir. Biz konunun fazla uzamaması için hadislerden bir tanesini nakledip değerlendirmesini özetlemeye çalışacağız. “Âdemoğlunun vücudunun hepsini toprak yiyip bitirir. Ancak kuyruk sokumundaki küçücük kemiği değil. İnsan ondan yaratıldı ve yine ondan oluşup meydana gelecektir.”⁵¹⁷

Yıldırım, hadisin değerlendirilmesinde bazı gayr-i Müslim ülkelerde ölümlerin yakılması sonucu “kuyruk sokumundaki kemiğin” kül olup yok olduğunu ifade etmektedir. Hz. Peygamberin ifadesini günümüz şartlarında tam olarak anlaşılabilmesi için çok erken olduğunu ifade etmektedir. Bilmen’e yakın bir değerlendirmede bulunarak ayette imanın dört temel konusuna değinildiği bunların ise ilahiyat, nübüvvet, öldükten sonra dirilme, kaza ve kader konuları olduğu belirtilmektedir. Ayrıca ayette ifade edilen tekrar dirilme hadisesine ilmi açıklamalar getirmiştir. Şöyleki: insan vücudu su ve havadan veya topraktan oluşan elementler ile meydana getirilmiş ve fizikî kuralların hâricî dünyada olduğu gibi dâhilî âlemde de geçerli olduğu belirtilmiştir. Ruh ile bedenin ayrılmak suretiyle ölümün gerçekleştiği gibi tekrar bir araya getirilerek eski hüviyetine dönüştürülebileceğini ifade etmektedir.⁵¹⁸

Kur’ân Yolu tefsiri ise âyetin, kâfirleri tevhide, adalete, dürüstlüğe ve ahlâka davet ettiğini, aksi halde Ahiret gününde işledikleri günah ve haksızlıklar nedeniyle hesap vereceklerini bildirmiştir. İnkârcılar ise sırf ihtirasları yüzünden yapmış oldukları kötülüklerin yanlarına kâr kalmasını istedikleri için öldükten sonra dirilmeyi inkâr etmektedirler.⁵¹⁹ Çelik fani ömrün salih amellerle değerlendirilip günahlardan kaçınmak suretiyle kıyamet gününe hazırlık yapılmasını belirtmiş, zira Allah ve Peygamberin verdiği haberlerin mutlaka gerçekleşeceğini ifade etmiştir.⁵²⁰ Koçyiğit tefsirinde Allah’ın nur ve hidâyet kaynağı olarak gönderdiği Kur’ân’a ve Peygambere inan-

⁵¹⁷ Buhari, “Tefsir”, 39; Müslim, “Fiten”, 141.

⁵¹⁸ Yıldırım, *Kur’ân Tefsiri*, VII, 3519-3520.

⁵¹⁹ *Kur’ân Yolu*, III, 490.

⁵²⁰ Çelik, *Hakk’ın Dâveti*, III, 146.

mayan müşriklerin öldükten sonra dirilmeyi inkâr ettiklerini vurgulayarak başka âyetlerden örneklerle⁵²¹ konuyu açıklamıştır.⁵²²

Bilmen, Yıldırım ve *Kur'ân Yolu* tefsirleri âyetin farklı yönlerine vurgu yapmak suretiyle açıklamalar getirmiştir. *Kur'ân Yolu* tespitinde ahireti inkâr edenlerin öldükten sonra, yaptıkları kötülüklerin yanlarına kar kalmasını arzulamalarına bağlamaktadır. Bilmen de kâinatta en ufak bir maddenin bile kaybolmayacağını ilmi gelişmelerin tespit ettiğinden bahsetmiştir. Yıldırım ise nakletmiş olduğu hadiste geçen “kuyruk sokumundaki kemik” hadisesinin günümüzde yanan cesetlerin tamamen kül haline geldiği ve ortadan kaybolduğunu belirtmektedir. Öldükten sonra dirilmeye hangi örnek verilirse verilsin inanmak istemeyenleri ikna etmenin imkânsız olduğu kanaatindeyiz. Çünkü yeniden diriliş ilmi bir konudan öte imani bir konudur ve insanlardan buna inanmaları istenmektedir.

50-51. “*De ki: İster taş olun, ister demir, isterse gözünüzde büyüyen herhangi bir mahlûk! (Bunlar, Allah'ın sizi yeniden diriltmesini güçleştirmez.) Diyecekler ki: «Bizi tekrar (hayata) kim döndürecek?» De ki: Sizi ilk kez yaratan. Bunun üzerine onlar sana alaylı bir tarzda başlarını sallayacak ve «Ne zamanmış o?» diyecekler. De ki: Yakın olsa gerek!*”⁵²³

Bu iki âyet birbirinin devamı niteliğinde olduğu için, müfessirlerin geneli birlikte yorumlamışlardır. Biz de aynı düşünce ile beraber değerlendirmeyi tercih ettik.

Bilmen Yüce Yaratıcının Hz. Peygambere dirilmeyi inkâr edenlere karşı şu ikazları yapmasını istediğini açıklamaktadır: “Ey cahiller değil kemik, zerrelere ayrılırsanız dahi veya demir, taş hatta onlardan daha da sert bir cisim haline gelseniz bile veya tamamen farklı bir şekle bürünseniz de Cenab-ı Hak sizi tekrar ilk halinize getirecektir. Buna mutlak manada gücü yetmektedir”. Yorumunun devamında, inkârcıların kalplerinden dirilmemeyi geçirseler veyahut ebediyen ölü olarak kalacaklarına inan-salar dahi Allah Teâlâ'nın onları diriltmeye gücünün yeteceğini belirtmektedir. Buna karşılık inkâr edenlerin, “Biz başka bir hale dönünce bizi eski halimize kim döndüre-

⁵²¹ en-Nâzi‘ât 79/10-12; Yâsîn 36/77-78; el-Mu‘minûn 23/82-83.

⁵²² Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 347.

⁵²³ el-İsrâ 17/50-51.

cek?” sorusuna, “Sizi başlangıçta kim yaratmışsa tekrar yine o yaratacaktır” cevabının verilmesi emredilmektedir. Bu cevaba karşılık inkârcılar, alaylı bir tavırla ne zamanmış o yeniden dirilme? Sorularına cevap olarak, yeniden dirilme ve kıyametin ne zaman kopacağını Allah’tan başka kimsenin bilmediği sadece bazı olaylardan dolayı zamanının geçmişe nazaran yaklaştığını anlamının mümkün olduğunu belirtmiştir.⁵²⁴

Yıldırım’ın yeniden dirilme konusuna bir takım ilmi gelişmeler ışığında cevap aramaya çalıştığını müşahade ediyoruz. Yıldırım’a göre ölen bir canlının bedeni toprağa karışıp farklı elementlere karışarak gübre halini alır ve toprağa yararlı bir hale gelir. Başka bir örneği de şöyle vermektedir; yanardağın püskürttüğü lavlar canlı cesetlerle birleşerek onları taş haline çevirerek fosilleştirir. Bu örneklerden yola çıkarak ölmeden önce de insan bedenindeki hücrelerin değişip yenilendiği sonucuna varır. Hayatı boyunca insanların bedenlerindeki hücrelerin birkaç kere değişip yenilendiğini belirtmiş, bununda Allah Teâlâ’nın kanunu gereği meydana geldiğini ileri sürmüştür. İnsan bedenindeki hücrelerin yenilenmesinin bilimsel olarak tespit edildiğini belirten Yıldırım, öldükten sonra dirilme gerçekleştiğinde hücrelerin taş veya toprak fark etmeksizin, ilk defa örneksiz ve benzersiz nasıl yaratılmışsa tekrar aynı şekilde yaratılacağını ifade etmektedir. Bu yaratılmanın, Allah Teâlâ’nın koyduğu sünnetullah kanunu gereği gerçekleşeceği ve “ol” emri gereği daha önce konulmuş sebeplerin harekete geçirilerek görevli melekler vasıtasıyla dirilmenin gerçekleşeceğini belirtmiştir.⁵²⁵

Gerek Bilmen’in gerek ise Yıldırım’ın yorumları bu iki âyeti doyurucu bir şekilde açıklamaktadır. Tekrar olmaması bakımından diğer müfessirlerin⁵²⁶ açıklamalarına girmeyi ve konuyu fazla uzatmayı uygun görmüyoruz. Sadece Koçyiğit’in tefsirinde Allah Teâlâ’nın gücü ve kudreti ile ilgili yapmış olduğu tespiti zikretmeyi münasip gördük. Koçyiğit, bir şeyin yapılması veya yaratılmasının Allah için söz konusu olduğu takdirde bu iş için zorluk veya kolaylığı düşünmenin veya bunu yapmak şunu yapmaktan daha zor veya kolaydır gibi düşüncelere kapılmanın son derece yanlış

⁵²⁴ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1881-1882.

⁵²⁵ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3521-3522.

⁵²⁶ Bkz., *Kur’ân Yolu*, III, 490; Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 432.

olduğunu, Allah için zorluk veya kolaylık diye bir kavramın olmadığını vurgulamaktadır.⁵²⁷

52. “Allah sizi çağıracağı gün, kendisine hamdederek çağrısına uyarsınız ve (dirilmeden önceki halinizde) çok az kaldığınızı sanırsınız.”⁵²⁸

Bilmen, açıklamasında, kıyamet olayı gerçekleşince İsrâfil’in ikinci kez sur’a üflemesi ile kabirlerinden bütün insanların kalkıp mahşer meydanında toplanacağını belirtmektedir. Mahşer meydanındaki büyük hadiseleri gören insanların dünyada veya kabirlerinde çok kısa bir süre kaldıkları düşüncesine kapılacaklarını, inananların da inanmayanların da Allah Teâlâ’ya itaatkâr ve büyük bir tazim ile saygı göstereceklerini ifade etmektedir.⁵²⁹

Yıldırım, âyetin “pek az bir süre kaldığınızı sanacaksınız” kısmını örneklerle açıklamaya çalışmıştır. Bu cümlelerin benzer türevleriyle Kur’ân-ı Kerim’de yedi yerde geçtiğini zikrederek ahirete nispetle dünya hayatının çok kısa olduğunu ifade etmiştir. Ayetin, kabir âleminde zaman kavramının ortadan kalktığına işaret ettiğine vurgu yapmıştır. Zaman ve mekân kavramlarının madde âlemiyle ilgili olduğu, ruhların nurani özellikleri dolayısı ile zaman ve mekândan bağımsız olduğunu açıklamıştır. Yıldırım, berzah âleminde ruhların nimet veya azap ile uzun bir müddet meşgul olsalar dahi yine de az bir zamanmış izlenimi vereceğini paylaşmıştır. Peygamberin Mi’rac yolculuğunda milyarlarca yılda alınabilecek mesafeleri çok kısa bir zaman diliminde gerçekleştirdiği gibi kabirlerde de uzun müddet kalınsa bile kısa gibi hissedileceğini belirtmiştir. Yıldırım’ın açıklamalarından günümüzde de tartışılan bir nevi “zaman da yolculuk” olayının mümkün olabileceği izlenimine cevap aranmış da diyebiliriz.⁵³⁰

Kur’ân Yolu, yeniden dirilme hadisesinde, insanların Allah’a isyan etme veya günah işleme gibi özgürlüklerinin olmadığını belirtmiştir. Kabirlerden mahşer meydanına

⁵²⁷ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 347-348.

⁵²⁸ el-İsrâ 17/52.

⁵²⁹ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1882.

⁵³⁰ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3522-3523.

çağrılan insanların, Allah’a övgüyle yaklaşıp boyun eğeceklerini bildirmektedir.⁵³¹ Ali Küçük, âyete “Bir anda kendinizi yaşadığınız bu hayatın hesabını verirken bulacaksınız” manasını vermiştir. Allah Teâlâ dünya hayatının çok kısa olduğunu ve bu kadar kısa bir ömür için ebedi hayatınızı sakın tehlikeye atmayın uyarısında bulunduğunu belirtmiştir.⁵³²

Şimşek’e göre ise zaman kavramı insanların algılarından oluşmaktadır. Yıllar önce ölen birinin kabirde az bir süre kaldığı hissine kapılacağı gibi az bir zaman kalan kişinin de uzun bir müddet geçirdiğini hissetmesi mümkündür. Ayrıca her insanın fitratında Allah’a hamd etme duygusunu taşıdığı, ancak dünyada bazı insanların bu duygularını bastırarak hamd etmeye yanaşmadıkları belirtilir. Ahirette ise bu baskıdan kurtulup fitratın gereği olarak hamd edeceklerdir.⁵³³ Koçyiğit dünyada iken zamanın hızlı geçtiği hissini anlatıldığı iki âyeti⁵³⁴ zikredip diğer müfessirlere benzer açıklamalar yapmaktadır.⁵³⁵

Âyette “Çok az kaldığınızı sanırsınız” geçmektedir. Bu cümlede dünya ve kabirde geçen toplam sürenin ahiret gününe kıyasla mı az hissedileceği yoksa dünyada ve kabir âleminde geçen zamanın ahirettekiyle kıyaslandığında daha kısası olacağı soruları akla gelmektedir. Müfessirler âyette bahsedilen zamanın insanlar tarafından çok kısa hissedileceği üzerine yoğunlaşmıştır. Yıldırım açıklamasına âyetin dünya hayatının ahirete göre gerçekte de kısa olduğunu söylemektedir. Ayrıca zaman kavramı ortadan kalktığı için kabir âleminin çok kısa hissedileceğini belirtmektedir. Âyette söz konusu olan zaman dilimi dünya veya kabir olarak belirtilmediği için ikisini de anlamak mümkündür. Yıldırım tefsirinde güneş sistemi üzerinden mantıki açıklamalar yapmaya çalışmıştır. Aslında daha bu dünyada uzun yaşamasına rağmen

⁵³¹ *Kur’ân Yolu*, III, 490.

⁵³² Küçük, *Besâiru’l-Kur’ân*, IX, 369-370.

⁵³³ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 222.

⁵³⁴ el-Mu’mînun, 23/112-113; en-Naziat, 79/46.

⁵³⁵ Bkz., Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 348.

zamanın su gibi akıp gittiğini birçok insandan duymuşuzdur. Ashab-ı Kehf⁵³⁶ örneğinde de aynı duruma işaret edilmektedir.

3.6. Beşinci Grup Âyetler (53-60)

3.6.1. Tatlı ve Yumuşak Sözlü Olmak (53)

53. *“Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler. Sonra şeytan aralarını bozar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır.”*⁵³⁷

Bilmen’e göre Allah Teâlâ Peygamberine hitaben Müminlerin müşriklerle veya inkârcılarla konuşurken nefret dilini kullanmamalarını, onların hidâyetine vesile olacak tarzda yapıcı, ikna edici bir dil kullanılmasını emretmektedir. Aksi takdirde şeytanın aralarını daha da bozmak için onlara vesvese vereceği uyarısında bulunulmuştur. Çünkü şeytan insanları birbirine düşman etmek için sürekli gayret sarfettiği, Müslümanların bu tuzağa dikkat etmeleri gerekmektedir.⁵³⁸

Yıldırım tefsirinde Kur’ân’ın eğitici vasıflarından birinin de karşısındaki insana her hâlükârda sözün en güzeliyle hitap etmeyi telkin ettiğini ifade eder. Bu sebep ile ilgili âyetin genel anlamda insanlara hitap adabını öğrettiği, İslâmiyet’in her yönü ile edep, terbiye, nezaket ve saygıya dikkat çekerek Kur’ân’daki ahlaki kuralları özetlediğini belirtmektedir.⁵³⁹

Toptaş açıklamasında en güzel sözün Allah’ın kelamı olması hasebi ile insanlara Allah’ın kelamının anlatılması gerektiğini belirtmiştir. “Bana göre” diyerek kendi görüşünü söyleyen birine karşı bir başkasının da “Bana göre” deme hakkı olacağını belirtir. Dolayısıyla kendi ikna kabiliyeti ve görüşleri ile karşıdaki insanı ikna edebileceği ama bunun geçici bir ikna olacağını vurgular. Bu sebep ile Allah’ın emri doğrultusunda tavsiyesini insanlara aktarması gerektiğine dikkat çekmektedir.⁵⁴⁰

⁵³⁶ el-Kehf 18/19.

⁵³⁷ el-İsrâ 17/53.

⁵³⁸ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1883-1884.

⁵³⁹ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3526.

⁵⁴⁰ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 433.

Kur'ân Yolu tefsiri 46-51. âyetlerde müşriklerin kendileri gibi düşünmeyenlere karşı kötü davranışlarda bulunduklarını belirtmiş, Müslümanların da müşriklerin seviyesine inerek onların diliyle karşılık vermemeleri gerektiği uyarısını yapmıştır. Konuşmalarında terbiye ve nezaket kurallarından ödün vermemeleri gerektiği öğütlenmiştir. Ayrıca kötü söz ve davranışın insanın asli fitratına ters olduğu, karşıdakini savunma psikolojisine iteceği ve şeytanın aralarını bozmak için zemin oluşturulacağından bahsedilmiştir. Âyetin yorumunda müşriklerin kötü davranışlarının “sefeh” olarak isimlendirildiği, Müslümanların güzel huyları için ise “hilm” sıfatı ile vasıflandırıldığından söz edilmiş olup akabinde tarihte olduğu gibi günümüzde de müşrikler gibi kaba, küstah, alaycı kötü davranış sergileyenlerin olduğunu beyan etmiştir. Son olarak “şeytanın aralarını bozduğu” cümlesi Müslümanlar içinde geçerli bir davranış olduğu günümüzde de birbirleriyle çekişen, bölünüp parçalara ayrılan Müslümanların olduğunu örnek olarak zikretmektedir.⁵⁴¹

Şimşek yorumunda şeytanın Hz. Âdem'e secde olayından beri insanların arasını bozmak ve onları birbirine düşürmek için fırsat kolladığı, fırsat bulduğunda da hemen harekete geçeceğini hatırlatmıştır. Şimşek, fırsat alanlarının en önemlisinin tartışma ortamları olduğunu vurgulamıştır. İnsanların şeytana imkân vermemek için aralarında güzel sözler ile konuşmaları Müslüman olmayan kimse ile konuşurken kaba davranıştan uzak durulması, aksi halde Müslüman olmasının engellenebileceği ve İslâm'a karşı daha saldırgan tutum segileneceğinden bahsetmiştir. Ayrıca Müslümanların bile birbirleri ile konuşurken hassas olmaları gerektiğine değinmiştir.⁵⁴²

Duman'a göre, “birbirlerine güzel söz söylesinler” cümlesi adab-ı muaşeret kurallarındandır. Mü'minler başkaları ile veya kendi aralarında konuşurken veya şakalaşırken her zaman dürüst, nazik ve edepli olmak durumundadırlar. Kötü manaya gelebilecek her türlü sözden sakınılmalı aksi halde aralarında münakaşa çıkarmak için şeytan fırsat kollamaktadır.⁵⁴³

⁵⁴¹ *Kur'ân Yolu*, III, 491-492.

⁵⁴² Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 223.

⁵⁴³ Duman, *Beyanu'l-Hak*, I, 475.

Koçyiğit yorumunda, Mü'min kullara, müşriklerle ve diğer insanlarla konuşurken veya onları İslâm'a davet ederken ya da dini bir meseleyi anlatırken ikna yolunu tutmaları gerektiği tavsiye edilmiştir. Sert ve kaba cümlelerden kaçınarak, sövüp saymak yerine güzel ve nazik sözlerle ikna yolunun tercih edilmesi gerektiği belirtilip, Kur'ân-ı Kerim'den konuya yakın âyetleri⁵⁴⁴ de naklederek yorumunu tamamlamıştır.⁵⁴⁵

Süleyman Ateş tefsirinde âyetin iniş sebebi olarak Zemahşeri'den naklettiği bilgiye göre Hz. Ömer (ra) ile kâfirlerden bir kişi arasında çıkan olay nedeni ile indiğini belirtmektedir. Bir başka rivâyet ise Müslümanlara zulmeden müşriklere karşılık vermelerini istemeleri üzerine nazil olmuştur.⁵⁴⁶

Çağdaş müfessirlerden Mahmut Toptaş'ın âyete getirdiği yorum İslama davet yöntemi olarak ifade edilmişse itiraz edilecek bir durum yok. Ama günlük konuşmalar veya insani ilişkiler esnasındaki iletişim kastedilmişse, kanaatimizce biraz zorlama yorum olmuştur. Çünkü insanlar birbirleriyle günlük hayatlarında konuşurken anlık ihtiyaçları için veya aralarında herhangi bir konuyu konuşurken gündelik sözler kullanılmaktadır. Ayrıca gayrimüslimler ile tebliğ dışındaki iletişimlerinde güncel cümlelerle konuşabilirler. Âyette kast edilen anlam insanların Müslüman veya gayrimüslim olsun çirkin ifadeler ya da kırıncı veya aşağılayıcı tarzda hitap etmemeleridir. Biz buna günümüzde hayatımızın parçası haline gelen görsel ve yazılı medyadan, özellikle sosyal medyada, kitap, dergi, gazete, gibi bütün mecralarda başkaları hakkındaki görüş ve düşüncelerini, ifade ederken kişisel haklara saygılı, hakaretten uzak durulması gerektiğini de ekleyebiliriz.

3.6.2. Allah'ın Dilemesi (54)

54. *"Rabbimiz, sizi en iyi bilendir. Dilerse size merhamet eder; dilerse sizi cezalandırır. Biz, seni onların üstüne bir vekil olarak göndermedik."*⁵⁴⁷

⁵⁴⁴ el-Ankebut, 29/46; en-Nahl, 16/125; el-A'râf, 7/16-17.

⁵⁴⁵ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 349.

⁵⁴⁶ Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, III, 1534.

⁵⁴⁷ el-İsrâ 17/54.

Bilmen, âyete getirdiği açıklamada Allah Teâlâ insanların kabiliyet ve yeteneklerini çok iyi bilir, kim neye layık ise O'nun bilgisindedir. Dilediğine hidâyet eder dilediğine ise azap eder. Yorumunun devamında Mü'minlerin henüz iman etmeyenleri hor görmemeleri gerektiğini ifade ederek ileride belki hidayete ermelerinin mümkün olacağını belirtir. Âyette peygamberin insanlardan sorumlu tutulmayacağı, inanmayanları zorla İslâm dinine sokmak gibi bir görevinin olmadığı belirtilmiştir. Sadece cennet ile müjdeleyip cehennem ile ikaz etmek suretiyle güzel bir şekilde İslama davet etmekle yükümlüdür.⁵⁴⁸

Yıldırım âyetin sadece “biz seni onların üzerine vekil göndermedik” kısmını tefsir etmiştir. Bu cümlelerin Kur'ân'da yedi yerde geçtiğini ifade ettikten sonra vekil kelimesinin hukuki ve tefsiri olmak üzere iki manada kullanıldığını belirtmiştir. Birinci mananın hukuki anlam ifade ettiği ve kendisine verilen işi, davayı vekâlet verenin çıkarlarına uygun düşecek şekilde savunan kişi olarak tanımlamıştır. İkinci anlamı ise Allah Teâlâ'nın müminleri gözetip, onları meşru işlerinde başarıya ulaştırmak, koruyup yönlendirmek manalarında kullanıldığı bilgisini vermektedir. Peygamberin vazifesini Bilmen'in yorumuna benzer şekilde kısaca şöyle yapmıştır: Peygamber insanlara Allah'tan aldığı vahyi doğru bir şekilde tebliğ etmekle yükümlüdür. Onları İslâm'a girmeye zorlama görevi olmadığı gibi, günah işlemelerine engel olmak için bekçi veya dedektif gibi peşlerinden takip etmeye mecbur değildir.⁵⁴⁹

Kur'ân Yolu tefsirine göre, âyetin müminlere mi yoksa müşriklere yönelik mi olduğu net değildir. Eğer müminlere hitap edilmişse bu durumda Allah'ın müminlere rahmet etmesi, onları düşmanlarından koruması anlamına geleceği ileri sürülmüştür. Müminlere azap etmeyi murat etmişse, düşmanlarını onların başına musallat edebileceği anlamı taşıdığını belirtmiştir. ”Rabbiniz sizi en iyi bilendir” ayetinin, Allah Teâlâ kullarına nimet vermişse onları en iyi bildiği ve nimeti hak ettikleri için onlara ikrâm etmiştir anlamını taşıdığını belirtmiştir. Kullarına bir bela veya musibet vermiş ise de bunu da kulları hak ettiği için vermiştir. Ayrıca âyette başkaları hakkında karar verirken dikkatli olmak gerektiğine de işaret edilmiştir. Çünkü herkesi en iyi bilen

⁵⁴⁸ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1884.

⁵⁴⁹ Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3527.

yalnızca Allah olduğu, peygamberin bile insanların akıbetleri hakkında nihai olarak karar verici durumda olmadığına dikkat çekilmiştir.⁵⁵⁰

Şimşek'in âyete getirdiği yorum *Kur'ân Yolu* tefsiri ile paralellik arz etmektedir. Farklı olarak “dilerse azap eder dilerse rahmet eder” sözünün keyfi bir dileme olmayıp insanların fiillerine göre gerçekleşecek bir uygulama olacağını beyan etmiştir. Şimşek açıklamasında “biz seni onların üzerine vekil göndermedik” cümlesi ve buna benzer ifadelerle dayanarak bazı kimselerin dinin dünya hayatına yönelik ceza ve yaptırımlarının olamayacağını ileri sürdüklerini belirtmiştir. Değerlendirmesinde bu gibi ifadeler ibadet ile ilgili olmayıp inanç ile alakalıdır. İnanç ile alakalı konulara ne peygamberin ne de başkasının baskı yapmaya haklarının olmadığı, Allah Teâlâ'nın bile insanlara iman etmeleri konusunda baskı kurmadığına dikkat çekmiştir. Yorumunun sonunda Kur'ân-ı Kerim'in toplum hayatına dair emir ve yasaklar koyduğu ve bazı suçlara cezalar öngördüğü, bu neden ile İslâm'ın dünya hayatına karışamayacağı düşüncesi Kur'ân-ı Kerim'de bu konuları içeren âyetleri inkâr etmek anlamı taşıyacağını vurgular.⁵⁵¹

Koçyiğit ise açıklamasında Allah Teâlâ'nın âyette insanlardan kimin hidâyete layık olduğu ya da olmadığını çok iyi bildiğini belirtir. Hidâyete layık olana merhamet edeceği gibi layık olmayana da cezalandıracağını ifade etmiştir. Yorumunun devamında Peygamberi insanlara bu hakikatleri açıklaması için gönderdiğini onları zorlayarak, tehdit ve kötü söz söylemek suretiyle doğru yola getirmek gibi bir görevinin olmadığını belirtmiştir.⁵⁵²

Âyette üç ayrı konudan bahsedilmektedir. Bunlar; Allah'ın kullarını en iyi bildiği, ceza veya mükâfatlandırmanın O'nun dilemesine bağlı olduğu ve Peygamberin sadece tebliğ vazifesiyle sorumlu olduğu konulardır. İfade edilen bu üç konuyu en güzel açıklayan kanaatimizce Bilmen'dir. Diğerleri bütün bu yönlerin hepsine temas etmemişlerdir. Şimşek'in “Biz seni onların üzerine vekil göndermedik” cümlesi üzeri-

⁵⁵⁰ *Kur'ân Yolu*, III, 492-493.

⁵⁵¹ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 223-224.

⁵⁵² Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 350.

ne getirmiş olduğu yorum “dinde zorlama yoktur”⁵⁵³ ayeti le bağlantılı olmuştur. Bu konu genel olarak iman konusunu ilgilendirse de azda olsa bazıları ibadet yönünden de zorlamanın kastedildiğini belirtmiştir. Biz Şimşek’in yaklaşımını daha makul buluyoruz.

3.6.3. Peygamberlerin Birbirlerinden Üstün Olmaları (55)

55. “*Rabbin, göklerde ve yerde olan herkesi en iyi bilendir. Gerçekten biz, peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık; Davud’a da Zebur’u verdik.*”⁵⁵⁴

Âyette üç farklı konudan bahsedildiği görülmektedir. Çağdaş tefsirler de en çok üzerinde durulan konu Davut peygambere Zebur’un verilmesidir. Bilmen’e göre Allah Teâlâ’nın “yerlerde ve göklerde olan her şeyi bilir” sözü, ayrıca müşriklerin “Kureyş’in güçlü kuvvetli ileri gelenleri dururken Ebu Talib’in yetimi nasıl peygamber olabilir? Sorusu, bir de aç, yoksul, üstü başı düzgün olmayan insanlar nasıl olur da onun etrafında toplanır?” diyerek sahabileri küçük görmeleri düşüncesine karşılık verildiğini açıklar. Cenab-ı Hakk’ın kime peygamberlik vereceğini herkesten çok iyi bildiğini hatta sadece yerde olup bitenlerden değil göklerden bile haberdar olduğunu ifade etmek için âyette bu şekilde buyurduğunu belirtmektedir. Ayrıca Yahudiler Tevrat’tan başka kitabın olmadığını,⁵⁵⁵ Hz. Musa’dan sonra da peygamber gelmeyeceğini ileri sürmelerine cevap olarak bu âyetin indiğini, Musa’dan sonra Davut peygamberin geldiğini, Tevrat’tan sonrada Zebur’u indirdiğini haber vererek iddiaları ileri sürenlerin sözlerini yalanladığını ifade eder.⁵⁵⁶

Elmalılı, “Davut’a Zebur’u verdik” sözünde Davut ve Zebur’un zikredilmesinin üç sebebi olduğunu açıklamıştır. Birinci sebep Bilmen’in zikrettiği görüş ile aynı olmasına rağmen bütünlük oluşturma açısından üç maddeyi de zikretmeyi uygun görüyoruz. İlk olarak ayette, Kureyşliler’in peygamber ile mücadele etmek için Yahudilere müracaat ettikleri, onların da Musa’dan sonra peygamber Tevrat’tan sonra da kita-

⁵⁵³ el-Bakara 2/256.

⁵⁵⁴ el-İsrâ 17/55.

⁵⁵⁵ Tefsirlerde Fahrettin Razi’den nakil yapılarak aktarılmıştır. Bkz., *Kur’ân Yolu*, III, 493; Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, III, 1535; Bayraklı, *Kur’ân Tefsiri*, XI, 301.

⁵⁵⁶ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1884-1885.

bın olmadığı sözüne, cevap vererek onları yalanlamıştır. İkinci sebep ise, üstünlüğün değerine işaret edildiği yani, Davut peygamber büyük bir hükümdar olmasına rağmen hükümdarlığından değil de Zebur'dan bahsedilmiş olması mal ve mülk'e değil ilim ve din'e değer verildiğine işaret edilmiştir. Son olarak da Zebur'da peygamberlerin sonuncusu olarak Hz. Muhammed (as) ve ümmetinin, ümmetlerin en hayırlısı yazıldığından bahsedilmesidir.⁵⁵⁷

Yıldırım tefsirinde Hz. Davut peygambere Zebur'un verilmesini değerlendirmeye almış ve özetle şu şekilde yorumlamıştır. Hz. Musa'nın ülü'l-azm⁵⁵⁸ peygamberlerden biri olarak Davut peygamberden derece bakımından üstün olduğunu ifade etmiştir. Bunun gerekçesi ise, Zebur'da dini hükümlerin olmadığı, Davut peygamberin devlet iktidarına sahip olduğu için fazla sıkıntı çekmemesidir. Ayrıca Musa ise hem Tevrat'ın hükümlerini insanlara anlatmaya çalışmış hemde firavun gibi azılı düşmanlarla mücadele ederek çok sıkıntılar çekmiştir. Bu ve benzeri nedenlerden dolayı Musa peygamberin derecesinin Davut peygamberden yüksek olduğunu ifade etmektedir.⁵⁵⁹ Son olarak Yıldırım Zebur ile ilgili teknik bilgiler vermektedir.⁵⁶⁰

Kur'ân Yolu, Hakkın Daveti, Hayat Kaynağı Kur'ân tefsirleri yukarıda paylaşmış olduğumuz bilgileri benzer şekilde nakletmektedirler.⁵⁶¹ Koçyiğit'in âyete getirdiği yoruma gelince, Allah'ın yerde ve göklerde her şeyi ve herkesi bilmesinin yanında insanların huyları, itaat ve isyanlarını da bildiği, bu sebep ile onlara nasıl bir peygamber gönderilmesi gerektiğini en iyi bilen kendisi olduğunu, belirtir. Peygamberlerin bazısını bazısına üstün tuttuğunu Bakara suresinden âyet⁵⁶² ile örnekendir-

⁵⁵⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V, 342.

⁵⁵⁸ Kur'ân-ı Kerim'de Nuh, İbrahim, Musa, İsa ve Hz. Muhammed (as) için kullanılmaktadır. el-Ahkaf 46/35; İsmail Karagöz, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 5. basım (Ankara: DİB yayınları, 2010), 670.

⁵⁵⁹ Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3527-3528.

⁵⁶⁰ Bkz., Yıldırım, *a.g.e.*, VII, 3528.

⁵⁶¹ Bkz., *Kur'ân Yolu*, III, 493; Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 2224; Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 148.

⁵⁶² el-Bakara, 2/253.

mektedir. Ayrıca peygamberlere verilen birtakım mucizeleri⁵⁶³ de zikrederek, bu sıfatların peygamberler arasında üstünlük sebebi olmasının kimine inanıp kimisine inanmamayı gerektirmediğine dikkat çekmiş ve Mü'minlerin bütün peygamberlere iman etmesi gerektiği Kur'an'ın emri olarak açıklanmıştır.⁵⁶⁴

Âyete getirilen açıklamalardan Bilmen ile Koçyiğit'in konuyu aynı minval üzere değerlendirdiğini görüyoruz. Zebur'da peygamberin zikredilmesini Elmalılı ile Bilmen nakletmiştir. Bizim dikkatimizi çeken Zebur'da son peygamber olarak Hz. Muhammed (as)'ın zikredildiğinin belirtilmesidir. Bilmen'de Elmalılı'da bu bilgiyi paylaşırken kaynak göstermemektedirler.

3.6.4. Allah'tan Başkasından Yardım İstemek (56-57)

56. “(Resûlüm!) De ki: Allah'ı bırakıp da (ilâh olduğunu) ileri sürdüklerinize yalvarın. Ne var ki onlar, sizin sıkıntınızı ne uzaklaştırabilir, ne de değiştirebilirler.»⁵⁶⁵

Çağdaş müfessirler genelde bu âyet ile bundan sonraki âyeti bir arada yorumlamışlar, biz ise ayrı ayrı ele almayı uygun görüyoruz. Bilmen'in âyete yaklaşımı Allah Teâlâ peygamberine müşriklere Allah'tan başka ilah diye taptıkları, melekler, cinler, Üzeyir ve İsa Mesih'e dua etmeleri neticesinde kendilerine hiçbir karşılık veremeyecekleri, çünkü onlarda sonradan yaratılmış ve Allah'a kulluk yapmışlardır.⁵⁶⁶

Ateş tefsirinde müşriklerin taptıkları putların sembolik değer taşıdığını, putlardaki şekillerden maksat ruhani güçlere yani görünen heykelin veya cismin içinde olduğuna inandıkları manevi güçlere ibadet ettiklerini belirtmektedir.⁵⁶⁷

Kur'an Yolu bu âyetin tefsirinde Zemahşeri, Razi ve Şevkani'nin görüşü olarak müşriklerin tapmış oldukları tanrıların melekler olduğunu ifade etmektedir. Yorumunun devamında Ateş'in ifadeleri de aynen aktarılmıştır.⁵⁶⁸

⁵⁶³ Davut'a hükümdarlık, Musa ile konuşması, İsa'ya ölülerini diriltme, Hz. Muhammed'e Kur'an'ı indirmesi, bkz., Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 350.

⁵⁶⁴ el-Bakara 2/285; Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 350.

⁵⁶⁵ el-İsrâ 17/56.

⁵⁶⁶ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1886.

⁵⁶⁷ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, III, 1536.

Şimşek açıklamasında yalvarmak ve yardım dilemenin de ibadet kapsamı içerisinde olduğunu, bu sebep ile yalvarma ve yardım istemeye yalnızca Allah'ın cevap vereceğini ve yerine getirebileceğini ifade eder. O'ndan başkasına bel bağlayanların ise hüsrana uğrayacaklarını haber verir. Kendisine yalvarıp yardım dilenen kimselerin Allah katında makam ve mertebelerinin olmasının, kendilerine cevap vereceği anlamına gelmeyeceği âyette kendisinden yardım istenenlerin Melekler, Üzeyir ve İsa peygamber olduğu yönünde rivâyetlerin olduğunu bildirmektedir.⁵⁶⁹ Küçük yukarıdaki açıklamaları tamamlar nitelikte şu yorumu yapmaktadır; “İnsanlar Allah'ın dışında ilah olarak bazen peygamber ve Salih kullara da taparlar.”⁵⁷⁰.

Çelik benzer açıklamalarının sonunda onların da (tapınılan sözde ilahlar) kendiliğinden hiçbir fayda veya zarara malik olmadıkları gibi onların da Allah'tan rahmet belediklerini bildirir. Azabından korkarak O'na yaklaşmak için çareler ararlar. “Uman, korkan, arayan” kimselerin ise ilah değil ancak kul olabileceklerini belirtir.⁵⁷¹ Koçyiğit bu âyetin iniş sebebini İbn-i Mes'ud'un rivayetine dayanarak Araplar arasında cinlere tapan bir topluluğun olmasından kaynaklandığını belirtir. Bu rivâyetin Buhari ve Müslim'de de geçtiğini bildirir.⁵⁷²

57. “Onların yalvardıkları bu varlıklar Rablerine -hangisi daha yakın olacak diye- vesile ararlar; O'nun rahmetini umarlar ve azabından korkarlar. Çünkü Rabbinin azabı, sakınılacak bir azaptır.”⁵⁷³

Bilmen âyetin açıklamasında, müşriklerin taptıkları canlı varlıkların Allah'a ulaşmak için kendi aralarında yarışarcasına gayret ettikleri ve ibadet ile itaat halinde olduklarını belirtmiştir. Kendilerine ilah diye tapınılan varlıklar diğer canlılar gibi Allah'ın

⁵⁶⁸ Kur'an Yolu, III, 495.

⁵⁶⁹ Şimşek, Hayat Kaynağı, III, 226.

⁵⁷⁰ Küçük, Besâiru'l-Kur'an, IX, 374.

⁵⁷¹ Çelik, Hakk'ın Dâveti, III, 149.

⁵⁷² Koçyiğit, Tefsir, IV, 352.

⁵⁷³ el-İsrâ 17/57.

azabından korkarlar. Ayrıca meleklerin ve peygamberlerin de Cenab-ı Hakkın azabının ne denli şiddetli ve ürkütücü olduğunu bildiklerini ifade eder.⁵⁷⁴

Yıldırım, Kur'ân'ın bu iki âyette “ilah” diye tapınılan putların hiçbir şeye güçlerinin yetmediğini açıklamış ve putperest müşriklerin Allah'a yaklaşmak için putları aracı kabul ettiklerini beyan etmiştir. Peygamberlerin bile insanları hidâyete erdirebilecek güçlerinin olmadığı ve kimlere azap edileceği veya kurtuluşa ereceğine dair yetkilerinin bulunmadığını belirtmiştir. Yıldırım'a göre, âyetin verdiği bir başka mesaj da Allah ile peygamber arasındaki seviyenin netleştirilip, putlar ile batıl tanrıların hiçbir zaman vesile olmasının söz konusu olamayacağına işaret edilmiştir.⁵⁷⁵

Toptaş ise değerlendirmesinde kendisi muhtaç olan, başı ağaran, yaşlanıp ölen insanların sözlerini Allah'ın kelimasının önüne geçirmek sureti ile onları ilahlaştıranlar bil-melidirler ki onlarda ölüp Allah'ın huzurunda korku ile bekleyecekler. İşte bu yanlış-lara dikkat çekmek sureti ile Allah Teâlâ kullarını ikaz ettiğini belirtmiştir.⁵⁷⁶

Kur'ân Yolu tefsirine göre, âyetteki uyarı Hz. İsa'yı tanrılaştıran Hristiyanlar veya benzer kitap sahiplerine yönelik değildir. Çünkü âyetin nazil olduğu Mekke toplu-munda kayda değer Hristiyan yoktu. Netice de bu tür inançları da içerik bakımından âyetin men edeceğini ifade etmektedir.⁵⁷⁷

Duman'ın yorumuna göre, insanlar Allah ile aralarında aracı olarak düşündükleri ve dua ettikleri kişiler Nuh peygamberin kavmi ve atalarının taptıkları “Vedd, Süva, Yeuk, Nesr,” vb. azizler veya Hristiyanların Hz. İsa'ya Yahudilerin Üzeyir hakkın-daki aşırılıkları olabilir. Günümüzde ise bilinçsiz Müslümanların saygıda aşırıya ka-çarak şehitler, veliler ve Allah'ın salih kullarına karşı göstermiş oldukları aşırı ilgi-den de kaynaklanabilir. Saymış olduğu bu kimselerin hayatta iken Allah'a yaklaşmak için göstermiş oldukları gayreti, ölmeden insanların kendilerinin de gösterebileceğini belirtir. Bu kimselerin Allah'a ulaşmak için vesile arayıp onun rızasını elde etmeye

⁵⁷⁴ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1886.

⁵⁷⁵ Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3552.

⁵⁷⁶ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 434.

⁵⁷⁷ *Kur'ân Yolu*, III, 495-496.

çalıştıkları, korku ile ümit arasında bir tutum sergilediklerine vurgu yapan Duman, insanların da bunlar gibi olması gerektiğini ifade etmektedir.⁵⁷⁸

Bayraklı, âyette “Rablerine yaklaşmak için vesile ararlar, Allah’ın rahmetini umarlar, azabından korkarlar,” şeklindeki bu üç cümleden hareketle müşriklerin taptıkları sahte tanrıların akıl sahibi, iman etmiş, dindar ve hayatta olan insanlar olduğunu ileri sürer.⁵⁷⁹ Küçük ve Koçyiğit’in görüşleri de yukarıdaki yorumlara benzer yöndedir.⁵⁸⁰

Bir önceki âyet ile birlikte aynı konuyu ifade eden bu âyete getirilen yorumlar birbirini tamamlamaktadır. Âyete en kapsamlı yorumu getiren Duman’dır. Şu ayrıntıyı yapmanın yerinde olacağını düşünüyoruz; İnsanlar Hz. İsa veya Üzeyir ya da meleklerden birine veya son peygamberin ümmetinden olan âlimleri, dervişleri, üstatları veya Allah katında yüksek mertebeli olduğuna inandıkları herhangi bir insana gösterdikleri saygı ve hürmetin seviyesini koruyup muhafaza etmeleri gerekmektedir. Kendilerinden manevi yolda önde gördükleri kişilere saygılı olmakla birlikte ilahlık anlayışına kayabilecek davranışlardan son derece sakınmaları gerektiğini vurgulamamızın yerinde olduğu kanaatindeyiz. Aksi takdirde kendilerinin teşvik ve yönlendirmesi olmadığı halde sırf cahilliklerinden dolayı bazı kimseler onları ilahlaştırmışsa bunun sebebi onlara ilahlık atfeden insanlardadır. Yoksa hiçbir peygamber veya salih kul kendilerine hayatta iken ibadet yapılmasını istememiş, aksine insanları Allah’ın birliğine davet etmiş ve bu uğurda mücadele etmişlerdir.⁵⁸¹

3.6.5. Allah’a İsyan Eden Toplamların Durumu (58)

58. “Ne kadar ülke varsa hepsini kıyamet gününden önce ya helâk edecek veya en çetin bir şekilde azaplandıracağız. Bu, Kitap’ta (levh-i mahfuz’da) yazılıdır.”⁵⁸²

Bilmen, tefsirinde bu âyeti yorumlarken bir önceki âyette birtakım insanların özelde de müşriklerin Allah’tan başka tapmış oldukları mahlûkların kendilerini kurtarama-

⁵⁷⁸ Duman, *Beyânu’l-Hak*, I, 475-476.

⁵⁷⁹ Bayraklı, *Kur’ân Tefsiri*, XI, 306.

⁵⁸⁰ Küçük, *Besâiru’l-Kur’ân*, IX, 375-376; Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 352.

⁵⁸¹ Ali İmran 3/79-80.

⁵⁸² el-İsrâ 17/58.

yacağını daha bu dünyada hak ettikleri musibetlerin başlarına gelmeye başlayacağını bildirmektedir. Bu dünyada ülkeleri ya da o ülkelerin insanlarını kıyametten önce ölüm gibi nedenler ile dünyadan mahrum bırakılabileceği veya esaret gibi musibetlerle azaba uğratılabileceği ve bunun levh-i mahfuzda yazıldığını haber vermektedir. Zaman zaman dünyada meydana gelen doğal afetler gibi olayları düşünerek kendisine çeki düzen vermesi ve kendileri gibi yaratılmış varlıklara kulluk yapmaktan uzak durmaları ikazında bulunmaktadır.⁵⁸³

Yıldırım'ın âyete getirdiği yoruma göre hiçbir medeniyetin ve milletin sonsuza kadar hayatta kalma şansı yoktur. Bazıları ise yapmış oldukları isyanlar ve hatalar yüzünden yıkımla erken karşılaşrlar. Kıyametten önce Sünnetullah gereği bütün ülkelerin başına gelebilecek bu yıkımdan başka bir de şiddetli bir azabın ülkeleri helak ederek eski hallerine çevireceğini belirtir.⁵⁸⁴

Ateş'in âyet hakkındaki görüşü ise “kıyametten önce her ülkenin helak edileceği” sözü Hz. Muhammed (as)'in davetini kabul etmeyen müşriklere yönelik olduğu yönündedir. Âyet, “ey müşrikler! Aklınızı başınıza alıp geçmiş milletlere bakın, eğer iman etmezseniz sizin de akıbetiniz öncekilerin durumu gibi olur” anlamına gelmektedir. Çünkü Allah kıyametten önce günahları sebebi ile her ülkeyi ya helak edecek veya azaba uğratacak buyurmaktadır.⁵⁸⁵

Kur'ân Yolu tefsiri de Kasas 59. âyeti⁵⁸⁶ delil göstererek Ateş'in görüşüne destek veren bir değerlendirme yapmaktadır.⁵⁸⁷ Şimşek, halkı zalim olan ülkeye ayrıcalık yapılmayacağını, çünkü Allah'ın kulları arasında ayrımcılık yapmadığını belirtir. İşlenen günahların mutlaka adil bir şekilde cezalandırılacağını dile getirir.⁵⁸⁸ Koçyiğit'in yorumuna göre inançsızlar Allah'ın rahmetinden ümit kestikleri gibi azabın-

⁵⁸³ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1886-1887.

⁵⁸⁴ Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3533.

⁵⁸⁵ Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, III, 1536.

⁵⁸⁶ el-Kasas 28/59.

⁵⁸⁷ *Kur'ân Yolu*, III, 496.

⁵⁸⁸ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 226.

dan da korkmamaktadırlar. Ayrıca geçmiş milletlerin başına gelen cezalardan da ders almadıklarını belirtmiş ardından helak edilen ülke ve halkların nasıl helak edildiğini anlatan âyetleri⁵⁸⁹ zikretmiştir. ⁵⁹⁰ Çelik ise toplumları helake götüren en büyük zulmün şirk olduğunu ifade etmekle yetinmiştir.⁵⁹¹

Çağdaş müfessirler ayeti açıklarken geçmişte helak edilen ümmetleri örnek vererek kıyametten önce de benzer şekilde bir olayın gerçekleşebileceği ya da doğal afetlerin kastedildiğine değinmişlerdir. Kıyametten önce helak edileceği ifade edilen ülkelerden maksat geçmiş ümmetlerde yaşanmış helak hadiselerinde olduğu gibi kıyamete yakın bir zaman diliminde de helakin olacağı kast edilmiş olabilir. Ayrıca büyük savaşlar yoluyla ülkeler birbirini yıkıma getirebileceği gibi doğal afetler dediğimiz tabiat olayları ya da geçmiş ümmetlerin başına gelen azap çeşitlerinin olma ihtimalini de söylememiz mümkündür. Bilmen'in yorumuna bakınca doğal afetlerin günahlar sebebi ile meydana gelebileceğine değinilmiştir. Çağımızda sıkça yaşanan doğal afetler bazen ilahi azap ve ikaz olarak ileri sürülür. Bazı kesimler ise bu afetlerin Allah'tan geldiği düşüncesine şiddetle karşı çıkar. Sadece insanların alması gereken tedbirlerin yetersiz olduğundan bahsederek olayı daraltırlar. Elbette insanlar veya yetkililer deprem, sel, çığ, heyelan gibi afetlere karşı önlem almakla yükümlüdürler ama bu önlemler yalnızca maddi olarak değil manevi yönden de alınmalıdır. Müfessir buna işaret etmiş olabilir.

3.6.6. Peygamberlere Verilen Mucizeler (59)

59. *"Bizi, âyetler (mucizeler) göndermekten alıkoyan tek şey, öncekilerin bu âyetleri yalanlamış olmasıdır. Nitekim Semûd kavmine, açık bir mucize olmak üzere bir dişi deve vermiştik. Onlar ise, (bu deveyi boğazladılar ve) bu yüzden zalim oldular. Oysa biz âyetleri ancak korkutmak için göndeririz."*⁵⁹²

İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre ayetin iniş sebebi, Mekke halkının safa tepesinin altına dönüştürülmesini ve Mekke civarındaki dağların kaldırılıp tarıma elverişli

⁵⁸⁹ et-Talak 65/8-10; Hud 11/101.

⁵⁹⁰ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 352-353.

⁵⁹¹ Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 150.

⁵⁹² el-İsrâ 17/59.

arazi haline getirilmesini istemiştir. Müşriklerin bu isteklerini Hz. Peygamberin Allah Teâlâ'ya arz ettiği, Cenab-ı Hakkın bu isteği bir şartla yerine getirebileceği ifade edilmektedir. Bu şartın da; eğer inanmazlarsa geçmiş kavimler gibi helak edilecekleri haber verilince peygamberin vazgeçip sabrı tercih ettiği, bu olayın üzerine âyetin indirildiği bildirilmektedir.

Elmalılı, âyetin tefsirinde Allah'ın âyetleri (mucize)'nin üç kısma ayrıldığını ifade etmiştir. 1. Kâinattaki her şey Allah'ın varlığına ve birliğine delalet eden birer âyetir. 2. Gök gürlemesi veya güneş tutulması gibi olayların meydana gelmesi. 3. Peygamberler ya da veli kullar aracılığı ile meydana gelen olağanüstü olaylar. Peygamberlerden ısrarla yapılması istenen birtakım mucizelerin gösterilmesi neticesinde ise inanmayanların helak edilmelerine sebep olduğu bu âyetteki müşriklerin istemiş oldukları mucizelerin de inanılmadığı takdirde Semud kavmi gibi helake götürecektin bir mucize istemeleri sebebiyle gösterilmediği beyan edilmiştir. Allah Teâlâ mucizeleri insanları uyarıp korkutmak için göstermektedir. Ayrıca her ne surette olursa olsun mucize göstermeye gücünün yeteceğini âyette vurgulamıştır. Hz. Muhammed (as)'in kavmini Semud peygamberin kavmi gibi bütünüyle ortadan kaldırmak istememesi de istenilen mucizeleri meydana getirmeme sebebi olarak Elmalılı tarafından belirtilmektedir.⁵⁹³

Bilmen, âyetin nüzul sebebi ile ilgili Elmalılı'dan farklı olarak müşriklerin peygamberden yerden su çıkarılması, ölülerin diriltilmesi bir de rüzgârın kendilerinin emrine verilmesini istediklerini belirtir. Genel olarak âyete getirdiği yorum Elmalılı ile aynı yönde olup günümüz inkârcılarına da rahmetinin gereği düşünüp doğru yolu bulmaları için zaman tanıdığını ifade etmektedir.⁵⁹⁴

Toptaş, Mekkeli müşriklerin talep ettikleri mucizelerin gerçekleştirilmemesini delil göstererek peygamberlerin mucizelerini inkâr edenlerin olduğunu belirtmiştir. Kur'an'da Hz. İsa⁵⁹⁵, Hz. Musa⁵⁹⁶ ve Hz. Salih peygamber gibi birçok peygambere

⁵⁹³ Elmalı, *Hak Dini Kur'an Dili*, V, 344-345.

⁵⁹⁴ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1888.

⁵⁹⁵ el-Maide 5/110.

⁵⁹⁶ el-A'râf, 7/130-133, el-İsrâ, 17/101.

mucizeler verildiğini de zikreder ve mucizelerin insanları ikna etmek için değil sadece inkâr edenleri korkutmak için gösterildiğini ifade eder.⁵⁹⁷

Yıldırım âyetin yorumunda mucize ile ilgili yaptığı açıklamaya göre Allah Teâlâ azgınlık edip sapıtan kavimlere peygamber gönderdiği dönemlerde mucizeler göstermek sureti ile onları ikaz etmiş, inanmadıkları takdirde sonradan gelenlere ibret olması bakımından onları karşı konulamaz bir azap ile cezalandırıp yok ettiğini dile getirmektedir.⁵⁹⁸

Kur'ân Yolu buraya kadar yapılan yorumlara benzer açıklamalar yaptıktan sonra Kur'ân-ı Kerim'in diğer mucizelere benzemediğini, akla hitap ederek insanları ikna-ya çalıştığını belirtmiştir. Kur'an dışındaki mucizelerin ise akıl ötesi olduğu, düşünmekten ziyade insanlara korku ve heyecan verdiğini beyan etmektedir.⁵⁹⁹

Şimşek, tefsirinde duyulara hitap eden hissi/kevnî mucizelerin belirli bir döneme ve bölgeye gönderilen peygamberlere verildiğini belirtmiş, Hz. Muhammed (as)'in peygamberliğinin kıyamete kadar gelecek bütün insanlığı kapsadığı için diğer peygamberlere verilen mucizelerin Hz. Muhammed (as)'e verilmediğini iddia etmiştir. O'na verilen tek mucizenin ise Kur'ân olduğunu savunmuştur. Şimşek'in bu açıklamasına Çelik bir nevi cevap niteliğinde bundan sonraki âyeti bağlantı kurarak müşriklerin mucize taleplerine Mi'rac olayı mucizesi ile cevap verdiğini söylemektedir ki, bize göre de bir sonraki âyet delil niteliği taşımaktadır.⁶⁰⁰

Koçyiğit, nakledilen açıklamalar dışında âyetle getirdiği yoruma göre Mekkeli müşriklere Salih peygamberin kavminin örnek verilmesi Semud kavminin Arap coğrafyasına yakın olduğundan dolayıdır. Mucize isteyen müşrikler sık sık o bölgelere giderek helak edilen bölgenin kalıntılarına rastlamaktadırlar.⁶⁰¹

⁵⁹⁷ Toptaş, *Şîfa Tefsiri*, IV, 435.

⁵⁹⁸ Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3534.

⁵⁹⁹ *Kur'ân Yolu*, III, 496-497.

⁶⁰⁰ Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 151.

⁶⁰¹ Bkz. Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 553-554.

Bayraklı da Şimşek gibi Hz. Peygamber'e Kur'an'dan başka mucize verilmediğini ileri sürmektedir. Kur'an'ın dışında nakledilen mucizelerin sorgulanması gerektiğine vurgu yaparak artık insanlığın mucizeler ile hakikati kavrama yerine akıl ve bilgi verileri ile mümin olma esaslarına uyması gerektiğini savunmaktadır.⁶⁰² Bayraktar Bayraklı ile M. Sait Şimşek'in Hz. Peygamber'e Kur'an'dan başka mucize verilmediği ile ilgili kanaatimizi bu surenin 90-93 âyetlerinde açıklayacağız.

3.6.7. Allah'ın Kullarını İmtihan Etmesi (60)

60. *“Hani sana: Rabbin, insanları çepeçevre kuşatmıştır, demiştik. Sana gösterdiğimiz o görüntüleri ve Kur'an'da lânetlenen ağacı, ancak insanları sınamak için meydana getirdik. Biz onları korkuturuz da, bu onlara, büyük bir azgınlıktan başka bir şey sağlamaz.”*⁶⁰³

Elmalılı, âyette geçen “sana gösterdiğimiz o görüntüleri ve Kur'an'da lanetlenen ağacı, ancak insanları sınamak için meydana getirdik” ifadesini iki başlık altında ele almış ilk önce “rüya” dan maksat ne olabileceği üzerinde durup farklı görüşleri zikrettikten sonra kendi görüşüne yer vermiştir. Akabinde “lanet edilmiş ağaç” cümlesinin ne anlama geldiğini açıklamıştır.

Elmalılı Hamdi Yazır, tefsirinde “rüya” ile ilgili üç farklı görüşün ileri sürüldüğünü belirtmektedir. Kimilerine göre bu âyetteki rüyanın Fetih süresinde de söz konusu edilen Mekke'nin fethidir. Bazılarına göre ise surenin birinci âyetinde bahsedilen İsrâ(Mi'rac) hadisesinin rüya âleminde gerçekleştiğine işaret etmektedir. Başka bir görüş sahipleri de Bedir savaşında müşriklerin önde gelenlerin akıbetlerinin rüyada peygambere gösterildiği şeklindedir. Çoğunluğun görüşüne göre buradaki “rüya”dan kastın uyku halindeki rüya olmayıp görmek, müşahade etmek anlamında bir rüya'nın kastedildiğidir. Bu da İsrâ suresinin birinci âyetinde “ona âyetlerimizi göstermek için” ifadesindeki uyanık haldeki görmeye işaretir. Elmalılı'nın görüşü de bu yöndedir. Elmalılı, yorumun devamında âyette görme eyleminin “rüya” kelimesi ile kullanılmasında da üç farklı görüşün olduğunu belirtir. Birinci görüşe göre görme işi gece gerçekleşmiş olmasından dolayı kullanılmıştır. İkincisi ise peygamber Mi'rac

⁶⁰² Bayraklı, *Kur'an Tefsiri*, XI, 314-315.

⁶⁰³ el-İsrâ 17/60.

olayını anlatınca müşrikler bu olayın rüyada görülmüş olabileceğini ileri sürmelerinden dolayıdır. Üçüncü olarak da Mi'rac gecesi gerçekleşen birtakım olayların rüyadaymış hissi vermesidir. Şöyle ki; Mi'rac gecesi birtakım insanların peygambere cennet veya cehennemdeymişler gibi gösterilmeleridir. Bu da bir nevi rüya da olmuş düşüncesini taşımalarına neden olmuştur. Diğer bir konu başlığı da “Kur’ân’da lanet edilmiş ağaç”tan maksadın hangi ağaç olduğu ile ilgili görüşlerin değerlendirilmesidir. Hadislerde rivayet edildiğine göre, lanet edilmiş ve fitne sebebi kılınmış bu ağacın “zakkum ağacı” olduğu, Buhari başta olmak üzere diğer hadis kaynaklarında geçtiği, Kur’ân’da da bazı âyetlerde⁶⁰⁴ bu ağaca işaret dildiği şeklinde değerlendirmeler yapmaktadır. Rivâyete göre âyetler nazil olunca Ebu Cehil’in “Muhammed sizi taşları yakan ateş ile korkutuyor da ateşin içinden ağacın biteceğini söylüyor” diyerek alay ettiğini ve zakkum olarak hurma ile kaymağı bildiklerini belirterek cariyesinden hazırlayıp getirmesini istiyor ve arkadaşlarına “haydi zakkumlanın” diyerek âyeti hafife aldığını belirtiyor. Elmalılı bu olay karşısında (ateşin içerisinde ağacın yanmadan nasıl olabileceği) İslâmiyet’ten çıkanların bile olduğunu belirtmektedir. Allah’ın kudreti ateşin dibinden ağaç bitirmeye yetmektedir. İnkâr ederek küçümseyenler ise aldanmaktadır.⁶⁰⁵

Bilmen’in yorumu genel itibarı ile Elmalılı ile aynı minval üzeredir. Farklı olarak zakkum ağacı’nın Allah’ın kudreti ile mümkün olabileceğine vurgu yapar, örnek olarak dünyada iken denizlerde ve ateşlerde bile bazı canlıların boğulmadan ve yanmadan yaşadıklarına değinir.⁶⁰⁶ Yıldırım tefsirinde âyetin “Ve Kur’ân’da lanetlenmiş ağacı insanlara bir fitne (imtahan) kıldık” bölümüne ilmi açıklama yapmaya çalışmıştır. Bu dünyadaki şartlar ile Ahiret’teki şartları karşılaştırarak açıklamasına başlayan Yıldırım, cehennemde biri yüksek derece sıcaklıkta diğeri ise çok düşük derecede soğuk olmak üzere iki bölüm olduğundan bahseder. Dünyadaki mevcut şartlara göre düşünüldüğünde bu yerlerde ağaç yetişmesinin mümkün görülmediği akla gelebilir. Ahiretin şartları göz önünde tutulduğu takdirde bunun mümkün olabileceğini ileri sürer. Ahirette insanların yeniden diriltileceği zaman vücut yapısının oraya göre ta-

⁶⁰⁴ es-Saffat, 37/62-67; ed-Duhan, 44/42-46; el-Vakıa, 56/51-54.

⁶⁰⁵ Elmalılı, *Hal Dini Kur’ân Dili*, V, 344-347.

⁶⁰⁶ Bkz., Bilmen, *Tefsir*, IV, 1888-1889.

sarlanacağını örnek vererek ağacın da aynı şartlarda ateşe göre yaratılabileceğini ifade eder. Zakkum ağacının lanetlenmesi ile ilgili yaptığı yorumda iki sebepten bahseder. İlk olarak cehennemde bu ağacın meyvesinden yiyenlerin hepsi ilahi rahmetten kovulmuş ve lanetlenmişlerdir. İkinci neden ise bu ağacın meyvesini yiyenler ıztırap içinde çok acı çekeceklerdir.⁶⁰⁷ Ateş ise bu âyette “rüya”dan kastedilen şeyin “rabbin insanları kuşatmıştır” cümlesinden hareketle Mekkeli müşriklerin yenileceğini peygamberine rüya yoluyla önceden haber vermesidir. Birinci âyette bahsedilen İsrâ olayı ile herhangi bir bağlantısının olmadığı görüşünü savunmaktadır.⁶⁰⁸

Toptaş’ın yaklaşımı da Elmalılı’nın açıklamalarına uygun şekildedir. Zakkum ağacı’nın imtihan kılınmasına Yasin suresinin 80. âyetini delil göstererek yeşil ağaçtan ateşin yaratılması nasıl mümkün olmuşsa cehennemde ateşin içinde ağacı yaratması da öyle mümkün olacağına vurgu yapmıştır. Ardından bu âyette söz konusu edilen zakkum ağacının dünyada zakkum diye bilinen ağaç ile alakasının olmadığını belirtmiştir.⁶⁰⁹ Şimşek, İsrâ olayına rüya’da olmuştur, diyenlerin bu âyette geçen rüya sözcüğünü delil gösterdiklerini beyan eder.⁶¹⁰

Bayraklı yukarıda naklettiğimiz bilgilerin dışında “lanetlenmiş ağaç”tan maksadın hangi ağaç olabileceği üzerine yorumlar yapar. Bu yorumlarda ağaçların zakkum ağacı, Hz. Âdem ile Hz. Havva’ya yasaklanan ağaç, İbrahim suresinin 25 ile 26. âyetlerinde örnek verilen iki ağaçtan biri veya “şecere” kelimesi ile ifade edilen ağacın soy ağacı olabileceği gibi çok farklı yorumlar yaptıktan sonra bu ağacın “inanç ve fikir ağacı” olabileceğini savunur. Ardından inkârcıların nesiller boyu Allah’a asi ve din düşmanlarının şeytandan başlayıp büyüyerek zürriyetini temsil eden bir ağaç

⁶⁰⁷ Bkz., Yıldırım, *Asrı Kur’ân Tefsiri*, VII, 3535-3536.

⁶⁰⁸ Bkz., Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, III, 1537-1538.

⁶⁰⁹ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 436.

⁶¹⁰ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 227.

olduğunu açıklamaktadır.⁶¹¹ *Kur'ân Yolu*, Çelik, Küçük ve Koçyiğit tefsirlerinde benzer şekilde yorumlarken, Bayraklı farklı bir değerlendirme yapmıştır.⁶¹²

Getirilen yorumlara baktığımızda âyeti bütün yönleriyle ele alan ve yorumlayan El-malılı Hamdi Yazır'dır. Yaptığı açıklamaların bütün ihtimalleri içinde barındırdığı münasebetiyle tercihe layık olduğunu söyleyebiliriz. Aynı yoruma benzer ifadeleri ve görüşleri dile getiren Bilmen'in de değerlendirmeleri konuyu izah etmektedir. Ayrıca zakkum ağacının muhtevasına verdiği örneklerle mantıklı açıklamalar getirmiştir. Âyetin izahına ilmi yaklaşımı getiren çağdaş müfessir ise Yıldırım'dır. Onun da görüşünü değerli görüyoruz. Çağdaş Türkçe tefsirlere baktığımızda “rüya” ve “lanetlenmiş ağaç” kelimelerinin yorumları genel manada aynı yönde anlaşılıp açıklanmıştır. Buna göre “rüya” kelimesi ile İsrâ ve Mi'rac hadiselerinde gerçekleşen harikula-de olaylara işaret ettiği görüşünün diğer ihtimallerden bir nebze önde olduğunu söylememiz mümkündür. Lanetlenmiş ağaç ile de zakkum ağacının kastedildiği sonucuna varılmıştır. Bayraklı'nın soy ağacı manasına gelen yorumunun zorlama bir yorum olduğunu belirtebiliriz.

3.7. Altıncı Grup Âyetler (61-70)

3.7.1. Şeytan'ın Kibri ve Hileleri (61-65)

61. “Meleklerle: Âdem’e secde edin! demiştik. İblis’in dışında hepsi secde ettiler. İblis: «Ben, dedi, çamurdan yarattığın bir kimseye secde mi ederim!»”⁶¹³

Bilmen'in görüşüne göre âyet insanları küfür ve şirke düşürmeye çalışan şeytanın ne kadar lanetli bir varlık olduğunu, İlahi emir gereği Hz. Âdem’e secde etmesi istenmesine rağmen büyük bir kibir gösterip secdeden kaçınarak ebedi hüsrana uğradığını göstermektedir.⁶¹⁴

⁶¹¹ Bkz. Bayraklı, *Kur'ân Tefsiri*, XI, 311-322.

⁶¹² Bkz. *Kur'ân Yolu*, III, 497-498; Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 152-153; Küçük, *Besâiru'l-Kur'ân*, IX, 379-380; Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 354-355.

⁶¹³ el-İsrâ 17/61.

⁶¹⁴ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1891.

Kur'ân Yolu tefsirinin beyanına göre Kur'an'ı Kerim'de Meleklerin Hz. Âdem'e secde ile emredilmesinden yedi kez bahsedilmiştir. Bu olayın yedi defa zikredilmesinin sebebi ise yaratılmış varlıklar içerisinde insanın seçkinliğine dikkatlerin çekilmesidir. Şeytan Meleklerin Hz. Âdem'e secde ettiği gibi secde etmeyerek, Allah'a isyan etmesi ve insan ile üstünlük yarışına girerek gurura kapılmasını isyankârlık ve saygısızlık olarak tarif etmiştir. Bunun sonunda isyan ve saygısızlığın şeytan kaynaklı olabileceğini dile getirmiştir.⁶¹⁵

Yasdıman, “İblis”in secde etmemesini Allah Teâlâ'nın insanlara anlatma nedenini O'nun emrine karşı gelenlerin şeytani bir ahlaka sahip olmaları dolayısıyla olduğunu vurgulamaktadır.⁶¹⁶

Çelik'in yaklaşımı ise, Âdem ile şeytan kıssasının tekraren zikredilmesinin hikmeti İslâm davetini kabul etmeyen inkârcıların Allah'a karşı olan tavırlarının tıpkı şeytanın davranışlarına benzerlik göstermesi gibidir.⁶¹⁷

Şimşek ise, Meleklerin Âdem'e secde etmelerini yeryüzünde Halife yani yeryüzünün hâkimi olduğunu kabul etmesi anlamına geldiğini ileri sürmüştür. İblis'in Allah'ın emrine karşı gelerek Âdem'e secde etmemesini ise iki şekilde ele almaktadır. İlk yoruma göre yeryüzünün hâkimi kimin olacağı ve burada idareyi kimin yürüteceği ile ilgilidir. İkinci yoruma göre ise, “Bir çamur halinde yarattığın kimseye mi secde edeceğim?” sözü ile üstünlük ve liyakatte soyu öne çıkardığı bu davranışı sebebiyle de iki grup insana önderlik yaptığını belirtmiştir. Yeryüzündeki hâkimiyetin orada yaşayanların hakkı olduğunu savunanlar ile soyu üstün olanlara aittir düşüncesini savunanları ortaya çıkardığını ifade etmiştir.⁶¹⁸

⁶¹⁵ *Kur'ân Yolu*, III, 499.

⁶¹⁶ Yasdıman, *Kur'ân Tahlili*, V, 616.

⁶¹⁷ Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 153.

⁶¹⁸ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 229.

Koçyiğit tefsirinde, Âdem ile İblis kıssasının geçtiği sureleri⁶¹⁹ zikrettikten sonra Meleklerin Hz. Âdem'e ettikleri secdenin ibadet anlamı taşımadığı, insanoğlunun şeref ve faziletine işaret ettiği şeklinde yorumlamaktadır. Şeytan'ın Âdem'e secde etmemesini de kibirlenme ve kendisini Âdem'den üstün görmüş olmasıyla açıklamaktadır.⁶²⁰

Ateş, tefsirinde Razi'nin Âdem'e secde eden meleklerin bütün melekler mi? sorusuna cevap olarak A'râf suresinin 205. âyetinden hareketle gök ehli meleklerin Âdem'e secde etmediği sonucuna vardığını açıklamaktadır.⁶²¹

62. “Dedi ki: «Şu benden üstün kıldığına da bir bak! Yemin ederim ki, eğer beni kıyamete kadar yaşatırsan, pek azı dışında, onun neslini kendime bağlayacağım!»”⁶²²

Bilmen âyette şeytanın hangi sebepten ötürü Âdem'in kendisine tercih edildiğini ve üstün tutulduğunu merakla, kendisinin parlak ışıklar saçan ateşten yaratıldığını belirterek sudan ve topraktan yaratılmış birine neden secde edeceğini sormak istemiştir demektedir. Bilmen şeytanın bu sorusuna verdiği cevaba göre kâinattaki bütün cüzlelerin Allah tarafından cevherden yaratıldığı, yaratılmışların görevi ise ilahi emri sorgulamak değil itaat etmektir. Âyetin devamına getirdiği yorumda yaratılan her şeyde bir hikmet vardır ve mahlûkat bu hikmetlere vakıf olamaz. Mükellef durumunda olanlar hiçbir emrin boş yere verilemeyeceği bilinciyle hareket etmeleri gerekir. Şeytan ise nefesine uyup bu tutumu sergileyememiştir.⁶²³

Ateş, tefsirindeki açıklamasına göre şeytanın “Eğer beni kıyamet gününe kadar ertersen onun zürriyetine musallat olurum, pek azı dışında hepsini azdırırım” sözünü söyleyerek Allah'tan ölümsüzlük istediğini ifade etmektedir. Kıyametten sonra da

⁶¹⁹ el-Bakara 2/34; el-A'râf 7/11; el-Hicr 15/29-31; el-İsrâ 17/61; el-Kehf 18/50; et-Taha 20/117; es-Sa'd 38/83-84.

⁶²⁰ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 357.

⁶²¹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, III, 1540.

⁶²² el-İsrâ 17/62.

⁶²³ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1891.

ölümün olmadığını söyleyerek iddiasını kuvvetlendirmektedir.⁶²⁴ Bu düşüncesine katılmıyoruz zira şeytanın isteği bu dünya içindir. Bu dünyada da her canlı muhakkak surette ölümü tadacağını ve mahşer günü tekrar dirileceğini Kur’ân bariz bir şekilde ifade etmektedir.⁶²⁵

Kur’ân Yolu’na göre ise, şeytanın kıskançlığı yüzünden kıyamete kadar insanları günah işlemeye yönlendireceğine ant içmesi ve kendisine de müsaade edilmesi bu dünya hayatının bir imtihan dünyası olduğunu göstermektedir. İnsanların bilerek günah işlemesi şeytanla ortak hareket ettiği anlamına gelmektedir.⁶²⁶ Şimşek de şeytanın kıyamet gününe kadar izin isteyip insanların çoğunu saptıracağını ifade etmesine karşı yaptığı açıklamada şeytanın büyük ölçüde başarılı olduğunu belirtmiştir.⁶²⁷

Koçyiğit’in yaklaşımı ise, şeytanın “Çamurdan yarattığın halde benden üstün tuttuğun adam bu mu?” diyerek yeryüzünün halifesi olan bütün varlıklardan üstün tutulan Âdem’i küçümsediği ve ona karşı kıyamete kadar kin besleyecektir. A‘râf suresindeki⁶²⁸ mezkûr âyetler ile de yorumunu sonlandırmaktadır.⁶²⁹ Küçük’ün açıklamasına göre ise şeytan aslında Allah’a savaş açmıştır, ama bunu açıktan söylemeyip Âdem ve nesli üzerinden yürütmektedir. Yorumunun devamında Şimşek’in ifadesini destekleyerek insanların çoğunu saptıracağını söylediği ve insanların da şeytanın bu sözünü doğru çıkarttıklarını ifade ediyor.⁶³⁰

63. “Allah buyurdu: *Git! Onlardan kim sana uyarsa, iyi bilin ki hepinizin cezası cehennemdir. Tam bir ceza!*”⁶³¹

⁶²⁴ Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, III, 1540.

⁶²⁵ Âl-i İmrân 3/185; el-Enbiyâ 21/35; el-Ankebût 29/57.

⁶²⁶ *Kur’ân Yolu*, III, 499.

⁶²⁷ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 229.

⁶²⁸ el-A‘râf 7/16-17.

⁶²⁹ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 357.

⁶³⁰ Küçük, *Besâiru’l-Kur’ân*, IX, 381-82.

⁶³¹ el-İsrâ 17/63.

Bilmen'in açıklamasına göre, Cenâb-ı Hakk Hz. Âdem ve zürriyetine düşman olan şeytanı kovmuş ve birinci sûra üflenene kadar kendisine mühlet vermiştir. Âdem'in çocuklarından her kim şeytanın vesveselerine kanarsa cehenneme atılıp cezalandırılacaktır.⁶³²

Koçyiğit'in yorumu ise, şeytanın ve ona uyanların akıbetleri içinde ebedi kalacakları cehennemdir.⁶³³ Bu yorumda şeytana uyanlardan cehennemde ebedi kalacakları Allah'a ortak koşanlar ve hiç inanmayan kâfirleri kastettiğini düşünüyoruz. Çünkü cehennemde ebedi kalacaklar kâfirlerdir.⁶³⁴ Diğer müfessirlerin geneli bu üç (61,62,63) âyeti birlikte değerlendirmişlerdir.

64. *“Onlardan gücünün yettiği kimseleri dâvetinle şaşırt; süvarilerinle, yayalarınla onları yaygaraya boğ; mallarına, evlâtlarına ortak ol, kendilerine vaatlerde bulun. Şeytan, insanlara, aldatmadan başka bir şey vaat etmez.”*⁶³⁵

Bilmen'in âyete getirdiği yorumu özetleyecek olursak, Allah Teâlâ şeytana Âdem'in çocuklarını, cinlerden ve insanlardan yardımcılar edinmek suretiyle, şehvi vesveselerle, beyhude nağmelerle ve gayrimeşru davranışlar ile yoldan çıkarabildiklerini çıkarması için kendisine müsaade etmiştir. İnsanları kötülüğe davet etmesini ise, helal şeyleri haram, haramları da helal göstererek haram kazanç elde etmeye sevk ettiğini belirtir. Ayrıca ibadetlerin hiçbir faydasının olmadığını telkin ettiği, zina gibi gayri meşru ilişkiler ile çocuk sahibi olmamaya yönlendirip ve batıl inançlarla bezemiş bir hayatı özendirir. Âyetin son kısmında geçen “Şeytan insanlara, aldatmadan başka bir şey vaat etmez” açıklamasına şu yoruma getirir; Şeytan ahiret azabını inkâr ettirir, putların şefaathçi olacağını iddia eder ve dünya hayatını ahiret hayatına üstün göstererek insanları saptırmaya çalışır. Akıl sahibi insanlar şeytanın bu sahte vaatlerine kapılmamalı, dinin aleyhine süslü kelimeler ile saldıranlara da itibar edilmemeliler.⁶³⁶

⁶³² Bilmen, *Tefsir*, IV, 1892.

⁶³³ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 357.

⁶³⁴ el-Beyyine 98/6; en-Nisa 4/14; el-Bakara, 2/39 257; el-A'râf 7/36; et-Tevbe 9/17.

⁶³⁵ el-İsrâ 17/64.

⁶³⁶ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1892.

Yıldırım ise iblis'in nefse ve şehvete seslendiğini belirterek, ateşten yaratılması yönüyle şeytanın nefisten doğan şehvet ateşine çağırdığı, onun miktarını artırarak sapırtmaya çalıştığı, bu nedenle şehveti tahrik ederek nefsi daha da coşturup azdıran her türlü müstehcen çalgıyı iblisin nağmesi olarak vasıflandırıldığını ifade etmektedir. Âyette geçen "hem onlardan gücün yettiğini sesinle yerinden oynat" cümlesinin buna işaret ettiğini belirtmektedir. Yıldırım'ın açıklamasına göre Şeytan beyne sürekli sinyaller göndererek insanları yönlendirmeye çalışmaktadır. Karşısındaki insan'ın sağlam imanı yoksa iblis'in vesveselerini durdurmak mümkün olmayacaktır. Şeytan nefis vadisine saltanat kurarak her türlü sapıklığı ve azgınlığı sevk ve idare etmektedir. Böylece akıl nefse uyacak ve onun kumandası altına girecektir. Ayrıca besmelesiz ana rahmine düşen, ezan ve kametsiz dünyaya gelen, haram ile beslenen çocuklara da şeytanın ortak olduğunu ileri sürmüştür.⁶³⁷

Toptaş'ın yaklaşımına gelince şeytan ve şeytan karakterli insanlar atlarıyla, arabalarıyla, uçaklarıyla, gemileriyle, uydularıyla her türlü askeri ve ekonomik saldırılarla Müslümanların üzerine gelerek onları kontrol altına almaya çalışırlar. Şeytan mallarını Allah'a karşı isyan yolunda kullananlara yardım ederek, çocuklarını dinden uzaklaştıracak ve çeşitli akımların etkisinde bırakarak onlara ortak olacaktır.⁶³⁸

Kur'an Yolu tefsiri âyet hakkında birkaç yorumu nakletmektedir. Bu yorumlardan birine göre şeytanın insanlara vesvese vermek suretiyle gizli amacını ve hedefini anlayamayacakları bir dille bireyleri günah ortamına yönlendirir. Ayrıca şeytan insanlara hırsızlık, gasp ve tefecilik gibi gayri meşru işleri yaptırmak suretiyle mallarına ortak olmaktadır. Başka bir yoruma göre ise, cahiliye dönemindeki Araplar, ekinlerin ve hayvanların bir kısmını sembol olarak gördükleri putlara ayırıp bu varlıkların hizmetinde kullanılmaktadırlar. Tefsirin daha makul gördüğü görüş ise, insanların manevi yaşamlarına saldırıp, hayatlarını tahrip etmeye odaklanan şeytan, atlarla veya yaya olarak bir yeri yıkıp yağmalamaya gelen eşkıyaya benzetilmiştir. Bu eşkıya karakterli insanları kendi tarafına çekmek suretiyle onların mallarına hükmeder.⁶³⁹

⁶³⁷ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, VII, 3539-3540.

⁶³⁸ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 437-438.

⁶³⁹ *Kur'an Yolu*, III, 500.

Çelik, Küçük ve Koçyiğit'in getirmiş oldukları yorumlar yukarıda nakletmiş olduğumuz yorumlar ile paralellik arz etmektedir.⁶⁴⁰

Âyetin mealine baktığımızda tefsir ilminin ne kadar önemli olduğunu görüyoruz. Davetinle şaşırt, Süvari ve yayalarla yaygara boğ, mallarına, çocuklarına ortak ol, kendilerine vaatlerde bulun son olarak da şeytan insanları aldatmaktan başka bir şey vaat etmez buyruluyor. Zikredilen bu ifadeler anlaşılmaya ve izahata muhtaçtır. Yorumlara baktığımızda şeytanın insanlara günlük hayatta ciddi müdahale ve vesvese vermekte olduğunu anlıyoruz. Hemen hemen her konuda şeytanın müdahale ihtimali söz konusudur. Bunları ailevi, ekonomik, sosyal, askeri ve siyasi olarak ana başlıklar altında görebileceğimiz gibi gerek maddi ve gerekse de manevi her türlü sıkıntı ve buhranlara şeytanın katkısının azımsanamayacak kadar fazla olduğu gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Yıdırım'ın getirmiş olduğu yorumlar ilmi yönden ispatlanmaya muhtaç olsa da aslında ilmin dışında bir konudur. Besmele, ezan ve kamet getirilmeden doğan bir çocuğa şeytanın ortak olacağı yorumu ilmi yönden abartılı bir düşünce mahsülü görülüp eleştirilebilirse de Şeytanın evlatlara otak olacağı başka nasıl izah edilebilir?

65. “Şurası muhakkak ki, benim (ihlâslı) kullarım üzerinde senin hiçbir ağırlığın olmayacaktır. (Onları) koruyucu olarak Rabbin yeter.”⁶⁴¹

Bilmen, getirdiği yorumda şeytan ve yardımcılara seslenerek, kulluk vazifesini takva ve güzel amellerle yerine getirmek suretiyle Allah'ın himayesine aldığı kullarına şeytanın zarar veremeyeceğini beyan etmiştir. Arkasından o kulların özelliklerini anlatmıştır. Bilmen'e göre bu kimseler şeytanın şerrinden ve vesvesesinden Allah'a sığınan, verdiği nimetlere kaşı son derece şükür duygusu içerisinde olan, dindar ve faziletli Müslümanlardır. Şeytana müsaade edilmesi ise, bu dünyanın imtihan dünyası olmasından dolayıdır. Kur'ân-ı Kerim'de yedi surede şeytanın Âdeme secde etme-

⁶⁴⁰ Bkz., Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 154; Küçük, *Besâiru'l-Kur'ân*, IX, 383; Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 358.

⁶⁴¹ el-İsrâ 17/65.

diğine değinerek Şeytan'ın insanlar için ne kadar aldatıcı ve sinsi bir düşman olduğu uyarısının yapıldığını belirtmiştir.⁶⁴²

Yıldırım'a göre, şeytanın tahrip etmeye güç yetiremediği tek kale temeli takva veya bir diğer ifade ile Allah korkusu üzerine bina edilmiş iman kalesidir. Bu kullar Allah'ın gerçek kullarıdır. Çünkü bunların meleki sıfatları gelişmiş ve yüce âleme manevi kapıları açılmıştır. Nefislerinin şerrinden emindirler, şeytanların fısıltılarına gönülleri kapalıdır. Ayrıca tefsirinde “nur ve nar” kavramlarını karşılaştırır. İblisin nar'dan yaratıldığı için yakıcı olduğu, insan ruhunun ise yüce kudretten yaratıldığı, iman nuruyla dolunca iblisin sinyallerini engelleyeceğini belirtmiş ve nur ile nar'ın ayrı şeylerden meydana geldiğini ifade etmiştir.⁶⁴³

Toptaş, âyete şu yorumu getirmektedir; Gerçekten Allah'a kul olmuş insanların üzerinde şeytanın hiçbir sözünün tesiri yoktur, çünkü o kul Allah için görür, Allah için duyar ve Allah için sever, dolayısıyla her an Allah ile beraber olduğu için şeytandan emin olmuştur. Şeytana hiçbir fırsat vermeyerek, ezan ile şeytanı kovmuş, oruçla şeytanın bütün kapılarını kapatmış ve şeytanın şerrinden istiaze ile Allah'a sığınmıştır.⁶⁴⁴

Kur'ân Yolu, âyette “Allah'a bağlılıklarından dolayı benim kullarım” ifadesiyle zikredilenler Allah'ın bir lütuf olarak kendilerine verdiği aklı kullanan kişilerdir. Hak yolda sabır gösterdikleri ve bu yolda da Allah'ın yardımını kazandıkları için şeytan bunlar üzerinde hiçbir tesir gösteremez. Ayrıca âyette insanın diğer varlıklardan üstünlüğüne vurgu yapılmış ve insana cesaret ile ümit verilmiştir. Âyetin son cümlesinde ise, müşriklerin baskıları karşısında Peygambere cesaret telkin edildiği gibi O'nun yolundan giden müminlere de moral ve motivasyon verildiği belirtilmiştir.⁶⁴⁵

Küçük'ün âyete getirdiği yorumda ise şeytanın bütün ordularıyla, basın ve yayın organlarıyla, yanına aldığı yardımcıları vasıtasıyla saldırmaya çalıştığı lakin onun dostları ve ordularına karşı Allah Teâlâ'nın müminlerin yanında olduğunu vurgulamıştır.

⁶⁴² Bilmen, *Tefsir*, IV, 1892-1893.

⁶⁴³ Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3540-3541.

⁶⁴⁴ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 438.

⁶⁴⁵ *Kur'ân Yolu*, III, 500-501.

Şeytanın tuzaklarından kurtulmak için müminlerin de Allah’a tevekkül etmeleri gerektiği, istediği gibi kul olmaya özen gösterip peygamberine ve kitabına uydukları takdirde şeytanın hiçbir hilesinin kendilerine zarar veremeyeceğini belirtmiştir.⁶⁴⁶

Çelik ise, ezeli düşman olan şeytanı tanımalı ve onun sinsi planlarına karşı uyanık olunmalı uyarısını yapmaktadır.⁶⁴⁷ Koçyiğit’in getirmiş olduğu yaklaşım da şeytan ne kadar süslü ve cazip aldatmacalarla gelirse gelsin, Allah’ın ihlâslı kulları bunların hiç birisine kanmaz ve onun peşinden cehenneme sürüklenmez. Çünkü Allah bu kullarına vekil olarak yeter ve şeytanın onları kandırmasına müsaade etmez.⁶⁴⁸

61-65. ayetlerde tesbit edebildiğimiz kadarıyla şeytan’dan bahsedilen durumlar şunlardır:

1. İblis Hz. Âdem’e secde edin emrini kabul etmeyip itiraz etmiştir.
2. İblis kendini Hz. Âdem’den üstün görmüştür.
3. İblis’in kıyamete kadar yaşamayı dileyerek insanların çoğunu safına çekmeyi istemiştir.
4. Allah İblise izin vermiş ve kullarından da ona uyanları cezalandıracağını bildirmiştir.
5. İblis insanları kendi yoluna davet ederek, şaşırtacaktır.
6. İblis süvarileriyle, yayalarıyla insanları yaygaraya boğacak ve mallarına, evlâtlarına ortak olarak kendilerine vaatlerde bulunacaktır.
7. Allah Teâlâ İblisin insanlara yapacağı tek şeyin onlara vesvese vereceğini bildirmiştir.
8. Allah’ın İblis’e hakiki kullarını kandırma çabasının boşa çıkacağını söylemiştir.

İsrâ suresi 61-65. âyetlere getirilen yorumlara baktığımızda çağdaş müfessirler şeytanın hilelerini gâyet güzel açıklamışlardır. Toptaş ile Küçük diğer müfessirlere göre şeytanın tuzaklarına güncel açıklamalarla örnekler getirmek suretiyle muhataplarının

⁶⁴⁶ Küçük, *Besâiru’l-Kur’ân*, IX, 384.

⁶⁴⁷ Çelik, *Hakk’ın Dâveti*, III, 155.

⁶⁴⁸ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 358.

gözünde konuyu canlı tutmaya çalışmışlardır. Getirilen yorumlara bakıldığında şeytan ilk insan olan Hz. Âdem'den beri insanların aleyhine faaliyetlerde bulunduğu ve kıyamete kadar müsaade alarak elinden geleni yapacağını Allah Teâlâ'ya bizzat söylemiştir. Şunu rahatlıkla diyebiliriz ki, şeytan Allah ile arasını insan yüzünden açmıştır. Âdem'in yaratılmasıyla başlayan insan şeytan mücadelesi kolay başa çıkılacak gibi görünmemektedir. İster Allah'a iman etmiş olsun isterse inkâr etsin insanlar her an şeytanın tuzağına maruz kalabilir. Tek çare Allah'ın emirlerine, peygamberin tavsiyelerine ve Kur'an'ın rehberliğine uyarak bu imtihanı istenilen bir şekilde geçmenin gayreti içerisinde olmaktır.

3.7.2. İnsanların Nankörlüğü (66-69)

66. “(Kullarım!) Rabbiniz, lütfuna nâil olmanız için denizde gemileri sizin için yüzdürendir. Doğrusu O, sizin için çok merhametlidir.”⁶⁴⁹

Bilmen'in yorumuna göre bu âyet denizlerde gemilerin gitmesiyle Allah Teâlâ'nın kudretini ve aynı zamanda insanlara rızık kapısı açarak rahmetini gösteriyor. Hz. Nuh'un kavmini gemi ile kurtarıp selamete erdirdiği gibi ondan sonra gelen insanlara da ulaşımda kolaylık sağlayarak denizlerde gemilerin ticari faaliyetler yapmasına imkân vermiş ve onları rızıklandırmıştır. Ayrıca Bilmen bu âyette İslâmiyet'in sosyal ihtiyaçlar için çalışıp meşru yönden ticaret yapmaya, ekonomik yönden gelişip ilerlemeye de teşvik ettiğini belirtmektedir.⁶⁵⁰

Yıldırım, Kur'an-ı Kerim'in denizlerdeki nimetlerden yeterince istifade edilmesi için on beş farklı yerde bu konuya dikkat çektiğini belirtmektedir. Ayrıca bu âyetin deniz yoluyla ticari nakliyeciliğe, denizlerdeki balıklara, kısaca Müslümanların deniz kara sularına sahip olmalarını ve deniz ürünlerini iyi değerlendirmelerini teşvik ettiğini belirtmektedir. Âyetin işaret ettiği diğer bir konuda gemilerin batmadan suyun üzerinde gitmelerinin fiziksel yönüne vurgu yaptığıdır. Geminin batmadan suyun üzerinde gidebilmesi için hacminin sudan daha fazla olması ve ağırlığının da daha az olması gerekmektedir. Bu olayı bilimsel yönden Arşimed kanunu olarak izah ederken şu tanıımı yapmaktadır. “Bir sıvıya konulan cisim, taşıdığı sıvının ağırlığı kadar ağır-

⁶⁴⁹ el-İsrâ 17/66.

⁶⁵⁰ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1894.

lığından kaybeder” açıklamasının devamında bilim adamlarının hidrostatik terazi ile katı cisimlerin suyun içerisindeki ağırlıklarının daha az olduğunu tespit ettiklerini nakletmektedir.⁶⁵¹

Kur’ân Yolu, âyetin Allah’tan başka ilahlar edinenlere gerçek lütuf sahibinin kendisi olduğunu hatırlattığını beyan ederek, gemilerin sulara gömülmeden gitmesi ve bu yolla ticari faaliyetlerde kullanılmalarından bahsedildiğini ifade etmektedir.⁶⁵² Şimşek ise âyetlerde insanların Allah’ı birlemelerinin gerekçelerinin anlatıldığı, evrene koymuş olduğu yasalardan bazılarını zikrederek insanlara merhametinin gereği kolaylık sağladığına işaret edildiği yönündedir.⁶⁵³

Çelik’de gemileri kolaylıkla suda yüzdüren Allah Teâlâ’nın onları aynı zamanda batırmaya da muktedir olduğu, dolayısı ile insanların Allah’ı hatırlarından bir an olsun çıkarmamaları gerektiğine dikkat çekmektedir.⁶⁵⁴

Koçyiğit’in âyete getirdiği yorum ise, denizlerde rüzgâr, buhar ve elektrik gibi çeşitli güç kaynaklarını insanların emrine vererek hayatı kolaylaştırdığı ve bu sayede rızıklarını temin etmek için bir beldeden başka bir beldeye ulaşmalarını sağladığı ve bunları da insanlara olan merhameti sayesinde yaptığı şeklindedir.⁶⁵⁵ Küçük’ün değerlendirmesi de yukarıdaki yorumlara benzer şekildedir.⁶⁵⁶

Âyette gemilerin denizlerde yüzdürülmesinin insanlara lütuf olduğunu Bilmen, ticaret ve ekonomik yönden çalışmaya işaret ederek açıklamaktadır. Yıldırım ise deniz taşımacılığı, deniz ürünleri ve deniz karasularına işaret edildiğini açıklamış, gemilerin suyun üzerinde gitmelerine ise suyun kaldırma gücünden ve Arşimed kanunundan açıklamalar getirmek suretiyle yorum yapmıştır. Koçyiğit’de denizlerde rüzgâr, buhar ve elektrik gibi çeşitli güç kaynaklarının insanların emrine verildiğini beyan et-

⁶⁵¹ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3544.

⁶⁵² *Kur’ân Yolu*, III, 502.

⁶⁵³ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 230.

⁶⁵⁴ Çelik, *Hakk’ın Dâveti*, III, 155.

⁶⁵⁵ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 359.

⁶⁵⁶ Bkz., Küçük, *Besâiru’l-Kur’ân*, IX, 385.

miştir. Bu üç müfessirin yorumu konunun günümüze vermek istediği mesajı ifade edecek şekilde olduğundan önemli olduğunu vurgulamak istiyoruz.

67. “Denizde başınıza bir musibet geldiğinde, O’ndan başka bütün yalvardıklarınız kaybolup gider. O sizi kurtarıp karaya çıkardığında, (yine eski halinize) dönersiniz. İnsanoğlu çok nankördür.”⁶⁵⁷

Bilmen, âyette Allah’ın kâfir ve müşriklere seslendiğini, denizlerde boğulma tehlikesi yaşadıklarında hemen Allah’a sığındıkları ve O’na iltica ettiklerini, denizdeki tehlike atlatılıp karaya çıktıklarında ise tekrar eski inkârlarına geri dönüp Allah’a ortak koşmaya devam ettiklerini beyan etmektedir.⁶⁵⁸

Yıldırım’ın derlendirmesine göre, büyük denizlerde⁶⁵⁹ sulardan başka bir şeyin görülmediği bir ortamda, kuvvetli rüzgârların esmesi neticesinde meydana gelebilecek büyük dalgalar yüzünden gemideki yolcuların kurtuluşlarının mümkün olmadığı kanaatine vararak Allah’ı hatırlayacaklarını ifade etmektedir. Bu korkunç atmosferi yaşamadan önce Allah’ın varlığını tanımayan ve ahiret inancı taşımayan ve çeşitli inançlarla çıkmazlarda olan insanların tehlikeyi görünce ya da ölüm ile burun buruna gelince Allah’ı hatırlayacaklardır. Bunun sebebini ise doğuştan her insanın Allah inancı üzerine dünyaya geldiği, bu düşüncenin ise “kalu belada” Cenâb-ı Hakkın “Ben sizin rabbiniz değil miyim? Sorusuna karşılık; evet Rabbimizsin” cevabını verdiklerinde oluşmuş mayadan kaynaklandığını ileri sürmektedir.⁶⁶⁰

Kur’ân Yolu tefsiri ayetin açıklamasında “Tanrı konusunda ilgisizlik” şeklinde bir tabir kullanmaktadır. Bu tabirin günümüz din felsefecileri tarafından kullanıldığını belirtir. İnsanların başları sıkışınca Allah’ı hatırlamaları, rahata kavuşunca tekrar eski hallerine dönerek sanki Allah yokmuş gibi bir hayat yaşamaya devam etmeleri olarak

⁶⁵⁷ el-İsrâ 17/67.

⁶⁵⁸ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1895.

⁶⁵⁹ Okyanusları kasteddiği muhtemeldir.

⁶⁶⁰ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3545.

açıklamaktadır. Ayrıca bu durumun “ilgisizlerin ateizmi” şeklinde de isimlendirildiğini nakletmektedir.⁶⁶¹

Koçyiğit tefsirinde İkrime b. Ebi Cehl’in Habeşistan’a giderken denizde başına gelen olayı örnek vermektedir. Ayrıca Müslüman olduğunu söyleyenlerden bile günlük hayatta Allah’ı hatırlarına getirmeden yaşayanların olduğunu belirtmektedir.⁶⁶² Küçük, Şimşek ve Çelik tefsirlerinde naklettiğimiz açıklamalara benzer görüşler zikretmektedir.⁶⁶³

68. “O’nun, sizi kara tarafında yerin dibine geçirmeyeceğinden yahut başınıza taş yağdırmayacağından emin misiniz? Sonra kendinize bir koruyucu da bulamazsınız.”⁶⁶⁴

Bilmen, bir önceki âyette denizlerde ölüm tehlikesiyle karşılaşınca Allah’a sığınan insanoğluna seslenerek ey gafil insan! Denizlerde boğulmaktan kurtulunca ölümden kurtulacağını mı sanırsın. Karada da Allah Teâlâ’nın insanları öldürebileceği hatta karada bile yerin dibine batırabileceği ya da göklerden üzerlerine taş yağdırabileceğine dikkat çeker ve Lut peygamberin kavminin başına gelenleri örnek olarak zikreder. Son olarak insanların bu durumu iyice düşünüp ibretler alması, şirk ve küfürde ınat etmemesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.⁶⁶⁵

Yıldırım ise, âyette fırtınaların sadece denizlerde olmadığını, kara parçasında da olabileceğine vurgu yaparak deprem, yanardağ patlamalarının veya kasırgaların insanları öldürebileceğini ifade ettikten sonra bütün olayların sebeplerinin Allah’a dayandığı, tek umudun O olduğu, inkâr ve zulüm devam ettiği sürece helak tehdidinin sürdüğüne işaret edildiğini bildirmektedir.⁶⁶⁶

⁶⁶¹ *Kur’ân Yolu*, III, 503.

⁶⁶² Bkz., Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 359-360.

⁶⁶³ Küçük, *Besâiru’l-Kur’ân*, IX, 385-386; Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 230-231; Çelik, *Hakk’ın Dâveti*, III, 155.

⁶⁶⁴ el-İsrâ 17/68.

⁶⁶⁵ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1895.

⁶⁶⁶ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3545.

Kur'ân Yolu insanoğlunun tabiatıta her türlü felaket ile karşılaşabileceği, bu nedenle darlıkta da bollukta da Allah ile birlikte olmak gerektiği, her an O'nunlaymış gibi bir bilinçle yaşamının önemine, hayatın geçiciliğine ve Allah'tan başka vekilin olmadığına âyetin işaret ettiğini beyan etmektedir.⁶⁶⁷

Şimşek, denizlerde müntesiplerini terk eden sahte tanrıların karada da terk edebileceği, zira denizlerde olan tehlikelerin karada da devam ettiğine vurgu yapmaktadır.⁶⁶⁸

Küçük, yaptığı yorumda işleri düşünce Allah'a yalvarıp yakaranların, sıkıntılardan kurtulunca da Allah'ı unutanların başlarına ansızın belanın gelmeyeceğinden emin olmamaları uyarısını yapmaktadır. Böyle davranmanın nankörlük olduğunu ve Allah'ın denizde ya da karada bu tür insanlara azap edebileceğini ifade etmektedir.⁶⁶⁹

Duman, karada insanların başına gelebilecekler hakkında deprem, toprak kayması, yer yarılması, kasırga, hortum, yıldırım çarpması, şiddetli yağmur, sel veya yangın gibi olaylardan birinin olabileceğini belirtir.⁶⁷⁰ Koçyiğit de Yıldırım'ın yaptığı yorumlara yakın açıklamalar yapmış ve Lut peygamberin kavmi ile ilgili âyetleri⁶⁷¹ nakletmiştir.⁶⁷²

Ayette Allah Teâlâ insanları karada da cezalandırabileceğini belirtmiş ve cezanın gökten taş yağdırma veya yerin dibine batırmak sureti ile gerçekleşebileceğinden bahsedilmiştir. Karada olan cezalandırmaya Yıldırım ve Duman tabiat olayları ya da doğal olaylar şeklinde ifade edilen afetleri örnek vererek ayeti insanların daha kolay anlamalarına çalışmıştır. Yanardağ patlaması deprem, sel, kasırga, toprak kayması, yangın gibi doğal yoldan sanki tabiatın kendi kendine meydana getirdiği olaylarmış gibi algılanan butür afetleri örnek vermeleri önemlidir. Bu olayların gerçekleşmesin-

⁶⁶⁷ *Kur'ân Yolu*, III, 503.

⁶⁶⁸ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 231.

⁶⁶⁹ Küçük, *Besâiru'l-Kur'ân*, III, 386.

⁶⁷⁰ Duman, *Beyanu'l Hak*, I, 479.

⁶⁷¹ el-Kamer, 54/34-35; el-Hicr, 15/73-74.

⁶⁷² Bkz., Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 360-361.

de elbette insanların etkileri de olmakla birlikte sonuçta Allah'ın bir cezası/uyarısı olarak düşünülmesi de anlaşılabilir.

69. “Yahut O’nun, sizi bir kez daha oraya (denize) gönderip üzerinize bir kasırga yollayarak, inkâr etmiş olmanız sebebiyle sizi boğmayacağından emin misiniz? Sonra, bundan dolayı kendinize (intikamınızı almak için) bizi arayıp soracak bir destekçi de bulamazsınız.”⁶⁷³

Müfessirlerin geneli bu âyet ile bir önceki âyeti birlikte ele alıp değerlendirmişlerdir. Biz âyeti müstakil yorumlayanların yorumlarını vermekle yetineceğiz.

Bilmen’in değerlendirmesinde denizde fırtınaya yakalanıp ölüm tehlikesi ile karşılaşınca son çare olarak Allah’a sığınan insanların karaya çıktıklarında kurtulduklarında, böyle tehlikeli durum ile bir daha karşılaşmayacakları inancını bir önceki âyette cevaplamış, karada da Allah’ın hükmünün geçtiği, orada da nankörleri helak etmeye gücünün yettiğini hatırlatmıştı. Bu âyette ise tekrar denize dönmelerinin gerekeceğine değinilerek, ihtiyaçlarından ötürü deniz ile yolculuk yapmak mecburiyetinde kalabilecekleri bir durum hatırlatılarak, eğer nankörlük yapmaya devam ederde Allah’ı unutacak olurlarsa denizlerde aynı felaket ile karşılaşabileceklerini, Allah Teâlâ’nın kendilerine hatırlattığını belirtmektedir. Sonuç olarak Allah denizde butür kimseleri boğarak öldürürse ondan intikam alabilecekleri başka yardımcıları da bulamayacakları vurgulanarak bu durumda insanlar için ders alınmasının elzem olduğu ikazı yapılmaktadır.⁶⁷⁴

Şimşek’in yapmış olduğu hatırlatma çok manidardır. İnsanlar ticaret yolculuklarını ve deniz ürünlerinden elde ettikleri yiyeceklerden dolayı denizlere mecbur hatta mahkûmdular. İşte Şimşek buna vurgu yaparak “Ne de olsa deniz geçim kaynakları-
nız” der ve nankörlük yapmaya devam etmeleri durumunda yine aynı fırtına ile denizlerde karşılaşmalarının kaçınılmaz olacağına dikkatleri çeker.⁶⁷⁵

⁶⁷³ el-İsrâ 17/69.

⁶⁷⁴ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1895.

⁶⁷⁵ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 231.

Koçyiğit, insanın tabiatı gereği başına gelen felaketi atlatıp karaya çıkınca unutup hemen nankörlük yapmaya devam edebileceğini hatırlatarak Allah'ın tekrar denize çıkmaya insanları mecbur etmeyeceğinden o kadar emin olmamaları gerektiği, bunun için bu kadar nankör olmamaları uyarısında bulunmaktadır.⁶⁷⁶

66. âyetten 69. âyete kadar olan âyetlerin yorumlarına baktığımızda müfessirlerin âyetleri detaylı bir şekilde ele aldıklarını görmekteyiz. Bugün dünya ticaretinin büyük çoğunluğu yine deniz yoluyla ve gemilerle yapılmaktadır. Âyetlerde insanların çaresiz kaldıkları anda yaşayacakları çıkmazlar neticesinde Allah'a yönelecekleri denizlerde yüzen gemiler örneği üzerinden verilmektedir. İnsanların fırtınaya yakalanınca yani üstesinden gelemeyeceğine inandığı bir musibetle karşılaştığı esnada kendisinden daha güçlü, kuvvetli bir varlığın olduğunu kabul edip O'na iltica etme özelliği vurgulanmaktadır. Allah Teâlâ bu davranışın doğru bir hareket olmadığını açık bir şekilde ifade ederek insanların kendisini her zaman hatırlamaları, sıkıntı anında hatırladığı gibi mutlu anında da Allah'ın her şeye gücünün yeteceğini bilmesi gerektiğini vurguluyor. Günümüzde bu benzetmeye denizde yüzen gemilere ek olarak, kara araçlarını ve hava araçlarını da eklememiz mümkündür. Özellikle birçok insanın uçağa ilk defa bindiğinde ya da uçağın türbülansa girmesi neticesinde bir anda Allah Teâlâ'yı hatırladığı, yüksek sesle kelime-i şهادet veya kelime-i tevhit getirdiğine şahit olmaktadır. Ya da insanların gücünü aşan herhangi bir hadisede korku ve panik hallerde ne kadar çaresizce yaratana sığındıkları görülmektedir.

3.7.3. Allah'ın İnsana Bahsettiği Değer (70)

70. *“Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Onları, (çeşitli nakil vasıtaları ile) karada ve denizde taşıdık; kendilerine güzel güzel rızıklar verdik; yine onları, yarattıklarımızın birçoğundan cidden üstün kıldık.”*⁶⁷⁷

Bilmen'in âyete getirdiği yoruma göre insanlar mahlûkatın birçoğundan faziletli ve üstün özelliklerle donatılmıştır. İnsanların bu üstün özelliklerini dört madde halinde sıralamaktadır. Bunlardan birincisi insanların fiziki yönden güzel, organları itibarıyla mükemmel bir surette yaratılmalarıdır. İkinci özellikleri, insanların denizlerde ve

⁶⁷⁶ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 360.

⁶⁷⁷ el-İsrâ 17/70.

karada gemiler, atlar, develer ile taşınmasını belirtmiş ardından hava araçlarını yani uçakları da eklemiştir. Üçüncüsü de insanların tükettiği gerek bitkisel gereksel hayvansal envai çeşit gıdalardır. Son olarak da insanların özelliklerini düşünme ve konuşma, ilim öğrenme, dünya ve ahireti kazanma bilicini taşıyarak ona göre hareket etme kabiliyetinin verilmesi olarak sıralamıştır.

Bilmen, insanların diğer varlıklara göre ayrıcalıklı yaratılma özelliğini koruyabilmesi için dindar olmaları gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca insanların Allah katında kıymetli ve üstün olabileceğini hatta derece bakımından meleklerin bile üstüne çıkabileceğini ifade etmiştir. Meleklerden üstün olmasına, Meleklerin Hz. Âdem'e secdeyle emrolunmalarını göstermektedir. Yorumunun devamında insanların nefis taşıdıkları, nefislerine uymayıp ilahi yoldan şaşmadan gitmeleri halinde derecesinin yükseleceği, nefislerine uyararak dinden çıkmaları durumunda da faziletlerini kaybedeceği hatta hayvanların seviyesinden bile aşağıya düşebileceklerini ifade etmektedir. Normal şartlarda insanlar ile melekler arasında fark olduğunu belirtmiş, akabinde müfessirlerden naklettiği bilgiye göre meleklerin avamı insanların avamından üstün olduğu gibi insanların havassı da meleklerin havassından üstün olduğunu ifade etmiştir. Bu duruma Hz. Peygamberin bütün mahlûkattan üstün ve şerefli olduğunu misal vermiştir.⁶⁷⁸

Yıldırım'ın yorumuna göre göklerde, yerde ve bu ikisi arasında olan her ne varsa insan için yaratılmıştır. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de genel olarak üç yerde özel olarak ise yirmi yerde geçtiğini beyan edilir. Ayette insanın şerefli ve saygın yaratıldığı, yerkürenin insanın emrine verildiği vurgulanır. Ayrıca insanlar için temiz ve yararlı gıdaların yaratıldığından varlık âlemindeki pek çok mahlûktan üstün tutulduğundan bahsedilir. Bunlara ilaveten yerde ve gökteki sayısız varlıkların insanların emrine verildiği, özellikle de cansızlar âleminin bütünüyle insanın idaresine sunulduğu ifade edilir. Önemli olanın ise insana verilen izzet ve şerefini koruması gerektiğidir.⁶⁷⁹

⁶⁷⁸ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1896-1897.

⁶⁷⁹ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, VII, 3546-3547.

Toptaş'ın yapmış olduğu değerlendirmeler yukarıda naklettiklerimize benzer şekildedir.⁶⁸⁰

Kur'ân Yolu tefsiri “kerem” kavramını şan, şeref ve nimet olarak açıklamaktadır. İslâmî literatürde Allah'ın insanlara manevi yönden şan, şeref, soyluluk, zekâ, akıl ve düşünme yönünden üstün yarattığını, maddi yönden ise mal, mülk, varlıklar üzerinde tasarruf yetkisi, ekonomik güç, estetik, sanat ve şehirler imar etme yeteneğini insana verdiğini açıklamıştır. Ayrıca eski tefsirlerde melekler mi üstün yoksa insanlarmı üstün tartışması yapıldığına değinen *Kur'ân Yolu* tefsiri, bu âyette böyle bir kıyasın söz konusu olmadığını ifade ederek Razi'nin insanların asıl şerefini ve diğer canlılardan üstünlüğünü aklını kullanma kabiliyeti olarak açıkladığını nakletmektedir. Ayette insanları taşıyan vasıtalarla değinilip, gemi ve hayvanların zikredilmesi günümüzde uzayın derinliklerine kadar yolculukların yapılması ve iletişim araçlarının ciddi anlamda ilerlemesi insanoğlunun geldiği noktaya işaret ettiğini bildirmektedir. Son olarak âyette “güzel rızıklar” şeklinde ifade edilenle helal ve hoşâ giden şeylerin kastedildiği, insanın ihtiyaç duyduğu şeylerin helalini, sağlıklısını, temiz ve estetik açıdan güzel olanı elde etmeye çalışmasına atıf yapıldığını belirtmiştir.⁶⁸¹

Şimşek âyetin açıklamasında müfessirlerden naklettiği bilgiyi paylaşmış insanların diğer mahlûkata üstünlüğünü iki ayak üzerine yürümeleri, diğer canlılar yiyeceklerini ağızlarıyla yerken insanların elleriyle yemeleri, vücut yapılarının düzenli olması, işitme, görme ve akıl sahibi olmaları olarak ifade etmiştir. Âyette “Onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık” cümlesine müfessirlerin getirdiği yorumlarda, insanların yaratılmışların tamamından üstün olduklarını ifade ettiklerini belirtmiş kendi görüşünü ise âyette insanların mahlûkatın birçoğundan üstün oldukları şeklinde vurgulamıştır. Kur'ân-ı Kerim'de meleklerden olumsuz anlamda bahsedilmediğini beyan eden Şimşek, insanların ise birçok olumsuz özelliklerinden bahseden âyetlerin⁶⁸²

⁶⁸⁰ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 439.

⁶⁸¹ *Kur'ân Yolu*, III, 503-504.

⁶⁸² İbrahim 14/34; en-Nisa 4/28; el-İsrâ 17/11; el-Ahzab 33/72.

olduğuna dikkat çekmektedir. Sonuç itibariyle insanların meleklerden üstün olmadıklarını söylemektedir.⁶⁸³

Çelik, âyete getirdiği yorumda kâinattaki canlı cansız bütün varlıkların Allah tarafından insanın hizmetine sunulmasını insanın derecesinin diğer varlıklardan üstün olmasına bağlamıştır. Bunun karşılığında ise insanın yalnızca Allah’a kulluk etmesi gerektiğini belirtmiş, diğer acizlere kulluk etmesi halinde derecesinin düşeceğini ifade etmiştir.⁶⁸⁴ İnsanların bu dünyaya imtihan için geldiklerini, kendisine verilen bu kadar nimetin hesabının bir gün mutlaka sorulacağını, asıl vazifenin eksilerini azaltıp artılarını yani sevaplarını çoğaltmaya çalışması olduğunu belirtmiştir.⁶⁸⁵

Koçyiğit’in yaklaşımı da yukarıda yapılan yorumlarla hemen hemen aynı şekildedir. İnsana göz, kulak, akıl, kalp, gibi organlar ile düşünebilme, iyiyi kötünden ayırt edebilme yeteneği bu sayede birtakım aletler yaparak karada, denizde ve havada yolculuklar yapmak suretiyle kendi ihtiyaçlarını karşılayabildiği belirtilmiştir. Sonuç olarak dünyadaki diğer varlıklara tam manasıyla üstün yaratıldığı yönünde açıklamalar yapılmıştır.⁶⁸⁶

Âyette insanoğlu ile ilgili dört hususa dikkat çekilmektedir. Şan ve şeref verilmesi, karada ve denizde taşınmaları, güzel rızıkların verilmesi ve yaratılmışların çoğundan üstün tutulmaları. Çağdaş müfessirlerin getirmiş olduğu yorumlardan insanların fiziki özelliklerinin diğer varlıklardan üstün olduğu vurgusuna katılmak mutlak manada doğru olmasa gerek. Çünkü yaratılmış bütün canlıların fiziki özellikleri kendileri açısından mükemmel ve kusursuzdur. Örnek verecek olursak bir kuşun tüyleri, rengi ve bütün azaları kendi ihtiyacını karşılayacak şekildedir ve kusursuz olarak tasarlanmıştır. Kendi cinsinden bir sanattır. İnsanların karada ve denizde taşınması ise kendisine verilen aklın neticesidir. Şöyle ki denizlerde gemi yapması karalarda da hayvanları kullanarak yolculuk yapıldığı gibi günümüzde de vasıtalar icat etmek suretiyle ulaşımı sağlaması yine aklının eseri olarak ortaya çıkmaktadır. Kendisine verilen

⁶⁸³ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 231-232.

⁶⁸⁴ el-Casiye 45/12-13; İbrahim 14/32-33.

⁶⁸⁵ Çelik, *Hakk’ın Dâveti*, III, 156-157.

⁶⁸⁶ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 361.

rızıkların ise helal olanını yemesi durumunda diğer varlıklara karşı bir üstünlük sağlayacaktır. Aksi takdirde bütün canlılar beslenmesini gerçekleştirmektedir. İnsanların yaratılmışların birçoğundan üstün tutulmasına gelince yapılan yorumlarda şan, şeref, dünya ve ahiret bilincini düşünmesi ve bu doğrultuda yaşamaya çalışması, akıl, kalp gibi organlarını gerekli şekilde kullanabilme yeteneği vs gibi yorumlar getirilmiştir. Kanaatimizce insanların diğer varlıklarda ayrılan üstünlükleri akıl sahibi olmaları ve akıllarını kullanarak iyiyi doğruyu, helali haramı ayırt edecek potansiyellerinin olmalarıdır. Bu özellikleri kapsayıcı yorumu *Kur'an Yolu* tefsirinin getirdiğini söylememiz mümkündür. Diğer yaklaşımlarda kısmen isabetli izahlar yapılmışsa da genel itibariyle diğer canlılara verilen birtakım özellikler insanlara verilen özelliklerden geri plandaymış gibi gösterilmeye çalışılmıştır. Şimşek'in naklettiği bilgilerden "insanların diğer canlılara göre iki ayağı üzerine yürümesi ve elleriyle yiyeceklerini yemesi" görüşü pek isabetli gözükmemektedir. İnsanların yürümeleri/hareketleri veya yiyeceklerini yemesi bir üstünlük olarak değerlendirmek ne kadar sağlıklıdır? Üstelik maymunlar da elleriyle yiyor ayakları üzerine de gayet rahatça yürüyor. Son olarak insanların karada ve denizde taşınmalarına Kur'an Yolu uzayın derinliklerine kadar yapılan çalışmalara atıfta bulunmuş aklını kullanmak suertiyle de sanat, estetik anlayış ve şehirler imar etmesini örnek göstermiştir. Koçyiğit'de aklını kullanarak hava araçları yaptığına değinerek ayetten çağımızda yaşanan gelişmelere atıflar yapılmış ve güncel gelişmeler ile bağlantı kurulmuştur.

3.8. Yedinci Grup Âyetler (71-77)

3.8.1. Kıyamet Günü Amel Defterinin Verilişi (71)

71. *"Her insan topluluğunu önderleri ile birlikte çağıracağımız o günde kimlerin amel defteri sağından verilirse, onlar, en küçük bir haksızlığa uğramamış olarak amel defterlerini okuyacaklar."*⁶⁸⁷

Bilmen, âyette "İnsanları önderleriyle çağıracağız" cümlesini, kıyamet koptuktan sonra dünyada insanlar kimleri lider edinmişlerse ahirette de onlar ile çağrılacaklar şeklinde açıklamıştır. Müslümanlar da önder olarak peygamberi kabul ettiği için "Ey ümmeti Muhammed" gibi bir nida ile çağrılacaklarını beyan etmektedir. Yine aynı

⁶⁸⁷ el-İsrâ 17/71.

şekilde diğer ümmetler de ey ümmeti İbrahim, ey ümmeti Musa vs gibi davet edileceklerini belirtmiştir. Dünyada peşinden gidilenlerin zalim olması durumunda da aynı durum söz konusu olacaktır. Firavun ya da Nemrut gibilerin peşinden çağrılacaklar. Ayrıca âyette amel defterleri sağ taraftan verilenlerden bahsedilmektedir. Bilmen'e göre bu kimseler güzel amel işleyen iman ehli mümin kimselerdir. Bu kimselere fetil⁶⁸⁸ kadar haksızlık yapılmayacağını belirtmektedir.⁶⁸⁹

Yıldırım'ın önder/lider kavramına getirdiği açıklamaya göre, liderler kitle psikolojisini çok iyi bilir. Toplumu etkileyip yönlendirebilirler, bazen farkına bile varamadan liderler sözleri ve davranışlar ile kitleleri kendilerine hayran bırakabilir hatta bu aşırı sevgi insanları lidere tapma derecesine kadar getirebilir. Kur'an'ın ilgili âyette bu duruma işaret ettiğini belirten Yıldırım, liderlerin ve önderlerin kıyamet günü peşinden sürükledikleri takipçilerini nereye sürükledilerse ona göre hem kendileri hem de peşinden gelen, alkış tutan, destekleyen kimselerin hesap vereceğine dikkat çeker. Âyette bahsedilen amellerin sağ taraftan verilmesine getirdiği yorum da ise melekler nefis taşımadıkları için herhangi birine karşı kin ve garaz ile hareket etmez. Allah'ın emri gereği kim ne yapmışsa onu kayıt altına alırlar ve hiç kimseye haksızlık yapmazlar. İlâhi emre uyanlar ise mutlu bir şekilde amel defterlerini sağ tarafından alacaklar, uymayanlar mutsuz olarak amel defterlerini sol taraflarından alacaklar. Sonuç olarak hiçbir lider/önder ya da mürşit veya hayra çağıran kimse, Allah'ın izni olmadan kimseye şefa'at ederek kurtaramayacak, her toplum ve lideri yaptıklarıyla karşılık görecek ve kimseye haksızlık yapılmayacaktır.⁶⁹⁰

Toptaş, yapılan yorumlara yakın değerlendirmede bulunmuş ve ahirette kim kimin yanında olmak istiyorsa onun peşinden gideceğini, bu konuda herkesin serbest olduğunu belirtmiştir.⁶⁹¹

⁶⁸⁸ “Fetîl” kelimesi, hurma çekirdeğinin yarığı içinde bulunan iplik veya kir manasındadır. Bilmen, *Tefsir*, IV, 1898.

⁶⁸⁹ Bilmen, *a.g.e.*, IV, 1897-1898.

⁶⁹⁰ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, VII, 3551-3552.

⁶⁹¹ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 440.

Kur'ân Yolu tefsiri “imam” kelimesini “önder” olarak tanımlamış ve her ümmete indirilen kitap, gönderilen peygamber, mezhep imamları, asrın önderleri, toplumların öncelik verdiği iyi ya da kötü işlerin kast edildiğini belirtmiştir. Taberi’nin her topluluğun, görüş ve inanç sahiplerini dünyadayken rehber kabul ettikleri kişi olarak açıkladığını nakletmektedir. Âyette “Kitap” olarak ifade edilen kelimeyi ise amel defteri olarak tanımlamıştır. Amel defteri sağ tarafından verilen kimselerin okuyacağı sol tarafından verilenlerin ise kitabını okumamasını Razi’nin şöyle açıkladığını nakleder: Amel defteri sol tarafından verilen kimseler büyük günahlar ve kötülüklerden dolayı defterini okumaya mecali kalmayacaktır.⁶⁹²

Şimşek ve Koçyiğit “imam” kelimesinden kastedilenin kitap (amel defteri) olduğunu belirtmiş. Müfessirlerin çoğunluğunun da bu görüşte olduklarını beyan etmiştir. Ayrıca Yasin suresi 12. âyetini delil olarak göstermiştir.⁶⁹³ Çelik ile Küçük’ün yaklaşımı da yapılan yorumlarla aynı yöndedir.⁶⁹⁴

Âyette söz konusu olan “imam” kelimesi insan olarak Peygamberler, Firavun gibi liderler şeklinde yorumlandığı gibi Kitap ya da amel defteri şeklinde de yorumlanmıştır. Biz buna siyasi düşünce, ideolojik fikir gibi akımları da ekleyebiliriz. Sonuçta insanların peşinden gittiği her şey kast edilmiş olabilir ama en uygun olanı peşinden gidilen liderlerdir. Bu liderlerin siyasi veya ideolojik düşünce sistemleri de bir kitaba dayanmaktadır. Getirilen yorumlardan *Kur'ân Yolu* tefsiri âyeti daha kapsamlı açıklamıştır diyebiliriz. Yıldırım’ın yaklaşımı ise özellikle 19. ve 20. asırlarda dünyada egemen olan siyasi ve ideolojik liderleri ve onlara duyulan birtakım özel muamele/saygı gösterilerinin tapınma derecesine kadar varması akla getirmektedir.

3.8.2. Bu Dünyada Kör Olan Ahirette de Kör Olur (72)

72. “*Bu dünyada kör olan kimse ahirette de ködür; üstelik iyice yolunu şaşırmıştır.*”⁶⁹⁵

⁶⁹² *Kur'ân Yolu*, III, 505.

⁶⁹³ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 232; Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 362.

⁶⁹⁴ Bkz., Küçük, *Besâiru'l-Kur'ân*, IX, 389; Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 157-158.

⁶⁹⁵ el-İsrâ 17/72.

Bilmen tefsirinde “Dünyada kör olan” cümlesinde ki körlüğü açıklarken buradaki körlüğün kalp körlüğü olduğunu vurgular. Dünyada basiretini kaybetmiş, gerçekleri göremeyen, iyi ve güzel şeyleri ayırt edemeyen kalbi kör olan kişinin kastedildiğini belirtir. Dinin nurunu göremeyen kimsenin ahirette de kör olacağı hatta âmâ kimse-den daha da kör olarak amel defterini sol tarafından alacak der.⁶⁹⁶

Yıldırım’ın yorumuna göre bu körlük asıl itibariyle, idrak ve kalp körlüğüdür. Kalbi ve beyni inkâr ve maddiyatla işgal edilmiş, dolayısıyla vicdanı bütün olarak silik hale gelmiş bireylerin hakikatleri canlı bir şekilde görecektir gözlerinin ve kalplerinin duma uğrayarak körelmesidir.⁶⁹⁷

Kur’ân Yolu Fahrettin Razi’ye dayandırdığı görüşü naklederek Hasan-i Basri’nin “bu dünyada yoldan çıkıp inkâra sapanlar ahirette de kör olacaklar sözü” ile “Dünyada kör olanlar, yani Allah’ı tanımayanlar ahirette hiç tanımayacak” şeklinde açıklamıştır. Bu cümleden hareketle müfessirlerin çoğuna göre Allah’ı ahirette herkesin zorunlu olarak tanıyıp O’na iman edeceğini ifade eder. Ayette körlükten kastedilen şeyin cennetin yolunu göremeyip ondan mahrum olmaktır.⁶⁹⁸

Toptaş, Şimşek, Küçük, Çelik, Koçyiğit zikrettiğimiz müfessirlerin hepsi âyeti yukarıda yorumlanan şekilde ele alıp değerlendirmişler. Bu dünyada hakkı, hakikati göremeyen kalbi ve gönlü kör kimselerin ahirette de hak ettikleri muamele ile karşılaşacaklar, kendilerine haksızlık yapılmayacaktır.⁶⁹⁹ Müfessirlerin de bahsettiği gibi bu dünyada gözleri görmesine rağmen hakikatten uzak yaşayan insanların gerçekte gözleri değil gönülleri, idrakleri kördür. Ahiretteki durumda aynı şekilde tecelli edecek-tir.⁷⁰⁰

⁶⁹⁶ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1898.

⁶⁹⁷ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3552.

⁶⁹⁸ *Kur’ân Yolu*, III, 505-506.

⁶⁹⁹ Bkz., Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 440-441; Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 233; Çelik, *Hakk’ın Dâveti*, III, 158; Küçük, *Besâiru’l-Kur’ân*, IX, 390-391; Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 362.

⁷⁰⁰ el-Hac 22/46.

3.8.3. Müşriklerin Peygamberimize Verdiği Sıkıntılar (73-75)

73. “Müşrikler, sana vahyettiğimizden başka bir şeyi yalan yere bize isnat etmen için seni, neredeyse, sana vahyettiğimizden saptıracaklar ve ancak o takdirde seni candan dost kabul edeceklerdi.”⁷⁰¹

Bu âyetle birlikte bundan sonraki iki âyet (73,74,75) ile ilgili nüzul sebebi olarak farklı rivâyetler zikredilmektedir. Bilmen’in naklettiği rivâyete göre sakif kabilesinden elçiler peygambere gelerek biat etmek için üç şart ileri sürdüler. Bunlar namazlarda rükû ve secde etmemek, putlarını başkaları değil de kendileri kırmak istemesi, bir de bir sene boyunca Lat ve Uzza’ya tapmamak şartıyla onlardan istifade etmek istemeleridir.

Yıldırım aynı şartları nakletmekle birlikte “putları kendilerinin değil de başkasının kırmasını istedikleri” rivayetini de nakletmektedir.⁷⁰² Hz. Peygamber öne sürmüş oldukları bu şartlar karşısında onlara biraz esneklik göstermesi neticesinde bu âyetlerin indiği müfessirlerin genel kanaatidir. Bu konuda zaruri bir açıklama gerekmektedir. Şöyle ki, müşriklerin ileri sürmüş oldukları şartları Bilmen’e göre peygamber reddetmiştir. Yıldırım’ın tefsirindeki bilgilere göre ise müşriklerin isteklerine Hz. Peygamberin verdiği cevap olumsuz yöndedir. Lakin açıklama kısmında dinin esaslarına aykırı olmayan isteklerine olumlu cevap vermiş bilgisini vererek bu olumlu cevapların hangi şartlar için verildiğini belirtmemektedir. Sadece peygamberin esnek davranmasının iki sebebi olabileceğini izah etmiş bunlardan ilkinin müşrikleri İslâm’a ısındırmak istemesi, ikincisinin de ilahi muradın bahsi geçen böyle bir yu- muşamaya izin veremeyeceği, bu nedenle hiç kimsenin din ile ilgili konularda kendi görüş ve düşünceleri doğrultusunda tasarruf sahibi olamayacağını vurgulamaktadır.⁷⁰³

Bilmen’e göre, bu âyet küfür ehlinin Hz. Peygamberi zor durumda bırakmak için ne denli mücadele ettiği ve ne kadar ihanet içerisinde olduklarını belirtir. Âyetin ifade ettiği bir başka sebep ise müşriklerin arzu ve isteklerine uymanın bu dünyada ve öte-

⁷⁰¹ el-İsrâ 17/73.

⁷⁰² Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3550.

⁷⁰³ Yıldırım, *a.g.e.*, VII, 3550.

ki âlemde çok büyük cezalara müstahak olunacağı uyarısıdır. Âyette Hz. Peygamber müşriklerin tekliflerini kabul etmesi durumunda dinin bazı emirlerini değiştirdiği yalanını ortaya atarak kendisine iftira atacakları uyarısında bulunulmuştur. Bilmen'in açıklamasına göre, Allah Teâlâ peygamberini bu yanlışla düşmekten korumuştur.⁷⁰⁴

Yıldırım tefsirinde yaptığı açıklamada günümüze uyan iki farklı açıklama yapmaktadır. İlk verdiği örnek, birtakım dindar geçinen kimselerin kendi arzu ve istekleri doğrultusunda Kur'ân'ın emirlerini zamanın ruhuna göre değiştirmeye çalışacaklar. İkinci verdiği örnekte ise dine mesafeli aydın geçinen kesimi dine ısındırmak gayesiyle dinden tavizler verilerek, onları islama yaklaştırmak için âyetleri yanlış yorumlayan sözde din bilgini kişilere işaret edilmiştir.

Yıldırım yorumunun devamında zamanın değişmesiyle dini emirlerin değişmeyeceği, sadece örf ve adetlerin değişmesiyle bunlara bağlı hükümlerde değişme olabileceğini vurgulamıştır. Ayrıca sözde din âlimi olduğunu ileri sürerek kendi heva ve heveslerine göre âyetleri yorumlamak suretiyle, dini basitleştirme ve kendi mantıklarına uygun hale getirmek için gayret sarf edenlerin din ve ilim adına en büyük hatayı yaptıklarını belirtmektedir.⁷⁰⁵

Kur'ân Yolu ile Hakkın Daveti tefsirlerinde Mekkeli müşriklerin peygamberi zor durumda bırakacak isteklere rağmen putperestlere karşı iyi niyetle, birazda onların şerrinden Müslümanları korumak amacı güderek, onların bazı isteklerine sıcak baktığı yönündedir. Bunlardan bazıları putperest müşriklere ve putlarına karşı daha yumuşak ve tatlı bir üslup kullanmak istemesi, liderlerine bulunduğu ortamda yer verme ve onları dinlemek istemesi gibi sebepleri zikretmektedir. Ayrıca bu âyetin Hz. Peygamberi müşriklere karşı daha dikkatli davranmaya davet ettiği yorumu yapılmıştır.⁷⁰⁶

Küçük, yorumunda Yıldırım'a benzer açıklamalar yaptıktan sonra güncel örnekler verir. İslâm'a inanacaklarını söyleyen bazı kesimle cihat, namaz, içki, faiz, ekonomi,

⁷⁰⁴ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1900.

⁷⁰⁵ Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3553-3554.

⁷⁰⁶ *Kur'ân Yolu*, III, 507; Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 159-160.

hukuk ve eğitim ile ilgili islamın görüşlerinden taviz istedikleri, bu konularda kendi heveslerine göre hareket serbestîsi sağlanmasını arzuladıklarını dile getirmiştir.⁷⁰⁷

Şimşek'in ayete getirdiği yoruma göre, Hz. Peygamber dini tebliğ eden olmasına rağmen müşriklerin bir takım isteklerine duygusal yaklaşmıştır. Günümüz de Müslümanların da dikkatli davranarak bir takım zararları def etmek, can ve mal kaybını önlemek gayesiyle kendilerini gizleyebilirler. Lakin İslâm'a davet etmek için takiyye yapamazlar.⁷⁰⁸

74. "Eğer seni sebatkâr kılmısaydık, gerçekten, nerdeyse onlara birazcık meyledecektin."⁷⁰⁹

Bilmen'in yorumuna göre âyette Allah Teâlâ peygamberini hak yolda koruyup ayaklarını sabit kılmasa beşeri zaafı sebebiyle bir de müşriklerin hidâyete gelmelerini arzuladığı için onların tekliflerine olumlu bakabilecekti. Lakin peygamberlerin ismet sıfatı gereği yanlış yapmasına müsaade edilmemiştir.⁷¹⁰

Kur'an Yolu tefsirinin açıklamasına göre ise, âyette Hz. Peygamberin putperestlere kandiği ve onlara tavizler verdiği anlamının çıkarılmaması gerekir. Peygamber başta olmak üzere onun şahsında bütün Müslümanlar, putperestler konusunda uyarılmış ve İslâm ile hiçbir şekilde uyum sağlaması mümkün olmayan sapkın inanç sistemlerine karşı dikkatli olmaları, tavizkar davranmaktan kaçınmaları ve İslâmi duruşlarını muhafaza etmeleri istenmiştir.⁷¹¹

Çelik'e göre âyet inançsızların karşısında başarı elde etmek için peygamberler de dâhil olmak üzere herkesin Allah'ın yardımına muhtaç olduğu aksi takdirde, tek başına başarı elde etmenin imkânsız olduğunu göstermektedir.⁷¹²

⁷⁰⁷ Küçük, *Besâiru'l-Kur'an*, IX, 391-392.

⁷⁰⁸ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 234.

⁷⁰⁹ el-İsrâ 17/74.

⁷¹⁰ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1900.

⁷¹¹ *Kur'an Yolu*, III, 508.

⁷¹² Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 160.

Koçyiğit, bu âyet ile Allah, Peygamberini doğduğu günden itibaren peygamberlik vazifesine kadar ve peygamberlik vazifesinden sonrada koruduğu, gözetim altında tuttuğu, ister bilerek isterse de bilmeden kendi nefsinden ya da başkalarından gelebilecek, peygamberlik vazifesine hâlel getirecek bütün fiil ve davranışlardan muhafaza ettiğini bildirir.⁷¹³

75. “O zaman, hiç şüphesiz sana hayatın ve ölümün sıkıntılarını kat kat tattırırdık; sonra bize karşı kendin için bir yardımcı da bulamazdın.”⁷¹⁴

Bilmen’e göre eğer Allah Resulü müşriklerin kendisine sunmuş olduklar teklifleri kabul etmiş olsaydı Allah Teâlâ kendisine bu dünyada da ahirette de azabın en şiddetlisini gösterecekti. Çünkü peygamberlik gibi büyük bir vazife ile şerefendirilen kişinin yanlış ve hata yapması durumunda azabında en büyüğüne muhatap olacağı bu durumda kendisine hiçbir yardımcı bulamayacağını belirtmiştir. Bilmen âyetin sonuna yaptığı uyarıda şunları söylemektedir: Bu âyet-i kerime hepimize ders vererek dünya menfaati için dinin ahkâmına aykırı hareket edenlerin akıbetlerinin büyük bir azap olacağını bildirmektedir.⁷¹⁵ Yıldırım da Hz. Peygamber ile müşrikler arasında geçen bu olayı zikretmesinin sebebini müminleri aydınlatmak, her türlü tereddüt ve şüpheyi gidermek olduğunu belirtir. Dinde taviz gibi bir durumun çirkin bir oyun ve tehlikeli sonuçlar doğuracağını hatta dinde tamir edilmesi güç bir yaraya sebebiyet vereceğini ifade eder.⁷¹⁶

Kur’ân Yolu tefsiri de aynı uyarıları yaparak müminlerin Kur’ân’ın yolundan gittikleri sürece Allah’ın kendilerini yardımsız bırakmayacağı, şâyet inkârcıların uydusu olur onların peşinden giderlerse yardımını keseceği gibi vereceği cezayı da kimsenin engelleyemeyeceğine dikkatleri çeker.⁷¹⁷

⁷¹³ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 364.

⁷¹⁴ el-İsrâ 17/75.

⁷¹⁵ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1900-1901.

⁷¹⁶ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3554.

⁷¹⁷ *Kur’ân Yolu*, III, 508.

Koçyiğit'in değerlendirmesi ise peygamberin müşrikleri dinlemek suretiyle yanlış yaptığı takdir de kendisine cezanın daha ağır verilecektir. Kötü çıkır açanların da müsebbibi oldukları günahlar işlendikçe o günahları işleyenlerden ayrı olarak bir mislinin de sebep olanlara verileceğini belirtmiştir. Ayrıca Peygamber hanımlarına⁷¹⁸ da aynı ikazın yapıldığını hatırlatmaktadır.⁷¹⁹

Son üç âyete dikkatlice baktığımızda müşriklerin veya kendilerine peygamber gönderilen kimselerin peygamberleri yanıltmak için ciddi gayret sarf ettikleri bilgisi verilmektedir. Ayrıca Peygamberi kendi düşüncelerine yönlendirdikleri takdirde O'na uyacakları belirtilir. Bir başka önemli husus peygamberin Allah tarafından korunmaması durumunda o insanlara meyledebileceğinin ifade edilmesidir. Son mesaj ise peygamberlerin yanlış yapmaları durumunda cezalarının da normal insanlardan daha fazla olacağına vurgu yapılmaktadır.

Âyetlere getirilen yorumlara baktığımızda *Kur'ân Yolu* ile Çelik, peygamberin Müslümanları müşriklerin kötülüklerinden kısmen korumak güdüsü ile hareket etmiş olabileceğine değinmiştir. Taviz şeklinde anlaşılmasa gereken bu yaklaşımı ise müşriklere ve putlarına karşı daha yumuşak bir üslup kullanmak istemesi, liderlerine bulunduğu ortamda yer açma ve onları dinlemek istemesi gibi sebepleri zikretmektedir. Diğer çağdaş müfessirler ise Peygamberin müşriklerin isteklerine hiçbir surette sıcak bakmadığı görüşündedirler.

Yıldırım 73. âyete getirdiği yorumunda “Peygamberi kendi istek ve arzularına göre davranmaya gayret gösterenler” gibi günümüzde de dine mesafeli bazı kesimlerin dinin kurallarını kendi arzu ve isteklerine göre yorumlayanların olduğunu ifade etmiştir. Âyete getirdiği yorumun devamında aydın geçinen dine mesafeli bir grubu dine ısındırmak amacıyla dinden tavizler vererek onlara yaklaşılmaya çalışıldığı hatta âyetleri yanlış yorumlamaya kadar gidildiği neticede onları dine ısındırayım derken kendilerinin dinden çıkıp yollarını kaybettiklerini belirtmektedir. Küçük de benzer şekilde bir yorum getirmiş ve İslâm'a inanacaklarını söyleyen bazı kesimlerin cihattan, namazdan, içkiden, faizden, ekonomiden, hukuktan ve eğitimden taviz istedikle-

⁷¹⁸ el-Ahzap 33/30.

⁷¹⁹ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 364-365.

ri, bu konularda kendi heveslerine göre hareket serbestisi sağlanmasını arzuladıkları yorumunu getirmiştir. Bu iki müfessirin âyete getirmiş oldukları yorumları göz önünde bulundurduğumuzda haklılık payının olduğunu söylememiz mümkündür. Şimşek ise Hz. Peygamberin bile dini tebliğ ederken müşriklerin bir takım isteklerine duygusal yaklaşabileceğine dikkat çekmiş ve günümüz Müslümanlarını da dikkatli davranmaya çağırmıştır. Açıklamasında bazı zararları can ve mal kaybını önlemek gayesiyle kimliğin gizlenebileceği lakin İslâm'a davet etmek için takiiye yapılması gerektiğine vurgu yapmıştır. 74. âyete getirilen yorumlardan Bilmen, *Kur'ân Yolu* ve Koçyiğit'in yorumlarında farklı yönler dikkat çekilmiştir. Bize göre dikkat çekilen bütün yönler önem arz etmektedir. Koçyiğit 74. Âyetin, Hz. Peygamberin bilerek ya da bilmeyerek, kendisi veya başkaları tarafından dine bir hâlel getirecek hiçbir davranışın içerisinde olmadığına ve Allah tarafından daima korunup gözetim altında tutulduğuna delil olduğunu belirtmektedir. *Kur'ân Yolu* ise İslâm ile hiçbir şekilde uyum sağlaması mümkün olmayan sapkın inanç sistemlerine karşı Müslümanların dikkatli olmaları ve İslâmi duruşlarını muhafaza ederek hiçbir surette taviz vermemeleri gerektiğine değinmiştir. Yıldırım, Küçük, *Kur'ân Yolu* ve Koçyiğit'in yaklaşımlarının gâyet açıklayıcı ve isabetli bir değerlendirme olduğunu söyleyebiliriz.

3.8.4. Hz. Peygamber'i Yurdundan Çıkaranların Âkıbeti (76-77)

76. “Yine onlar, seni yurdundan çıkarmak için neredeyse dünyayı başına dar getirecekler. O takdirde, senin ardından kendileri de fazla kalamazlar.”⁷²⁰

Bu âyet-i kerimede müfessirlerin çoğuna göre Hz. Peygamberin Mekke'den Medine'ye doğru hicret edeceği ve Mekke'nin de Müslümanlar tarafından fethedilerek müşriklerden temizleneceğine işaret edilmiştir.⁷²¹

Yıldırım yukarıda zikrettiğimiz sebepten ayrı olarak âyetin, bir yerde peygamberin kendisi veya sünneti yaşadığı müddetçe oraya Allah'ın azap göndermeyeceği şâyet

⁷²⁰ el-İsrâ 17/76.

⁷²¹ Bkz., Bilmen, *Tefsir*, IV, 1901; *Kur'ân Yolu*, III, 509; Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 234; Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 161; Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 365; Küçük, *Besâiru'l-Kur'ân*, IX, 394.

bu söylenenlerden biri olmazsa o beldenin helake uğrayabileceğine işaret edildiğini belirtmektedir.⁷²²

Âyette Peygamberin Mekke'den çıkarılmak istendiğine işaret edildiğini nakletmiştik. Âyette ifade edilen “Senin ardından kendileri de (Mekke’de) fazla kalamazlar.” sözünün gerçekleştiği, Hz. Peygamber ve Müslümanlar’ın Medine’ye hicret edince Bedir savaşı gerçekleşmiş, müşriklerin bir kısmı bu savaşta ortadan kaldırılmıştır. Medine’de gün geçtikçe Müslümanların sayıları artmış neticede Mekke’nin fethi gerçekleşerek tamamen Müslümanların eline geçmiş, Mekke’de müşriklerin iktidarı ortadan kalmak suretiyle âyetteki ifadenin gerçekleştiği görülmüştür. Yıldırım’ın getirdiği yoruma gelince, “Bir yerde peygamberin sünneti yaşadığı müddetçe oranın helak edilmeyeceği” görüşünün kısmen doğru olduğunu söylememiz mümkündür. Zira İslâm dininin yayıldığı coğrafyalarda peygamberin tebliğ ettiği esaslar yerine getirildikçe Müslümanlar birlik beraberlik içinde huzurlu bir yaşam sürmüştür. Peygamberin tavsiyeleri hafife alınıp terk edilmeye başlanınca huzur kaçmış, ihtilaflar çoğalarak anlaşmazlıklar baş göstermiş ve Müslümanlar enerjilerini birbirlerine harcamak suretiyle helaklerine sebep olmuşlardır.

77. “Senden önce gönderdiğimiz peygamberler hakkındaki kanun (da budur). Bizim kanunumuzda hiçbir değişiklik bulamazsın.”⁷²³

Bilmen, âyetin yorumunda, Allah’ın değişmez ve değiştirilmeye kimsenin güç yetiremeyeceği kanunlarından birisinin olduğunu, ister Hz. Peygamber’in isterse de ondan önce gönderilmiş peygamberlerin ümmetlerin de olsun, gönderildikleri toplum tarafından zorla sürülüp çıkarılmaları durumunda ardından o topluluğun helak edileceğini, geçmiş ümmetlerden bazı kavimleri örnek vermiştir.⁷²⁴ Koçyiğit’in yorumuda aynı yöndedir.⁷²⁵

Bu âyet ile bir önceki âyetin mealine ve getirilen yorumlara baktığımızda çıkarabileceğimiz sonuçlardan biride, insanlardan bazıları din konusunda kendilerini uyaran

⁷²² Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3554-3555.

⁷²³ el-İsrâ 17/77.

⁷²⁴ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1901.

⁷²⁵ Bkz., Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 365.

kişileri ya da sırf dini inancını yaşama gayreti içerisinde olanlara karşı acımasızca tavır takınmakta ve düşmanlıklar sergilemektedirler. Din ve inanç hürriyeti sebebiyle yaşadığı ülkeden gönderilmekle tehdit edilme geçmişte olduğu gibi yaşadığımız çağda da Müslümanların bazen karşılaştığı bir durumdur. Âyette kendilerine gönderilen elçileri bulundukları ülke/memleketten sürmeye çalışanların önceki peygamberler zamanında olduğu gibi son peygambere de aynı muamelenin yapılmak istendiği görülmektedir. Peygamberlerini tabir-i caizse memleketinden sürmeye yeltenenlerin akıbeti ise ağır bir ceza olarak geçmişte acı örneklerle yaşanmasına neden olmuştur. Nuh peygamberin kavmi, Firavun'un Kızıldeniz de helak edilmesi ve Lut kavminin üzerine taşlar yağdırılmasını örnek olarak zikredebiliriz.

3.9. Sekizinci Grup Âyetler (78-84)

3.9.1. Sabah Namazının Fazileti (78)

78. *“Gündüzün güneş dönüp gecenin karanlığı bastırınca kadar (belli vakitlerde) namaz kıl; bir de sabah namazını. Çünkü sabah namazı şahitlidir.”*⁷²⁶

Bilmen tefsirinde âyetin beş vakit namazın farz olduğundan bahsettiğini bildirmektedir. Âyette geçen “Güneşin zeval vaktinden” cümlesi ile öğle namazından başlamak suretiyle gece karanlığının iyice çöktüğü yatsı namazına kadar namazların rükünlerine riâyet ederek kılınması gerektiğine değinmiştir. Ayrıca sabah namazına özellikle değinilmiş, sabah namazında uzun kıraat yapılması belirtilmiş, gece melekleri ile gündüz meleklerinin sabah namazına şahitlik yaptıkları ifade edilmiştir. Sabah namazına “Kur’ânel-fecr” denilmesinin nedenini sabah namazında Kur’ân’ın diğer namazlara kıyasla daha uzun okunması olarak açıklamıştır. Yorumunun devamında Hz. Peygamber başta olmak üzere onun şahsında bütün müminlere de namazı kılmalارının emredildiği, güneşin batmasını ve tekrar doğarak dünyayı aydınlatmasını düşünenler için muazzam bir olay olduğu, gecelerin istirahat vakti yapıldığına da dikkat çekilerek, Allah’a şükretmek için günün belirli vakitlerinde namazın kılınmasının birer borç olduğu ifade edilmektedir.⁷²⁷ Bilmen âyetin beş vakit namazdan bahsettiğini ifade etmesine rağmen namaz vakitleri ile ilgili detaylı açıklama yapmamaktadır.

⁷²⁶ el-İsrâ 17/78.

⁷²⁷ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1902-1903.

Yıldırım, getirdiği yorumda Bilmen gibi âyetin beş vakit namazdan bahsettiğini bu âyetten başka Rum suresinde de beş vakit namaza atıfta bulunulduğunu belirtir. Yorumuna başlamadan önce Hz. Peygamber'in Mi'rac'dan önce iki vakit namaz kıldığını bunların sabah iki akşam iki rekât olmak üzere toplam dört rekât olduğu, ayrıca Kur'ân-ı Kerim'de doksan civarı yerde namazdan bahseden âyet olduğunu söylemektedir. Âyette gecenin kararmasına kadar olan süre ile öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarının kastedildiğini, bir de sabah namazının okuma özelliği⁷²⁸ taşıdığını belirtmektedir. Yıldırım, Kur'ân'da beş vakit namazın olmadığını ileri sürenleri eleştirerek bunların Kur'ân'dan ve sünnetten haberlerinin olmadığını ve müminlerin aklını karıştırdıklarını belirterek Kur'ân'da zekâtta ve oruçta da bahsedildiği lakin teknik olarak bilginin bulunmadığını ve bunların açıklanmasının peygamberin görevi olduğunu beyan etmektedir.⁷²⁹

Elmalılı'da yapmış olduğu kısa açıklamada “egımissalate” ifadesine “namazı kıl ve kıldır” anlamını vermiş, sabah namazında Kur'ân'ın şahitlendirilmesine yaptığı iza-hatta gece ve gündüz meleklerinin hazır bulunması, bütün kâinatın uyanık ve insanın görme zevkinin yüksek olduğu bir vakit olması şeklinde ifade etmiştir.⁷³⁰

Kur'ân Yolu âyetle ilgili Fahrettin Razi'nin görüşünü nakletmiş “Dülûkü's-şems” tabiriyle, öğle ile ikindiye, “Ğasaku'l-leyl” tabiriyle de akşam ile yatsıyı, “Kur'ânü'l-fecr” cümlesiyle ise sabah namazının kast edildiğini beyan ederek toplamda beş vakit namaza âyetin işaret ettiğini bildirmektedir. Birde öğle vakti ile ikindinin, akşam vakti ile yatsının birlikte zikredilmesi de bu vakitlerin aynı anda cem edilebileceği şeklinde algılandığı ancak namazların cem edilmesi ile ilgili başka deliller olmasın-

⁷²⁸ Bu cümleden neyi kastettiğini bilemiyoruz. Belki sabah namazında uzun kıratın yapıldığını ima etmiş olabilir.

⁷²⁹ Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3560-3561.

⁷³⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V, 354.

dan dolayı sefer vb ile sınırlandırıldığını beyan etmektedir.⁷³¹ Şimşek, Çelik, Küçük, tefsirlerinde *Kur'ân Yolu*'na çok yakın açıklamalar yapmaktadır.⁷³²

Koçyiğit bu âyette beş vakit namazdan bahsedildiği ama mücmel olarak değinildiğini beyan ederek beş vakit namazla ilgili hadislere yer vermektedir.⁷³³ Bayraklı'da âyette beş vakit namaza işaret edildiğini ifade ederken sadece Ateş âyetin üç vakit namaza işaret ettiğini savunmuştur.⁷³⁴

Âyete getirilen açıklamalarda en doyurucu bilgiyi *Kur'ân Yolu* tefsiri vermiştir. Lakin beş vakit namazın Kur'ân'da açık bir şekilde ifade edildiğini söylememiz tam anlamıyla mümkün gözükmemektedir. Koçyiğit, beş vakit namaz konusunda Kur'ân'ın tavrını ifade etmiştir. Namaz, İslâm dininin en mühim ibadeti konumunda olması, Kur'ân'da da birçok âyette emredilmesine rağmen vakitlerinin ve rekâtlarının açık ve sarîh bir ifade ile belirtilmemesi hayli düşündürücüdür. Peygamberin uygulaması elbette yeterli delil olarak Müslümanları bağlamaktadır lakin Kur'ân'da açıklanmamasının hikmeti zihinleri meşgul etmektedir.

3.9.2. Teheccüt Namazı, Makam-ı Mamud ve Dua (79-80)

79. “Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsus bir nafile olmak üzere namaz kıl. (Böylece) Rabbinin, seni, övgüye değer bir makama göndereceği umulur.”⁷³⁵

Elmalılı'ya göre Peygambere nafile olarak Teheccüt namazına kalkması tavsiye diliyor. “Makam-ı Mahmut”a getirdiği yorumda “*Kulum nafile namazları kılmakla bana yaklaştırmaya devam eder, nihâyet ben onun kulağı, gözü ve kalbi olurum*” Kutsi hadisinin ifade ettiği anlamın içerisinde “Makam-ı Mahmut”a işaret edildiği ve hamd eden herkesin yükselebileceği bir makam olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Elmalılı, Makâm-ı Mahmûd'un hadislerde “Livaü'l-l hamd” sancağının altında şefaât makamı

⁷³¹ *Kur'ân Yolu*, III, 511.

⁷³² Bkz., Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 236; Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 162; Küçük, *Besâiru'l-Kur'ân*, IX, 395.

⁷³³ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 367-368.

⁷³⁴ Bayraklı, *Kur'ân Tefsiri*, XI, 362; Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, III, 1546-1547.

⁷³⁵ el-İsrâ 17/79.

olarak ifade edildiğini belirtmektedir.⁷³⁶ Bilmen'in yaklaşımına göre Peygambere beş vakit namazın dışında yüksek derece elde etmesine vesile olacak Teheccüt namazını kılması emredilmektedir. Nakledildiğine göre Teheccüt namazı önceleri Peygambere farz iken sonraları mendup hükmüne düşürülmüştür. Âyette geçen "Makâm-ı Mahmûd" tabirini bütün mahlûkatın erişemeyeceği, sadece Hz. Peygambere mahsus olan şefaât makamı olarak açıklamaktadır.⁷³⁷

Yıldırım'a göre Teheccüt namazı İslâm'ın ilk yıllarında Peygamber ile birlikte bütün Müslümanlara farz iken beş vakit namaz emredilince Müslümanlardan Teheccüt namazının farziyeti kalkmış lakin Peygambere Vacip olarak devam etmiştir. Makâm-ı Mahmûd'a getirdiği yorum yukarıdaki açıklamalara benzemektedir.⁷³⁸

Kur'ân Yolu tefsiri "Teheccüt" kelimesine "kalkıp namaz kıl" manası vermiş arkasından Teheccüt kelimesini uyumak ve uyanmak anlamlarına da geldiğini belirtmiştir. Açıklamasının devamında Teheccüt namazının sekiz, dört veya iki rekât olarak kılınabileceği ile ilgili rivâyetlerin olduğunu belirttikten sonra kendi görüşünü ise nafile namaz olduğu için kesin rekât sayısı belirtmenin doğru olmayacağı şeklinde açıklamıştır. Teheccüt ile ilgili yapılan yorumlara benzer açıklamalar yapıldığı için diğer yorumlara girmeye gerek görmüyoruz. "Makâm-ı Mahmûd" ile ilgili vermiş olduğu bilgileri özetleyecek olursak, kıyamette şefaât makamı olduğu veya kıyamette kendisine "hamd bayrağı" verilmesi gibi yorumların yapıldığını naklettikten sonra kendi görüşünü açıklamaktadır. *Kur'ân Yolu*'nun tercih ettiği ve Zemahşeri'nin de görüşü olarak belirttiği yoruma göre "övülen makamın" dünyevi bir makam olabilmesinin mümkün olduğu, çünkü Allah Rasulü daha dünyadayken üstün bir makama yükseltilmiş, bu makam "Hatemü'l-enbiya" olarak sıfatlandırılmıştır. Ayrıca âlemlere rahmet olarak gönderilmesi ve dünyada birçok başarılarla muvaffak kılınması yönünde açıklamalar getirmiştir.⁷³⁹

⁷³⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V, 354.

⁷³⁷ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1903.

⁷³⁸ Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3561-3562.

⁷³⁹ *Kur'ân Yolu*, III, 512-513.

Çelik ve Koçyiğit açıklamalarında Teheccüt namazının Peygambere farz olduğunu ayrıca Müzzemmil⁷⁴⁰ suresinde de bu namazdan bahsedildiğini beyan etmektedirler.⁷⁴¹ Makam-ı Mahmut ile ilgili Çelik genişçe açıklama yapmaktadır. Yapılan açıklamaların bir kısmı yukarıda nakletmiş olduğumuz bilgilerle örtüşmektedir. Dolayısıyla aynı şeyleri tekrar yazmayı gerek görmüyoruz.⁷⁴² Koçyiğit’in “makam-ı Mahmut” ile ilgili yapmış olduğu açıklamalarda kıyamet günü Peygamberin kendisine verilecek şefaathetkisi olduğunu beyan ederek bu konu hakkındaki hadisi şerifleri nakletmektedir.⁷⁴³ Ateş’in “Makâm-ı Mahmut” hakkındaki yaklaşımı ise, âyette şefaathet makamı, şeklinde herhangi bir delilin bulunmadığı dolayısıyla bu konudaki rivâyetlerin abartıldığı ve zamanla uydurulmuş rivâyetler olduğu kanaatine varmaktadır.⁷⁴⁴

Âyette Teheccüt namazı ile Makâm-ı Mahmûd’dan bahsedilmektedir. Çağdaş müfessirlerden Elmalılı ile Bilmen Teheccüt namazının peygambere nafîle olduğunu ifade ederken Yıldırım vacip, Çelik ile Koçyiğit farz olduğu yönünde açıklama yapmışlardır. *Kur’ân Yolu* ise Teheccüt namazının farz ve peygambere özgü nafîle olduğunu kabul edenlerin olduğundan bahsetmektedir. Âyetin bahsetmiş olduğu “Makam-ı Mahmut” kavramını Bilmen, Yıldırım, Çelik ve Koçyiğit genel itibariyle şefaathet makamı olarak açıklamışlar. Elmalılı Makâm-ı Mahmûd’u yukarıda da belirttiğimiz kutsi hadis ile irtibatlandırmak suretiyle hamd eden herkesin ulaşabileceği bir makam olarak tarif etmiştir. Ayrıca hadislerde “Livâü’l-hamd” sancağı olarak da tarif edildiğini ve bu sancağın altına gelebilecek bütün Müslümanların bu makama erişmiş olacaklarını belirtmektedir. Elmalılı’nın bu görüşünü olduğu gibi kabul etsek de mantık hatası olduğunu belirtmemiz gerekiyor. Makâm-ı Mahmûd’u peygambere verilmiş şefaathet yetkisi olarak ele aldığımızda her ne kadar peygamberin şefaathetine nail olarak o makamdan istifa edenler olsa da “Makâm-ı Mahmûd” makamına erişmiş olmazlar.

⁷⁴⁰ el-Müzzemmil 73/1-4.

⁷⁴¹ Çelik, *Hakk’ın Dâveti*, III, 163; Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 368.

⁷⁴² Bkz., Çelik, *a.g.e.*, III, 163-164.

⁷⁴³ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 368.

⁷⁴⁴ Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, III, 1548.

Bir örnek ile anlatacak olursak, bir kişi Cumhurbaşkanını makamında ziyaret etse ve onun nimetlerinden istifade etse o kişiyi Cumhurbaşkanı olarak görmemiz mümkün değildir. O makamın sahibi sadece o makamda olan kişi yani cumhurbaşkanıdır. Diğerleri o makamdaki kişiye yakınlığı derecesinde oradaki nimetlerden istifade eder. Elmalılı hamd ederek Makâm-ı Mahmûd’a veya Livâü’l-hamd sancağına ulaşılacağını ifade ederek makamın nimetlerinden istifade etmeyi mi yoksa o makamın sahibi olacağını mı kast etmiştir? Bunu bilemiyoruz. Süleyman Ateş ise konu ile ilgili rivâyetlerin sonradan uydurulduğunu beyan etmektedir. Âyette “Makâm-ı Mahmûd”dan açık bir şekilde bahsedilmektedir. Şefaat makamı olup olmadığı yazmasa da açık bir makam ismi geçmektedir. Peygambere verileceğinden bahsedilen bir makam olduğuna göre sıradan insanların ulaşamayacağı bir makam olmalı. Bu makamın “şefaat” makamı olma ihtimali olmasa da daha yüce bir makam olduğu ifade edilebilir. *Kur’ân Yolu* tefsirinde bu makamın dünyada da olması muhtemel bir makam olduğu görüşüne katılmıyoruz.

80. “*Ve şöyle niyaz et: Rabbim! Gireceğim yere dürüstlükle girmemi sağla; çıkacağım yerden de dürüstlükle çıkmamı sağla. Bana tarafından, hakkıyla yardım edici bir kuvvet ver.*”⁷⁴⁵

Elmalılı, âyetteki duayı bir önceki âyette geçen Teheccüt namazının ardından bu şekilde dua edilmesi gerektiği şeklinde yorumlamıştır. Âyette geçen duanın içeriğini, Peygamberin yapacağı bütün işlerde, başta peygamberlik vazifesi olmak üzere, kuluk, ahiretin ilk kapısı kabire girerken, tekrar dirilirken vs her türlü iyilik ve güzelliklerin bu şekilde dua ile istenmesini belirtmiştir.⁷⁴⁶

Bilmen, Hz. Peygamber’in ölüm vaki olup kabire girince veya kabirden dirilip kıyamet gününe çıkarken ya da Medine-i Münevvere’ye girerken veya Mekke’yi fethe derken kendisine kolaylıklar ve lütuflar ihsan edilmesi için bu duanın peygambere öğretildiğini belirtmektedir.⁷⁴⁷

⁷⁴⁵ el-İsrâ 17/80.

⁷⁴⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, V, 354.

⁷⁴⁷ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1903.

Yıldırım, tefsirinde ayetin Hicretin yaklaştığı ve yakın zamanda Mekke ile Medine'nin güvenli beldeler olacağı, Peygamberin Mekke'den Medine'ye rahat bir şekilde varacağı haberi verildiğini belirtir. Ayrıca Bilmen ve Elmalılı'nın getirdiği yorumlara benzer görüşleri maddeler halinde zikretmektedir.⁷⁴⁸

Kur'ân Yolu tefsirinin naklettiğine göre âyette “giriş” kelimesiyle Peygamberin Medine'ye hicret ederek gireceği, “çıkış” kelimesiyle de Mekke'den çıkacağı kastedilir. Ayrıca Razi'nin görüşünü de zikredilerek, bir önceki âyette bahsedilen namaz'ın kastedildiği, “giriş” ile namaza başlama “çıkış” ile de namazı bitirmeye işaret edildiği, duayı da namaza mütakip okunması gereken dua şeklinde aktarır.

Kur'ân Yolu'nun kendi görüşü ise yapılan yorumlara ilave olarak âyetteki dua'yı bütün amellerden önce Allah'tan hayır, güzellik, dürüstlük gibi temennilerin gerçekleşmesi niyetiyle yapılabileceğini ifade eder.⁷⁴⁹

Toptaş'ın yaklaşımına gelince Hz. Peygamberin Habeşistan'a veya Medine'ye hicret edebileceğine, oralarda güç toplayarak tekrar batılın yok olması için maddi gayretin yanında manevi olarak da Allah'tan dua ile yardım istemesi gerektiği şeklinde yorumlar.⁷⁵⁰ Şimşek, Çelik ve Koçyiğit tefsirlerinde yapmış oldukları değerlendirmeler yukarıda zikretmiş olduklarımıza mutabık düşmektedir.⁷⁵¹

Bir önceki ayette Makam-ı Mahmut ve namazdan bahsedilmiş akabinde bu ayette de dua edilmesine değinilmişti. Namazın ardından dua edilmesi gerektiğine işaret edilmiştir diyebiliriz. Müfessirler genel itibari ile peygamberin hicret edeceğine ayeti yorumlamışlar lakin namazdan sonra edilen dualardan bahsetmemişlerdir.

3.9.3. Hak Geldi Bâtıl Zâil Oldu (81)

81. “Yine de ki: Hak geldi; bâtil yıkılıp gitti. Zâten bâtil yıkılmaya mahkûmdur.”⁷⁵²

⁷⁴⁸ Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3562.

⁷⁴⁹ *Kur'ân Yolu*, III, 513-514.

⁷⁵⁰ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 446.

⁷⁵¹ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 237; Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 164; Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 369.

⁷⁵² el-İsrâ 17/81.

Elmalılı'nın tefsirine göre, Hz. Muhammed'in peygamberliği ile hakdin geldi. Hak dinin gelmesiyle de Allah'a ortak koşan müşriklik ve kâfirlik sistemlerinin sonu başladı. Mekke'nin fethedilmesi esnasında Peygamber bu âyeti okuyarak ayette ifade edilen anlam gerçekleşmiş oldu.⁷⁵³

Bilmen de âyetin Hz. Peygambere hitaben dostlarına ve düşmanlarına karşı ilahi vahyin indiğini ve İslâm'ın hükümlerinin oluştuğunu, küfür, şirk gibi şeytani sistemlerin artık geçersiz olduğunu belirtir. Hakka muhalif olan ne varsa yaşama şansının ortadan kalktığını ilan etmesi gerektiğini bildirir. Nitekim Mekke'nin fethinde Kâbe'de bulunan üç yüz altmış putu kırıp atarken bu âyeti peygamberin sesli bir şekilde okuduğunu nakleder.⁷⁵⁴ Yıldırım'ın getirdiği yoruma göre İslâm yükselip başarıya erişecek batıl ise gerileyip yok olacaktır. Batılın gerilemesi için hakkın yüceltilmesi elzemdır. Binaenaleyh batılı ezecek kuvvetin oluşturulması için maddi ve manevi yönden gayret edip çalışmalar yapılmalıdır. Bu çalışmalar ekonomik ve siyasi gücü bütünleştirecek şekilde olmalı. Bunu sağlanmanın yolu da askeri alanda teknolojik gücü ilerletmekten geçer. Bu gelişmeler ışığında İslâm'ın güçlendirileceği aksi takdirde putları kırmanın hiçbir faydasının olamayacağını belirtmiştir. Peygamberin Mekke'de kaldığı müddet içerisinde müşriklerin putlarına dokunmamış devamlı surette Allah'ın birliği yani tevhit inancının temellerini atmıştır. Hakkı yüceltecek zemini oluşturduktan sonra Mekke'nin fethini gerçekleştirmiş ve içerisindeki putları ortadan kaldırmıştır.⁷⁵⁵

Kur'ân Yolu âyette geçen “hak” kavramı ile İslâm'ın kastedildiği, “batıl” kavramı ile de putperestlik inancının ifade edildiğini belirtir. Ayrıca hak kelimesinin birçok anlama geldiğini ifade ettikten sonra Taberi'nin görüşünü tercih eder. Allah'ın hoşnut olacağı, itaati içeren her davranışın hak kapsamı içerisinde değerlendirilebileceği gibi insan'ı şeytana yaklaştıran ve şeytanın emrine sokan her davranış da batıl anlamına gelebilir.⁷⁵⁶

⁷⁵³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V, 355.

⁷⁵⁴ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1904.

⁷⁵⁵ Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3563-3564.

⁷⁵⁶ *Kur'ân Yolu*, III, 514-515.

Şimşek, yapılan yorumlardan farklı olarak hakkın her zaman batıla galip geleceğini yeter ki hakkı tutanların bir önceki âyette geçen duanın gereğini yerine getirmeleri için gayret göstermeleri ve bir işe başlarken samimi, dürüst ve Allah'ın buyruklarına harfiyen riâyet etmenin önemine değinir.⁷⁵⁷

Çelik ile Koçyiğit, Hz. Peygamberin Mekke'nin fethi sırasında Kâbe'deki putları kırarak bu âyeti okuduğunu İbn. Mesud'dan naklederek yapılan yorumlara benzer açıklamalar getirmiştir.⁷⁵⁸

Müfessirler genel olarak ayette zikredilen “Hak” kavramıyla peygamberin getirmiş olduğu İslâm ve Kur'ân nizamının kastedildiğini “batıl” kavramı ile de Mekkeli müşriklerin savundukları putperestlik/şeytani sistemleri yani kısaca peygamberin getirdiği İslâm nizamının karşısında ne varsa hepsini batıl kavramı içinde ifade etmeye çalışmışlardır. Getirilen yorumlardan Yıldırım'ın yaklaşımı tabiri caizse slogan şeklinde bir “hak” kavramını ifade etmekten öte bir yol göstermekte ve hakkın nasıl ayakta tutulması gerektiğine değinilmektedir.

3.9.4. Kur'ân Müminlere Şifâ Kâfirlere Hüsrandır (82)

82. “Biz, Kur'ân'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, müminler için şifa ve rahmettir; zalimlerin ise yalnızca ziyanını artırır.”⁷⁵⁹

Elmalılı Kur'ân'ın şifa olmasıyla alakalı getirdiği yoruma göre, dünya çeşitli hastalıklarla dolu hastaneye benzetilir. Peygamber de bu hastaları iyileştiren bir doktordur. Kur'ân ise hastalıklara şifa veren ilaç ve gıda kaynağıdır. Arkasından hastalıkları zulüm, haksızlık, ümitsizlik, kâfirlik, ikiyüzlülük, ahlaki, sosyal ve psikolojik olarak sıralar. Kur'ân'ın zikredilen hastalıklara şifa verdiği gibi bu hastalıklardan başka hekimlerin çare bulamadıkları nice hastalıklara da şifalar verdiğini belirtir. Öte yandan zalimlerin ve hakkı sevmeyip inanmayanların da hüsrانlarını artırdığını ifade eder.⁷⁶⁰

⁷⁵⁷ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 237.

⁷⁵⁸ Bkz., Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 165; Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 369.

⁷⁵⁹ el-İsrâ 17/82.

⁷⁶⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V, 355.

Bilmen’de Elmalılı gibi Kur’ân’ın müminler için şifa olduğunu, ruhani hastalıklara, kötü huylara faydalar sağladığı, hatta Fatiha suresi gibi bazı surelerin teberrüken okunması durumunda vücuttaki bazı hastalıkları giderdiğini ifade etmektedir. İnkâr eden ve onun hükümlerine muhalefet edenlere gelince onların yapmış oldukları her türlü ahlaksızlığa, hürmetsizliğe karşı ise kendilerini helake sürükleyeceğini bildirmektedir.⁷⁶¹

Toptaş’ın getirdiği yoruma göre, Kur’ân’daki 114 sure eczanedeki ilaçların konduğu raflar gibidir. Her âyet raflardaki ilaca benzer. Mümin hangi âyetin hangi surede olduğunu ve hangi derdine şifa verdiğini bilmesi gerekir.⁷⁶²

Kur’ân Yolu benzer açıklamaları yaptıktan sonra Kur’ân’ın din ve dünya hayatında müminlere doğru ve güvenilir bilgiler verdiğini belirtir. Ayrıca Kur’an’ın hem maddi hem de manevi yönden şifa olduğunu ifade eder. Tıbbi yönden şifa verdiğini de Elmalılı’dan naklederek aktarır.⁷⁶³

Çelik, âyete yaptığı yorumun öncesinde Elmalılı’nın ifadelerine benzer ifadeler zikretmiş sonrasında ise Kur’ân’ın hastalıklara şifa vermesini Peygamberin hadislerinden ve yaşanmış olaylardan örnekler vermek suretiyle bitirmiştir. Hz. Peygamber vefatı öncesindeki hastalığı sırasında ihlâs, felak ve nas surelerini okuyup vücuduna üflediğini Hz. Ayşe’den nakletmiştir. Başka bir örnekte ise yılan tarafından ısırılan bir çocuğa şifa niyetine Fatiha suresinin okunduğu bilgisini paylaşmaktadır. Son olarak Kur’ân’daki şifa ile ilgili âyetleri⁷⁶⁴ zikretmektedir.⁷⁶⁵ Şimşek âyette bahsedilen şifa için Kur’ân’ın güç kaynağı olduğunu ifade eder. Kin, nefret, cimrilik, haset gibi hastalıkları söküp atarak toplumları güçlendirdiğini belirtir. Saydığımız olumsuzlukları taşıyan toplumları ise sapık inançlarla perişan edip bu dünyada da ahirette de

⁷⁶¹ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1905.

⁷⁶² Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 446-447.

⁷⁶³ *Kur’ân Yolu*, III, 515.

⁷⁶⁴ et-Tevbe 9/14; Yûnus 10/57; en-Nahl 16/69; el-İsrâ 17/82; eş-Şu‘arâ 26/80; el-Fussilet, 41/44.

⁷⁶⁵ Çelik, *Hakk’ın Dâveti*, III, 165-167.

rezil rüsva durumuna düşüreceğini bildirmektedir.⁷⁶⁶ Talat Koçyiğit de tefsirinde benzer açıklamalar getirmektedir.⁷⁶⁷

Âyete ilk olarak Elmalılı'nın yorumunu yaparak başladık ve gördük ki, âyeti her yönüyle ele alıp açıklamış, diğer müfessirler ise ona benzer yorumlarda bulunmuşlardır. Getirdiği yorumda Kur'ân'ın insanlardaki bedeni ve ruhi hastalıklara şifa olduğu gibi toplumların müptela olduğu hastalıklara da(zulüm, şirk, yalan, gıybet, haksızlık, ikiyüzlülük vs) şifa olmaktadır. Kur'ân'ın hem maddi hem manevi yönden şifa verdiğini, ayrıca ruhi ve tıbbi rahatsızlıklara bile derman olduğunu, inanan her mümin yaşayarak tecrübe etmektedir. Bugün Müslümanlar olarak manevi buhran ve bunalımların ya da altından kalkamadıkları siyasi, sosyal, iktisadi, ailevi, psikolojik veya toplumsal problemlerinin çözümüne ısrarla Kur'ân'dan çareler aramaları gerektiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

3.9.5. Karakterin Önemi (83-84)

83. *“İnsana nimet verdiğimiz zaman (bizden) yüz çevirip yan çizer; ona bir de zarar ziyan dokunacak olsa iyice karamsarlığa düşer.”*⁷⁶⁸

Elmalılı'ya göre nankör ve bilgisiz insanlara nimet verildiği zaman şükredecek yerde nimet verenden yüz çevirir ve nankörlük yapmaya devam ederler. Bu insanlar nimetler içerisinde iken şükretmedikleri gibi, zarar ettikleri durumda da dua etmeyip ümidini yitiren kimseler olduğu, ayrıca uyarma veya müjdeleme ile de yola gelmelerinin mümkün olmadığını belirtir.⁷⁶⁹

Yıldırım'ın getirdiği yoruma göre dindar geçinen insanların birçoğu refah ve bolluk içinde bir hayat yaşamaya başladıklarında camiden, cemaatten uzaklaşmaya başlarlar. Zamanla ibadetleri terk eder hatta ibadete ihtiyaçlarının kalmadıkları düşüncesine kapılırlar. Bu tür insanların kalbinin derinliklerine imanlarını indiremedikleri ve zamanla dünyaya daha da çok meylettikleri dolayısıyla ömür sermayelerini geçici

⁷⁶⁶ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 238.

⁷⁶⁷ Bkz., Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 370.

⁷⁶⁸ el-İsrâ 17/83.

⁷⁶⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V, 355.

zevkler uğrunda tükettiklerini belirtir.⁷⁷⁰ Toptaş’a göre âyet psikoloji ilminin temellerini atar. Peygambere karşı gelen insanların birçoğunun servet sahibi zenginlerden oluştuğu, bu tür insanlar elde ettikleri her şeyi kendilerinden bildikleri, kaybettiklerinde ise “feleğin tokadını” yediklerini söyleyerek suçu Allah’a attıklarını beyan etmektedir.⁷⁷¹

Kur’ân Yolu’na göre âyette sözü edilen insanlar bir önceki âyette zikredilen nankörler yani inkârcı zalimlerdir. Bunlar ellerinde ki nimetlerin asıl sahibinin Allah olduğunu bilmeyen, imkânları ellerinden gidince de elem ve kedere gark olan zümredir. Doğru olan davranış ise eline nimet geçdiğinde şükretmek, sıkıntı ve bela ile karşılaşınca da sabretmektir. İnsanın fitratı bunu gerektirir.⁷⁷² Koçyiğit bu âyeti destekleyen bazı âyetleri⁷⁷³ nakletmek suretiyle benzer açıklamalar yapmaktadır.⁷⁷⁴ Çelik, Şimşek ve Bilmen yapılan yorumlarla aynı açıklamalarda bulunmuşlardır.⁷⁷⁵

84. “*De ki: Herkes, kendi mizaç ve meşrebine göre iş yapar. Bu durumda kimin doğru bir yol tuttuğunu Rabbiniz en iyi bilendir.*”⁷⁷⁶

Elmalılı’nın açıklamasında inanan da inanmayan da kendi hal ve durumuna göre hareket etmektedir. Âyette geçen “şâkile” kelimesine tabiat, adet, din, ahlak, mizaç ve yaratılış manaları vermektedir. Bu manaları saydıktan sonra herkesin kendi mizacına yani özel hislerine göre hareket edeceğine vurgu yapmaktadır. Ayrıca Elmalılı’ya göre herkes kendi mizacına göre davranmakla doğru davranmış sayılmaz. Bir düşün-

⁷⁷⁰ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3566.

⁷⁷¹ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 447.

⁷⁷² *Kur’ân Yolu*, III, 516.

⁷⁷³ Yûnus 10/12; Hûd 11/9-10.

⁷⁷⁴ Bkz., Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 370.

⁷⁷⁵ Bkz., Çelik, *Hakk’ın Dâveti*, III, 167; Şimşek, *Hayata Kaynağı*, III, 238; Bilmen, *Tefsir*, IV, 1905.

⁷⁷⁶ el-İsrâ 17/84.

ce veya sistem ya da dini inanış bir toplumun karakterine uygun olmakla doğru olacağı anlamı taşımaz. Gerçek doğru Allah ve Peygamberlerin bildirdiği dindir.⁷⁷⁷

Bilmen tefsirinde “şâkile” kelimesini açıklarken doğuştan gelen, fıtratın bozulması halinde, o kişilerin mizacının da ona göre bozulup yozlaşacağı, fıtratını muhafaza edenin ise hidâyet üzerine olacağını belirtmektedir. Anladığımız kadarıyla Bilmen, karakteri doğuştan gelen bir vasıf olarak değil de sonradan oluşan bir olgu olarak ifade etmektedir. Bu durumda şakile insanın elinde olan bir yetkiyse iyiye veya kötüye evrilebilmektedir.⁷⁷⁸

Toptaş’ın açıklamasına göre ise insanların kan gruplarındaki farklılık gibi huyları da aynı şekilde farklıdır. Herkesin birbiriyle aynı görüşü ve düşünceyi paylaşması veya aynı şeylerden hoşlanması beklenmemeli. Kafa dengi olabilmek için karakterlerinin uyuşması gerekir eskilerin tabiriyle herkes “Nev-i şahsına münhasır” kişiliktir.⁷⁷⁹

Kur’ân Yolu konuyu biraz daha açarak, âyetin önemli psikolojik bir gerçeğe işaret ettiğini belirtir. İnsanların davranışlarının temelinde doğuştan gelen ruhsal yapılarının etkisi vardır. Eğitim ve öğretim ile de desteklenerek karakteri oluşur. İyi ve düzgün bir eğitimden geçen kişiler erdemli kişilik kazanırken kötü eğitimin sonucun da ise problemlili bir yapıya sahip olurlar.⁷⁸⁰ Çelik yaptığı yorumda, Elmalılı’nın görüşü ile *Kur’ân Yolu*’nun görüşüne mutabık düşmektedir.⁷⁸¹

Aslında bu iki âyet insan karakterini açık bir şekilde ifade etmektedir. İki âyette de Elmalılı’nın getirmiş olduğu yorumları yerinde buluyor ve önemsiyoruz. “Şakile” kelimesine vermiş olduğu anlamların yanında karakterine göre davranmakla kişilerin doğru hareket yaptıkları anlamı taşımayacağını açıklaması önemli bir tespittir. Yıldırım ise bir önceki âyette Müslümanlardan bazılarının maddi imkânlarla kavuştukça dinlerindeki eski samimi gayretlerinin azaldığı yorumu günümüzdeki durumu açık

⁷⁷⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, V, 355-356.

⁷⁷⁸ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1905-1906.

⁷⁷⁹ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 447.

⁷⁸⁰ *Kur’ân Yolu*, III, 516.

⁷⁸¹ Bkz., Çelik, *Hakk’ın Dâveti*, III, 167-168.

bir şekilde ifade etmektedir. Aynı âyet ile ilgili Toptaş'ın belirttiği gibi psikolojik bir durumdan bahsetmemiz mümkündür. Son olarak “şakile” kelimesinin karşıladığı bir deyiimi belirtmekte yarar görüyoruz. “Herkes karakterinin gereğini sergiler.”

3.10. Dokuzuncu Grup Âyetler (85-93)

3.10.1. İnsanın Rûha Dâir Bildikleri (85)

85. “Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir. Size ancak az bir bilgi verilmiştir.”⁷⁸²

Elmalılı'nın tefsirinde âyetin iniş sebebi ile ilgili olarak, İbn-i Abbas'tan iki rivâyet, bir tanede Abdullah b. Mes'ud olmak üzere toplam üç farklı rivâyet bulunmaktadır. İlk rivâyete göre Kureyş'in ileri gelenleri kabilelerinden bazı kişileri (Nadr b. Haris, Ukbe b. Ebi Muayt) Medine'deki Yahudi hahamlarına gönderip Hz. Peygamber ile ilgili bilgi edinmelerini istemişlerdir. Yahudi Hahamları gelen kişilere, Hz. Peygambere mağara halkından, Zülkarneny'den birde ruh'tan soru sormalarını istemiş ve sorulan soruların hepsine cevap verir ya da susarsa peygamber olamayacağı, eğer sorulan soruların bir kısmına yanıt verir bir kısmına yanıt vermezse peygamber olabileceği yönünde görüş bildirerek peygamberin yanına göndermişlerdir. İkinci rivâyette yine Kureyş'in bazıları Yahudilere “bize bir şey veriniz şu adama soralım” demiş, onlar da, “Ruh'tan sorunuz” demişler. Son rivâyet ise, Abdulla b. Mes'ud Hz. Peygamber ile birlikte Medine de tarlada yürürken Yahudilerden bir grup birbirlerine “şuna ruh'tan sorunuz” dediler. Bunun üzerine bir kısmı ruh ile ilgili peygambere sorular sormuş oldu. Elmalılı'nın naklettiğine göre bu âyet Mekke ve Medine olmak üzere iki kere indiği de söylenmiştir. Yukarıdaki rivâyetleri naklettikten sonra Elmalılı “ruh” ile ilgili üç görüş açısı olduğunu şu şekilde belirtmektedir. “Kendisi ile hareket yapılan şey, yani hareketin başlangıcı; kendisi ile hayat olan şey, yani hayatın başlangıcı; kendisi ile anlaşılan şey, yani anlayışın başlangıcı.”

Hareketin başlangıcı olarak ifade edilen “ruh”un açıklanmasına göre, maddenin tam karşılığı olan, madde veya kuvvet ya da madde veya ruh denilince bu mana kastedilmiş demıştır. Bu mananın ruhun en genel anlamı olduğu belirtilmiş örnek olarak da elektrik ruha benzetilmiştir.

⁷⁸² el-İsrâ 17/85.

Hayatın başlangıcı olarak ifade edilen “ruh”un ise yukarıda verilen manadan daha özel olduğu vurgulanmış ve bunun da iki kısım olduğu ifade edilmiştir. Kastedilen ilk mana ikincisinden daha kapsamlı olan hayattır, bitkilerdeki canı içine alır. İkinci manadaki ruh ise hayvanları ve insanları içine alan hayatı ifade etmektedir.

Anlayışın (idrak) başlangıcı olarak ifade edilen “ruh”a gelince insanda tecelli eden vicdan, bilgi, anlama gibi diğer canlılardan ayrılan özellikleri içinde barındıran ruhtur. Ruhun en yüksek mertebesi olarak ifade edilen bu kategori ruhun en seçkin tarafı olarak sadece insan nefsinde oluştuğundan insan ruhu diye de belirtilmektedir. Elmalılı Hicr Suresinde⁷⁸³ bu ruhtan bahsedildiği ve idrakin başlangıcı olarak ifade edildiğini, insanın vücuduna üfürülen hava, ışık, sıcaklık gibi hissedilebilen manevi hayatın başlangıcı ayrıca insan nefsinin yaratılması ve hidâyet ile doğru yolu kaybetmemesi arasında bir orantı olduğunu vurgulamaktadır.⁷⁸⁴

Bilmen’in değerlendirmesine göre ise hayatın başlangıcı, bedenleri idare eden bir varlık olan ruh ile ilgili soru sorarak Hz. Peygamberi imtihan etmek ve bu yolla zor durumda bırakmak için bir takım kimseler sorular sormuşlar, âyet de bu sorulara cevap olarak nazil olmuştur. Âyete getirdiği yorumun devamında ruhun Allah tarafından yaratıldığı, mahlûk olduğu ve kadim bir varlık olmadığı yönündedir. Ruhun mahiyetini insanların tamamen bilemeyeceği, bazı gizli hususları barındırdığı, Allah Teâlâ, bu esrarlı sırları kendi uhdesinde muhafaza edilip insanların bilgisi ruh konusunda sınırlandırılmış demektir. Bilmen yorumunun son kısmında âyetin sebebi nüzulü ile ilgili Elmalılı’nın nakletmiş olduğu rivâyetleri belirtmektedir. Âyette geçen ruh kavramına bazı müfessirlerin Cebrail, bazılarının meleklerden daha büyük ruhani bir varlık olabileceği ya da Kur’ân olduğu hakkında değerlendirmelerin yapıldığını ifade etmektedir.⁷⁸⁵

Yıldırım tefsirinde ruh kavramı hakkında yapılmış farklı grupların tanımlarını kısaca naklettikten sonra İslâm’ın ruh hakkındaki görüş ve tespitini müstakil başlık altında

⁷⁸³ el-Hicr15/29.

⁷⁸⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, V, 357-359.

⁷⁸⁵ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1907.

beyan etmiştir. Biz Ruh hakkında yapılan tanımlamaları kısa olması münasebeti ile olduğu gibi nakletmeyi uygun gördük.

Yıldırım'ın tefsirinde Ruh kavramı hakkında farklı grupların tespitleri şöyledir:

- a) *Materyalistlere göre ruh maddenin yüksek bir ürünüdür.*
- b) *İdealistlere göre, maddeyi meydana getiren ruhtur. Esas eleman düşüncedir.*
- c) *Ruhçulara göre, Vücutta bulunan maddesiz hayat ilkesi, hayatın özüdür, yani ruh hayatın özü ve mayasıdır.*
- d) *Diğer felsefecilere göre, ruh kavramının kaynağı Animizm (ruhu hem hayat olaylarının hem de akıl olaylarının aslı sayan sistem)*
- e) *Bazı tasavvufçulara göre, ruh İnsan ile Allah arasındaki vücut birliğini sağlayan cevherdir. Bu görüş, panteizm, yani vahdeti vücut felsefesine yakın bir anlamdır.*
- f) *Hristiyan inancına göre, ruh nefes ve hayat nefesi dir. Tanrıda sonsuz hayat olduğu ve sonsuz nefes bulunduğu için bir ruhtur.*
- g) *Bazı müfessirlere göre, ruh denilince mutlak olarak şu üç mana düşünülebilir: Hareket başlangıcı, hayatın özü ve kaynağı, idrakin başlangıç noktası ve kaynağı...*

Bu üç kısmı Elmalılı'ya benzer şekilde ifade etmektedir. Biz önemli gördüğümüz için buradaki açıklamaları aynen aktarmayı uygun gördük.

Birinci düşünce ve mana maddenin karşıtı olan güç ve enerji anlamındadır. Bu manayla, maddeye hareket sağlayan ve enerji olan elektriğe “ruh” denebilir. İkinci düşünce ve mana, ruh hayatın özü ve kaynağı olarak üç gruba ayrılır. Bitkilerdeki hayat, hayvanlardaki hayat, İnsanlardaki hayat. Bunlar birbirlerinden farklı ruh taşırlar en mükemmeli ise insandaki ruhtur. Üçüncü düşünce ve mana, ruh insandaki yeteneklerin kaynağıdır.

İkincisi İmam-ı Gazali ve Ebu kasım el-Esbahani'ye göre ise ruh ne cisim dir ne de cismanidir. Bedenlerle olan ilgisi tedbir ve tasarruf ölçü ve anlamındadır.

Üçüncüsü ise, Bazı İslâm âlimlerinin görüşüne göre de, ruh ruhani bir cisimdir. Diridir, hareket halindedir. Yüce âlemedir. Mahiyeti ve tabiatıyla duyular bilinen cisimlerden farklıdır. Örnek olarak, gül yağının güldeki, zeytinyağının zeytindeki hali gibi bedenden ayrıdır. Değişme, bölünme, çözülmeye kabul etmeyip girdiği cisimler elverişli olduğu sürece ruh onlara devamlı surette hayat vermektedir.

Yıldırım, İslâm'ın ruh hakkındaki görüşünü kısaca şöyle açıklamaktadır; Ruhu Allah sonsuz kudretinin eseri olarak bedenlerden önce mahdud sayıda yaratmış, tamamen yaşam ve hareket kaynağı ve mayası kılmış, ruhlar âlemi denilen yerde bilgiyle donatılıp vakti gelince ait olduğu bedene giydirmiştir. Bedenin eskimesi halinde bedeni terk ettiği ve ikinci beden oluşana kadar berzah âleminde kendi derecesine göre bir makamda beklediğini ifade etmektedir.

Yıldırım âyette söz konusu olan ruhun insan ruhu olmadığını savunanların görüşlerini Kurtubi'nin tefsirinden alıntı yaparak nakletmiştir. Âyette Ruhtan kastedilen şeyin Cebrail, İsa Peygamber, Kur'ân-ı Kerim ve Hz. Ali'ye atfedilen bir görüş olduğunu zikretmektedir.⁷⁸⁶

Değerlendirmesini yaptığımız İsrâ 85. âyetin devamında bahsedilen “size ilimden az bir şey verilmiştir” bölümüyle ilgili getirdiği yorumda da, İnsanoğlunun bilgisinin daha çok fiziki âlemle sınırlı olduğu bu bilgileri de deney ve gözleme dayalı bir şekilde elde ettiği, asıl bilgilerin deney ve gözleme tabi tutulamayan bilgilerden oluştuğu yönündedir. İnsanın fizik ötesi bilgileri elde etmesinin mümkün olmayacağını belirtmiş velev ki Allah Teâlâ bildirmiş olsun yinede İnsanın sınırlı akıl yapısı ve idrakiyle bunları kavrayamayacağını bildirmektedir.⁷⁸⁷

Kur'ân Yolu tefsiri “Ruh” kelimesinin sözlük ve terim anlamlarını vermek suretiyle yorumuna başlamış ardından Kelam âlimlerinin “latif bir cisim” olarak tanımladıklarından bahsetmiştir. Kur'ân'da üç farklı anlamda kullanıldığını âyetleri naklederek belirtmektedir. Bunlar Cebrail⁷⁸⁸, Vahiy⁷⁸⁹ ve canlılarda hayat kaynağı olan güç⁷⁹⁰

⁷⁸⁶ Geniş bilgi için Bkz., Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3570.

⁷⁸⁷ Yıldırım, *a.g.e.*, VII, 3568-3571.

⁷⁸⁸ el-Bakara 2/87; Meryem 19/17; eş-Şu'arâ 26/193; el-Mearic 70/4; el-Kadr 97/4.

anlamında kullanıldığını ifade etmektedir. Şevkani'nin görüşünden alıntı yaparak insanı insan yapan asıl ve öz varlığın ruh olduğu, bir şeyin asıl ve özünü bilmenin o varlığın hallerini, niteliklerini bilmekten daha mühim olduğu dolayısıyla insan ile ilgili olarak bilgi edinmek için ruh hakkında soru sorduklarını beyan etmektedir. İslâm düşünce tarihine bakıldığında ruhun gerçek bir varlık olduğu üzerinde farklı delillerin ileri sürüldüğünü belirterek maddeler halinde sıralamıştır. Bu maddeleri özet olarak şu şekilde zikretmemiz mümkündür.

1. İnsan bedeninin değişip gelişmesine karşın kişiliğinin aynı kalmasını ruhunun var olduğuna ve dışa yansımaya bağlanmaktadır.
2. İnsanın ahlaki ve hukuki yönden sorumlu olması ruhunun olduğuna delalet etmektedir.
3. İnsanlardaki bilinç, irade, seçme gibi özgürlüklerin bedene ait olmayıp ruhtan kaynaklandığı ifade edilmektedir.
4. Yaşadığı süre içerisinde gerçek manada İnsan olarak kabul görmesine rağmen öldükten sonra cesedin İnsan olarak muamele görmemesinin sebebi ruhun bedeni terk etmesi gösterilmektedir.

Son olarak bu âyette bahsedilen “ruh”un müfessirlerin çoğunluğunun görüşüne göre “insanı canlı yapan ve bedenini yöneten cevher” olarak ifade edildiği mahiyeti konusunda ise bilimsel verilerle herhangi bir açıklama yapmanın mümkün olmadığı, âyet-te de buyrulduğu üzere insanlara az bir bilgi verildiğine dikkat çekilmektedir.⁷⁹¹

Toptaş âyete genel olarak yaklaşmış ruh kavramına Kur’ân, Cebrail ve insanda var olan ve hayat kaynağı olan cevheri zikretmiş ama kendi tercih ettiği ve âyette hangi “ruh” tan bahsedildiğine değinmemiştir.⁷⁹² Şimşek ise önceki âyetler ile devamında gelen âyetlerden hareketle selef âlimlerinin de çoğunun görüşü olarak kabul ettikleri-

⁷⁸⁹ en-Nahl 16/2; el-Mü’min 40/15; eş-Şûrâ 42/52.

⁷⁹⁰ el-İsrâ 17/85; el-Enbiya 21/91; et-Tahrim 66/12.

⁷⁹¹ *Kur’ân Yolu*, III, 516-518.

⁷⁹² Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 448-449.

ni söylediği bu âyetteki “ruh”tan kastedilenin vahiy meleği olan Cebrail olduğunu belirtmişti.⁷⁹³

Çelik ile Küçük aynı görüşte olup, âyetle bahsedilen “ruh”un Kur’ân ve Cebrail olduğu yönündedir.⁷⁹⁴ Koçyiğit’in yaklaşımı da âyetle bahsedilen “ruh”un insan bedene canlilik veren ayrılması durumunda bedenin hareketsiz kalmasına yani ölmesine yol açan ruh olduğu yönündedir.⁷⁹⁵

İsrâ suresinde birinci âyetle söz konusu edilen İsrâ olayından sonra müfessirlerin geneli tarafından uzunca yorumlanan ikinci konu bu âyetle bahis konusu olan “ruh” kavramıdır. Esasen âyetle de insanoğluna fazla bilgi verilmediği vurgulanmış olmasına rağmen üzerinde durulmuş ve uzunca açıklamalar yapılmıştır. Bize göre bunun sebebi ruhun mahiyetinden çok Kur’ân’da değişik anlamlarda kullanılmasından ileri gelmektedir. Binaenaleyh ruh tek bir manada kullanılmış olsaydı tarih boyunca çeşitli ilim dallarınca ele alınıp birçok âlimi meşgul etmeyebilirdi lakin bazen vahiy meleği olan Cebrail’e isim olmuş ve bazen de o kastedilmiş bazen de Kur’ân’ın kendisi olarak ifade edilmiştir. Bizim kanaatimiz âyetle bahsedilen “ruh” kavramından kastedilenin ruhlar âlemi diye tarif edilen âlemden gelip insan bedenine ana rahminde üfürülerek yerleşen ölüm hadisesi ile vücudu terk eden ruhtan bahsedildiği yönündedir. Bu kanaatimize en uygun açıklamayı Yıldırım yapmaktadır. Bunun dışında El-malı’nın, Bilmen’in, *Kur’ân Yolu* tefsiri ve Koçyiğit’in yapmış olduğu yorumları da önemli görüyoruz. Âyetteki ruh ile Cebrail veya Kur’ân’ın kast edildiği görüşlerinin isabetli olmadığı kanaatindeyiz.

3.10.2. Vahiy İnsan İçin Büyük Bir Lutuftur (86-87)

86. *“Hakikaten, biz dilersek sana vahyettiğimizi ortadan kaldırırız; sonra bu durumda sen de bize karşı hiçbir koruyucu bulamazsın.”*⁷⁹⁶

⁷⁹³ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 238-239.

⁷⁹⁴ Çelik, *Hakk’ın Dâveti*, III, 168-169; Küçük, *Besâiru’l-Kur’ân*, IX, 403.

⁷⁹⁵ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 371-372.

⁷⁹⁶ el-İsrâ 17/86.

Elmalılı bu âyetin yorumunu bir önceki âyetin son kısmında zikredilen “size ilimden az bir şey verildi” sözünün devamı niteliğinde ele alıp değerlendirmiştir. Açıklamasındaki beyana göre insanlara ilmi verenin Allah olduğu gibi vermiş olduğu bu ilmi tekrar geri alabilecek de yine O’dur. İnsanoğlunun gurura kapılmaması gerektiğini ifade eden Elmalılı, Allah Teâlâ bu âyette yeminli lafızlar kullanmak suretiyle ve özellikle diğer insanlara da etkili bir ibret olması açısından peygamberine karşı Ceb-rail vasıtasıyla göndermiş olduğu vahyi geri alıp unutturabileceğini belirtir. Bu konuda kendisine karşı kimsenin de yardımcı olamayacağını vurgulu bir dil ile belirttiğini söylemektedir.⁷⁹⁷

Bilmen de Elmalılı’ya yakın ifadelerle Allah Teâlâ ilimlerin kaynağı, kalplere şifa ve müminlere rahmet olarak indirdiği Kur’ân’ın, kalplerdeki hıfzını ve kitaplardaki yazılı halini imkânsız gibi görünse de ortadan kolay bir şekilde kaldırabileceğini beyan etmektedir.⁷⁹⁸

Yıldırım da bu âyeti bir önceki âyetle bağlantı kurmak suretiyle yorumlamaktadır. Yapmış olduğu teknik açıklamaya göre âyette beynin ruh için bir cihaz niteliği taşıdığı ve ruh ile cihaz arasındaki görünmez kabloların irtibatının kopması durumunda beyindeki bilgilerin tamamen silinip yok olabileceğine, kendi vücudumuzdaki bu bilgilere vakıf olmadığımıza dikkat çekildiğini ileri sürmektedir. Mevcut halimizle bu ilahi sistemi kavrayamayacağımızı belirttikten sonra insanlara kapalı olan bu esrarlı alanın ön bilgilerine işaret edildiğini belirtmektedir.⁷⁹⁹

Kur’ân Yolu tefsirine göre bütün bilgilerin kaynağı ilahidir ve Allah Teâlâ’ya dayanır. Dilerse peygambere gönderdiği vahyi ve sonrakil nesillere unutturur. Nitekim Kur’ân’dan önceki kitapların bazıları tamamen, bazılarının ise büyük bir kısmı insanlar eliyle değiştirilmesi sonucu veya değişik nedenlerle ortadan kaldırılıp unutulmuştur.⁸⁰⁰

⁷⁹⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, V, 363.

⁷⁹⁸ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1908.

⁷⁹⁹ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3573-3574.

⁸⁰⁰ *Kur’ân Yolu*, III, 519.

Çelik, âyetin kastının Hz. Peygamberden ziyade Kur'ân-ı Peygamberin uydurduğunu iddia eden ya da başka birisinin kendisine öğrettiğini ileri sürenlere yönelik olduğunu belirtmektedir.⁸⁰¹ Şimşek tefsirinde *Kur'ân Yolu*'nun görüşüyle mutabık beyanlarda bulunmaktadır.⁸⁰² Bayraklı âyeti günümüze göre yorumladığını ifade ederek 73-75. âyetlerle de bağlantı kurmak suretiyle Allah'ın vahyini göz ardı ederek kendi görüşünü dindenmiş gibi nakledenlerden, Kur'ân-ı alabileceğini ve onları vahiyden mahrum bırakabileceğini beyan etmektedir.⁸⁰³

Yapılan yorumlarda Bayraklı'nın yorumunda tam olarak neyi murat ettiği ya da kimleri kast ettiği net anlaşılmamaktadır. Zira Kur'ân-ı Kerim Hz. Peygambere vahye dildiği andan günümüze kadar birçokları tarafından yanlış yorumlanmış bazıları kendi görüş ve ideolojilerini tabiri caizse Kur'ân'a onaylatmanın gayreti içerisinde olmuşlardır lakin Kur'ân bütün bu ifsat edici yaklaşımlara rağmen hala hayatta ve herkesin ulaşabileceği konumda bulunmaktadır. Diğer yorumlardan Yıldırım'ın yaklaşımı teknik bir yoruma benzemektedir. Beyni ruha bağlı cihaz olarak ifade etmiş ve ruhun bedenden ayrılmasıyla beyinle olan bağlantının da kesilip bilgi ve öğrenmenin duracağını belirtmiştir.

Ömer Çelik'in yapmış olduğu değerlendirme en uygun yaklaşım tarzı olarak dikkatimizi çekmektedir. Zira Kur'ân'ın peygamber tarafından uydurulmuş olabileceği iddialarına cevap vermek üzere bu âyette böyle bir ifade kullanılmış olabileceği kanaati bizde hâsıl olmuştur. Bundan sonra gelen âyetlerde özellikle 88. âyette vurgu yapılan ve Kur'ân'ın Allah tarafından gönderildiği ayrıca insanlar ve cinler bir araya gelseler yine de benzerini meydana getiremeyecekleri ifade edilmiştir. Cenab-ı Hak isterse göndermiş olduğu kitabı tekrar geri alabilecek kudrete sahip olduğunu peygamberin bile bu konuda bir şey yapamayacağını belirterek Kur'ân-ı peygamber uydurdu diyenlere cevap verdiğini anlamamız mümkündür. Toptaş da aynı görüşü beyan etmektedir.⁸⁰⁴

⁸⁰¹ Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 169.

⁸⁰² Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 240.

⁸⁰³ Bayraklı, *Kur'ân Tefsiri*, XI, 377-378.

⁸⁰⁴ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 450.

87. “Ancak Rabbinin rahmeti (sayesinde Kur’ân bâki kalmıştır). Çünkü O’nun sana lütufkârlığı çok büyüktür.”⁸⁰⁵

Müfessirlerin geneli 86 ve 87. âyetleri birlikte değerlendirmektedirler. Zaten bir önceki âyetin devamı niteliği de taşımaktadır. *Kur’ân Yolu*’na göre âyette verilmek istenen mesaj; Allah Teâlâ’nın Hz. Peygambere göndermiş olduğu vahyi lütfunun gereği olarak değişime uğratmadan kıyamete kadar koruyacağını müjdelemektedir.⁸⁰⁶

3.10.3. Kur’ân’ın Meydan Okuması (Tehaddî) (88-89)

88. “De ki: Andolsun, bu Kur’ân’ın bir benzerini ortaya koymak üzere insü cin bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar, onun benzerini ortaya getiremezler.”⁸⁰⁷

Elmalılı, âyetin iniş sebebi ile ilgili iki rivâyet nakletmektedir. Birinci rivâyete göre Yahudilerden bir grup Peygambere gelerek “Ey Muhammed! ‘bize şu getirdiğin hakkı açıkla’, bu Allah katından mıdır? Çünkü bu kitabı Tevrat’ın dizilişi gibi düzenli bir şekilde birbirine uygun görmüyoruz” demişlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber yemin ederek Kur’ân’ın Allah katından gönderildiğini çok iyi bildiklerini söylemiştir. Aldıkları bu cevap karşısında Yahudiler kendilerinin de bu kitabın benzerini getirebileceklerini ifade etmiş ve bu olay neticesinde âyetin nazil olduğu bildirilmiştir. İkinci rivâyet ise Kureyş’ten bazıları Peygambere gelerek bu Kur’ân’dan başka olağanüstü bir âyet getirmesini istemiş kendilerinin de bunun benzerini yapabileceklerini söylemişler, ardından bu âyet nazil olmuştur. Ayrıca Kur’ân’da benzer âyetler⁸⁰⁸ bulunmaktadır. Âyete getirmiş olduğu yoruma gelince bütün İnsanlar ve Cinler bir araya gelmek suretiyle iş birliği yapsalar bile kıyamete kadar Kur’ân’ın benzerini getiremeyecekleri bildirilmekte hatta meydan okunmaktadır. Elmalılı bu meydan okumanın gerçekleşebilmesi için büyük bir ilim sahibi olmak gerektiğine dikkat çe-

⁸⁰⁵ el-İsrâ 17/87.

⁸⁰⁶ *Kur’ân Yolu*, III, 519.

⁸⁰⁷ el-İsrâ 17/88.

⁸⁰⁸ el-Bakara 2/23; Hûd 11/13.

kerek Allah'ın sahip olduğu ilmin derinliğine işaret edildiği ve Kur'ân'ın kalıcı büyük bir mucize olduğunu vurgulamaktadır.⁸⁰⁹

Bilmen, açıklamasında Kur'ân'ın benzerini yapabileceğini iddia edenlere seslenerek âlimler, dâimiler, hikmet ehli görünen kişiler, kâhinler, sihirbazlar, gayp âleminden haberler verdiğini ileri süren cinler bütün bu sayılanlar ortaklaşa hareket etseler yine de Kur'ân'ın benzerini getirilemeyeceğini belirtmektedir.⁸¹⁰

Yıldırım ise Kur'ân-ı Kerim'in bilgi hazinesi olduğunu vurgulamak suretiyle, konuları, âyetleri ve kelimeleri ile birlikte ilahi kudret tarafından meydana geldiğine işaret ettiğini belirtmiştir. Binaenaleyh konular arasındaki ilişki ve ahenk, kelimelerin yerli yerinde dizilişleri, kulağa hoş gelişi, kalbi rahatsız edici en ufak bir bozukluğun olmayışı, mucize olduğuna delalet eden teknik özelliklerden bahsederek Arap şairlerini ve ediplerini çaresiz bıraktığına dikkat çekmektedir.⁸¹¹

Toptaş, 1400 sene önceki imkânlar içerisinde Kur'ân'ın meydan okumasının günümüz ilmi gelişmeleri, bilgisayar teknolojisini kullanarak bile Kur'ân'ın bir benzerinin meydana getirilemeyeceğine vurgu yapmaktadır.⁸¹² Koçyiğit Kur'ân'ın benzerinin getirilmesinin istenmesi onun vezin, nazım, üslup ve belagat yönünden olduğunu belirterek, Kur'ân'ın Allah kelâmı olduğundan şüphe edenlerin bu özellikleri taşıyan bir kitap getirmesi gerektiğini belirtmektedir.⁸¹³

Kur'ân'ın meydan okuması başka âyetlerde de yapılmıştır.⁸¹⁴ Âyetin ifade ettiği meydan okumaya getirilen yorumlarda Toptaş, çağdaş bir yaklaşıma işaret etmiştir. Açıklamasında günümüzde hayatın zorunlu parçası haline gelen birçok farklı alanda kullanılan bilgisayar teknolojisi kullanılarak da benzerinin getirilemeyeceğine değinmiştir. Diğer müfessirler klasik yorumlar yapmışlardır. Kur'ân'ın benzerinin geti-

⁸⁰⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V, 364.

⁸¹⁰ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1912.

⁸¹¹ Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3575.

⁸¹² Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 450.

⁸¹³ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 373-374.

⁸¹⁴ el-Enbiyâ 21/5; et-Tur 52/34; Hûd 11/13; Yûnus 10/38; el-Bakara 2/23.

rilmesi meselesi genel anlamda nazmı, belağatı, üslubu, mana ve vb. bakımdan görülmüştür. Aslında Kur'ân içerdiği bilgiler ve konular açısından da meydan okuyan ve benzeri getirilemeyecek bir kitaptır.

89. “Muhakkak ki biz, bu Kur'ân'da insanlara her türlü misali çeşitli şekillerde anlattık. Yine de insanların çoğu inkârcılıktan başkasını kabullenmediler.”⁸¹⁵

Bilmen âyetin kısa açıklamasını yaptıktan sonra Kur'ân'ın bazı özelliklerini maddeler halinde sıralamaktadır. Biz bu maddeleri kısaca nakletmeye çalışacağız. Kur'ân'ın mahiyeti itibariyle ilahi kelim olduğu, levh-i mahfuzda bulunduğu, geçmiş ve geleceğe yönelik haberler ihtiva ettiği, lafzı itibariyle mucize olduğu, ilmi, hukuki bilgileri en üstün edebi bir anlatım tarzıyla ifade ettiği, manası itibariyle de mucize olduğu belirtilmiştir. Peygamberin ilmi yönden mahrum bir bölgede doğup büyümesine rağmen Kur'ân'ın haber verdiği hakikatler, ilahiyat ile ilgili bilgiler ve medeniyet oluşturan esasları içinde barındırdığını ifade etmektedir. Ayrıca gelecekte olacak hadiseleri önceden haber vermesi, tilavetinin ve ezberlenmesinin kolay olması, bütün insanlığa dünyada ve ahirette mutlu bir hayat yaşayabilmeleri için toplumsal ve ailevi bir takım kurallar ihdas ettiğini beyan etmektedir.⁸¹⁶

Yıldırım da Bilmen gibi Kur'ân'ın özelliklerini maddeler halinde sıralamaktadır. Biz farklı gördüğümüz tespitleri aktarmayı uygun görüyoruz. Yıldırım'a göre lüzumlu olan bütün konulara Kur'ân'da yer verilmiş olup bazılarını detaylı bir şekilde, bazılarını farklı yönleriyle, bazı konuları ise, içtihadı müsaade edecek esneklikte açıklamıştır. Kur'ân'ın verdiği mesajları şu şekilde zikretmek mümkündür. Güzel ahlak, insan hakları, devlet düzeni, ekonomik düzen, milletler arası ilişkiler, eğitim sistemi, ilim adamına teşvik, ilahi rahmet ve mağfiret, çocuk terbiyesi, anne babaların sorumlulukları, malı, canı, dini, iffeti ve namusu koruma, insanlara doğru yolu göstermenin önemini ve dünya nimetlerinden meşru çerçevede istifade etmeyi çeşitli örneklerle açıklamıştır. Yıldırım, bu saymış olduklarımızı birer başlık olarak tespit ederek detaylı bir şekilde izahatlarını yapmıştır.⁸¹⁷

⁸¹⁵ el-İsrâ 17/89.

⁸¹⁶ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1912-1913.

⁸¹⁷ Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3575-3577.

Duman da Kur'ân'ın anlamayı kolaylaştıran her çeşit misali verdiğini belirterek, anlatımlarında teşbihler, temsiller, akli deliller, kıssalar bazen de sembolik ifadeler kullanmak suretiyle nevi şahsına münhasır bir özellik taşıdığına dikkat çekmektedir.⁸¹⁸

Âyette vurgu yapılan iki önemli konu bulunmaktadır. Bunlardan ilki “insanlara her türlü misalin çeşitli örneklerle verilmesi”, ikincisi de “insanların çoğunluğunun iman etmemesi”dir. Bilmen ile Yıldırım Kur'ân'ın bazı özelliklerinden ve içerdiği konulardan bahsetmiştir. Bilmen'e göre Yıldırım'ın açıklamaları daha detaylı ve açıklayıcı olmuştur. Katkı olması bakımından Kur'ân'da “her türlü misali verdik” ifadesine üç örnek vermeyi münasip görmekteyiz. Birinci misalde, Bakara suresi 223. âyette Allah Teâlâ insan neslinin devamını sağlamak için kadın ile erkeğin cinsi münasebetini kadını ekin tarlasına benzetmek suretiyle açıklamıştır. İkinci misalimiz ise İbrahim suresi 24.âyette “söz” ü ağaca benzeterek bunu yapmıştır. Örnekte güzel söz'ü kökü yerde sabitlenmiş/sağlamlaştırılmış dalları gökte olan ağaca benzetmektedir. Üçüncü misalimizde ise Zümer suresi 29. âyette “Tevhit” konusundan bahsederken insanların gâyet anlayıp tefekkür edebileceği ilginç bir örnek vermektedir. Verilen örnekte aralarında anlaşmazlık olan insanların ortak olduğu kölenin durumu ile tek sahibi olan kölenin durumuna dikkatleri çekmektedir. Aralarında anlaşmazlık bulunan insanların ortak oldukları köle hangisinin emrini yerine getirecektir? Zira sahiplerinden biri köleye yapması için bir iş buyururken diğer sahibi aynı işi yapmamasını isteyebilir. Bu durumda köle yaparsa da yapmazsa da suçlu durumuna düşecektir. Çünkü her ağızdan tersi istikamette bir istek gelmektedir. Ama bir tek sahibi olan köle kendisine hangi emir verilirse onu yapmakla sorumlu olacağı için sakin ve rahat kafayla bu emri yerine getirecektir. İşte Allah Teâlâ'da bütün kâinatın ve insanların sahibi ve yöneticisi olduğu sadece ona karşı sorumlu olduklarını bu örnekle bildirmektedir. Âyette bahsedilen ikinci konu ise birbirine yakın anlam ifade etmektedir. 41. âyette insanların düşünüp örnek almaları için her türlü misalin verildiği fakat insanların daha da uzaklaşarak kaçtıkları belirtilirken bu âyette de insanların çoğunun inkârı tercih edip iman etmeye yaklaşmadığı belirtilmektedir.

⁸¹⁸ Duman, *Beyanü'l-Hak*, I, 485-486.

3.10.4. Müşriklerin İsteddiği Mucizeler (90-93)

90. “Onlar: «Sen, dediler, bizim için yerden bir kaynak fışkırtmadıkça sana asla inanmayacağız.»”

91. “«Veya senin bir hurma bahçen ve üzüm bağın olmalı; öyle ki, içlerinden gürül gürül ırmaklar akıtmalısın.»”

92. “«Yahut, iddia ettiğin gibi, üzerimize gökten parçalar yağdırmalısın veya Allah'ı ve melekleri gözümüzün önüne getirmelisin.»”

93. “«Yahut da altından bir evin olmalı, ya da göğе çıkmalısın. Bize, okuyacağımız bir kitap indirmedeğin sürece (göğе) çıktığına da asla inanmayız.» De ki: Rabbimi tenzih ederim. Ben, sadece beşer bir elçiyim.”⁸¹⁹

Bu dört âyette geçen konuların bütünlük arz etmesi münasebeti ile müfessirler tarafından tefsirlerde aynı başlık altında değerlendirilmeye tabi tutulduğu görülmektedir. Biz de konunun bütünlüğünün dağılmaması için aynı yöntemi tercih ederek âyetlere getirilen yorumları her âyetin altına teker teker değil de toplu olarak ele almayı uygun gördük. Öncelikle âyetlerin inmesine sebep olan hadiseyi nakledeceğiz. Âyetlerin iniş sebebi ile ilgili rivâyetler arasında azda olsa bazı farklılıklar bulunmaktadır. Rivâyetleri şu şekilde nakletmemiz mümkündür; Mekke’de müşriklerin ileri gelenlerinin aralarında bulunan bir grup güneş batmak üzereyken Hz. Peygamber’i bir takım isteklerde bulunmak için Kâbe’nin yanına davet ettiler. Kendisine kabilelerini böldüğü, onları birbirlerine düşürüp düşman ettiği, maksadının mal ve servet edinmek ise istediği kadar ona servet verebilecekleri veya başlarına idareci olmak istiyorsa onu da yapmaya hazır oldukları ya da hastalığa tutulmuş ise kendisini tedavi ettirebileceklerini söylemişlerdir. Hz Peygamber de onlara mal, servet ve emirlik gibi bir niyetinin olmadığını ve sağlığının da yerinde olduğunu ifade etmiştir. Arkasından kendisinin peygamber olarak gönderildiği, kendisine Kitap verildiği, kendilerinin yanlış yolda oldukları, onlara doğru yolu, anlatmakla vazifelendirildiğini söylemiştir.⁸²⁰ Bunun üzerine Hz. Peygamber’den aklın kabul edemeyeceği ve normal şartlarda olması

⁸¹⁹ el-İsrâ 17/90-93.

⁸²⁰ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3580-3581.

mümkün olmayan altı tane sıra dışı istekte bulundukları nakledilmektedir.⁸²¹ Bir başka rivâyete göre ise, “Ey Muhammed! Görüyorsun ki biz, Hicaz’ın ırmağı ve suyu olmayan bölgesinde yaşıyoruz” dedikten sonra kendilerinin suya çok ihtiyaçları olduğu ve yeryüzünden kendileri için su çıkartmasını istemişler aksi takdirde peygamberliğine inanmayacaklarını ifade etmişlerdir.⁸²² Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamberden yapmasını istedikleri altı mucize şu şekildedir.

1. Yerden su çıkartması.
2. İçerisinde ırmakların geçtiği hurma ve üzüm bahçelerini meydana getirmek.
3. Gökyüzünü parça parça üzerlerine düşürmek.
4. Allah ve Melekleri karşılarına getirmesi.
5. Altından kaplı bir evinin olması.
6. Gökyüzünden bir Kitap getirmesi.⁸²³

Bilmen, âyetlerin yorumuna geçmeden önce peygamberin Kur’ân gibi mucizeleri’nin yanında ayın yarılması ve parmaklarının ucundan yerden akar gibi su akıtmasını zikretmektedir. Yorumunun devamında Hz Peygamberin müşriklerin istediklerini Allah Teâlâ’nın müsaadesi olmadan yapamayacağını belirttikten sonra velev ki istedikleri mucizeler gerçekleşse bile inanmayacakları hatta sihre yorumlayıp alay konusu edeceklerini belirtmektedir.⁸²⁴

Yıldırım’ın değerlendirmesinde müşriklerin inatçılığı, bilgisizliği ve inkârı kendilerini iyice çıkmazlara sürüklemiş akla hayale gelmeyecek isteklerde bulunmalarına sebep olmuştur. Olmasını istedikleri mucizelerin ise tapmış oldukları putlar gibi cismani şeyler olduğunu belirtmiştir.⁸²⁵

⁸²¹ Yıldırım, a.g.e., VII, 3581.

⁸²² Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 375.

⁸²³ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3581.

⁸²⁴ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1515-1516.

⁸²⁵ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3581-3582.

Kur'ân Yolu tefsirindeki bilgiler Yıldırım'ın naklettikleri ile paralellik arz etmektedir. Ayrıca İbn-i İshak'a dayandırdığı bilgiye göre müşriklerin isteklerine ek olarak geçmiş atalarından birisini diriltmesini ve etraftaki dağları kaldırıp yerlerine verimli arazilerin getirilmesini eklemektedir.⁸²⁶

Toptaş, Hz. Peygamber'in İsrâ ve M'iraç gibi mucizeleri Allah'ın izni ile gösterdiğini ifade ederek 59. âyette yapmış olduğu açıklamaya bakılmasını tavsiye etmektedir.⁸²⁷

Şimşek, müşriklerin istemiş olduğu mucizeleri eleştirerek akıllara hitap eden Kur'ân'a inanamayıp akıl dışı talepleri istemelerini kınamaktadır. Şimşek istenilen mucizelerin iki kısım olduğunu bunlardan birincisinin maddi istekler olup, misal olarak altından ev, hurma ve üzüm bahçeleridir. İkinci kısım mucizeler ise olağandışı isteklerdir. Şimşek'in değerlendirmesinde dikkat çektiği bir husus da müşriklere göre Peygamberin Allah katında gerçekten itibar sahibi olabilmesi için bol servet sahibi biri olması gerektiğine inandıkları için bu tür şeyleri istedikleridir.⁸²⁸

Çelik, Allah Rasûlü'nün insan olduğu ve elçi olarak gönderildiği, hiçbir zaman ilahlık iddiası gütmeyen ve olağanüstü biri olduğunu ileri sürmeden yaşadığını Kur'ân âyetleriyle⁸²⁹ göstermiştir. Ayrıca peygamberlik iddiasında olan birinin davranışlarına, ahlakına, davet ettiği düşünce ile yaptıklarının uyumlu olup olmadığına bakmak suretiyle de anlaşılacağını dile getirmiştir.⁸³⁰ Koçyiğit de nakletmiş olduğumuz yorumlara benzer açıklamalar yapmaktadır.⁸³¹

Surenin 59. âyetinde de mucize konusu geçmiş, Semud kavmine verilen dişi devenin akıbeti anlatılmış ve âyette vurgu yapılan "mucize göndermekten alıkoymak" ifadesinden hareketle Allah Teâlâ'nın Hz. Muhammed'e (as) Kur'ân'dan başka mucize

⁸²⁶ *Kur'ân Yolu*, III, 521-522.

⁸²⁷ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 451-452.

⁸²⁸ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 242-243.

⁸²⁹ el-En'âm 6/50.

⁸³⁰ Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 172.

⁸³¹ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 375.

vermediği iddiasını ileri sürenler olmuştur. Çağdaş müfessirlerden Şimşek ile Bayraklı gerek İsrâ 59. âyet gerekse 90-93. âyetlere getirmiş oldukları yorumlarda Kur'ân'dan başka mucize olmadığını ileri sürmektedirler. Tez konusu olarak işlemiş olduğumuz sureye ismini de veren İsrâ olayının olağanüstü bir olay olduğunu iki müfessirde kabul etmektedir. Yani surenin birinci âyetinde söz konusu olan hadise akılla kavranabilecek bir olay olmayıp başlı başına bir mucize olmaktadır. Aynı surenin birinci âyeti mucize ile başlamasına rağmen "Kur'ân'dan başka mucize Peygambere verilmemiştir" sözü ve iddiası söz konusu iki müfessirimizin kendileriyle çeliştiğini göstermektedir. Hiç şüphesiz ki Hz. Muhammed'e (as) verilen en büyük mucize Kur'ân-ı Kerim'dir. Bu konuda hiçbir ilim adamının itirazı yoktur ve olması da düşünülemez. Ancak tek mucize Kur'ân'dır ya da Kur'ân'dan başka mucize yoktur demek en açık deliliyle İsrâ suresinin birinci âyetinde zikredilen İsrâ mucizesini reddetmek anlamına gelir. Hz. Muhammed'in (as) Mekke'deki Mescidi Haramdan alınıp Kudüsteki Mescidi Aksaya götürülüp tekrar aynı gece içerisinde geri getirilmesini üstelik ulaşım vasıtalarının günümüzdeki imkânlarla sahip olmadığı bir dönemde normal sıradan bir olay olarak kabul etmek anlamı taşımaktadır. İkinci olarak ise İsrâ olayını mucize olarak görmemek ve kabul etmemek gerekir bu durumda kendilerine şu soruyu sorarız; İsrâ mucize değilse nedir? Bu olağan dışı durumun bir ismi olmalı ve insanların anlayabileceği bir dil ile açıklanabilmelidir. Netice olarak diyebiliriz ki Kur'ân'dan başka mucizeler de vakidir, bunların başında da İsrâ ve Miraç olayı gelmektedir. Bilmen de yorumunda ayın yarılmasını ve Hz. Peygamberin elinden musluktan akar gibi su akmasını zikreder.

3.11. Onuncu Grup Âyetler (94-100)

3.11.1. Peygamberin İnsan Olmasına Yapılan İtirazlar (94-96)

94. "Zaten, kendilerine hidâyet rehberi geldiğinde, insanların (buna) inanmalarını sırf, «Allah, peygamber olarak bir beşeri mi gönderdi?» demeleri engellemiştir."⁸³²

Bilmen, âyete getirdiği yorumda Allah Teâlâ'nın inkârcıların şüphelerini ifade ederek onlara ders niteliğinde cevaplar vermiş ve gönderdiği Peygamberin peygamberliğini tasdik etmiştir. Ayrıca Müslümanları teselli ederken inkârcıları da tehdit ettiğini

⁸³² el-İsrâ 17/94.

beyan etmektedir. Son olarak da inkârcıların gönderilen peygamberin insanlardan değil de meleklerden olmasını arzuladıklarını ifade etmektedir.⁸³³

Yıldırım'ın yorumuna göre müşrikler sınırsız güç ve kudret sahibi bir ilah varsa ve her şeye gücü yetiyorsa insanlara meleklerden peygamber göndermesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir.⁸³⁴

Toptaş'ın yorumuna göre, müşriklerin peygamberlerin insanlardan seçilmesini algılayamayıp itiraz etmeleri alışkanlıklarından dolayıdır. Konunun izahatını yaparken dikkat çekici bir olayı aktarır. Atina'da bir kadının Müslüman olması için kendisine kelimeyi şahadet telkin edildiği esnada “abdühü” kısmını kabul etmediği ve “O Allah'ın kuludur” sözüne itiraz ettiğini nakleder. Bu itirazı ise kadının önceden Hristiyan olduğu ve henüz o kültürün etkisinden kurtulamayışına bağlar.⁸³⁵

Kur'ân Yolu'na göre ise, insanlardan peygamber gönderilmesinin nedeni yeryüzünde insanların yaşamasından dolayıdır. Yeryüzünde melekler yaşamış olsaydı peygamberlerinde meleklerden gönderileceğini ifade ederek kendi cinsinden kaynaklandığı yorumunu yapar. İnsanlara meleklerden peygamber gönderilmesi durumunda ise onlarla irtibat kuramayacağı sonuç itibarıyla peygamberlik vazifesinin gerçekleşmeyeceğini ifade eder.⁸³⁶

Yasdıman, tefsirinde Mevdudi'den alıntı yaparak getirdiği yoruma göre, cahil insanlar yemek yiyen, evlenen ve çocuk sahibi olan bir kişinin sadece insan olmaktan kaynaklanan beşeri özellikler taşıması münasebetiyle peygamber olabileceğine inanmamaktadırlar. Dolayısıyla insandan peygamber olduğu için reddetmişlerdir. Peygambere inananlardan bazıları zaman içerisinde peygamberi insan olarak görmeyip onu insanüstü sıfatlarla ilahlaştırmaya kadar gitmişler, bazıları Allah'ın oğlu bazıları ise Tanrının yeryüzünde cisimleşmiş hali olarak görmüşler. Netice itibarı ile cahil insanların peygamberi insan olarak kabul etmedikleri görüşünü vurgulamak-

⁸³³ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1917.

⁸³⁴ Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3582.

⁸³⁵ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 452-453.

⁸³⁶ *Kur'ân Yolu*, III, 522.

tadır.⁸³⁷ Şimşek de Yasdıman'ın görüşüne benzer bir şekilde peygamberi insanüstü konumda görenlerin müşriklerden farklı olmadıklarını ifade etmiştir.⁸³⁸ Koçyiğit Mekkeli müşrikler başta olmak üzere insanların ekseriyeti gönderilen peygamberlerin insan olmasına şaşırma larını yukarıdaki yorumlar gibi insan olmalarına bağlamakta ve bu âyeti destekleyen âyetlerle açıklamaktadır.⁸³⁹

95. “Şunu söyle: Eğer yeryüzünde yerleşmiş gezip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten, peygamber olarak bir melek gönderirdik.”⁸⁴⁰

Bilmen'in tefsirine göre ayette, Allah Teâlâ Peygamberine hitaben inkârcılara cevap vermiştir. Yeryüzünü vatan olarak melekler kullanmış olsaydı elbette onlara elçi olarak meleklerden peygamber gönderecekti ama yeryüzünde insanlar yaşadığına göre onlara İslâm'ı anlatıp irşat vazifesini yerine getirecek olanların insanlardan olması hikmetinin gereğidir.⁸⁴¹

Yıldırım, Peygamber olarak meleğin gönderilmesi durumunda, olması muhtemel senaryolardan bahseder. Yıldırım'a göre peygamber sıfatıyla gönderilen melek insan suretinde değil de başka bir surette olması halinde kendisini cin, peri veya şeytan sanacaklar ve yine inanmayacaklar. İnsan suretinde gönderilirse bu defa melek olduğuna inanmayıp yine iman etmeyecekler ya da gönderilecek peygamber Melek suretinde olsa bu olasılıkta insanlara görünmeyeceğini dile getirir.⁸⁴²

Yasdıman'ın naklettiğine göre âyette peygamberin vazifesinin sadece tebliğ olmayıp bunun yanında insanlara örneklik teşkil edecek rol model olmasıdır. Aksi takdirde gönderilecek peygamberin Melek olması durumunda insanlara sadece vahyi tebliğ edecek, yaşayarak dini uygulamalı olarak gösteremeyecektir.⁸⁴³

⁸³⁷ Yasdıman, *Kur'ân Tahlili*, V, 655-656.

⁸³⁸ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 243.

⁸³⁹ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 377; Yûnus 10/2; et-Teğabun 64/6.

⁸⁴⁰ el-İsrâ 17/95.

⁸⁴¹ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1917.

⁸⁴² Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3582.

⁸⁴³ Yasdıman, *Kur'ân Tahlili*, V, 657.

Küçük de Meleklerden peygamber gönderilmesi durumunda olabilecek ihtimalleri zikretmektedir. Açıklamasında insanların meleklerden peygamber gönderilmesi durumunda onun gibi yaşayamayacaklar ve “biz melek miyiz ki? Bizler melek gibi nasıl yaşayıp onu örnek alacağız?” şeklinde itirazlar edeceklerini belirtir. Çünkü Meleklerin günah işleme, hata yapma, yeme, içme gibi özellikleri bulunmadığından yine itiraz edeceklerdir. Ali Küçük’ün üzerinde önemle vurguladığı bir konuda bazılarının iddia ettiği gibi peygamberin vazifesinin sadece Allah’ın kitabını aktarmak olduğu bunun dışında bir görevinin bulunmadığı tabiri caizse “postacı” olduğu yönündeki iddiaların asılsız olduğunu bu âyet ortaya koymaktadır.⁸⁴⁴

Koçyiğit, buraya kadar naklettiğimiz yorumları toplu olarak ele almış ve güzel bir ifade ile konuyu toparlamıştır. Kısaca özetleyecek olursak Allah Teâlâ’nın insanlara kendileri gibi birini göndermekle ihsanda bulunduğ⁸⁴⁵ velev ki melek gönderse bile yine insan suretinde göndereceğ⁸⁴⁶ insanların yine şüpheyeye düşeceklerini belirtmektedir. Koçyiğit’in değinmiş olduğu önemli bir konu da Küçük ve Yasdıman’ın ifade ettiği gibi peygamberlerin görevi sadece tebliğ ile sınırlı olmayıp aynı zamanda vahyin söz, fiil ve davranışlarla pratik hayatta örnek bir şahsiyet oluşturmastır.⁸⁴⁷

96. “*De ki: Benimle sizin aranızda gerçek şahit olarak Allah kâfidir. Zira O, kullarını hakikaten bilip görmektedir.*”⁸⁴⁸

Bilmen’in yorumuna göre, âyet Hz. Peygamberin elçilik vazifesini yerine getirdiğine delildir. Müşrikler kendisine karşı itirazlarda bulunduğ⁸⁴⁹ için Allah tarafından teselli edilip moral verilmiştir. İnkârcılar kendi özgür iradeleri ile haset ve kötülükler yaptıkları dolayısıyla hidâyete erdirilmemişlerdir.⁸⁴⁹ *Kur’ân Yolu*’na göre de, âyet tebliğ ve davetin ikna yöntemiyle yapılmasını belirtiyor. Buna rağmen insanlardan bazıları

⁸⁴⁴ Küçük, *Besâiru’l-Kur’ân*, IX, 411.

⁸⁴⁵ Al-i İmran 3/164; el-Bakara, 2/151-152.

⁸⁴⁶ el-Enam 6/9.

⁸⁴⁷ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 377-378.

⁸⁴⁸ el-İsrâ 17/96.

⁸⁴⁹ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1917-1918.

kuru inatları yüzünden yine de peygambere inanmamaktadır. Ardından Hz. Peygambere güven vererek bütün olup bitenleri Allah Teâlâ'nın bildiğini dile getirmektedir.⁸⁵⁰ Çelik, Yasdıman, Yıldırım da aynı görüşleri beyan etmektedirler.⁸⁵¹

Koçyiğit, Hz Muhammed'in (as) Allah'tan aldığı vahiyleri hiçbir şey eksiltmeden veya kendisinden bir şeyler katmadan yerine getirdiği, vazifesini en güzel şekilde ifa ettiğini bildirmektedir. Gönderilen vahye kendisinden bir şeyler katacak olsaydı bundan ötürü kendisini Allah Teâlâ'nın cezalandıracağını, Kur'ân'ın açıkça dile getirdiği,⁸⁵² netice itibariyle gizli ve açık her şeyin Allah'ın gözetiminde olduğunu vurgulamaktadır.⁸⁵³

İnsanlara gönderilen peygamberlere birçok yönden itirazlar edilmiş türlü eziyetler ve iftiralar atılmıştır. Bu âyetlerde (94-95) yapılan itirazlardan biri de peygamber gönderilen toplumların kendileri gibi bir beşerin peygamber gönderilmesine karşı çıkarak itirazlarda bulunmuş hatta şaşkınlık ifade ederek hayretler içerisinde kalmış olmalarıdır. Peygamberlerin insanlardan olmasına yapılan itirazlar sadece son peygamber Hz. Muhammed (as) ile olmayıp ondan önce gönderilenlere de aynı itirazların yapıldığını Kur'ân'ın birçok âyetinde⁸⁵⁴ görmek mümkündür. Çağdaş müfessirlerin yorumlarından elde ettiğimiz önemli bir ders de gönderilen peygamberlerin insanlardan seçilmesinin nedenini görevlerinin sadece tebliğ ve irşat ile sınırlı olmayıp bunun yanında davet ettikleri dinleri kendileri hayatlarında pratik olarak tatbik etmek suretiyle diğer insanlara da örnek olmalarıdır. İkinci önemli çıkarım ise peygamberlerin insan olmasına yapılan itirazlar yanında kimilerinin de peygamberlerini ilah seviyesine çıkararak yine hataya düştükleri, netice itibari ile bazıları meleklerden olmasını isterken bazılarını ise ilah seviyesine çıkarmalarının aynı şekilde kabul edilebilir bir davranış olmadığını müşahade ettik. Getirilen yorumlarda 94. âyette Toptaş'ın ifade

⁸⁵⁰ *Kur'ân Yolu*, III, 522.

⁸⁵¹ Bkz., Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 173; Yasdıman, *Kur'ân Tahlili*, V, 658; Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3583.

⁸⁵² el-Hakka 69/44-47.

⁸⁵³ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 378.

⁸⁵⁴ el-Müminun 23/23-25,33-36,45-48.

ettiği peygamberlerin insanlardan olmasına yapılan itirazların sebeplerinden bir de “alışkanlıkları” kısmını önemli buluyoruz. Zira insanlar kendi aralarında büyüyen, beraber düşüp kalktığı kişilerin ileride peygamberlik gibi yüce bir makama gelmesini kabullenememektedirler.

95. âyete getirilen yorumlardan Yıldırım’ın açıkladığı ihtimallerde mantıken önemli bulduğumuz değerlendirmeler arasındadır. Aynı âyete Küçük’ün değindiği önemli bir husus, peygamberin görevinin sadece “postacılık” olmayıp, tebliğ ile birlikte uygulama konusunda da örnek olması gerektiğidir. Aynı açıklamaları Koçyiğit de yapmaktadır.

3.11.2. Allah’ın Hidâyeti (97)

97. *“Allah kime hidâyet verirse, işte doğru yolu bulan odur; kimi de hidâyetten uzak tutarsa, artık onlara, Allah’tan başka dostlar bulamazsın. Kıyamet gününde onları kör, dilsiz ve sağır bir halde yüzükoyun haşrederiz. Onların varacağı ve kalacağı yer cehennemdir ki, ateşi yavaşladıkça onun alevini artırırız.”*⁸⁵⁵

Müfessirler âyette geçen ve tartışma konusu olan “Allah kime hidâyet verirse işte o dosdoğru yolu bulur” cümlesi üzerine cevaplar aramaya çalışmışlardır. Bilmen Allah kimin kalbine hakka teveccüh kabiliyeti verirse o kişinin doğru yolu bulacağı kimin hakkında da dalaleti yaratırsa onun da sapıtacağını belirtmektedir. Yapılan açıklamaya göre kişinin hiçbir müdahalesinin olmadığı, hidâyeti Allah dilediğine verdiği gibi bir sonuç çıkmaması için konuyu biraz açıklığa kavuşturmaya çalışarak kendisine hidâyet verilmeyen kimsenin hidâyeti istemek yerine sapıklıkta inat ederek kötü tercihte bulunması hasebiyle Allah tarafından saptırıldığı belirtilmektedir. Bu dünyada Allah’ın saptırdıkları kişilerin ahirette yüz üstü sürünecek olmaları, kör, dilsiz ve sağır olmalarını ise gözleri hoşlarına gidecek bir güzellik göremeyecekleri, dilleri kendi aleyhlerine şahitlik edecekleri, kulakları da kendilerini mutlu edebilecek bir söz duyamayacakları şeklinde izah etmektedir. Açıklamasının son kısmında ise cehennemde azap gördükleri esnada derileri ve etlerini ateş yakıp eritince tekrar yerine

⁸⁵⁵ el-İsrâ 17/97.

yenilerinin iade edileceği ve bu şekilde azap görmeye devam edeceklerini beyan etmektedir.⁸⁵⁶

Yıldırım da âyeti iki ana başlık altında incelemektedir. Açıklamasına göre ilahi kudretin İnsanları yaratmaya karar verdiği durumda insanların dünyaya gönderilecekleri zaman dilimi, ömürleri, sayıları, içinde bulunacakları ortam ve inanacakları dini ilmi ezeliyle tespit edip yazmıştır. Kaderinde doğru yolu bulacakları yazılı olanlar mutlaka doğru yol üzerine yaşayacaklar. Delalet üzere olacakları yazılanlar ise münkir şekilde hayatları son bulacaktır. Yıldırım, bu yazgının değişmesinin söz konusu olmayacağını bildirmektedir. Allah ezeli ilmiyle kişilerin tercihlerine göre karar vermiş yani insanların tercihlerine göre alın yazıları yazılmıştır. Bunun neticesinde ise irşat vazifesinin bırakılmaması gerektiği ama iman etmeyenlerin akıbetine de üzülmemek gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Âyetin ikinci bölümüne getirdiği yoruma göre ise, insan ruhunun özüne “Allah duygusu ve dindarlık mayası” doğuştan yerleştirilmiştir. Ancak dünyaya geldikten sonra yaşanan ortam ve alınan eğitim bu duyguyu ya açığa çıkarmaktadır ya da iyice katılaştırarak dine karşı mesafeli, maddeci bir anlayışa dönüştürmektedir. Tamamen manadan uzak ve maddeyi esas alan eğitim sonucunda din bu tür insanların kalplerinde ve akıllarında fantezi haline dönüşmüş ve sonuç itibarıyla bu kimselerin dinden nefret ettiği ve dini öcü gibi gördüğünü belirtmiştir. Yıldırım’ın ifade etmeye çalıştığı söz konusu kişiler kör, sağır ve dilsizdirler. Bu şekilde nitelendirilmelerinin sebebi maddeyi esas alıp gerçeği bir türlü göremedikleri içindir. Bunlar Allah’ın varlığını hissetmezler, kâinatta ki her şeyin Allah’ı zikretmesini anlamazlar bu yüzden sağır, aklını ve zekâsını kullanamayan dilsizlerdir.⁸⁵⁷

Kur’ân Yolu getirdiği yorumda peygamberin bütün gayretine rağmen Mekkeli müşriklerin putperest inançlarında ısrar ve inat etmeleri yüzünden üzüldüğü, buna mukabil bu âyetle Allah (cc) Peygamberini teselli etmektedir. Ayrıca akıl ve insaf ölçüsünde düşünecekleri yerde inkârda ısrar etmeleri dolayısıyla kendilerine Allah’ın

⁸⁵⁶ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1919-1920.

⁸⁵⁷ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3586-3587.

hidâyet vermediği ve Peygamber başta olmak üzere hiçbir kimsenin yardım da bulunmayacağını belirtmektedir.⁸⁵⁸

Şimşek, tefsirinde iki türlü hidâyetin olduğundan bahsetmektedir. İlk olarak mümin kâfir fark etmeden Allah'ın herkese hidâyeti bulma izni ve imkânı vermesidir. İnsanlara Peygamber gönderilmesi ve akıl verilmesi bu hidâyetin içerisine girmektedir. Fussilet⁸⁵⁹ suresinde Semud kavmine doğru yolun gösterilmesine rağmen onların körlüğü tercih ettiklerini örnek olarak göstermektedir. Hidâyetin ikinci türü ise kişinin kendi isteği ile yapmış olduğu seçim olarak ifade eder. Şimşek ayette ifade edilen "Allah kime hidâyet verirse hidâyeti bulan işte odur" cümlesinde geçen hidâyeti bulma işinin insanın kendi iradesiyle yapılan tercihe bağlı olduğunu, "hidâyet ettirildi" tabiri ile açıklandığını belirtir.⁸⁶⁰

Koçyiğit, açıklamasında Allah'ın bazı insanlara hidâyet vermesi veya bazılarını sapıklığa sürüklemesini zorlayarak yapmadığını beyan eder. İnsanların hidayete ermesi veya dalaletе düşmesi kendi hür iradeleriyle almış oldukları kararlar neticesinde oluşur. Allah hiç kimseyi dilemediği ya da istemediği bir yola zorla sokmaz. Hidâyet ve dalaletе erecek kulları ise önceden bildiği, dolayısıyla arzularına göre hüküm verdiğini dile getirmektedir. İnanmak istemeyenlerin kendi iradeleriyle inanmayacaklarını Bakara suresinden⁸⁶¹ örnek vererek delil getirmektedir. Kıyamet gününde kâfirlerin yüz üstü nasıl haşredileceklerini peygambere soran arkadaşlarına cevap olarak dünyada ayaküstü yürüten Allah'ın kıyamet gününde yüz üstü yürütmeye gücünün yeteceğini⁸⁶² söylemiştir. Kâfirlerin kör, sağır ve dilsiz olmalarını ise bu dünyada hakka karşı kör olup, hakkı görmekten kaçındıkları gibi onu söylemekten ve duymaktan da imtina etmeleri sebebiyle ahrete de aynı muamele⁸⁶³ ile karşılaşacaklarını belirtmektedir.⁸⁶⁴

⁸⁵⁸ *Kur'ân Yolu*, III, 524.

⁸⁵⁹ el-Fussilet 41/17.

⁸⁶⁰ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 244-245.

⁸⁶¹ el-Bakara 2/6.

⁸⁶² Buhari *Sahih*, VI, 14; Muslim, *Sahih*, IV, 216.

⁸⁶³ el-İsrâ 17/72.

Âyette ifade edilen “Allah kime hidâyet verirse, işte doğru yolu bulan odur; kimi de hidâyetten uzak tutarsa, artık onlara, Allah’tan başka dostlar bulamazsın” cümlesi açıklanmaya muhtaç bir konudur. Cümleye bakınca hidayeti sanki Allah Teâlâ dilediğine veriyor veya istediğini hidayetden mahrum bırakıyor gibi bir mana anlaşıyor. Müfessirler hidayete ermenin kişinin kendi çabasıyla olduğunu Allah’ın ise ezeli ilmi ile bunu kaderine yazdığını belirtmişler. Getirilen yorumlar genel itibariyle aynı minval üzerinedir. Yıldırım ise konuyu biraz daha detaylandırarak güncelleştirmiştir. Kişinin yaşadığı çevre veya aldığı eğitim inancında ve yaşantısında etkilidir tespinine katılıyoruz. Zira insanlar kendi görüş ve düşüncelerine uygun ortamlarda yaşamayı ve o çevreyi benimseyen kişilerle aynı atmosferi paylaşmayı önceliyorlar.

3.11.3. Gökleri ve Yeri Yaratan Allah İnsanı da Yeniden Diriltebilir (98)

98. “Cezaları işte budur! Çünkü onlar, âyetlerimizi inkâr etmişler ve: «Sahi bizler, bir kemik yığını ve kokuşmuş toprak olduktan sonra yeni bir yaratılışla diriltilmiş mi olacağız?» demişlerdir.”⁸⁶⁵

Bilmen’e göre inkârcılar Kur’ân’ın haber verdiği, üzerinde en çok durduğu, kıyamet gününü ve tekrar dirilme ile ilgili akli ve nakli bütün bilgilere rağmen bu durumu akla ters bir olaymış gibi görürler. Dolayısıyla inkârda diretmelerinin bedelini cehennemde ceza çekerek ödeyeceklerdir.⁸⁶⁶

Yıldırım burada ifade edilen “âyetler”in iki anlama geldiğini belirtir. Birinci manada Kur’ân âyetlerinin kastedildiği, ikinci olarak da Allah’ın sınırsız kudretini gösteren kâinattaki bütün delilleri içine alan kevnî ayetlerdir. Yıldırım Allah’ın varlığını ve insanların öldükten sonra diriltilmelerini hem mantıkî hem de ilmi yönden açıklamaya çalışmıştır. Kısaca özetlemek gerekirse her eserin bir müessiri her kanunun bir kanun koyucusu olduğu gibi insanları ve kâinatı da bir güç var etmiştir. Kendiliğinden şans eseri hiçbir şeyin meydana gelmesi mümkün değildir. İnsanlar ölünce bedenleri çürüyüp toprak olduktan sonra nasıl dirileceklerine şaşıranlara karşı ilmi cevaplar verir. Açıklamasında insanların yaratılmış oldukları spermin tükettikleri gıda-

⁸⁶⁴ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 379.

⁸⁶⁵ el-İsrâ 17/98.

⁸⁶⁶ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1920.

lardan meydana getirilip, sonrada biyolojik yönden ana rahmine yerleştirilir. Burada çeşitli evrelerden ve şekillerden geçerek zamanla insan suretini alır. Gözle görülemeyecek bir canlı iken bütün bu özellikleri taşımasının sıradan bir olay olamayacağı mutlaka bir şeyler ifade etmesi gerektiği yani bu mükemmel sistemi planlayıp uygulamaya koyan bir gücün kaçınılmaz olduğuna işaret eder. Ana rahminde oluşmaya başlayan canlının dışarıdan yapılacak herhangi bir müdahale sonucu olumsuz etkilenebileceğine değinir. Yıldırım bütün bunların “gen” denilen haritada kayıtlı olduğu, ayrıca canlı türünün geçmişten gelen bütün özellikleri genlerin içinde taşıdığını belirtir. Bu biyolojik sistem yaratanın varlığını her yönüyle ispatlamaya yeter. İnsanlar öldüklerinde yukarıda ifade edilen safhanın yaratılma sürecinde harekete geçirilerek tekrar dirilmenin gerçekleşeceğini ifade etmektedir.⁸⁶⁷

Kur’ân Yolu ise Allah’ın âyetlerini ve öldükten sonra dirilmeyi inkâr edenlerin ahirette yüz üstü süründürülecekleri, İslâm’a ve Müslümanlara çirkin sözler söylemek suretiyle alay etmeleri sebebiyle ahirette kör, dilsiz ve sağır kalacakları nihâyetinde cehennemde hafifletilmeyen bir azaba duçar olacaklarını belirtir.⁸⁶⁸

Çelik, dirilmeyi inkâr edenlerin gökler ile yerlerin yaratılışına bakmaları durumunda ölülerinde tekrar diriltilebileceğini anlayabileceklerini⁸⁶⁹ belirtir. Şimşek ise bu âyetin bir önceki (97) âyette söz konusu olan “kimi saptırırsa” cümlesine cevap olduğunu ifade ederek, sapıtma fiilinin kişinin kendisinden kaynaklandığını belirtmektedir.⁸⁷⁰ Koçyiğit de öldükten sonra tekrar dirilmeyi inkâr etmelerini destekleyen bazı âyetleri⁸⁷¹ alıntılar ve hiç yokken ilk defa yaratmayı gerçekleştiren Allah’ı ve sınırsız gücünü inkâr ettiklerini belirtir.⁸⁷²

⁸⁶⁷ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3587-3588.

⁸⁶⁸ *Kur’ân Yolu*, III, 524.

⁸⁶⁹ Çelik, *Hakk’ın Dâveti*, III, 173.

⁸⁷⁰ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 245.

⁸⁷¹ el-Enam 6/29; el-Yasin 36/78.

⁸⁷² Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 380.

99. “Düşünmediler mi ki, gökleri ve yeri yaratmış olan Allah, kendilerinin benzerini yaratmaya da kadirdir! Allah, onlar için bir vâde takdir etti. Bunda şüphe yoktur. Ama zalimler, inkârcılıktan başkasını kabullenmediler.”⁸⁷³

Bilmen’in tefsirine göre, âyet kâfirlerin dünyada yaşadıkları gibi bir hayatı ikinci defa Allah’ın yaratabileceğini düşünememelerine işaret ettiğini belirtir ve bunu fazlasıyla gerçekleştirebileceğini de dile getirir. Bir başka ifadeye göre ise, Allah Teâlâ onların yerine kendisine inanan, öldükten sonra tekrar dirilmeyi inkâr etmeyen ve nankör olamayan kullar yaratmaya gücünün yettiğini bildirir. İnsanlar dünya hayatında önceden belirlenmiş ömürlerini tüketip öldüklerinde kıyamet günü yeniden dirilmelerinin kesin olduğu haber verilmesine rağmen kâfirlerin inat ederek bu vakıayı kabul etmediklerini ifade eder.⁸⁷⁴

Yıldırım’ın tefsirine göre ise inkârcıların dikkatleri göklerin ve yeryüzünün yaratılmasına çekilmektedir. Güneş sistemi başta olmak üzere gezegenler ile ilgili düşünmeye yönlendirilirler. Âyete getirdiği yorumda güneş, dünya ve uzayla alakalı ilmi gelişmelerden kısmen bahseder. Değerlendirmesine göre kâinatta yer alan sayısız gezegen vardır. Ayrıca kâinat bir balon gibi büyüyerek genişlemektedir. Yıldızlar, galaksiler planlı bir şekilde fezaya serpiştirilmiştir ve aralarındaki mesafeler ışık yılı tabiri ile ifade edilir. Gezegenler arasındaki mesafelerin ayarlanması, yakın olmaları ya da mevcut yörüngelerinden daha uzakta olmaları durumunda olabilecek olumlu veya olumsuz sonuçlar ile ilgili bir takım soruların insanın aklına geldiğini belirtir. Bütün bu olup biten her şey gelişi güzel değil de matematiksel ve fiziksel hesaplamalar neticesinde meydana getirilmiştir. Dolayısıyla gökler ile yerin yaratılması insanı yaratmaktan daha büyük bir olaydır. Bu konu hakkında başka âyetlerde vardır.⁸⁷⁵ İnkâr edenler bu ilahi nizamı düşünmeleri gerekir.⁸⁷⁶

⁸⁷³ el-İsrâ 17/99.

⁸⁷⁴ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1920.

⁸⁷⁵ el-Mü’min 40/57.

⁸⁷⁶ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3589.

Kur'ân Yolu da müşriklerin ikinci yaratılmayı inkâr ederek çelişkiye düştükleri çünkü başka bir âyetin⁸⁷⁷ beyanına göre göklerin ve yerin Allah tarafından yaratıldığını söylemelerine rağmen tekrar yaratılmayı inkâr ettikleri belirtiliyor.⁸⁷⁸

Küçük, yapılan yorumlardan farklı olarak inkâr edenlerin niçin inkâr ettikleri üzerine dikkat çekerek sorular sormaktadır. “İnkâr edenler niçin dirilmeyi, hesap vermeyi inkâr ediyorlar”c? Dedikten sonra yaptıkları zulmün hesabını mutlaka verecekleri, istedikleri gibi bir düzeni kurup insanlara zulmedemeyeceklerinden korktukları için dirilmeyi ve hesap vermeyi inkâr ettiklerini beyan etmektedir.⁸⁷⁹

Çelik’in ifadesine göre Allah için büyük küçük bütün varlıkların yaratılması aynıdır. Sadece “ol” emri ile meydana gelir. Herkes takdir edilen zaman gelince öldükten sonra tekrar diriltilecek ve hiçbir güç buna mani olamayacaktır. Ancak zulme batmış hastalıklı ruh taşıyan kimseler bu olayı içlerine sindiremedikleri için inatla tekrar dirilmeyi kabul etmezler.⁸⁸⁰ Koçyiğit şimdiye kadar yapılan yorumları kısaca özetlemiş ve ilgili âyetleri⁸⁸¹ nakletmiştir.

Bu âyet ile bir önceki âyete getirilen yorumlara baktığımızda Yıldırım hem ilmi yönden hem de mantık çerçevesinden âyetleri ele alıp yorumlamıştır. Bir önceki âyette insanın yaratılış evresine günümüz gelişmeleri çerçevesinde değerlendirmede bulunmuştur. Bu âyete getirdiği yorumda da gök cisimlerini aynı yaklaşımla değerlendirdiği görülür.

3.11.4. İnsanın Cimriliği (100)

100. “*De ki: Rabbimin rahmet hazinesine eğer siz sahip olsaydınız, harcanır korkusuyla kısıtıkça kısdınız. İnsanoğlu da pek eli sıkıdır!*”⁸⁸²

⁸⁷⁷ el-Ankebut 29/61-63.

⁸⁷⁸ *Kur'ân Yolu*, III, 524.

⁸⁷⁹ Küçük, *Besâiru'l-Kur'ân*, IX, 415-416.

⁸⁸⁰ Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 174.

⁸⁸¹ el-Ahkaf 46/33; el-Yasin 36/81-82; el-Mü'min 40/57; Hûd 11/104.

⁸⁸² el-İsrâ 17/100.

Bilmen'in ifadesine göre eğer rızkın kaynağı insanlar olsaydı infak edildiği takdirde ellerinde hiçbir şey kalmayacak korkusuyla en ufak bir kısmını bile ihtiyaç sahiplerine vermezlerdi. Buna rağmen yaşadıkları yerin bolluk içerisinde nimetlerle dolmasını arzularlar. Cimrilik etmelerinin sebebi ise muhtaç halde yaratılmalarından dolayıdır. Binaenaleyh kazandıkları dünyalıkları saklamaya meyillidirler. Bazı insanlar mallarının cüz'i kısmını Allah rızası için değil de şan ve şöhret için dağıtırlar bu durum onların cimri olmadıkları anlamına gelmez.⁸⁸³

Yıldırım'ın açıklamasına göre cimrilik nefsin özelliklerinden biridir. İnsan nefsinin din, ahlak, muteber örf ve aile terbiyesinden geçirerek meşru sınırlara çekebilir ve sadece kendini düşünmekten uzaklaşıp başkalarını da düşünebilir. Bu şekilde cimrilik huyundan kurtulması mümkün olur. Yorumunda dikkat çeken ise "Allah'tan en çok korkan ve ona güvenen insanların daha cömert oldukları araştırmalar neticesinde ortaya koyulmuştur" tespitidir. Âyette cimriliğin ifade edildiği "katür" kelimesinin ailesine ve kendisine harcama yapmayan kişi için kullanılan bir sıfat olduğunu açıklamıştır. İnsanlar da neden böyle bir vasfın meydana geldiği sorusuna verdiği cevap ise şu şekildedir: Doğuştan insana verilen diğer huylar gibi cimriliğin de verildiği, bu sayede hayatın canlandığı, rekabet ortamının oluştuğu, sosyal hayatın renklendiğini söyleyerek sanki olumlu bir davranışmış gibi bir anlam veriyor. Başboş bırakılması halinde cimrilik huyu insanların hemcinslerini sıkıntıya sokacağını belirtir ve mutlaka kontrol altında tutulması gereken bir huy olduğunu ifade eder.⁸⁸⁴

Toptaş, cömertliğin zenginlikle alakasının olmadığını, zira cimri insanın fakir de olsa zengin de olsa cimrilik yapmaya devam edeceğini hatta Allah güneşin idaresini insanın yönetimine vermiş olsaydı yakıtı biter korkusuyla ışığını kısacağını örnek verir.⁸⁸⁵

Kur'an Yolu tefsiri rahmet kelimesinin tefsirlerde "mal mülk" olarak ifade edildiğini belirtir. Kendisi ise "Rahmet hazineleri" ifadesini kullanmayı uygun görmüş ve âyet-te bahsedilen "cimrilik" kavramını 90-93. âyetlerde peygamberden müşriklerin iste-

⁸⁸³ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1921.

⁸⁸⁴ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, VII, 3590-3591.

⁸⁸⁵ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 454-455.

miş oldukları bir takım mucizelerle bağlantılı olduğunu savunmuştur. Mezkûr âyetlerdeki mucizelerin menfaat elde etmeye yönelik istekleri içermesi, dolayısıyla iman ve ahlak terbiyesinden geçmeyen her insanın bu tür bir ruh hastalığına müptela olacağına âyetin işaret ettiğini söyler.⁸⁸⁶ Şimşek de tefsirinde *Kur'ân Yolu*'na yakın açıklamalar yapmıştır.⁸⁸⁷

Çelik'in yorumuna göre, âyet bir yönden peygamberden bağlar, bahçeler, pınarlar gibi mucize getirmesini isteyen müşriklerin cimriliğinden bahsederken diğer taraftan da bütün insanların kendi özel durumlarına göre cimriliğe karşı dikkatli olmaları tavsiyesinde bulunur.⁸⁸⁸

Koçyiğit ise âyetin *Kur'ân Yolu* ile Şimşek'in yaklaşımları gibi peygamberden dünyalıkları mucize olarak getirmesini isteyen müşriklere yönelik olduğu görüşündedir.⁸⁸⁹

Çağdaş müfessirlerden en kapsamlı açıklamayı Yıldırım yapmıştır. Âyet bütün yönleriyle ele alınmış, cimriliğin aslında hastalıklı bir ruh hali olduğu, huydan ziyade ruhsal davranıştan kaynaklandığını ifade etmiştir. Yıldırım açıklamasında cimrilik huyunun görüldüğü kişilerin genelde inançsız ve Allah korkusu taşımayanlarda olduğunu belirtmiştir. Bu düşünce kısmen doğru kabul edilebilirse de aslında inançlı olsun ya da olmasın veya hangi dine mensup olursa olsun bazı insanlarda cimrilik huyunun yer ettiğini sosyal hayatta rahatlıkla görmemiz mümkündür. Diğer müfessirlerin yorumunda sadece Hz. Peygamber'den dünyalık mucize göstermesini isteyenlere yönelik olduğu, günümüzdeki insanları pek alakadar etmediği izlenimi anlaşılmaktadır. Sadece belli bir kişileri kastettiğini ifade etmek eksik bir yaklaşımdır.

⁸⁸⁶ *Kur'ân Yolu*, III, 525.

⁸⁸⁷ Bkz., Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 245-246.

⁸⁸⁸ Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 174.

⁸⁸⁹ Bkz., Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 380-381.

3.12. Onbirinci Grup Âyetler (101-111)

3.12.1. Hz. Musa'ya Verilen Dokuz Mucize (101-104)

101. “Andolsun biz, Musa'ya açık açık dokuz âyet verdik. Haydi, İsrâiloğulları'na sor. Musa onlara geldiğinde Firavun ona, «Ey Musa! dedi, senin büyülenmiş olduğunu sanıyorum!»”⁸⁹⁰

Bilmen, âyete getirdiği yorumda Allah Teâlâ'nın Hz. Peygambere hitap ederek Musa'nın peygamberliğini tasdik ve tebliğ ettiği dine karşı şüpheleri ortadan kaldırmak için dokuz mucize verdiğini ve bu mucizeleri İsrâiloğullarının da bildiğini belirtmektedir. Bilmen, son peygamber olan Hz. Muhammed (as)'in de mucize gösterebileceğini bu duruma karşı çıkanların hangi sebep ile karşı çıktığını sorgulamaktadır. Delalet ehli kimselerin yine de mucizeleri inkâr edeceğini vurgulamaktadır. Bu cümleden hareketle Mısır hükümdarı Firavun'un da kendisine gösterilen mucizeleri inkâr ettiği ve Hz. Musa'yı sihirbaz olmakla suçladığını belirtmiştir.⁸⁹¹

Yıldırım, âyette zikredilen mucizelerin Mekkeli putperest müşriklerin Hz. Peygambere ve onun tebliğ ettiği Kur'ân'ı Kerim'e itirazlar ederek “büyülenmiş adam” ya-kıştırmalarına cevap olarak bir nevi aynı durumun kendinden önce gönderilmiş peygamberlere de yapıldığını hatırlatarak teselli amacı taşıdığını ifade etmektedir. Musa peygambere verilen dokuz mucize hakkında farklı rivâyetler olduğunu söyleyerek bu dokuz mucizenin hangileri olabileceği hakkında çeşitli olayları sıralamaktadır. Bunlardan ilki Safvan b. Gassan'dan yapılan rivâyettir. İki Yahudi bilgini bir gün Peygambere gelerek dokuz mucize/âyet'in neler olduğunu sormaları üzerine Peygambere şu mucizeleri söylediğini belirtmektedir.

1-Allah'a ortak koşmamak,

2-İnsanları haksız yere öldürmemek,

3-Zina yapmamak,

4-Faiz yememek,

5-Sihir ve büyü yapmamak,

⁸⁹⁰ el-İsrâ 17/101.

⁸⁹¹ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1923.

6-Birinin öldürölmesi için devlet başkanına ihbarda bulunmamak,

7-İsraf etmemek,

8-Evli bir kadına zina iftirası atmamak,

9-Cumartesiyaşına riâyet etmek ve savaştan kaçmamak.

Yıldırım yukarıda saymış olduğu dokuz maddenin Tevrat'ta da olduğunu söyleyerek âyette kastedilenin mucize ve olağanüstü şeylerin değıl de hüküm bildiren dokuz âyetin olabileceğini söyler.

Âyette söz edilen dokuz âyet ile ilgili zikretmiş olduğu bir başka liste ise şunlardır:

1-Asa'nın yılanı dönüşmesi,

2-Elini koynuna koyup çıkardığında parlak bir ışık saçması,

3-Denizin yarılıp yol olması,

4-Asa'nın kayadan on iki su pınarı çıkarması,

5-Tur dağının havaya kaldırılması,

6-Gökten helva ve bıldırcın etinin indirilmesi,

7-Musa peygamberin dilindeki peltekliğin giderilmesi,

8-Çekirge, kımıl, kurbağa ve kan yağması,

9-Ürünlerin aşırı derecede azalması ve kıtlık olması.

İbn-i Abbas'tan naklettiğı rivâyette zikredilenler ise şunlardır:

1-Işıl ışıl parlayan el,

2-Asa,

3-Kıtlık,

4-Ürünlerde noksanlık,

5-Tufan,

6-Çekirge istilasası,

7-Kımıl istilasası,

8-Kurbağa yağması,

9-Kan yağması,

Saymış olduğumuz bu son dokuz maddenin iki tanesi mucize, yedi tanesi ise tabii afet olduğu nitekim A'râf suresinde de bahsedildiğini⁸⁹² bildirmektedir. Ayrıca ilim adamlarının en son zikredilen maddelerin daha sahih olacağı görüşünü benimsediklerini, onlara göre diğer olayların Firavun boğulduktan sonra Sina çölünde meydana geldiğini ifade etmiştir.

Yıldırım, yukarıda sayılan maddelere benzer hatta bazılarının aynı olduğu olaylar ile ilgili birkaç rivâyeti daha zikretmektedir. Birbirine benzer oldukları için bunlarla yetinmeyi uygun görüyoruz.⁸⁹³

Toptaş da âyetin yorumunda iki ayrı mucizeden bahsetmektedir. İlk bahsettiği dokuz mucize şunlardır: 1. Asanın yılanı dönüşmesi, 2. Elinin parlaması, 3. Tufan, 4. Çekirge istilası, 5. Bit, 6. Kurbağa, 7. Kan, 8. Kıtık, 9. Meyvelerin az olması. Bu sayılanların Firavun'un ölümünden önce olduğunu belirtmektedir. Firavun'un ölümünden sonra olan olaylar ise şunlardır: Denizin yarılması,⁸⁹⁴ taştan on iki pınardan suyun çıkması,⁸⁹⁵ Tur dağının kaldırılması,⁸⁹⁶ çölün gölgelenmesi, gökten bıldırcın eti ve kudret helvası⁸⁹⁷ indirilerek beslenmeleri.⁸⁹⁸

Kur'ân Yolu da âyette zikredilen dokuz mucize ile ilgili iki görüş olduğu, bunların ilkinin A'râf suresi 108-133. âyetler ile Taha suresi 17-23. âyetlerinde geçen olayların olabileceği, ikinci görüşe göre bir Yahudi'nin Hz. Peygambere soru sorması üzerine vermiş olduğu cevaptır. Bu cevaptaki emirlerin on emir diye meşhur olan, Tevrat'ta bahsedilen emirler olduğu ve Cumartesi yasağı dışındaki tavsiyelerin oldukları yönündedir. Ayrıca âyette zikredilen "İsrâiloğulları'na sor" ifadesini açıklayarak,

⁸⁹² el-A'râf 7/130-132.

⁸⁹³ Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3593-3596.

⁸⁹⁴ el-Bakara 2/50.

⁸⁹⁵ el-Bakara 2/60.

⁸⁹⁶ el-Bakara 2/63-93.

⁸⁹⁷ el-Bakara 2/57.

⁸⁹⁸ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 455-456.

peygamberin bu dokuz mucizeye inanmadığı anlamına gelmediği, onun şahsında diğer insanlara hitap edildiğini vurgulamaktadır.⁸⁹⁹

Koçyiğit âyette işaret edilen dokuz mucizenin Firavun ve kavminin huzurunda meydana gelen mucizeler olduğu görüşündedir. Bu mucizelerden beş tanesinin A'râf suresi 133. âyette ifade edildiği, iki tanesinin ise Neml suresi 9-12. âyetlerde olmak üzere toplamda yedi tanesinin kesin olduğu bunların dışında kalan mucizelerinin ihtilaflı olup âlimlerin vermiş oldukları bilgilerin tatmin edici olmaktan uzak olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Hz. Musa'ya verilen mucizelerin dokuz taneden fazla olduğu bilgisini vermektedir.⁹⁰⁰ Çelik de bu mucizelerin A'râf suresinde belirtildiğini söyleyerek yukarıda naklettiğimiz mucizeleri saymaktadır.⁹⁰¹

102. “(Musa Firavun’a:) «*Pek âlâ biliyorsun ki, dedi, bunları, birer ibret olmak üzere, ancak, göklerin ve yerin Rabbi indirdi. Ey Firavun! Ben de senin hakikaten mahvolduğunu sanıyorum!*»”⁹⁰²

Bilmen açıklamasında Hz. Musa'nın kendisine göstermiş olduğu mucizeleri görünce Firavun ona büyülenmiş/sihirlenmiş sözüne cevap olarak Musa peygamber de Firavun'un inat etmeden sağlıklı düşünmesi durumunda göstermiş olduğu mucizelerin sihir olmadığını anlayabileceği, Allah tarafından kendisinin peygamberlik vazifesiyle görevlendirdiğini, aslında bunları açık bir şekilde görüp bildiğini ifade etmektedir. Yorumunun devamında Allah Teâlâ'nın mucizeler getirmeye muktedir olduğu, bütün kâinatın yaratıcısı ve maliki olduğu, bu kadar açık delilin olmasına rağmen aksini iddia etmenin en büyük cehalet ve sapıklık olabileceği vurgulanmaktadır.

Bilmen, Musa peygambere verilen mucizeleri Beyzavi tefsirinden nakletmek suretiyle şu şekilde zikretmektedir: 1- Ejderhaya dönüşen asa. 2- Güneş gibi parıldayan el. 3- Çekirge sürüleri. 4- Halka musallat olan bit. 5- Kurbağa sürüleri. 6- Kan. 7- Kaya-

⁸⁹⁹ Kur'ân Yolu, III, 526.

⁹⁰⁰ Koçyiğit, Tefsir, IV, 382-383.

⁹⁰¹ Bkz., Çelik, Hakk'ın Dâveti, III, 175.

⁹⁰² el-İsrâ 17/102.

lardan fişkırان su pınarları. 8- Denizin yarılıp yol olması. 9- İsrâil oğullarının üzerine Tur dağının kaldırılması.⁹⁰³

Kur'ân Yolu İbn-i Atıyye'den naklederek âyette ifade edilen “Çok iyi biliyorsun ki” sözünden Firavun'un kendisine gösterilen mucizeleri görünce ikna olduğu, lakin inadına inkâr ettiğine işaret edildiğini beyan etmektedir.⁹⁰⁴

Toptaş Hz. Musa'nın Firavun ve adamlarına mucizeleri gösterdiği anda, sihirbazların “Musa ve Harun'un Rabbi olan âlemlerin Rabbine iman ettik” diyerek Müslüman olduklarını, günümüzde de inkâr edenlerden Müslümanların karşısına çıkıp benzer şekilde yer değiştirip iman ettiklerini söylemektedir.⁹⁰⁵ Koçyiğit de Firavun'un mucizeleri görünce bunların sihir olmadığını bildiği ve inadına inkâr ettiğini vurgulamaktadır.⁹⁰⁶

103. “*Derken, Firavun onları ülkeden çıkarmak istedi. Bu yüzden biz onu ve maiyyetindekilerin hepsini (denizde) boğduk.*”⁹⁰⁷

Bilmen, Musa peygamberin Firavun'a söylediği “Ben seni helak olmuş zannediyorum” sözünden sonra askerleriyle birlikte Musa'ya ve ona inananları Mısır'dan sürmeye kalkışması üzerine Allah Teâlâ'nın da Firavun ve ordusunu denizde boğarak helak ettiğini bildirmektedir. Âyetin sonunda yapmış olduğu değerlendirmede bu dünyada nimetlerin kendisine verildiği kimselerin, nimetlerin kıymetini bilmeyip, şükretmezlerse ve inkâr etmek suretiyle nankörlük yapmaya kalkıştırlarsa aynı akıbetin kendilerine de gelebileceğini hatırlatarak, Peygamberine moral verdiği, ona karşı düşmanlık yapanların da sonlarının böyle bir ceza olabileceği ikazında bulunduğunu belirtmektedir.⁹⁰⁸

⁹⁰³ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1923-1924.

⁹⁰⁴ *Kur'ân Yolu*, III, 526.

⁹⁰⁵ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 455.

⁹⁰⁶ Bkz., Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 384.

⁹⁰⁷ el-İsrâ 17/103.

⁹⁰⁸ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1924.

Kur'ân Yolu “ülkeden” kastedilenin İsrâiloğulları’nın Sina’ya geçmeden önce yaşadıkları Mısır olduğunu belirtmiştir. Âyette “varlığına son vermek” şeklinde açıklanan cümlenin ise Firavun’un Mısır’daki varlığına son verilip boğularak öldürülmesidir.⁹⁰⁹

Şimşek, Firavun’un gerçekleri görmesine rağmen inanmayıp İsrâiloğulları’nı ülkeden sürgüne göndermeye kalkışmasını, kendisi gibi düşünmeyen/inanmayan insanları ülkeden sürme fikrinin altında yatan temel nedenin, gerçek dine inanmayan ve kendi inanç ve düşüncelerine güvenmeyenlerin işi olacağını belirtmektedir.⁹¹⁰

Küçük, Firavun’un İsrâiloğulları’nı ülkeden sürgüne göndermek istemesini Mekkeli müşriklerin Hz. Peygambere inananları Mekke’den sürmek istemelerine benzediği veya çağımızdaki benzer idarecilerin Müslümanlara yaşadıkları ülkelerde hayat hakkı tanımamalarına benzetmektedir.⁹¹¹

Koçyiğit ise Firavun’un Hz. Musa’yı ve ona inananları ülkeden sürmek istediği fakat Allah’ın onları denizden geçirmek suretiyle kurtardığı ve onları takip eden Firavun’u ve ordusunu boğarak helak ettiğini belirtmiştir.⁹¹²

104.“*Arkasından da İsrâiloğullarına: «O topraklarda oturun! Ahiret vâdi tahakkuk edince, hepinizi toplayıp bir araya getireceğiz» dedik.*”⁹¹³

Bilmen’in açıklamasında Firavun ve ordusu helak edilince Allah İsrâiloğulları’nı sürgün edilmek istendikleri Mısır’a yerleştireceği ve orada belirlenmiş bir vakte kadar yaşamalarına müsaade edeceğini belirtir. Kıyametin kopmasından sonra bütün insanları diriltip mahşer meydanında bir araya toplayacağı ve dünyada iyi olanları kötülerden ayıracağı bilgisini verir. Ayette dünyada bu bilinçle yaşamaları için uyarıldıklarına değinir.⁹¹⁴

⁹⁰⁹ *Kur'ân Yolu*, III, 527.

⁹¹⁰ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 247.

⁹¹¹ Küçük, *Besâiru'l-Kur'ân*, IX, 420.

⁹¹² Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 384.

⁹¹³ el-İsrâ 17/104.

⁹¹⁴ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1924.

Toptaş ise âyetin Firavun'un suda boğulduğu gibi Hz. Peygamberi Mekke'den çıkarmak isteyenlerin akıbetinin de aynı olacağı ve Mekke'nin Peygamber tarafından fethedileceğini müjdelediğini belirtmektedir.⁹¹⁵

Kur'ân Yolu ise âyetle “topraklar”dan kastedilenin Filistin yöresi olduğunu belirtmektedir. Ayrıca ahiretin hatırlatılması ile İsrâiloğulları'nın üstün ırk, ya da Allah tarafından ayrımcılığa tabi tutulacakları iddiasını çürüttüğü, çünkü görevlerini hakkıyla yerine getirmeleri konusunda uyarıldıkları aksi halde kıyamette akıbetlerinin kötü olacağını belirtmektedir.⁹¹⁶

Şimşek de Toptaş'ın ifade ettiği gibi âyetin Mekkeli müşrikleri uyarak Firavun'un akıbeti onların da başlarına gelebileceği tehdidinde bulunmuş ve Mekke'nin Müslümanlar tarafından fethedileceğini haber vermiştir.⁹¹⁷

Çelik'in yorumu da Toptaş ve Şimşek'in yorumuna yakın olup bu âyetlerin nazil oluşundan kısa zaman sonra Bedir savaşına ve Mekke'nin fethine işaret edilebileceğini ve netice itibarıyla böyle bir durumun meydana geldiğini belirtmektedir.⁹¹⁸

Küçük'ün âyete getirdiği yorum günümüze ve kıyamete kadar cari olacak bir olayı hatırlatmaktadır. Yeryüzünde Firavun'un saltanatının yıkıldığı, ondan sonra yerine gelenlerin de dünyadan gittikleri, Mekkeli müşriklerin hatta Peygamberlerin hepsinin bu dünyadan gittikleri, bir gün bütün insanların öleceği ve kıyametin kopacağını hatırlatarak âyetle vurgu yapılan mahşer meydanında herkesin toplanacağı mesajına odaklanılması gerektiği ve bu bilinçle yaşamının insanları kurtarabileceğine dikkatleri çekmektedir.⁹¹⁹ Koçyiğit de farklı olarak İsrâiloğulları'nın Mısır veya kendilerine vaat edilen Şam diyarına yerleştirildiklerini belirtmektedir.⁹²⁰

⁹¹⁵ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 456.

⁹¹⁶ *Kur'ân Yolu*, III, 527.

⁹¹⁷ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 247.

⁹¹⁸ Çelik, *Hakk'ın Dâveti*, III, 176.

⁹¹⁹ Küçük, *Besairu'l-Kur'ân*, IX, 420-421.

⁹²⁰ Bkz., Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 384.

İsrâ suresinin baş tarafında 2-8.âyetleri arasında da İsrâiloğulları'ndan bahsedilmişti. Surenin başında anlatılan hadiseler Hz. Musa'dan sonra başlarına gelen olaylar olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca surenin 23 ile 38. âyetleri arasında aktarılan emir ve nehiyler ya da ahlaki kurallar olarak da ifade edebileceğimiz ilkeler yine İsrâiloğulları'na Tevrat'ta emredilen meşhur 9 emir diye zikredilen kuralların çoğunluğunu ifade ettiği müfessirler tarafından açıklanmıştı. Burada ise (101-104) Hz. Musa ile Firavun arasında geçen diyalog ifade edilmiş ve İsrâiloğulları'na 9 mucize ile gönderilişinden bahsedilmiştir. Akabinde Firavun'un inkâr ve itirazı üzerine kaçınılmaz korkunç akıbet onu da yakalayıp helak etmiştir. Son olarak Firavun'dan sonra İsrâiloğulları'nın yerleştirildiği topraklardan söz edilmiş ve ahiret hatırlatılarak asıl olanın orası olduğuna dikkatler çekilmiştir. Âyetlere getirilen yorumların ağırlığı Musa peygamberin İsrâiloğulları'na getirmiş veya göstermiş olduğu dokuz âyet/mucizenin neler olduğu ya da olabileceği üzerine yoğunlaşmıştır. Bu değerlendirmelerin en kapsamlısı Yıldırım tarafından yapılmıştır. Değerlendirmesinde gösterilen dokuz mucizenin Tevrat'ta ifade edilen dokuz veya on emir ismiyle müsemma olan âyetler olduğu ve bu âyetlerde bunların kast edildiğini belirtmektedir. Ancak Yıldırım'ın bu görüşünün düşük ihtimalde olduğu kanaatimizi belirtip âyetle söz konusu edilen dokuz mucizenin diğer müfessirlerinde belirttiği gibi dokuz veya on emir şeklinde ifade edilenlerin dışındaki mucizeler olduğunu söylememiz mümkündür. Çünkü 101. âyetle Firavun'un Musa'ya "Seni büyülenmiş sanıyorum" sözü durduk yere söylenmiş bir söz olmayıp mutlaka kendisine olağanüstü bir şeylerin gösterilmesi neticesinde söylenmiş olacağını akıllara getirmektedir. Buna mukabil Musa peygamberin kendisine 102. âyetle ifade edilen "..bunları birer ibret olmak üzere.." verdiği cevap ise konuyu iyice ortaya koymaktadır. Anlaşılacağı gibi Firavun'un Musa'ya "seni büyülenmiş görüyorum" sözü Musa'nın da ona "bunları birer ibret olmak üzere" cevabı aralarında sıra dışı bir takım olayların geçtiğini bizlere haber vermektedir. Bilmen, Toptaş, Çelik ve Koçyiğit'in zikretmiş oldukları mucizelerin kast edildiği kanaatindeyiz.

3.12.2. Kur'ân Hak Olarak İndirilmiştir (105)

105. “Biz Kur'ân'ı hak olarak indirdik; o da hakkı getirdi. Seni de ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.”⁹²¹

Elmalılı'nın âyete getirdiği yoruma göre Kur'ân hem mana hem de nazım itibarı ile bozulmadan peygambere hak olarak indirildi ve onun haber verdiği şeyler mutlaka meydana gelecektir. Peygamberin inanan kimselere sevabı/mükâfatı, inkâr edenleri de cezanın beklediğini bildirmesi gerektiği, hiç kimsenin Müslüman olması için zorlanmayacağı, sadece müjde ve ikazlarla insanları uyarmaya devam etmek gerektiği, neticeden sorumlu tutulmayacağını belirtmektedir. Ayrıca müjde ve uyarma işinin bir defa ile sınırlı olmayıp devamlı yapılması gerektiğine dikkat çekmektedir.⁹²²

Bilmen, ise Kur'ân'ın levh-i mahfuzdan son peygambere sabit manalı, maslahata, hikmete uygun, birçok hükümleri ihtiva ederek ve herhangi bir değişime uğramadan indirildiğini beyan etmektedir. Artık Kur'ân-ı Kerim'in tahrif edilemeyeceğine ve noksanlıklardan beri olduğuna vurgu yapılmaktadır. Elmalılı'nın yorumuna benzer ifadelerle âyetin değerlendirmesini bitirmiştir.⁹²³

Yıldırım, âyetin yorumunda Kur'ân'ın hak olduğunu kendi penceresinden maddeler halinde sıralamaktadır. Biz özet olarak bu tespitleri toplu halde nakletmeyi uygun gördük. Yıldırım'a göre Kur'ân'ın hak olarak indirilmesini ifade eden özellikleri şu şekilde belirtmek mümkündür. Kâinat düzeninin planlını ve işlenişini, uygulanmakta olan sünnetullahın formülü gereği, göklerin ve yerin insan için var edildiği, insanın ise Allah'a kul olmak için yaratıldığını belirtmiştir. Ayrıca Kur'ân'ın insanın ruhunu tam anlamıyla tatmin ettiği, hayatını her yönüyle düzenlediği, haklarını en adil bir şekilde koruyup kolladığı, ahlakını en güzel surette şekillendirdiğini ifade ettikten sonra, ilim adamlarına ilham ve bilgi de rehberlik yaptığı dile getirilmiştir. Bunların yanında Tevrat ve İncil'i tashih edip en doğru şekilde ifade ettiğine de vurgu yapmıştır. Açıklamasında insan nefsinin aşırılıklarını frenlediğine, dünyaya getiriliş amacına, ölümü, kabir âlemini ve daha sonra gerçekleşecek bütün olayları haber verdiği,

⁹²¹ el-İsrâ 17/105.

⁹²² Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V, 370.

⁹²³ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1926.

Allah ile kul arasında ki yolu açıklayarak helal ile haramı belirttiğine son olarak insan ruhuna ve bedenine şifa veren ilahi reçete olduğuna vurgu yaparak yorumunu sonlandırmıştır.⁹²⁴

Kur’ân Yolu, hak kelimesini “Gerçeğin bilgisi” şeklinde ifade etmiş ve bundan maksadın Kur’ân’ın sadece gerçeği, doğruyu, Allah’ın varlığını, birliğini ve aşkın sıfatlarını, bütün ilahi kaynaklı dinlerde bildirilen evrensel hakikatleri bildirmesi olarak açıklamıştır. Ayrıca Kur’ân-ı Kerim’in Allah Teâlâ’nın sözü olduğunda şüphe olmadığını ve ebedi değişmeyen hakikatleri içerdiğini bunlardan başka bir amaç taşımadığını belirtmektedir. Kur’an Yolu, Taberi’nin görüşünü de naklederek, Kur’ân- Kerim’in hak olarak indirilmesinden kastedilenin, güzel ahlak, adalet, insaf, iyi ve güzel davranışları emretmesi, zulüm, çirkin huy ve kötü davranışları yasaklamasını belirtmektedir.⁹²⁵

Şimşek, “Hak” kavramının uyumluluk, gerçeğe tıpatıp aynı, batılın zıttı ve adalet gibi anlamlar ifade ettiğini belirtmektedir. Ayrıca Kur’ân’ın ibadet, ahlak ve sosyal meseleler ile ilgili bilgiler içerdiğini, Allah’ın kalamı olarak içinde hiçbir tutarsız ve boş söz olmadığını ifade etmektedir.⁹²⁶

Koçyiğit bu âyetten önceki âyetlerde anlatılan Hz. Musa ile Firavun kıssasındaki mucizeler’den bahsederek mucizelerin onları etkileyip iman etmelerine vesile olmadığı için müşriklerin Hz. Peygamberden istediği mucizeleri göstermediğini belirtmiştir. Çünkü gösterilen mucizelerin geçmiş ümmetlerde fazla işe yaramadığı, dolayısıyla Allah’ın kıyamete kadar geçerli olacak en büyük mucizenin Kur’ân olduğunu belirtmiş ve Allah tarafından hak ile indirildiğini Nisa suresinden⁹²⁷ örnek vererek ifade etmiştir.⁹²⁸

⁹²⁴ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3599-3600.

⁹²⁵ *Kur’ân Yolu*, III, 528-529.

⁹²⁶ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 248.

⁹²⁷ en-Nisa 4/166.

⁹²⁸ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 384.

Müfessirler yorumlarında genel olarak âyette ifade edilen “Hak” kavramı üzerine yoğunlaşmış ve değerlendirmelerini bu kelime üzerinden yapmışlardır. Ayrıca “Hak” kavramı açıklanırken Kur’ân’ın özellikleri ve içeriği ile ilgili bilgilere ve bazı teknik yönlerine işaret etmeyi ihmal etmemişlerdir. Getirilen yorumlardan en kapsamlı açıklamayı Yıldırım yapmıştır.

3.12.3. Kur’ân’ın Peyderpey İndirilmesinin Hikmeti (106)

106.“Biz onu, Kur’ân olarak, insanlara dura dura okuyasın diye (âyet âyet, sûre sûre) ayırdık ve onu peyderpey indirdik.”⁹²⁹

Elmalılı’nın değerlendirmesine göre Kur’ân, toplu şekilde değil de aslından başlamak suretiyle ayrıntıya doğru insanların ihtiyaçları gözetilerek peyderpey indirilmiştir. Kur’ân’ın bölümlerinden oluşan hizip (beş sayfa), aşır (on âyet) veya bir âyet olmak üzere müstakil bir konuyu işleyip insanlara ders vermektedir. Elmalılı, Alüsi tefsirinden Hz. Ömer’in ‘Kur’ân-ı beşer âyet, beşer âyet öğrenin çünkü Cebrail onu beşer beşer indirdi’ tavsiyesini nakletmektedir. Bu bilgiyi verdikten sonra Kur’ân’ın beş âyetten fazla ya da daha az âyet olarak da indiği bilgisinin sahih rivâyetlerde mevcut olduğunu belirtmektedir.⁹³⁰

Bilmen de Kur’ân’ın âyet âyet, sure sure indirildiğine toplu olarak bir seferde indirilmediğine vurgu yapmaktadır. Bunun sebebini ise insanların anlayabilmeleri ve kolay ezber yapmaları olarak açıklamış ayrıca meydana gelen bazı olayların gerçekleşmesi üzerine de kısım kısım indirildiğini ifade etmiştir.⁹³¹

Yıldırım, âyeti detaylı bir şekilde açıklamıştır. Yapılan araştırmalar neticesinde Kur’ân-ı Kerim’in indirilmesi yirmi iki yıl, iki ay, yirmi iki günde tamamlanmıştır. Kur’ân’ın kısım kısım indirilme sebeplerini şu şekilde açıklamaktadır. a. Olaylara cevap niteliğinde inmesinin nedenini, âyetlerden nasıl hüküm ve anlam çıkarılması gerektiğinin kolay olmasına. b. Parça parça inmesini ise kolay ezberlenmesine ve daha güzel korunmasına. c. Sebeplere göre inmesini Müminleri heyecanla ve merak-

⁹²⁹ el-İsrâ 17/106.

⁹³⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, V, 370-371.

⁹³¹ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1926.

la hazır olmalarına d. Dura dura okunmasını nefes alınması gereken yerde nefes almak, kelimeleri birbirine karıştırmadan tane tane okumanın onu diğer kitaplardan ayıran özelliği olduğunu belirtmek için indirildiğini vurgulamaktadır. Son olarak Kur'ân'ın okunuşuyla ilgili diğer âyetleri⁹³² de zikrederek yorumunu tamamlamıştır.⁹³³

Toptaş, getirilen yorumlardan farlı olarak Müslümanların âyetleri yeni iniyormuş gibi gönüllerini Kur'ân'a açmaları ve manasını ağır ağır, anlayarak, anladıklarını tefekkür ederek hayatlarına tatbik etmeleri gerektiğini ifade etmiştir.⁹³⁴

Kur'ân Yolu getirdiği yorum da ise Kur'ân kırk yaşından sonra peygambere gönderilmeye başlanmıştır. Bölümler halinde gönderilmesinin hikmeti ise insanları İslâm'a alıştırmak için ihtiyaç hâsıl oldukça alıştırma alıştırma ve merhale merhale indirilmiştir. Bu şekilde kolaylık sağlandığı hatta bazı yasakların aniden değil de tedricen getirildiğini örnek vermek suretiyle de bölümler halinde gönderilmesinin nedenini açıklamaktadır.⁹³⁵ Şimşek, Küçük ve Koçyiğit de benzer yorumları getirmiştir.⁹³⁶

Âyete getirilen yorumlarda müfessirler Kur'ân'ın tedricen indirilmesinin hikmetini açıklamaya yoğunlaşmışlardır. Yapılan yorumlar birbirini tamamlar niteliktedir. Yıldırım ayeti kapsamlı şekilde ve maddeler halinde açıklamış Kur'ân'ın okunuşu ile ilgili kısma da değinmiştir. Toptaş'ın dikkat çektiği "Kur'ân'ın yeni iniyormuş gibi gönüllerin ona açılması..." ve tefekkür edilmesi tespitinin önemli olduğunu belirtmek istiyoruz.

⁹³² el-Furkan 25/32; el-Müzzemmil 73/4; el-Kıyamet 75/16-17.

⁹³³ Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3601-3602.

⁹³⁴ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 456-457.

⁹³⁵ *Kur'ân Yolu*, III, 529.

⁹³⁶ Bkz., Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 249; Küçük, *Besâiru'l-Kur'ân*, IX, 422; Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 384.

3.12.4. Kur'ân Onların Huşûunu Artırır (107-109)

107. “De ki: Siz ona ister inanın, ister inanmayın; şu bir gerçek ki, bundan önce kendilerine ilim verilen kimselere o (Kur'ân) okununca, derhal yüz üstü secdeye kapanırlar.”⁹³⁷

Elmalılı, âyetteki hitabın Kur'ân'a inanmayanlara olduğu ve ister inansınlar isterse inkâr etsinler hiçbir kıymetinin olmayacağını, inanmaları Kur'ân'ı yüceltmeyeceği gibi inkâr etmeleri halinde de ona bir noksanlık katmayacaklarını ifade etmektedir. Zira Kur'ân indirilmeden önce diğer kitaplara ve peygamberlerin getirmiş olduğu şeriatın ne anlam ifade ettiğini kavramış, ilim ehli kimselerin Kur'ân-ı işitince secdeye kapanarak saygı gösterdiklerini belirtmektedir.⁹³⁸

Bilmen, Elmalılı'nın yapmış olduğu yorumun benzerini ifade etmiş Abdullah b. Selman, Zeyd b. Amr, Veraka b. Nevfel'in önceden Kur'ân ile ilgili bilgi edindikleri, okununca da son derece saygılı olduklarını örnek göstermiştir.⁹³⁹

Yıldırım, Kur'ân inmeden önce semavi kitapları okuyan âlimlerden Bilmen'in zikretmiş olduğu isimlerin dışında Selmân-ı Fârisî'yi ve Ebû Zer el-Gıfârî'yi sayarak bu zatların Kur'ân âyetlerini duyduklarında onun ilahi kelim olduğunu anlayıp gereğini yerine getirdiklerini belirtmektedir. Yorumunun devamında Tevrat ve İncil'de son Peygamberden bahsedildiği ve bu bilgilere dayanarak iman ettiklerini vurgulamaktadır. Ayrıca âyette Allah Teâlâ Kur'ân-ı anlamamanın yolunun bilgidan geçtiğine işaret etmiş, Tevrat ve İncil ile karşılaştırılarak araştırılması gerektiğini değinmiştir.⁹⁴⁰

Toptaş, ilim sahibi kişilerin Kur'ân-ı anlayabilecekleri ve secdeye kapanacaklarını belirterek, Kur'ân-ı güzel bir şekilde bilim adamlarına tefsiriyle birlikte anlatılıp tanıtılmasını tavsiye etmektedir.⁹⁴¹

⁹³⁷ el-İsrâ 17/107.

⁹³⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V, 371.

⁹³⁹ Bkz., Bilmen, *Tefsir*, IV, 1926-1927.

⁹⁴⁰ Yıldırım, *Asrın Kur'ân Tefsiri*, VII, 3602-3603.

⁹⁴¹ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 457.

Kur'ân Yolu “kendilerine ilim verilen ehli kitaptan Kur'ân'a inananlar” görüşüne Kurtubi'nin katılmadığını çünkü bu sure indirildiğinde Mekke'de ehl-i kitap topluluktan çok az kimselerin bulunduğunu belirtmektedir. Taberi'den ise Kur'ân inmeden önce ehl-i kitaptan Mümin olanların olduğu, bunların Kur'ân-ı duyduklarında saygıdan secdeye kapandıkları görüşünü nakletmektedir.⁹⁴²

Koçyiğit, akli başında olan ve aklını kullanmasını bilen kimseler için Kur'ân'ın gerçek bir hidâyet ve rahmet olduğu, tahrif edilmemiş Tevrat ve İncil'i bilen ilim erbabının bile Kur'ân okunduğu zaman Allah'a şükretmek maksadıyla secde edeceklerine dikkat çekmektedir.⁹⁴³

108. “*Ve derlerdi ki: Rabbimizi tesbih ederiz. Rabbimizin vâdi mutlaka yerine getirilir.*”⁹⁴⁴

Elmalılı, yorumunda bilginlerin Kur'ân'ı duyduklarında saygılarından secdeye kapandıklarını, çünkü önceki kitaplarda haber verildiği gibi peygamberin geldiği ve doğruluğunun gerçekleştiği, binaenaleyh haber verdiği her şeyin meydana geleceğine olan imanlarının onları heyecanla saygıya ve secdeye yönelttiklerini ifade etmektedir.⁹⁴⁵

Bilmen de akıllı mütefekkir ve Mümin kimselerin secde halinde Allah'ın şanını yücelterek, inkârcıların yalan ve ithamlarından uzak olduğunu, önceki kitapların haber verdiği son peygamber ile ona indireceği Kur'ân-ı indirdiği için bütün insanları sevindirdiğini belirtmektedir.⁹⁴⁶

Yıldırım ise bir önceki âyetin devamı niteliğinde bu âyeti birlikte yorumlamıştır. Kutsal kitapları okuyup Kur'ân'ın gönderileceği gerçeğini kavrayarak saygı ile Allah'a teslimiyet göstermelerinin çok duygulu bir davranış olduğunu ama yıllarca Kur'ân-ı Kerim'i okuyan Yahudi ve Hristiyan din adamlarının Kur'ân'ın kutsallığını

⁹⁴² *Kur'ân Yolu*, III, 529.

⁹⁴³ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 385.

⁹⁴⁴ el-İsrâ 17/108.

⁹⁴⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V, 371.

⁹⁴⁶ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1927.

ve gerçekliğini kavrayamadıklarını aksine iftiralarla karalamaya çalıştıklarını ifade etmektedir.⁹⁴⁷

109. “Ağlayarak yüz üstü yere kapanırlar. (Kur’ân okumak) onların saygısını artırır.”⁹⁴⁸

Bilmen’in tefsirine göre, Kur’ân’ı duyduklarında saygı gösteren âlim ve muttaki kişiler Kur’ân’dan büyük bir manevi zevk almaktadır. İlâhi gücün kutsiyetinden hâsıl olan ruhani korku ve ürpermeyle ağlayarak secdeye eğilirler ve Allah’a olan saygılarını arzederler. Kur’ân’ın büyüklüğü o kimselerin tevazuunu, kalplerinin inceliğini artırır, ilâhi kudreti tefekkür etmelerine vesile olur ve saygılarını daha da üst düzeye çıkarırlar. Böyle kimselerin dünyada her zaman bulunacağına da değinmektedir.⁹⁴⁹

Yıldırım bu âyet ile birlikte önceki iki âyeti beraber yorumlamış son olarak Barnaba İncil’inde Hz. Muhammed (as)’dan yirmiye yakın yerde bahsedildiğini kendisinin tespit ettiğini belirtmektedir.⁹⁵⁰

Küçük, âyette kastedilenlerin önceki peygamberlerin ümmetleri olabileceği gibi son dönem de ehli kitaptan olup Kur’ân’a iman eden Müslümanların olabileceğini belirtmektedir.⁹⁵¹

Bu üç âyete (107-109) çağdaş müfessirlerin getirdiği yorumları üç ayrı görüş olarak ele almak mümkündür. Elmalılı, Bilmen ve Yıldırım Kuran inmeden önce diğer kitaplar hakkında bilgi sahibi olup Kur’ân ile tanışınca ona saygı gösteren kişiler olduğunu belirtmişlerdir. İkinci olarak Kur’ân’ı okuyup tefekkür eden onun büyüklüğünü anlayarak saygı gösteren âlimler olduğudur. Son olarak Müslüman olmayıp Kur’ân’a inanmadığı halde onu araştırınca içerisindeki hakikatleri kavrayan kesimlerdir. Kur’ân’a inanmadığı halde onun kıymetli ve hak kitap olduğunu anlayan kimseler için getirilen yorumlara *Kur’ân Yolu* tefsirinin Kurtubi’den nakletmiş olduğu görüşü

⁹⁴⁷ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3603.

⁹⁴⁸ el-İsrâ 17/109.

⁹⁴⁹ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1927.

⁹⁵⁰ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3603.

⁹⁵¹ Küçük, *Besâiru’l-Kur’ân*, IX, 423.

ve ayrıca Yıldırım'ın ifade etmiş olduğu “Ehl-i kitaptan Yahudi ve Hıristiyanlar'ın” Kur'ân'a derin saygı duyacakları ya da duyduklarını beklemek bir yana onu karalayarak iftira attıkları görüşünün isabetli olduğunu düşünüyoruz. Çünkü âyette Kur'ân'a saygı duyup bunun sonunda secdeye vardıklarından söz edilmektedir. Kur'ân'a inanmadığı halde içerisinden bazı hakikatleri çıkaran kişiler mutlaka vardır ve bu sürekli olacaktır. Ama bunlar Kuran'ın bütününe mi yoksa içerisinden keşfedildikleri bazı bilgiler dolayısı ile sınırlı bir saygı mı burası net değildir. Âyette kast edilen kişilerin hususi olarak ehl-i kitap bilgisi olduğu halde Kuran ile karşılaşınca onun hakikatini anlayan ilk Müslüman sahabilerin olduğu yönündeki değerlendirmelerin isabetli olduğu kanaatindeyiz. Kur'ân'ın hakikatini kavrayan herkesin kıyamete kadar ona saygı duyacağında şüphe yoktur.

3.12.5. Esmâ-i Hüsnâ İle Dua ve Kıraatte İtidal (110)

110. “*De ki: «İster Allah deyin, ister Rahman deyin. Hangisini deseniz olur. Çünkü en güzel isimler O'na hastır.» Namazında yüksek sesle okuma; onda sesini fazla da kısma; ikisinin arası bir yol tut.*”⁹⁵²

Elmalılı'nın naklettiğine göre Hz. Peygamber bir gün Allah'a dua ederken “Ey Allah, ey Rahman” şeklinde dua ettiği esnada bunu duyan müşrikler, “Muhammed bizi bir ilaha çağırırken kendisi iki ilaha dua ediyor” şeklinde söylentiler yaymışlar onların iddialarına cevap olarak bu âyet inmiştir. Elmalılı, Allah'ın birçok güzel isimlerinin olduğu, en yüksek güzellik ve ululuk ifade eden isimlerin ona ait olduğunu vurgulayarak, bu isimlerin hangisiyle dua edilirse edilsin caiz olduğunu belirtmektedir. İsmi birden fazla olması sahibinin de birden çok olacağı anlamına gelmeyeceğini ifade etmektedir. Âyette zikredilen ikinci husus ise namazda cehri tilavetin orta bir ses ile olması meselesidir. Elmalılı, ister namazda isterse dua ederken olsun bağıarak gösteriş ya da saygısızlık anlamı ifade edecek ses tonundan kaçınmak gerektiğini belirtmiştir. Allah'tan başkasından korkuyormuş anlamına gelecek şekilde kişinin kendi sesini bile duyamayacak kadar kısık sesin doğru olmadığı, dolayısıyla bu ikisi arasında bir ses ile okumanın tavsiye edildiğini belirtmektedir.⁹⁵³

⁹⁵² el-İsrâ 17/110.

⁹⁵³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V, 371-372.

Bilmen, Allah’a isimleri ile dua etmenin anlatılmasına getirdiği yorum Elmalılı ile paralellik arz etmektedir. Tekrar olmaması bakımından âyette geçen namazlarda sesin orta derecede çıkarılması kısmındaki yorumuna temas etmeyi düşünüyoruz. Bilmen’in açıklamasına göre peygamberin cemaatle namaz kıldırırken sesini kendisine uyan cemaatin duyamayacağı şekilde kısılması tembih edilmekle birlikte sesini çok yükselterek kâfirlerin işitip zarar verme durumunun söz konusu olabileceğini belirtmektedir. Nakletmiş olduğu bir görüşe göre ise bütün namazların cehri olarak okunmaması veya sessiz şekilde tilavet edilmemesi yasaklanmıştır. Başka bir rivâyete göre ise âyette zikredilen “salât”tan maksadın dua olduğu ve bağırarak ya da kendisi bile duyamayacak şekilde değil de orta bir ses tonuyla yapılması kastedilmiştir.⁹⁵⁴

Yıldırım, Allah’ın güzel isimlerine “Esmâ-i Hüsnâ” dendiğini belirtir. Bu isimlerden her biri Allah’ın ayrı bir sıfatının sır ve hikmetini ifade eder. Dua eden kişi hangi ihtiyacı için niyazda bulunursa ona uygun ismin/sıfatın seçilerek onunla dua edilmesinin feyiz ve rahmet vereceğini belirtir. Bunun dışında 99 isminden herhangi biriyle de Allah’a dua etmekte bir sakınca olmadığını ifade etmektedir. Âyette zikredilen bir başka konu namazlarda sesin kısılması veya aşırı yükseltilmesidir. Bu olay Hz. Eubekir’in sesini kısması ile Hz. Ömer’in yüksek sesle kıraat ederek namaz kılmalarından kaynaklandığı ve bu âyetle de konunun açıklandığını beyan etmektedir.⁹⁵⁵

Toptaş, Hz. Peygamber’in Allah’a dua ederken affını isterken “Afüvv” ismiyle rahmet isterken “Rahman” ismiyle dua ettiğini belirtmiştir. Müslümanların da aynı şekilde dua etmeleri gerektiğine değinmiş, örnek olarak ise düşmana dua ederken “Ya Kahhar” sıfatıyla dua edilmesi gerektiği, af istenirken ise “Ya Ğaffar, Ya Settar” isimleri ile dualar etmenin güzel olacağını dile getirmektedir. Namazlarda Kur’ân okurken yan tarafta namaz kılan kimseyi rahatsız etmemek gerektiği, açık okurken de cemaate uyanın duyacağı kadar sesin çıkması, aksi halde başkalarını rahatsız etmemek gerektiğine dikkat çekmektedir.⁹⁵⁶

⁹⁵⁴ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1928-1929.

⁹⁵⁵ Yıldırım, *Asrın Kur’ân Tefsiri*, VII, 3603-3064.

⁹⁵⁶ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 458.

Kur'ân Yolu âyetin nüzul sebebi olarak rivâyet edilen kısmı Elmalılı'nın aktardığı gibi anlattıktan sonra farklı görüş olarak İslâm'dan önce Arapların putlardan başka taptıkları yüce yaratıcılarına hem Allah hem de Rahman ismiyle andıklarını ifade etmiştir. Müslüman olduktan sonra da aynı şekilde bu sıfatları kullanıp kullanamayacakları endişesini gidermek için âyetin konuya açıklık getirdiğini belirtmektedir. Âyette geçen namaz kılarken sesin kısılmaması veya çok yükseltilmemesine üç farklı şekilde yorum yapıldığını nakletmektedir. İlk görüşe göre âyette kastedilen “namaz”dır. İkinci rivâyete göre peygamberin cemaatle namaz kıldırıldığı esnada müşriklerin sesi duyarak Kur'ân'a hakaret etmeleri ve son olarak da buradaki “salât” kelimesinin dua anlamında kullanıldığıdır. Sesini fazla yükseltme derken ise öğle ve ikinci namazlarının kısık ses ile okunması, sesini fazla kısma derken de diğer üç vakit namazın sesli okunması kastedilmiştir denmektedir.

Kur'ân Yolu tefsirinin tercih ettiği görüş ise önceki âyetlerde Kur'ân'dan bahsedildiği ayrıca bundan sonraki âyette de dua edilmesi istendiği için, âyette geçen “salât” kelimesi namaz yerine değil dua ve kıraat anlamlarında anlaşılmasının isabetli olacağı yönündedir.⁹⁵⁷

Küçük, Allah'a isimleriyle dua edilebileceğini naklettiğimiz müfessirlere benzer şekilde konuyu yorumladıktan sonra, Allah isminin başka bir varlığa verilemeyeceğini, Rahman ismini de aynı şekilde tek başına değil de “Abdurrahman” şeklinde verilmesi gerektiğine değinmiştir.⁹⁵⁸

Koçyiğit, buraya kadar aktardığımız yorumları kaynaklarıyla birlikte nakletmektedir. Âyeti kerimede açıklandığı üzere Allah Teâlâ'nın tek bir ilah olduğu ve en yüce isminin “Allah” ismi şerifi olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Buhâri, Müslim ve Tirmizi'den naklettiği hadiste Hz. Peygamber “Allah'ın 99 ismi vardır. Bunları sayan Cennete girer” buyurduğunu aktarmaktadır. Bu isimlerden bazılarını Haşr⁹⁵⁹ suresinden nakletmektedir. Hz. Abbas'tan naklettiği bir hadis de ise Hz. Peygamber Mekke de İslâm'ı gizli yaşıyordu. Arkadaşları ile namaz kılarken sesini yükseltince müşrik-

⁹⁵⁷ *Kur'ân Yolu*, III, 529-530.

⁹⁵⁸ Küçük, *Besâiru'l-Kur'ân*, IX, 424-425.

⁹⁵⁹ el-Haşr 59/22-24.

ler onun okuduğu Kur'ân'ı duyunca hem Kur'ân'a, hem onu okuyana, hem de indirildiği kimseye küfürler ettiği, bu olayın yaşanması üzerine Cenab-ı Hakk'ın bu âyeti indirerek müşriklerin duyacağı şekilde sesinin yükseltmemesi gerektiğini bildirmektedir.⁹⁶⁰

Âyette iki ayrı konudan bahsedilmektedir. Birincisi Allah Teâlâ'ya farklı isimleri/sıfatları ile dua edilebileceği, ikinci konu ise namaz veya dua esnasında sesin fazla yükseltilmemesi ve duyulmayacak kadar da kısılmaması, orta şekilde bir yolun tutulması tavsiye edilmektedir.

Âyette belirtilen “İster Allah deyin, ister Rahman deyin. Hangisini dersiniz olur” cümlesinde ifade edilen hadiseye en farklı yaklaşım gösteren *Kur'ân Yolu* tefsiridir. Yorumunda “Muhtemelen” tabiriyle ifade ettiği bilginin kendi görüşü olduğu açık bir şekilde anlaşılmakta ayrıca ileri sürmüş olduğu bilgiyi herhangi bir kaynağa dayandırmamaktadır. Elmalılı'nın nakletmiş olduğu sebep-i nüzulün doğruluk payı daha yüksek gözükmemektedir. Âyetin yorumunu Elmalılı yeterli derecede açıklamıştır diyebiliriz. Ayrıca Yıldırım ile Toptaş'ın ifade ettiği gibi Allah'a dua edilirken ihtiyaca göre ismini/sıfatını zikretmenin daha güzel olacağı görüşünü olumlu değerlendirmek mümkündür.

Âyette üzerinde durulan ikinci husus, namazda veya dua esnasında sesin makul bir seviyede çıkarılmasıdır. Bu konu hakkında da birden çok farklı rivâyetler mevcuttur. Peygamber cemaatle namaz kıldırırken müşrikler duyup Kur'ân'a ve peygambere kötü sözler söylememesi için dikkatli olunması gerektiği rivâyetinin yanında Hz. Ebubekir sessizce namazda Kur'ân okurken Hz. Ömer ise sesini fazla yükselttiği için inmiştir rivâyetleri de vardır. Ayrıca bütün namazlarda sesli ya da sessiz değil de akşam, yatsı ve sabah namazlarında cemaat esnasında sesli öğle ve ikindi namazlarında da sessiz kıraat edilmesi kast edilmiştir rivâyetleri mevcuttur. Ayette ifade edilen “salât” kelimesinden maksadın namaz olmayıp “dua” olduğu yönünde rivâyette vardır. Kanaatimizce âyetten bu kadar farklı rivâyetin hepsini de anlamak mümkündür. Namaz veya dua, sabah, akşam veya yatsı namazı olsun tek başına ya da cemaatle kılınsın bütün bu durumlarda ibadetin edebine ters bir şekilde sesin fazla çıkarıl-

⁹⁶⁰ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 386-387.

maması istenmektedir. Haddi aşarak Allah'ı duymuyormuş yerine koymadan hem de yakınındaki kimseyi yüksek sesle rahatsız etmeden namazı veya duayı makul bir ses ile yerine getirmek tabiri caizse çığırkanlık yapmamak, edebe aykırı davranış sergilenmemesi tembih edilmiş olabilir. Âyette ifade edilen ikinci konu ile ilgili müfessirler farklı rivâyetleri ve görüşleri beyan etmişlerdir. Kapsamlı bir şekilde değerlendiren olmamıştır. Âyetin günümüze verdiği mesajı Toptaş açıklamıştır diyebiliriz.

3.12.6. Allah'a Hamd ve Tekbir (111)

111. *“Çocuk edinmeyen, hâkimiyette ortağı bulunmayan, âcizlikten ötürü bir dosta da ihtiyacı olmayan Allah'a hamd olsun» de ve tekbir getirerek O'nun şanını yücelt!”*⁹⁶¹

Elmalılı, âyetin açıklamasında her türlü yücelik ve şükrün Allah Teâlâ'ya ait olduğunu, doğurmaktan uzak olduğu gibi evlat edinmekten de uzak olduğunu, çocuk sahibi olduğunu iddia edenlerin Allah'ın şanını bilemeyen yalancılar olduğunu belirtmektedir. Yorumunun devamında acizlikten ya da ihtiyaç dolayısıyla eş, ortak veya herhangi biriyle müttefiklik kurmaya ihtiyaç duymadığı, sevgili ve dost edinmeye muhtaç olduğu için değil de sevgisinin ve rahmetinin gereği dürüst kullarına dostluk ve velilik payesi verdiğine değinmiştir. Âyetin son bölümünde geçen “O'nu tekbir ile yücelt” ifadesinden sonra teşrik tekbirini zikrederek yorumunu bitirmektedir.⁹⁶² Bilmen'in getirmiş olduğu yoruma göre, âyette Peygambere hitab edilmek suretiyle Yahudi, Hıristiyan ve bir kısım müşriklerin iddia ettikleri sözler batıldır. Evlat edinmek ebeveynlik anlamına gelmektedir, dolayısıyla bir eksiklik ve acizlik göstergesidir. Allah Teâlâ için böyle bir acizlik söz konusu olamaz. Yorumunun sonunda Hz. Peygamber başta olmak üzere hakiki anlamda iman eden herkesin Allah Teâlâ'yı büyük bir saygıyla tekbirlerle yüceltmesi gerektiğini belirtmektedir.⁹⁶³

Yıldırım, son âyeti iki başlık altında değerlendirmiş ve maddeler halinde görüşlerini ifade etmiştir. İlk olarak Allah'ın kendisini üç sıfatla anlattığını ifade etmiş ancak bu sıfatların hangileri olduğunu belirtmemiştir. a) Allah çocuk edinmemiştir, çünkü ço-

⁹⁶¹ el-İsrâ 17/111.

⁹⁶² Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V, 372-373.

⁹⁶³ Bilmen, *Tefsir*, IV, 1929.

cuk bir babadan meydana gelir, babada yine başka babanın evladı olmak durumundadır ya da Hz. Âdem gibi topraktan veya Hz. İsa gibi babasız doğması ve sonunda ölümlü olması ve evladının ona varis olması gerekmektedir. Bu beşeri sıfatlar Allah için düşünülemez. b) Mülkünde hiçbir ortağı yoktur. Aksi takdirde kâinatta düzen kalmaz bütün sistem bozulur. c) Allah'ın vücudu vaciptir, varlığı başkasına muhtaç değil kendindendir. Âyete getirdiği ikinci başlık “Allah'ı tenzih ve tekbir” etmek hususunda olup bunu da beş madde ile açıklamaktadır. 1- Allah'ın zatı her türlü noksan sıfatlardan uzaktır ve münezzehtir. 2- Sıfatlarıyla eşsizdir. Bütün kâmil sıfatlar Allah'a mahsustur. 3- Fiillerinde ortaksız ve benzersizdir. Yapmış olduğu her şey şanına layıktır. 4- Almış olduğu kararlar da tektir ve rakipsizdir. Vermiş olduğu her hükümde hikmet vardır ve sorgulanamaz. 5- İsimleriyle anılıp yüceltilir ve her ismi yüceliğini ifade eder. Âyetin son cümlesinde ki yorumu ise surede tenzih ve tespih makamından, hamt makamına oradan da tekbir makamına geçildiği böylece bütün konular ve sırların bu üç makamda gizlendiğini dile getirmiştir.⁹⁶⁴

Toptaş da Ahmed b. Hanbel'in⁹⁶⁵ Muza b. Enes'ten rivâyet ettiği bir hadisi naklederek Hz. Peygamberin bu son âyete “Âyet-ül -ızz” dediğini belirtmektedir. Yine Abdürrezzak Musannef'inden nakledilen rivâyete göre Hz. Peygamber Haşimoğulları kabilesinden konuşmaya başlayan bütün çocuklara bu âyeti yedişer defa okuttuğunu söylemektedir. Toptaş âyetin baş tarafının ateistlere cevap niteliği taşıdığını ve “Çocuk edinmedi” cevabını verdiğini, Yahudi ve Hıristiyanlara ise “Acizlikten dolayı veli edinmedi” şeklinde mesaj verdiğini belirtmektedir. Âyetin son ifadesinde Allah'ı tekbirle yücelt anlamının çağdaş dünyada “En büyük filandır” sözüne cevap niteliği taşıdığı yorumunu yapmaktadır.⁹⁶⁶

Kur'an Yolu da âyette geçen “veled” kelimesinden Hıristiyanların Hz. İsa'yı Cenab-ı Hakk'ın oğlu olarak görmelerine yine putperest Arapların Allah'a kız çocukları isnat etmeleri ve melekleri de kızları olarak görenlerin yapmış oldukları yakıştırmalara

⁹⁶⁴ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, VII, 3604-3605.

⁹⁶⁵ Ahmed B. Hanbel *Müsned*, III, 439.

⁹⁶⁶ Toptaş, *Şifa Tefsiri*, IV, 458-459.

cevap niteliği taşıyabileceği yorumunu yapmaktadır. Âyetteki tekbir ifadesine yukarıda naklettığımız ifadelerin benzerini yapmaktadır.⁹⁶⁷

Şimşek, surenin tesbih ile başlayıp hamd ile bittiğine değinerek, hamd'ın Allah'ı en yüce sıfatlarla taltif etmeyi ifade ettiğini, tespihin ise noksanlıktan uzak olduğunu belirtmiştir.⁹⁶⁸

Koçyiğit, bu son âyetin Allah'a hamd etmeyi öğrettiği ve O'nu noksanlıklardan tenzih etmeyi üç sıfatla nakletmektedir. 1- Hamd çocuk edinmeyen Allah'a mahsustur: Allah cc hiçbir surette evlat edinmemiştir. Yahudilerin "Üzeyir Allah'ın oğludur" demeleri, Hristiyanların ise "İsa peygamberi Allah'ın oğlu" olarak kabul etmeleri şiddetle reddedilmektedir. 2- Hamd, mülkiyette ve hükümlanlıkta ortağı olmayan Allah'a mahsustur. Allah mülkünde tek hükmedici, ortağı ya da yardımcısı olmayanıdır. Bu maddeyi Enbiya suresi⁹⁶⁹ 22. âyeti zikrederek açıklamaktadır. "Yerde ve göklerde birden fazla ilahlar olması halinde fesadın çıkıp düzenin bozulacağına dikkat çekmektedir". 3- Hamd işlerinde hiçbir yardımcıya muhtaç olmayan Allah'a mahsustur. Bu maddenin açıklamasında ise ihlâs suresini⁹⁷⁰ zikrederek Allah'ın işlerinde, yaratmada ve idare etmede bütün tasarrufun kendinde olduğunu beyan etmektedir.⁹⁷¹

İsrâ suresinin son âyetinde Allah Teâlâ çocuk edinmediğini, ortağı olmadığını, acizlik sebebiyle dostu ihtiyaç duymadığını, kendisine hamd etmek gerektiğini ve tekbir getirmek suretiyle şanını yüceltmek gerektiğini belirterek toplamda beş ayrı konuya işaret etmiştir. Elmalılı ve Yıldırım açıklamalarında âyette Allah Teâlâ'ya atfedilen beş ayrı yöne de değinmiş ve değerlendirmede bulunmuştur. Âyete getirilen yorumlarda Allah'ın zati ve sıfatı yönüne değinilmiştir. Âyetin yorumuna Toptaş çağdaş yaklaşım gösteremeye çalışmış ve güncel kıyaslamalar yapmaya gayret göstermiştir.

⁹⁶⁷ *Kur'ân Yolu*, III, 530-531.

⁹⁶⁸ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III, 249.

⁹⁶⁹ el-Enbiya 21/22.

⁹⁷⁰ el-İhlâs 112/1-4.

⁹⁷¹ Koçyiğit, *Tefsir*, IV, 387.

3.13. İsrâ Suresinden Çıkarılabilecek Dersler

Müfessirlerimiz bu sureden pek çok ibretler çıkarmışlardır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1- Allah Teâlâ Hz. Peygamber'in İsrâ yolculuğunu anlatırken Mescid-i Haram ile Mescid-i Aksa ismini kullanmak suretiyle yeryüzündeki şehirlerden ziyade mescitlere kıymet ve önem verdiğini ifade etmiştir.
- 2- Mescid-i Aksâ'nın etrafının mübarek olduğunu beyan etmek suretiyle oraya sahip çıkılmasına işaret etmiştir.
- 3- Hz. Nuh örnek verilerek atalardan güzel davranış sergileyenlerin takip edilmeleri ve örnek alınmaları gerektiğine işaret edilmiştir.
- 4- Yeryüzünde fitne fesat çıkarmak suretiyle bozgunculuk çıkaranların mutlaka cezalandırılacakları,
- 5- İyilik edenlerinde kötülük yapanlarında aslında bunları kendine yaptığı bildirilir.
- 6-Herkesin hayat hikâyesi kitaplaştırılmaktadır. Yaşayarak hayat hikâyemizi yazmaktayız.
- 7- Allah Teâlâ lütfunu hiç kimseden esirgemez.
- 8- Bu dünyada insanlar arasında dereceler vardır.
- 9- İhtiyaç sahiplerinin gözetilmesi, araştırılıp bulunması gerekir.
- 10- Yolda yürürken bile kibir alameti taşıyacak adımlardan sakınmak gerekir.
- 11- İslâm'ı, Kur'ân'ı ve Hz. Peygamber'i öğrenip araştıranların hepsi de iyi niyetli olmayabilir.
- 12- Kötü söz şeytan kaynaklıdır, kırıcı ve hakaret anlamı taşıyan cümlelerden kaçınmalıdır.
- 13- Şeytan insanları aldatmak için elinden ne geliyorsa yapar, mallarına ve evlatlarına ortak olur.
- 14- Denizlerin ekonomik yönden önemli getirisinin olduğu ve ticaretin önemli payına sahip olmaya devam edeceği.
- 15- Tehlike ve sıkıntılı hallerde bütün insanlarda Allah inancı oluştuğu.

16- Nankör insanların huzurlu ve mutlu zamanlarda Allah'ın unuttukları.

17- Liderlerin önemli olduğu.

18- Hz Peygamber'in bile kandırılmaya çalışıldığı.

19- Teheccüd namazı Hz. Peygamber'i "Makâm-ı Mahmûd"a ulaştırdığı gibi diğer mü'minleri de mânen yüksek makamlara ulaştırır.

3.14. Değerlendirilme

Önceki bölümde Çağdaş Türk müfessirlerinin İsrâ suresine getirmiş oldukları yorumları âyet âyet nakledip değerlendirmeye çalışmıştık. Bu başlık altında ise müfessirlerin İsrâ suresine genel olarak nasıl baktıklarını değerlendireceğiz.

İlk müfessirimiz Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır İsrâ suresini genel itibariyle kısa ve özet olarak tefsir etmiştir. Sureye ismini veren İsrâ hadisesine ve ruh kavramına getirdiği yorumlar diğer tefsirlere göre daha geniş ve doyurucudur.

İkinci müfessirimiz Ömer Nasuhi Bilmen'dir. Sureye getirmiş olduğu yorumlar rivâyet ağırlıklıdır. Ama zaman zaman kendi özgün yorumunu da katmayı ihmal etmiştir. Tefsirin önemli gördüğümüz tarafı hemen hemen bütün âyetleri numaralandırmak suretiyle ayrı ayrı bazen geniş bazen de kısaca olsa da yorumlamasıdır.

Üçüncü müfessir Celal Yıldırım ise âyetleri gruplar halinde ele almış, yoruma geçmeden önce âyetlerle bağlantılı hadisleri önce zikretmiş, sonra toplu olarak açıklama yöntemini seçmiştir. Bazı âyetleri uzun uzadıya açıklarken bazıları ile ilgili herhangi bir değerlendirmede bulunmamıştır. Bu yöntemin olumsuz tarafı bazı âyetlerin yorumları birbirine karışmış durumdadır. Okuyucu dikkat etmediği zaman konunun bütünlüğünü fark edemeyebilir. Tefsirinde zaman zaman ciddi tespitler yapmış, bazı âyetleri zamanımızın ruhuna göre oldukça başarılı bir şekilde yorumlamıştır. Bazen ilmi açıklamalara yer vermeye gayret etmiş, bazen günlük hayatta meydana gelen olayları Kur'ân penceresinden ele almaya çalışmıştır. Vardığı sonuçları maddeler hâlinde sıralaması son derece pratik ve faydalı olmaktadır. İsrâ suresine konu ettiğimiz tefsirler içerisinde genel anlamda en doyurucu ve güncel açıklamalar getiren müfessirin Yıldırım olduğunu söyleyebiliriz.

Dördüncü müfessir Mahmut Toptaş ise tefsirini sohbet ortamında yaptığı için âyetleri günümüz insanının anlayacağı dil ile açıklamış ve zaman zaman güncel yaşanmış

olaylardan ve tarihi bilgilerden örnekler vererek âyetlerdeki konuyu muhatabın gözünde canlandırmak suretiyle iyice anlaşılmasını sağlamıştır. Akademik dilden uzak bir dil kullanılsa da değerlendirmelerinde çağımız insanı için önemli mesajlar vermeye gayret ettiğini söylemek mümkündür. Yorumlarında Yıldırım gibi bazı âyetleri toplu halde ele almış, bazı âyetleri detaylı açıklarken bazı âyetler hakkında herhangi bir açıklama yapmamıştır.

Beşinci müfessir Süleyman Ateş, İsrâve Mi'raç mucizelerinin ayrı zaman dilimlerinde olduğu ve rûhen gerçekleştiği görüşüyle en farklı yaklaşım gösteren kişidir. İsrâiloğulları ile ilgili bölümde de kendine has değerlendirmelerde bulunmuştur. Âyetleri kısa açıklamalarla gruplar hâlinde ele alıp yorumlamıştır. İsrâ suresine getirmiş olduğu değerlendirmelerinde okuyucuyu tatmin ettiğini rahatlıkla söylememiz mümkün değildir.

Çalışmamıza dâhil ettiğimiz altıncı tefsir Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından bir komisyona yazdırılan *Kur'ân Yolu* tefsiridir. İsrâ suresinin değerlendirilmesinde geçmiş tefsirlere özellikle Şevkani'nin tefsirinden fazlaca alıntılar yapmıştır. Suredeki âyetleri çoğu kez teker teker numaralandırmak suretiyle yorumlarken bazen iki veya üç âyeti birlikte yorumladığı görülmüştür. Genel itibariyle başka tefsirlerin açıklamalarına yer verilmiş olup bazen kendi değerlendirmelerini belirtmiştir. Bir nevi rivâyet görüntüsü veren tefsir bazen de âyetlerdeki kavramlar ve tabirler üzerinde durmuş, ara ara güncel yaklaşımlar sergilemiştir. Beklentileri karşıladığını söylemek zordur.

Yedinci müfessir Bayraktar Bayraklı, İsrâ suresini en uzun yorumlayan kişidir. Toplu halde ele aldığı âyetlere uygun gördüğü başlığı atmış ve âyetleri sırayla yorumlamış, ayrıca yorumunu yaptığı âyetin bahsettiği konu ile bağlantılı gördüğü diğer âyetleri de zikrederek yorumlarını zenginleştirmeye çalışmıştır. Âyetlerde geçen bazı kavramların lügat anlamlarını sıralamış ve bu anlamlardan uygun gördüğü mana ile âyetin değerlendirmesini yapmış. Âyetler arasında irtibat kurmaya çalışmış, bazen de bir takım derslere işaret ettiğini yorumunun sonunda belirtmiştir. Uzun açıklamalar yapmasına rağmen bize göre başarılı olduğu tek yön İsrâ suresindeki âyetlerde geçen konuları Kur'ân'daki diğer âyetlerle birlikte bir araya toplaması olmuştur. Kur'ân'dan başka bir mucize olmadığını söylemiş ama İsrâ hâdisesini belli bir kategoriye koymamıştır.

Sekizinci müfessir M. Sait Şimşek'tir. İsrâ suresine getirdiği açıklamalarda azda olsa çağdaş yaklaşımlar göstermiştir. En dikkat çekici yorumu İsrâloğulları ile ilgili ikinci cezalandırmanın olup olmaması hakkındaki görüşüdür. Genel itibari ile İsrâ sure-sini başarılı bir şekilde yorumlamıştır diyemeyiz. Bize göre âyetleri toplu şekilde ele alarak tefsirini yapması olumsuz bir durumdur. Kısa açıklamalar yapmak suretiyle ihtilaflı konulara girmekten kaçınmış, doyurucu bilgilerden okuyucuyu mahrum et-miştir diyebiliriz. İkinci başarısız bulduğumuz yönü ise son on yıl içerisinde yazılmış tefsirlerden olmasına rağmen İsrâ suresindeki pek çok önemli konuya tatmin edici açıklamalar getirmemiş olmasıdır.

Çalışmamıza dâhil ettiğimiz dokuzuncu müfessir Ömer Çelik ise tefsirinde teknik yöntem olarak Şimşek gibi âyetleri toplu şekilde ele almış, bazen de âyetlere uygun başlık vermek suretiyle yorumlamaya çalışmıştır. Kısa açıklamalar yaparak değeren-dirdiği İsrâ suresinde zaman zaman güncel olaylarla âyetlerin bağlantısını kurmaya çalışmıştır. Âyetlere getirdiği açıklamalarda hadislerin dışında yaşanmış menkıbeler-den ve uygun gördüğü kişilerin sözlerinden katkılar yaparak âyetleri açıklama yoluna gitmiştir. Yedi gök, yer ve bunların içindeki her şeyin Allah'ı tesbih etmesine getir-diği açıklamalar, çalışma içerisindeki tefsirler arasında en teferruatlı olanıdır ve dik-kat çekicidir.

Çalışmamıza dâhil ettiğimiz onuncu müfessir Ali Küçük ise Toptaş'ın tefsirine yakın lakin kendine özgü bir yöntem ile İsrâ suresini yorumlamaya çalışmıştır. Okuyan herkesin rahatlıkla anlayabileceği sade bir dil kullanmıştır. Konuşma üslubuyla ha-zırlanan eserde âyetlerin yorumlamalarında günlük hayatın içerisinde örnekler vere-rek İsrâ suresindeki çoğu konuda bireye ve topluma âyetin mesajını toplu şekilde vermeyi amaçlamıştır. Bazı âyetlerin değerlendirilmesinde orijinal yaklaşımlar sergi-lemiştir.

Bir diğer müfessir M. Zeki Duman'dır. Çalışmamız içerisinde en kısa tefsir olan bu eserde âyetlerin tefsirleri dipnot şeklinde verilmiş, bazı âyetler ile ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Buna bir nevi geniş açıklamalı meal dememizde mümkün-dür. İsrâ suresine getirdiği açıklamalar yeterli düzeyde olmadığı düşüncesiyle âyetle-rin çoğunda değerlendirmesine yer vermedik.

Tezimize dâhil ettiğimiz son tefsir Talat Koçyiğit’in tefsiridir. Koçyiğit, hadisçi olması dolayısıyla âyetlerin yorumlanmasında kendi yorumundan çok hadisleri ve konu ile ilgili başka âyetleri nakletmiştir. İsrâ suresinin tefsirinde en dikkat çeken şey “*Zinaya yaklaşmayın*” âyetine getirmiş olduğu yaklaşımdır. Çağdaş tefsirlerde bu âyeti kendisi kadar günün şartlarını göz önünde bulundurarak açıklamaya çalışan müfessir Ömer Çelik’tir diyebiliriz. Ayrıca âyetlerin açıklanmasında Ömer Nasuhi Bilmen gibi her bir âyete ayrı numara vererek müstakil yorumlaması, anlaşılması açısından okuyucuya kolaylık sağlamaktadır.

SONUÇ

Kur'an okunmak, anlaşılacak ve hayata tatbik edilmek suretiyle yaşanmak için gönderilmiştir. İlk nazil olduğu toplumda bu görevi Hz. Peygamber yapmış muhataplarına Kur'an'ı bizzat anlatarak ve kendisi de yaşayarak göstermiştir. Kur'an ilk muhataplarının diliyle inmesine rağmen zaman zaman açıklanmasına ihtiyaç duyulan bazı ayetlerin olduğu da ortadadır. Peygamberin bizzat açıklamaları ile ortadan kaldırılan bu anlaşılma sorunu zamanla Kur'an üzerine çalışmalar yapan bilginler tarafından günün anlam ve önemine göre açıklanmış ve izahatlar yapılmıştır. Günümüze gelene kadar aradan uzunca bir müddet geçmiş ve birçok farklı gelişmeler, düşünceler, ideolojiler, sistemler ortaya çıkmış ve buna bağlı olarak Kur'an'ın farklı şekilde tefsiri ve yorumu yapılmıştır. Biz bu çalışmada Kur'an'ın çağımızdaki gelişmelere verdiği, vermek istediği mesajın Kur'an yorumcuları tarafından ne ölçüde anlaşıldığı ve eserlerinde oryaya koyulduğunu İsrâ suresi örneğinde incelemeye çalıştık. Çalışma neticesinde görüldü ki Arapça dili ile indirilen Kur'an artık Türkiye özelinde cumhuriyet dönemi boyunca tamamen Türkçe dili ile tefsir edilmiştir. Telif edilen tefsirlerden de ulaşabildiğimiz 26 tefsir ve müellifi ile ilgili kısa ve öz bilgiler vermeye çalıştık. Arzu etmemize rağmen bütün eserlere ulaşamadık. Çalışmamızda varmış olduğumuz bir başka sonuç ise yazılan tefsirler tamamen halka yönelik olmuş ve halkın en alt tabakasının bile okuma yazma bilmesi halinde anlayabileceği bir dil/yöntem kullanılmış olmasıdır. Arapça gramer kuralları üzerinde uzunca tahliller yapılmamış, kelimelerin anlamları fazlaca irdelenmemiştir. Ayetin vermiş olduğu mesaja odaklanılmış bazen ilmi gelişmeler ile bazen sosyolojik gelişmeler bazende günlük gelişmeler ile ayetler veya konular irtibatlandırılmak suretiyle muhatapın zihin dünyasına sunulmaya çalışılmıştır. Kur'an'ın vermek istediği mesajın, Müslümanların hayatına indirilmeye çalışıldığı telif edilen bazı tefsirlerin ismine yansımaları dikkatlerden kaçmamıştır. Örneğin Şimşek'in "Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri" ismi ile kaleme aldığı tefsirde Kur'an'ı sosyal hayata indirmek istediği mesajını verilirken Diyanetin neşrettiği "Kur'an Yolu Tefsiri", ismiyle Müslümanlara yol göstermeye çalıştığı izlenimi vermektedir. Müfessirlerin Kur'an'ı hayata ne kadar yansıttıkları elbette tartışılır ve bütün eserleri baştan sona kadar incelenerek cevabını bulur. Lakin ayetlerin gün-

cel gelişmelere yapmış olduğu atıfları İsra suresinde kısmen de olsa müşahade ettik. Örneklendirecek olursak “Zinaya yaklaşmayın” emrini Koçyiği, Toptaş ve Çelik tefsirlerinde başarılı bir şekilde güncel gelişmelerle irtibatlandırmışlardır. Nikâhsız birlikteliklerin özendirilmesi, reklamlarda kadın kıyafetlerinin teşhir edilmesi, günlük gazete, dergi, internet hatta bazı müzik türlerinin bile ayette belirtilen yasağın kapsamına girebileceği hesap edilerek muhatapların kafasında oluşması muhtemel zinaya yaklaşmamanın ölçüsü/mesafesi sorunu giderilmek istenmiştir. Çağdaş Türkçe müfessiller bazı ayetleri ise ilmi gelişmelere referansla açıklamaya çalışmışlar bu yönetime ençok başvuran müellif ise Yıldırım olmuştur. Gemilerin suda yüzdürülmesini açıklarken arşimend kanunundan bahsetmiş, deniz taşımacılığı, deniz ürünlerinden istifade edilmesi gerektiğine değinilmiş hatta deniz kara sularına atıflarda bulunmuştur. Aynı şekilde Bilmen de karada ve havada taşınma cümlesinde ayette geçmemesine rağmen uçaktan bahsetmiş, Kur’an Yolu da uzayla ilgili çalışmalar, uzayın derinliklerine kadar gidilmesine yorumlarda yer vermiştir. Çağdaş Türkçe tefsirle de zaman zaman bu tür örneklerle rastlanmıştır. Son olarak eklemek gerekirse indiği günden kıyamete kadar bütün insanlara ve çağlara mesaj olan Kur’an’ı anlama ve yorumlama çabaları devam edecektir. Dinamik bir kitap olan Kur’an’ı geçmişte her şeyi söylemiş ve bitmiş bir kitap olarak tasavvur edecek olursak asrımızın insanlarını ilgilendirmiyor, indirildiği dönem de her şeyi söylemiş bitmiş şekilde anlaşılacaktır. Bu düşünce ne kadar yanlış ise Kur’an’ın anlaşılması meselesini geçmişe göre günümüzde meydana gelen ilmi buluşlar, sosyolojik tespitler gibi birçok gelişmelerin neticesinde daha iyi anlaşıldığını ileri sürmekte okadar doğru olmasa gerek. Kur’an her dönemde sanki yeniden iniyormuş, okuyan her kişinin hayatına canlı bir mesajmış gibi anlaşılması ve uyulması gereken bir kitap olarak iman edilmesi gerektiğini söylememiz yanlış olmaz.

KAYNAKÇA

- Ağkuş, Yusuf. “*Kur’ân Yolu*Adlı Tefsirin Tefsir İlimi Açısından Değerlendirilmesi”Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Ahıska Neşir Heyeti. *Mahmut Efendi Hazretleri Hayatı & Fotoğraf Albümü*, İstanbul: Ahıska Yayınevi, 2018.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *Müsnedü’l-imâm Ahmed b. Hanbel*, Thk. Şuayb el-Arnâvûd- Âdil Mürşid, Beyrut: Müessesetü’r-risâle, 1421.
- Akbaş, Ahmet. “Model İnsan Oluşturmada Mesaj Odaklı Tefsirin Rolü (Besâiru’l-Kur’ân Örneği)”. *Uluslararası İslâm ve Model İnsan Sempozyumu Bildiri Kitabı 26/27 Nisan 2018*. C.2, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Belediyesi 2018, 235-258.
- Akkaya, Yunus.“Kur’ân’a Açılan Pencere: *Kur’ân Yolu* Tefsiri”, *Diyanet Aylık Dergi*, S. 208 (2008): 62-64.
- Akmaz, Fatmatüzzehra. “*İslâm Tarihi Açısından İsrâ ve Mi’rac*” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Akpınar, Ali. “Tanrı Buyruğu”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*,<https://İslâmansiklopedisi.org.tr/tanri-buyrugu>. [07.10.2019].
- Albayrak, Halis. “Elmalılı Hamdî Yazır’ın Tefsir Anlayışı”. *Elmalılı Hamdi Yazır Sempozyumu*.4-6 Eylül 1991. Ankara: Diyanet Yayınları, 1993, 25-45.
- Arslan, Ali. *Büyük Kur’ân Tefsiri*, “*Hulâsatü’t-Tefasir*”, İstanbul: Arslan Yayınları, 1984.
- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988.

- Ateşyürek, Remzi. “*Mehmet Vehbi Efendi’nin Hayatı Eserleri ve Tefsir İlmindeki Metodu*” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. O.M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.
- Aydar, Hidâyet. “*Cumhuriyet Dönemi Türkçe Kur’ân Tefsirleri Üzerine İstatistiksel Bir Değerlendirme*”.*Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2015): 1-46.
- “*Cumhuriyet Dönemi Türkçe Kur’ân Tefsirleri Üzerine İstatistiksel Bir Değerlendirme*”. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. II, S. 2(2015): 13-35.
- .“*Cumhuriyet dönemi Türkçe Kur’ân tefsirleri*”. *Kur’ân’ın Anlaşılmasına Doğru Tefsir ve Toplum –Tefsir ve Toplum-*, 03-04 Aralık (2010, 2011): 211-303.
- “. “*Türklerde Kur’ân Çalışmaları*”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Darulfunun ilahiyat]*, S. I (1999): 159-235.
- Bayraklı, Bayraktar. *Kur’ân’a Göre Kiminle*, İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2018.
- “. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’ân Tefsiri*, İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2007.
- Bilgin, Recep. *Son Dönem Hadis Çalışmaları ve Talat Koçyiğit’in Hadisçiliği*, Ankara: Araştırma Yayınları, 2020.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur’ân’ı Kerim Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, İstanbul: Kahraman Yayıncılık, 2006.
- “. *Büyük Tefsir Tarihi*, İstanbul: Ravza Yayınları, 2008.
- Biyografya. “*Celal Yıldırım*”, <https://www.biyografya.com/biyografi/1171>. [01.10.2020].
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu‘fî. *el-Câmi‘u’l-müsnedü’s-şâhîhu’l-muhtasar min umûri Resûlillâh şallallâhü ‘aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*, I-IX, Thk.Muhammed Zehîr b. Nasır en-Nasır, Beyrut: Daru Tavkî’n-necat, 1422.
- Ceyhan, Semih. “*Şemseddin Yeşil*”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*. (Ankara: TDV Yayınları, 2013), 43/416.
- Çalışkan, İsmail. “*Hasan Basri Çantay*”, Ankara: DİB Yayınları, 2017.

- Çantay, Hasan Basri. “*Kur’ân-ı Hakim ve Meal-i Kerim*”, sad., M.Ali Yekta Sarac, İstanbul: Risale Yayınları, 2005.
- Çekiş, Celalettin. “*Tefsiru’l Kur’ân Usulu’l Beyan*”, İstanbul: Cinius Yayınları, 2017.
- Çekmegil, Semra Kürün. *Okuyucu Tefsiri*, Malatya: Step Ajans Matbaacılık, 2014
- Çelik, Ömer. *Hakkın Daveti Kur’ân-ı Kerim Meal ve Tefsir*, İstanbul: Erkam Yayınları, 2013.
- Döndüren, Hamdi. *İnsanlığa Son Çağrı, Kur’ân-ı Kerim Yüce Meal ve Açıklaması*, İstanbul: Abone, Promosyon ve Dağıtım, 2003.
- Duman, Mehmet Zeki. “Hayatı”, <http://www.zekiduman.com/hakkında.html>. [01.10.2020].
- Duman, Mehmet Zeki. *Beyânu’l-Hak*, Ankara: Fecir Yayınevi, 2006.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş‘as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *Süneni Ebû Dâvûd*, I-IV, Thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, Beyrut: el-mektebetü’l-asriyye, 1423.
- Emiroğlu, Hasan Tahsin. *Esbab-ı Nuzûl, Kur’ân Âyetlerinin İnîş Sebepleri ve Tefsirleri*, İstanbul: Elif Ofset, 1978.
- Ensari, Abdurrahman. "Celal Yıldırım ve Kur'an Ahkâmı Tefsiri". *The Journal of Academic Social Science Studies [JASSS]*, S. 72 (2018): 311-328.
- Ersöz, İsmet. "Hulâsatü’l-Beyân". TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/hulasatul-beyan>. [08.05.2020].
- Erul, Bünyamin. Özafşar, M. Emin. ve Dere, Ali. “Prof. Dr. Talat Koçyiğit ile Söyleşi”, *Diyanet Aylık Dergi*, S. 245, (2011).
- Gülle, Sıtkı. *Konularına Göre Kur’ân-ı Kerim Âyetleri*, İstanbul: Huzur Yayınevi, 2010.
- Gümüş, Sadrettin. *Kur’ân Tefsirinin Kaynakları*, İstanbul: Kayıkan Yayınları, 1990.
- Günay, Bektaş. “Ömer Nasuhi Bilmen ve Tefsiri” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

Işık, İhsan. Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi, Ankara: Elvan Yayınları, 2006.

İpşirli, Mehmet. "DERSİÂM", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/dersiam> (04.02.2021).

Kapukaya, Zeliha. "Hasan Basri Çantay'ın Hayatı ve Eserleri Üzerinde Bir İnceleme" Yayınlanmamış Doktora Tezi. B.A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Karacelil, Süleyman. "Cumhuriyet Dönemi Tefsir Hareketleri: Türkçe Tefsirler Bağlamında" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

Karagöz, İsmail. *Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri(açıklamalı ve kırık mealı)*, 1.Basım (Ankara: Kar Yayınları, 2020

-----, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: DİB yayınları, 2010.

Karaman, Hayreddin. vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.

Karaman, Hayrettin. vd., *Kur'ân'ı Kerim ve Açıklamalı Mealı*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.

Koçak, Şükran. "Çağdaş Türkçe Tefsirlerde Zümer Suresine Yaklaşımlar" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. G. Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Koçyiğit, Talat. *Kur'ân-ı Kerim Meal ve Tefsiri*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016.

Konya Müftülüğü. "Hasan Tahsin Emiroğlu". <https://konya.diyanet.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?ContentId=87&MenuCategory=Kurumsal>. [01.10.2020].

Küçük, Ali. *Besâiru'ul Kur'ân*, Konya: Adım Matbaacılık ve Ofset, 2006.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî.*el-müsnedü's-Sahîhi'l-muhtasari bi nakli'l-adli ani'l-adli ilâ Resûlillâh şallallâhü 'aleyhi ve sellem(el-Câmi 'u's-şahîh)*, I-V, Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Beyrut: Dâru ihyâi't-turâsi'l-Arabî, 1418.

- Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi. “Mehmet Sait Şimşek”, http://ilahiyat.konya.edu.tr/index_v2.0.php?pid=53. [01.10.2020].
- Okuyan, Mehmet. “XX. Asrın İlk Yarısındaki Türk Müfessirler” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. O.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.
- Öcal, Mustafa. *Diyanet İşleri Başkanları ve Hizmetleri*, İstanbul: Ensar Yayınları, 2016.
- Özgel, İshak. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’ın Tefsiri ve Hakkında Yapılmış Çalışmalar Bibliyografyası. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.10 S. 19-20, (2012).
- Pak, İzzettin. “Konyalı Mehmet Vehbi Efendi ve Tefsirdeki Metodu” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Şimşek Mehmet Sait. *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2012.
- Taş, Edibe. “Bir Cumhuriyet Dönemi Sufisi; Muhammed Şemsettin Yeşil’in Tasavvufi Anlayışı” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- Taşçı, Hüseyin. *Kur’ân-ı Kerim’in Rivâyet ve Dirâyet Tefsiri*, İstanbul: Ravza Yayıncılık ve Matbaacılık, 2015.
- Toptaş, Mahmut. *Kur’ân’ı Kerim Şifa Tefsiri*, İstanbul: Cantaş Yayınları, 1993.
- Uğur, Mücteba. “*Hasan Basri Çantay*”, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Ustaosmanoğlu, Mahmut. *Rûhu’l-Furkân Tefsiri*, İstanbul: Sıraç Kitabevi, 1991.
- Uzun, Mustafa İsmet. “Ömer Rıza Doğrul”. *DİA*. (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 9/316.
- Yaran, Rahmi. “Bilmen, Ömer Nasuhi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/bilmen-omer-nasuhi> [20.10.2019].
- Yasdıman, Necla. “Biyografi”, <http://www.neclayasdıman.com/biyografi.html>. [01.10.2020].

- Yasdıman, Necla. *Kur'ân Tahlili Arapça Gramer Işığında Sözlük-Meal-Tefsir*, İzmir: Anadolu Matbaacılık, 2006.
- Yavuz, Salih Sabri. “Mi’rac”, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/mirac>. [22.10.2019].
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Elmalılı Muhammed Hamdi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yay., 1995.
- Yazıcı, Ahmet. “Klasik Modern Yorum Açısından Bilmen ve Ateş Tefsirlerinin Mukayesesi” Yayınlanmamış Doktora Tezi. O. M. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*, sad. İsmail Karaçam vd., İstanbul: Azim Dağıtım, 2007.
- Yıldırım, Celal. *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*, İzmir: Anadolu Yayınları, 1986.
- Yıldız, Abdullah. “Hasan Basri Çantay ve Meali Kerim’indeki Tefsir Kısımlarının Analizi” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Muhammet Usta

EĞİTİM BİLGİLERİ

Hafızlık Eğitimi: Samsun Kalkanca K.K. (1997)

İmam Hatip Lise: Samsun Merkez İHL. (2001)

İlahiyat Ön Lisans: Anadolu Üniversitesi. (2006)

İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler: Anadolu Üniversitesi. (2017)

İŞ TECRÜBESİ

İmam Hatip – 2007- devam ediyor.